CEM ATABEYOĞLU

BİR İSTANBUL VARDI

DESTEK yayınevi

ANLATI

CEM ATABEYOĞLU

BİR İSTANBUL VARDI

DESTEK yayınevi

CEM ATABEYOĞLU

BİR İSTANBUL VARDI

DESTEK
yayınevi

DESTEK YAYINEVİ: **196**
ANLATI: **1**

BİR İSTANBUL VARDI / CEM ATABEYOĞLU

Her hakkı saklıdır. Bu eserin aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

Genel Yayın Yönetmeni: Ertürk Akşun
Son Okuma: Betül Başar
Kapak Fotoğrafı: Selahaddin Giz
Kapak ve Sayfa Tasarım: İlknur Muştu

Destek Yayınları: Ocak 2012
Yayıncı Sertifika No: 13226

ISBN 978-605-4455-97-3

© Destek Yayınevi
İnönü Cad. 33/4 Gümüşsuyu Beyoğlu / İstanbul
Tel : (0212) 252 22 42
Fax : (0212) 252 22 43
www.destekyayinlari.com
info@destekyayinlari.com
facebook.com/ DestekYayinevi
twitter.com/destekyayinlari

İnkılap Kitabevi Baskı Tesisleri
Matbaa Sertifika No: 10614
Çobançeşme Mah. Altay Sk. No: 8
Yenibosna – Bahçelievler / İstanbul
Tel: (0212) 496 11 11

CEM ATABEYOĞLU

BİR İSTANBUL VARDI

DESTEK
yayınevi

CEM ATABEYOĞLU gazeteci ve romancı Selâhaddin Enis'in oğludur. Eskilerin «*Bizim Yokuş*" diye andıkları Bab-ı Ali'de (01.08.1924'de) doğdu. Orada büyüdü ve yine oradaki İstanbul Erkek Lisesi'nde okudu. Babasının meslekteki son durağı olan «Son *Posta*" gazetesi, onun da baba mesleğindeki ilk durağı oldu (1942). O gün bugündür kalemiyle geçinen bir meslek gönüllüsü. Babasının arkadaşlarıyla aynı gazetede çalışma zevkine erişti. Kızı (Ayşe Fem Atabeyoğlu) ve oğlu (Kerem Atabeyoğlu) ile aynı gazetede (Günaydın) birlikte çalışmanın hazzını da yaşadı.

Çalıştığı gazetelerde muhabirlikten yazı işleri müdür yardımcılığına, gece sekreterliğinden servis şefliğine kadar mesleğin bütün görevleriyle uğraştı. Spor yazarı ve spor tarihçisi olarak tanındı. Türk spor kitaplığına 29 kitap ve çeşitli gazetelerde yayınlanmış 50 yi aşkın tefrika hediye etti.

Çeşitli dergilerde yayınlanmış denizcilik tarihimizle ilgili yazılarından ötürü zamanın Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Celal EYİCİOĞLU tarafından tebrik mektubu ve bir «çıpa kalem» armağanı ile ödüllendirilmiş (1972) ayrıca Haliç Rotary Club tarafından açılan *"Haliç'in Öyküsü"* yarışmasını (1986) da kazanmıştır.

"BİR İSTANBUL VARDI.» onun spor dışı ilk kitabı olarak meslek yaşamının 60. yılında yayınlanmaktadır.

Benim İstanbul'uma
özlem dolu bir bakış

60'lı yıllarda köprü altında.
Selâhaddin Enis'in özel arşivinden

Ben, *İstanbul'da* doğdum. *İstanbul'da* büyüdüm.

Seksen sekiz yılı aşan ömrüm hep İstanbul'da geçti.

Çocukluğumun, delikanlılığımın, gençliğimin geçtiği bu şehirde arkamda bıraktım yaşlarımı. Ömrümün ihtiyarlık çağındayım şimdi. İstanbul'u yazarak tadını çıkarıyorum İstanbullu olmanın. Bir kez daha...

Azrail'le randevum neredедir, bilinmez. Fakat yine de bu şehirde olmasını isterim kabrimin. Mezar taşımda İstanbullu yazmasını isterim.

Bu şehirde diyorum. Çünkü benim yaşlandığım, toprağında yatmayı arzuladığım şehir, doğup büyüdüğüm o güzel *İstanbul* asla değil şimdi. *İstanbul'um* diyemeyeceğim bir garip diyar oldu burası.

Tarihin tanıdığı en büyük iki imparatorluğa; Bizans'a 1058 yıl, Osmanlı'ya 469 yıl olmak üzere tam 1527 yıl *payitaht* olan ve tam 123 hükümdarın hükmettiği bu kent, şimdi olduğu gibi tarihte de bir kez görende dahi kıskançlık ve özlem duygularını uyandırmıştır.

Ve dünyanın gelmiş geçmiş en büyük iki imparatorluğunun en görkemli izleri nasılsa günümüze kadar gelebilmiştir, bu şehr-i İstanbul'un dört bir köşesinde. Ne yılların amansız tahribatı ne insanların acımasızlığı; şükür ki bu izleri yok edememiştir...

Osmanlı, bu güzeller güzeli taht şehrine isim yakıştırmakta birbiriyle yarışmıştı âdeta. *Dar'üs Saltanat* (saltanat evi), *Demliye* (devlet eli), *Asitâne* (devletin eşiği), *Dergâh-ı Selâtin* (sultanlar dergâhı), *Dersaadet* (mutluluk evi), *Beldet'ül Tayyib* (güzel belde),

Asitâne-i Saadet (mutluluk eşiği), *Dar'üs Saltanat-ı Seniyye* (yüce saltanat evi), *Mehrûse* (gözetilen yer) gibi daha nice güzel isimler yakıştırılmaya çalışılmış *İstanbul'a*...

Fakat yine de Osmanlı, bu güzeller güzeli taht şehrine olan hayranlığını ifadeden aciz kalmanın üzüntüsünü duymuştur muhakkak.

Havasıyla, suyuyla, doğal güzellikleriyle, tarihî zenginlikleriyle ve içinde yaşayan insanlarıyla efsunkâr bir şehirdi *İstanbul*. O füsunu son demlerinde de olsa yakalayabilme şansına sahip oldu benim kuşağım.

Bu yüzden şanslı bir kuşak mıyız yoksa şanssız mı?

İşte buna bir türlü karar veremiyorum. O *İstanbul'u* yaşayanlar için bu *İstanbul'u* kabullenmek o kadar zor ki...

Gönülleri okşayan yeşilliklerini de, o tertemiz havasını da yok ettik. Göllerini kuruttuk. Suyunu, denizini, karasını kirlettik. Gözleri ve gönülleri okşayan neyi varsa acımasızca yok ettik. Asırlaşmış ağaçları dozerlerle söküp attık; yerlerine beton yığını lüks apartmanlar diktik. Parkeli salonlarımıza ithal malı sanal ağaççıklar koyarak evlerimizi yeşillendirmeye çalışıyoruz sözüm ona.

İstanbul, İstanbul'u tanımayanların, bilmeyenlerin, sevmeyenlerin elinde kişiliğini yitirdi. Atalarımızın kabristana yakıştırdığı selvi ağaçlarıyla parklar süslemeye kalkışmamız da bunun bir başka sakillik örneği olarak bugün gözlerimizin önüne serili duruyor.

Neredeyse her sokağa bir cami yapacağız. Yapalım. Ama bütün dünyanın camilerinin güzelliğine hayran olduğu, "Camiler kenti" olarak tanımladığı İstanbul'u cami mimarisinin gelişigüzel bina edilmiş örnekleriyle tanınmaz hâle getirilmesine ne demeli peki?

Gürül gürül suların aktığı o sanat şaheseri çeşmelerin sularını kestik. Bayram günleri o çeşmelerden buz gibi şerbetler akıtıldığı-

nı Osmanlı tarihçilerinden öğreniyoruz. Ata yadigârı çeşmeleri, sebilleri kuruttuk. Minare şerefelerinde bir müezzin görmeye, mikrofon-hoparlör olmadan, müezzin sesinden bir ezan dinlemeye hasret kaldık.

İstanbul'u çağdaş bir kent mi yaptık?

Hayır! Sadece çağın çarpıklığına uygun hâle getirdik. Marifetimiz bundan ibaret kaldı.

Annem de, babam da, büyükbabam da, dedem de, anneannem de, babaannem de, teyzem de, halam da, dayım da, hatta annemin anneannesi de bu kentin selvilerle donanmış kabristanlarında yatıyorlar. Kimi Feriköy'de, kimi Maçka'da, kimi Rumelihisarı'nda...

Baba tarafım Kafkasya'dan; anne tarafım Saraybosna'dan gelmişler bu taht şehrine. Tarihimizde 93 Harbi diye anılan 1877 yıllarında.

Neylesinler? Moskof bastırmış ata yadigârı topraklarını...

Kendilerine burada hayat kurmuşlar yeniden...

En az 125 yıldan beri *İstanbul'u* mesken edinmiş bir ailenin ferdi olarak yaşıyorum.

İstanbulluyum diyemiyorum. Nedeni var. Geçenlerde alışveriş yaptığım sebze satan pazarcıya, *"Nerelisin?"* diye sorduğumda, olduğu yerde bir tuhaf dikiliverdi; *"İstanbulluyuz baba... Altı yıldır buradayız biz!"* dedi. Artık, onlar bu kenti benimsemişler besbelli. O da bana sordu nereli olduğumu. Sakince cevapladım adamı; *"Mecidiyeköylüyüm..."* Ve yürüdüm gittim...

Dedelerimiz bizlere *güzel İstanbul'u* miras bırakmışlardı.

Ya bizler çocuklarımıza, torunlarımıza *nasıl bir İstanbul* bırakacağız acaba?.. Bunu düşünmek bile tüylerimi ürpertiyor inanın...

Ben ve benim kuşağımdan kalanlar, doğup büyüdüğümüz ve yaşlandığımız bu kentte kendimizi dinozorlar, mamutlar gibi, *nesli tükenmiş yaratıklar* olarak hissediyoruz. Haksız da değiliz aslında.

Çünkü *köklü İstanbullular* artık bu koca kentte *nesli tükenmiş* bir varlığın son temsilcileri olarak yaşıyor.

Kimileri çareler ararken; *İstanbul'u Kınlama Demekleri'nden* dem vuruyorlar. Bana kalırsa daha önce *İstanbulluları Kurianna Demekleri* kurulması daha yakışık alır. *Kelaynak* arın bile nesillerinin korunmasına, kurtarılmasına çalışılırken *köklü İstanbulluların* günden güne tükenmelerine kimsenin aldırdığı yok...

Tükenen *köklü İstanbullularla,* İstanbul'u *İstanbul* yapan özellikler de yok oluyor.

Sorarım sizlere bir *İstanbul terbiyesi,* bir *İstanbul lehçesi,* bir *İstanbul hanımefendisi,* bir *İstanbul beyefendisi* hatta bir *İstanbul mutfağı* nerelerde bugün?

Amerika'nın *Mc Donalds'ı,* Urfa'nın *lâhmacunu,* Karadeniz'in *pidesi,* Kayseri'nin *mantısı,* İnegöl'ün *köftesi* varken kim ne yapsın *İstanbul mutfağını!*

Geçenlerde Taksim'de otobüs durağında beklerken gözüme takıldı birden. Oradaki *Mc Donalds'ın* önünde *lahmacun* satan bir seyyar satıcı...

İşte İstanbul bu hâle geldi! diye kendi kendime yazıklandım.

Yok olan yalnız İstanbul'un dillere destan doğal güzellikleri değil. İstanbul, en az onlar kadar önemli olan özelliklerini de yitirdi bugün. Ama hâlâ *İstanbul* adını taşıyor...

Yedikule'nin o dillere destan göbekli marullarını yetiştiren bostanların, Bayrampaşa'nın o koca çanaklı fakat körpecik enginarlarını yetiştiren tarlaların, Göztepe'nin o misk kokulu kınalı yapıncak üzümlerinin yetiştiği bağların, Arnavutköy'ün tadı ve râyihası efsaneleşmiş pembe beyaz Osmanlı çileğinin vücut bulduğu bahçelerin, Mecidiyeköy'ün ballı dutlarının yetiştiği orman misali dutlukların yerlerini çirkinlik anıtları halinde beton yığınları kapladı.

Küçükçekmece'den ötede zar gibi ince kabuklu, mis kokulu ve bal gibi tatlı, oval endamlı *topatan kavunu* yetişirdi. İçi de o ip-ince kabuğu gibi sapsarı *topatan kavunu*nun tadını bilen bir yana, adını duyan acaba kaç kişi kaldı, 15 milyonluk İstanbul'da?

Fakat sorarım sizlere; Karaköy'ün tadına doyum olmaz poğaçasına, böreğine, Eyüpsultan'ın lüle kaymağıyla ağızda dağılan hoş kokulu halkasına, Kumkapı'nın nefis simidine, Nuruosmaniye'deki Sinan'ın şırasına, Çemberlitaş'taki Mehmed Efendi'nin o nefis turşusuna, Laleli'deki Hasanpaşa fırınının o ağızda tel tel dağılan açmasına, Beykoz'un paçasına, İstanbul'un o iki elekten geçirilmiş unla ve bira mayasıyla yapılan o güzelim francalasına, o nefis su muhallebisine ne oldu? Söyleyin Allah aşkına, onlara ne oldu?

"Bugün onlar yok ama hamburgerler, pizzalar, tostlar, kolalı içecekler var ya" demeyin bana ne olursunuz... Lütfen bunu söylemeyin işte.

Bugün şu koca şehirde kim bilir kaç bin tane muhallebici var? Adları hepsinin de *muhallebicidir.* Fakat nedense, müşterilerine bir *su muhallebisi* sunanını bulamazsınız. Hani şekersiz pişirilen, tepsi içinde üçgen üçgen kesilen, üzerine pudra şekeri ve gülsuyu dökülerek müşteriye sunulan ve ucunda ay-yıldız bulunan incecik saplı üçgen kaşıklarla yenilen İstanbul'a özgü *su muhallebisi*... Sonuç olarak, muhallebi bulunmayan muhallebiciler de, tam günümüz İstanbul'una yakışan bir tezattır.

Benim canım İstanbul'um ne oldu sana? Kimler kıydı güzelliklerine? Hangi görgüsüzler, hangi yol iz bilmezler yok etti seni sen yapan özellikleri?

Bugün yaşamaya çalıştığımız şu kent, *Nedim'in " Yek sengine cümle acem mülkü fedadır"* dediği *Ol şehr-i İstanbul'u* mu, yoksa *Yahya Kemal'in "Sâde bir semtini sevmek bile bir ömre değer,"* diye tanımladığı *Aziz İstanbul'u mu* yoksa?..

Güldürmeyin beni n'olur...

Benim İstanbul'um artık şiirlerde, tuvallerde, eskimiş kitap sayfalarında, sararmış fotoğraflarda, bugünün kuşaklarının *tu kaka* saydıkları eski güzel şarkılarda kaldı sadece. Ve tabii bir de o İstanbul'da yaşamışların anılarında.

O güzeller güzeli anıların dahi *İstanbul'u bilmeyen ve tanımayan* ellerde, dillerde ve kalemlerde nasıl spekülasyonlara uğradığını, yağmalandığını görmek insana nasıl da büyük bir hüzün veriyor.

Yeni çevrilen filmlerde, dizilerde 1930 ve 1940'lı yılların İstanbul'unu yansıtan kıyafetlere, manzaralara ne demeli? Tıpkı İstiklâl Caddesi'nin ortasından bir tramvay geçirtmekle *"Eski Beyoğlu'nu canlandırdım!"* diyerek kendisine övünme payı çıkaran eski bir büyükşehir belediye başkanı karşısında duyduğum şaşkınlığa benzeyen bir şey bu...

Beyoğlu'nu *Eski Beyoğlu* yapan, ne caddenin ortasından geçen tramvayları ne süslü vitrinli büyük mağazaları ne de sinemaları... O caddede tertemiz giysileriyle dolaşan, kafelerde oturan insanlardı. Meselâ; *Tokatlıyan Oteli'nin* büyük camlı çayhane-pastane bölümü önünden geçerken içeride oturan emekli diplomatlar, ünlü yazarlar, saygın kişiler karşısında yoldan geçenlerin ceketlerinin önünü ilikledikleri veya ellerini pantolonlarının cebinden çıkardıkları fark edilirdi.

Zaten bu şehirde o zamanlar yaşayan insanlar kendiliklerinden bir kural koymuşlardı Beyoğlu'na: Yüzün tıraşsız, saçların taranmamış, pantolonun ütüsüz, gömleğin kravatsız, ayakkabıların boyasızsa Beyoğlu'na *çıkamazdın*. Çünkü Beyoğlu bir *yükseklik*ti. Bugün bile söylenen *Beyoğlu'na çıkmak*, sözünün altındaki gerçek anlam buydu.

Arazi bakımından Mahmudpaşa daha yüksekte olmasına rağmen *Mahmudpaşa'ya inilir;* Beyoğlu'na ise *çıkılır.* Bu bir *İstanbul gerçeğiydi.* Tabi anlayana...

Bugün Barbaros Bulvarı'ndaki refüjün çimleri üzerinde iki koyununu otlatan *İstanbul* sakinleri görülüyorsa artık bu şehirde

durumun nerelere kadar uzanmış olduğunun açık ve seçik bir göstergesidir sanırım.

Genç bir arkadaşım, bir gün eski İstanbul'la ilgili sohbetimiz sırasında, gıpta dolu bir söz sarf ederek *"Ne mutlu size ki, eski İstanbul'u bütün güzellikleriyle yaşamışsınız,"* demişti. Kendisine cevabım, sanırım hiç de beklemediği bir şekilde olmuştu:*"Keşke o günleri yaşamamış olsaydım; o zaman belki de bugünün İstanbul'unu daha kolay kabullenebilirdim..."*

Bu sözlerimde de, sanırım, yerden göğe kadar haklıydım.

Ben, 1930'lu, 1940'lı hatta 1950'li yılların İstanbul'una *Benim İstanbul'um* diyebiliyorum. Hayır, hayır, hayır! Bugünün İstanbul'u asla ve asla "Benim İstanbul'um" değil ve olamaz da zaten...

2000'li yılların kuşaklarına yaşadığım İstanbul'u biraz olsun anlatabilmek, tanıtabilmek için bu kitabı yazıyorum.

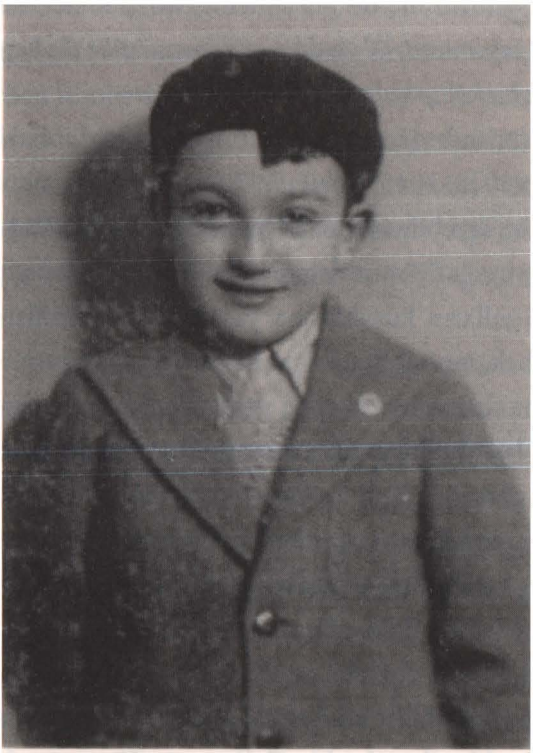
Ve şuna da inanıyorum ki; yazacaklarım, anlatacaklarım, eski ve köklü İstanbullular için de tatlı bir *nostalji* olacak. Hem de tamamen gerçeğe uygun... Onları o günlerin anılarına götürecek, içlerinden incecik "ah o günler" dedirtecek bir *nostalji*...

Benim kuşağımın insanları o günlerin İstanbul'unu anlatan satırların arasında dolaşırken arada sırada duracaklar, derin derin iç çekecekler belki. Tıpkı bu satırları yazarken benim yaptığım gibi...

Benim İstanbul'umun deyişiyle sizlere hitap ederek, *"Hanımefendiler; beyefendiler!"* diyorum, *"Buyurun lütfen, usulca gözlerimizi kapatalım, zaman tüneline girelim ve Benim İstanbul'umda bir geziye çıkalım hep birlikte."*

Cem ATABEYOĞLU

Esentepe, 2001

7 yaşında.
Selâhaddin Enis'in özel arşivinden

Çocukluğumu saklayan İstanbul

Çocukluğumun; yani 1930'lu yılların *İstanbul'u,* kenti çevrelen Bizans'tan kalma surlarla sınırlıydı. Kısacası şehir, Yedikule-Topkapı-Edirnekapı doğrultusunda biterdi. Surların sonrasındaki o uçsuz bucaksız boşluğun içinde iki köy vardı sadece. Bu iki köy de Sirkeci'den Edirne'ye hatta Simplon Ekspresi'yle Avrupa'ya kadar uzanan demiryolunun kenarında ve şehirden hayli ötelerdeydi. Adları ise *Bakırköy* ile *Yeşilköy'dü.* Hoş, hâlâ da öyledir ya... Gelgelelim sadece adları *köy* kalmıştır. *Bakırköy* bugün koskoca bir ilçedir ve nüfusu İzmir ili nüfusundan da fazladır...

Öte yakadaysa kentin sınırı *Şişli'ydi.* Aslında kent, *Osmanbey* adıyla anılan ve tanınan semtle biterdi. Oradan ötesi bahçeli evler, bahçeli apartmanlardı. Bunlardan günümüze gelebilen tek örnek Şişli'de, Kent Sineması'nın hemen karşısındadır.

Söylendiğine göre; *II. Abdülhamid,* "Etfâl Hastanesi"ni yaptırdığında herkes aralarında "*Bu kadar uzak yerde hastane mi yaptırılır? Nasıl gidilir o dağ başına...*" diye fısıldaşırmış. Fransızlar daha baskın çıkmışlar. Akıl hastanesi olarak yaptırdıkları *La Pabc'yi* daha da uzağa götürmüşler Etfâl'den. Açıklıktır, havadardır, hem hastalar hem de uzakta kaldığı için dışarıdakiler rahat eder, diye düşünmüşler.

Oradan da ötede *Tramvay Deposu,* daha ötede de yine minicik bir köy olan *Mecidiyeköy...*

Boğaziçi'nin Rumeli yakası sahil şeridinde ise, kentin son nok-

tası *Beşiktaş'tı.* Küçücük bir semt. O kadar ki en büyük caddesine bile *Köyiçi* adını vermişlerdi. Bugün de aynı adla anılır orası. *Beşiktaş'tan* hayli ötelerde ise iki *köy'cük* daha çıkardı karşımıza: *Ortaköy ve Arnavutköy...*

Garip de olsa gerçektir: *Bakırköy, Yeşilköy, Mecidiyeköy, Orlaköy* ve *Arnavutköy...* O köyler bugün de aynı adları taşıyorlar. Fakat oralara köy demek için bin şahit az gelir şimdilerde. Yukarıda söylediğim gibi *Bakırköy,* nüfus bakımından İstanbul ve Ankara'dan sonra üçüncü sırayı almış ve tam 77 ilimizi sollamış durumda bugün...

Kentin iş merkezleri; *Sirkeci, Eminönü* ve *Karaköy'dü...* Diğer semtlerse tamamen meskenlerden ibaretti. Şehirde bankalar bile ayrı bir yerde toplanmıştı. Karaköy'den Şişhane'ye çıkan yokuşun başında. Bugün bile bu cadde hâlâ o zamanki adıyla, *Bankalar Caddesi* diye anılır.

Harbiye ile Osmanbey arasında *Osmanlı Bankası*'nın bir şube açması *olay* olmuştu. O kadar ki eskiler bu bankayı bir nirengi noktası saymışlar ve bu binanın çevresini *banka* sözcüğü eski yazıyla *panga* olarak yazıldığından *Panga altı (Pangaltı)* olarak adlandırmışlardı. Bugün de orası *Pangaltı'dır.*

Daha eskiden bu semt, buradaki tarihî bir hamamdan ötürü *Hamam* adıyla anılırdı. "*Hamam'a gidiyorum*" demek biraz tuhaf kaçtığından olacak "*Pangaltı'na gidiyorum*" demek daha cazip, daha nazik gelmişti yöre sakinlerine. Bu nedenle *Hamam* adı bir yana bırakılmış *Pangaltı* ön plana çıkarılmıştı. Zaten yıllar boyu bu semte adını veren o tarihî hamam da bir gecenin içinde ortadan yok oluverdi; yerine bir iş hanı yapmak için... Bu anlamda, İstanbul'da yalnız *gecekondular* yoktur. *Gece yok oldu*'lar da vardır. *Pangaltı'ndaki ve Tophane'deki* tarihî hamamlar gibi...

Eeee... Bugünlerin İstanbul'u buralar, olur böyle vakalar...

İstanbul'un semtleri arasında anlamsız ad taşıyan yalnız

Pangaltı mı? Hâşâ! Daha niceleri var. Bizans surlarının Haliç ağzı tarafında duvarlann dibinde bir semti oluşurken burası halk arasında *Taht'el kale (Kale altı)* olarak anılmış. Sonra bu ad yine halkın dilinde döne dolaşa *Tahtakale* olup çıkmış ve günümüze kadar da bu adla gelmiş.

Vaktiyle şehremaneti (belediye) binasının bulunduğu semt *Emanet önü* diye anılmış halk arasında. Ve sonunda *Eminönü* oluvermiş dillerde.

Haliç'teki ünlü *Cibali* semtinin adı ne anlama gelir ki? Hiçbir sözcükte karşılığını bulamazsınız bu kelimenin. Semt, İstanbul'un fethi sırasında kentin surlarını buradan aşıp içeri giren birliğin başında bulunan *Cebe Ali'nin* adıyla anılmış önce. Halkımız *Cebe Ali'yi de Cibali* haline getirmiş.

Üsküdar için de aynı şey geçerli. Eski yerleşme yeri anlamına gelen *Eskidar* adını dilimizde *Üsküdar* yapmışız. Sefere giden ordunun, hacca giden kafile ve sürre alaylarının uğurlandıkları Kadıköy tarafındaki çeşme *Selamet Çeşmesi* diye anılırmış o zamanlar. Biz bugün bu çeşmeyi *Selamiçeşme* yapıvermişiz...

Bunlara daha nicelerini eklemek mümkündür. Burada bırakalım bu konuyu ve biz gene *çocukluğumuzu saklayan İstanbul'a* dönelim...

İstanbul'un meskenlerle dolu semtleri; uyumlu bir bölünmeye uğramıştı. Cağaloğlu'nda doktorlar, gazeteciler, kitapçılar otururlardı, Beyazıt Soğanağa ile Laleli Koska arasındaki bölümde üniversitede görevli öğretim üyeleri otururlardı çoğunlukla. Fatih ve Aksaray, genellikle memur ve orta hâlli vatandaşların evleriyle doluydu.

O zamanlar *gayrimüslim vatandaşlar diye* anılan *azınlıklar da* belirli yörelere dağılmışlardı. Örneğin Museviler Haliç kıyılarında Hasköy, Balat ile Galata Kulesi çevresindeki Kuledibi ve Sirkeci'deki Ebussuud Caddesi'nde otururlardı. Ermeni vatandaşlar Kumkapı,

Gedikpaşa, Samatya ve Pangaltı çevresinde otururlardı. Rumlar genellikle Beyoğlu, Fener ve *Tatavla* adıyla anılan Kurtuluş'u tercih ederlerdi.

Meskenler, işyerlerinin çevrelerini kuşatırdı. Herkesin eviyle işi birbirine yakın olduğundan *trafik sıkıntısı*yla henüz tanışmamıştı *İstanbul* şehri. İnsanlar evlerinden işlerine, işlerinden evlerine yürüyerek gidip gelirlerdi. Kent nüfusunun oldukça az bir kısmı da tramvay, vapur ve trene binmek zorunda kalırdı.

Herkesin birbirini sevdiği ve saydığı bir şehirdi İstanbul. Büyüklere saygı, küçüklere sevgi göstermek ise İstanbul insanının bir başka özelliği, daha doğrusu güzelliğiydi.

Tarihin en büyük iki imparatorluğuna, Bizans ve Osmanlı'ya tam 1527 yıl payitaht olmuş, sanat, kültür ve bilim merkezi İstanbul... Bütün güzellik ve özelliklerini bir çırpıda yitirmiş kentim... O eşsiz doğal güzelliklerini de, unutulmaz özelliklerini de tarifsiz bir özlemle anıyorum bugün. Hele ve hele o güzel, seçkin insanlarını...

Ve tam burada Haşim'in birkaç satırını paylaşmak istiyorum sizinle:

Mimari eserler, fazla çirkinliğe, fazla garabete mütehammil değildir. Gülünç bir resim levhasına bakmamak, fena bir şiiri veya ahenksiz bir musikiyi dinlememek suretiyle bunların muzır tesirlerinden ruhumuzu vikaye edebiliriz; fakat fena bir mimarın eserinden sakınmak pek öyle kolay bir iş değildir. Aciz bir muhayyile, fakir bir ruh, yol ortasına dikilmiş taştan koca bir şekle inkılâp edince, bütün bir şehrin manevî sıhhatini, nesillerce bozmak kudretinde bir tehlike olur.

(Ahmet Haşim, "Yeni İstanbul", İkdam, 18 Haziran 1928)

Artık çoğunluk, azınlık

Eski İstanbul'u bir yana bırakalım, şu koca kentte *Eski İstanbullu mu* kaldı?

İstanbul'un göllerini, akarsularını, yeşilliklerini kuruttuğumuz gibi *Eski İstanbulluları* da kuruttuk bu kentte. Soylarını sürdürmeleri için devletçe çalışılan kelaynaklar bile bu konuda *Eski İstanbullulardan* çok daha şanslı.

Uzun yıllar Almanya'da yaşayan bir Rum dostum geçen yaz İstanbul'a gelmişti. Beni telefonla aradı da laflayarak biraz hasret giderdik. Dostum, sözü doğup büyüdüğü İstanbul'a getirdi ister istemez. "*İstanbul ne hâle gelmiş böyle?*" diye söze girdi. Acı acı dert yandı gördükleri karşısında. İstanbul'u çok seven dostum işi espriye dökmekten de kendini alamadı: "*Eskiden bizlere ekalliyet* (azınlık) *denirdi. Bakıyorum bugün eski İstanbullular azınlıkta kalmışlar...*"

Dostumun hakkı vardı. Yalnız biraz ıskontolu konuşmuştu. *Azınlık* sözü bile bugün bu koca kentteki *Eski İstanbullular* için çok iyimser bir deyim. Artık bu on beş milyonluk kentte ne çare ki *azınlık*tan da daha *azız*...

Her biri bir başka türküyle bu kente gelenler, devlete hatta fertlere ait toprakları hiç vicdan azabı duymadan yağmaladı. Önce gecekondularını kurup sonra o gecekonduları altı katlı-yedi katlı apartmanlara dönüştürdüler gönül rahatlığıyla. Ne ruhsat, ne vergi...

Gelende de, yağmalayanda da en ufak bir kabahat yok bence. Bunun bütün vebali bu işe göz yuman ilgililerde. Bütün bu yağmanın çetelesi, politik çıkarlar adına, oy uğruna İstanbul'u katledenlerin defterine yazılmalı; o sorumsuz sorumlular şapkalarını önlerine koyup bir kez daha düşünmeliler yaptıklarını. Ama kendilerini affetmeleri ve affettirmeleri için ne yapsalar, boşuna... Giden gitti. Sebep olan düşüncesizler,

"gafiller Mısır Çarşısı'ndan bütün sülalelerine yetecek kadar kına alabilirler yalnızca.

Eskiler, tanık oldukları yakışıksız bir hâl karşısında, "*Kendine gel. Başka İstanbul yok*" derlerdi...

Gelenler, "*Başka İstanbul yok!*" dedikleri *İstanbul'un* da yok olduğunu görecekler. Gördüklerine inanmaları çok zor olsa da.

"*Başka İstanbul yok!*" diyen büyüklerimiz bizi affetsinler. O *İstanbul'un* yok olmasına ve yerine bambaşka bir İstanbul çıkmasına, elimiz kolumuz bağlı hâlde seyirci kaldığımız için... Bir yandan da, bu yağmayı, bu talanı birçok İstanbullu fark etmedi. Bir gün baktılar ki, İstanbul, bildikleri, tanıdıkları İstanbul değil artık. Birçoğuysa ekonomik koşulların dayatmasıyla, gün geçtikçe bakımını yapmakta zorlandıkları evlerini mimarî dokudan anlamayan, "yaşama kültürü" denen kavramı hiç duymamış yapsatçılara kat karşılığında kendi elleriyle verdiler. Bahçelerdeki incirler, malta erikleri, dutlar, şeftaliler, narlar, kayısılar kesildi teker teker; hanımelleri, sarmaşıklar yolundu; kıyısında serinlenilen kırmızı balıklı, nilüferli havuzlar doldurulduğu; altında akşam sefaları yapılan asma çardakları da nasibini aldı baltalanmadan. Manolyalar kokmaz oldu, erguvanların sabah güneşiyle başlayan mor ışıltısı söndü. Dalında leylak, zambak, mimoza görmeden büyüyor çocuklar artık İstanbul'da. Menekşeler, lâleler park bahçelerini süslüyor artık yalnızca. Ne kadar zamandır akasya kokusu duymuyoruz dersiniz? İğdenin kokusunu anımsıyor musunuz? Ya dalındaki ıhlamurun? Yediveren gülleri nerelerde açıyor dersiniz? Şimdi İstanbul'da kaç çocuk tulumbadan çekilen suyun gürül gürül sesini duyabiliyordur acaba? Kuyulara sarkıtılan karpuzların çatlayan sesini duyan kaldı mı günümüzde?

Başka, bambaşka bir İstanbul'un sakinleriyiz şimdi. Sakinleri mi? Hırçınları desek, daha doğru olacak gibi geliyor bana.

İstanbul'umu düşündükçe, içimde bir "çıt" sesi...

"Başka İstanbul yok" diyenler, yine büyüklük gösterip bizi affederler, olgunlukla, ""Geçen zaman, böyle bir şey işte" derler belki ama ben kendi adıma, günümüz azınlıkları adına, içimi dolduran buram buram özlemle yaşadığımı, yaşadığımızı itiraf etmek istiyorum, geçmekte olan zaman karşısında...

İşbölümü... İstanbul'da bir başka uyum

İşler, meslekler, zanaatlar da uyumlu bir bütün içindeydi eski İstanbul'da. Herkes birbirine olduğu gibi mesleklerine, işlerine, zanaatlarına da saygı gösterirdi.

Kuyumculuk, meyhanecilik, dökümcülük, klişecilik Ermeniler'e özgüydü. Sarraflık, tuhafiyecilik, düğmecilik gibi işleri Museviler üstlenmişti. Kunduracılık, kumaşçılık, şapkacılık ve garsonluk gibi mesleklerde Rumlar ön plandaydı. Ayrıca balıkçılık da Rumlann işiydi. Arnavutlar bahçıvanlık, ciğercilik ve muhallebicilikle uğraşırdı. Sütçülük, Bulgar asıllıların elindeydi. Sırtlarında heybeleri, kollarında terazileri ve ellerinde elekleriyle mahalle aralarında dolaşan leblebicilerse hep Çorumluydular.

Seyyar satıcılar ayrı bir renk katarlardı bu kentin mahallelerine ve yaşamına. At sırtına yükledikleri küfeleriyle kendi bahçelerinin ürünlerini satan Arnavut bahçıvanlar, ellerinde çıngıraklarıyla dolaşan Musevî makaracılar, sırtlarındaki askılarının bir ucunda dondurma kabı, bir ucunda tablasıyla dolaşan ve yine pek çoğu Arnavut olan dondurmacılar (ki bunlar, kış aylarında salep veya boza satarlardı), başlarında simit biçimi başlıkları üzerinde tablası ve elinde klarnetiyle ahenkli havalar çalarak dolaşan macuncular, kollarında sepetleriyle geçen balıkçılar ve omuzladıkları teldolapları içinde ciğer, işkembe, dalak satan ciğerciler...

Arnavutkaldırımlı İstanbul sokaklarının süsleriydi seyyar satıcılar...

Balıkçılar ve ciğerciler, peşlerinde mahalle kedilerinden oluşan görkemli bir konvoyla geçerlerdi sokaklardan. Sattıkları balığı ve ciğeri mutlaka temizleyerek verirlerdi müşterilerine. Bu temizleme işlemini gözlerini bile kırpmadan, nefesi kesilmiş durumda heyecanla izleyen kedilere doğru bıçağın tersiyle tezgâhtan şöyle bir sıyınp fırlattıklarında kızılca kıyamettir kopardı. Ve balıkçıyla ciğercinin temizledikleri artıklardan bir kırıntı bile kalmazdı bir anda. Kedilerin o eski kulağı kesik taifesinden olanları daha yere düşmeden, havada kaparlardı fırlatılanları...

Esmer vatandaşlar namıyla anılan Kıptiler'in de bu kentin hayatında ayrı yerleri vardı. Onlar Eyüpsultan sırtlarıyla Sulukule'yi mesken tutmuşlardı kendilerine. Orada yaptıkları ızgaraları, maşaları, sacayaklarını sokak aralarında satarlardı. Kalaycılık da onların alanlarına giren işlerdendi. Bakır tencereler, sahanlar, tepsiler, tavalar sık sık kalaylanırdı. Pınl pırıl, buz gibi kalaylı bakırlar... Bugün artık bakır sahanlar, bakır tencereler, bakır tepsiler antika oldu. Kalaycılar da tarihe karıştı. Artık alimünyum, emaye, teflon ve ateşe dayanıklı cam ürünler egemen mutfaklarımızda. Bakırın lâfı mı olur!

Kentin belirli meydanlarında fotoğrafçılar vardı. Üç ayaklı sehpalar üzerindeki makineleriyle, siyah perdelerin önüne oturttukları müşterilerinin vesikalık resimlerini çekerlerdi. Objektif önündeki kapağı açıp belirli bir sayı sayana kadar öylece tuttuktan sonra kapağı yine örterek çektikleri resmin önce *arabı* diye anılan negatifi çıkar, sonra da bu negatiften kartlara basılırdı. Bu işler makine arkasındaki siyah kumaştan yapılma bir kolluğun altında görülürdü. Yeni Cami'nin arkasında da renkli ipliklerle işlenmiş süsler ve *İstanbul Hatırası* yazısı bulunan büyük siyah perdelerin önünde kartpostal boy resimler çekilirdi. İstanbul'da askerliğini yapanlar, taşradan gelip Sirkeci otellerinde kalanlar mutlaka bu seyyar fotoğrafçılara uğrar, bir *İstanbul Hatırası* çektirirlerdi.

Yeni Cami ve Eminönü çevresi, pazar günleri İstanbul'da vatanî görevlerini yapan Mehmetçiklerin toplanma yeriydi. Pazar günleri burası bir kışla avlusunu andırırdı. Şehrin dört yanındaki birliklerde askerlik yapan hemşeriler burada buluşup hasret giderirlerdi.

İstanbul'un en büyük *umumî helası* da burada; Yeni Cami'nin arkasındaydı. Buranın meşhur bir ibrikçisi vardı. Tuvalete gelenlere para karşılığında su dolu ibrikler veren bir ibrikçi. Oturduğu yerden işini azametle görürdü. Şehrin yerlisine pek caka satmazdı ama taşralı birini gördü mü hemen ona hükmetmeye kalkardı: "O *ibriği değil, ötekini al!*" demekten ibaretti tüm hükmü ve cakası... Oysa bütün ibrikleri aynıydı ve işin asıl ilginç yanı, kendisinin de taşralı olmasıydı.

Dillere destan olmuştu "Yeni Cami helâları"nın o meşhur ibrikçisi. Hakkında şöyle bir olay dolaşırdı dillerde:

Bir gün tuvalete girecek bir "müşteri"si orada dizi dizi durmakta olan ibriklerden birine hamle yapıp kaptığı anda bizimki gürler:

"Onu bırak ötekini al!"

Sıkışık durumdaki adamcağız şaşırır :

"Ne fark var aralarında?" diyecek olur.

"Aralarında bir fark yoktur. Hepsi aynı ibriktir, içlerindeki su da aynıdır..."

"Eeee?.."

"Bak hele hemşerim... Biz burada eşekbaşı değil, ibrikçibaşıyız. Aradaki fark işte budur!.."

İstanbul'un eskisi, kıdemlisi olmanın bu kadarcık da cakası olmasın mı yani!

İstanbul'un arzuhalcileri de Yeni Cami arkasında toplanmışlardı. İstida (dilekçe) yazdırmak isteyenler onlara başvururlardı. Çoğu adliye kâtipliğinden veya memuriyetten emekliydiler, mürekkep yalamış kimselerdi. Önceleri düzgün bir elyazısıyla

bu işi görürlerdi, sonraları köhne daktilolarla sanatlarını sürdürmüşlerdi. Aralarında mühür kazmakta usta olanlar da vardı. Okuması yazması olmayanlara ya da imzasını atamayanlara mühür kazarlardı...

Tarihî Mısır Çarşısı da bu yörenin en işlek ve en önemli alışveriş merkezlerinden biriydi. Yeni Cami Külliyesi'nin bir parçası olan Mısır Çarşısı, kendine özgü buram buram baharat ve et kokusuyla İstanbul'un en egzotik mekânlarından biridir. Zamanında Mısır'dan gelen ilâçların, otların satıldığı dükkânlar bulunduğu için, Mısır Çarşısı olarak anılmaya başlanmış. Adı günümüze kadar değişmeden kalabilmiştir. Daha ileride de meşhur *Balıkpazarı* vardı. Burası balıkçılarıyla olduğu kadar meyhaneleriyle de ünlüydü. *Balıkpazarı* daracık bir yolla *Meyvahoş* adıyla anılan Hal'den Unkapanı'na bağlanırdı.

Tokgözlülerin kenti

Çocukluğumun İstanbul'u, tokgözlü insanların kentiydi. Kanaatkâr ve hâline şükretmesini bilen insanların, esnaf ve sanatkârın kenti... Namuslu ve dürüst insanların kenti...

Mektebe giderken evin günlük ihtiyacını mahallemizdeki iki bakkaldan birinden alıp eve bıraktıktan sonra, okulun yolunu tutardım. Çoğu kez girdiğim bakkal dükkânında *bakkal amcanın* şu sözleriyle karşılaşırdım:

"Evlâdım, bir zahmet Niyazi (veya İhsan) amcandan alıver. Ben siftahımı yaptım çok şükür. O daha siftahını yapmadı..."

Oysa ben de günlük alışverişlerimi mahallemizin bu iki bakkalı arasında kendime göre paylaştırmıştım. Bir gün birinden, ertesi gün diğerinden alışveriş yapmaya çalışırdım... Onların bu şekildeki sözleri karşısında ben de programımı değiştirirdim çaresiz.

Mahallemize, atına yüklediği iki küfe dolusu sebzeyle gelen

bir zerzevatçımız vardı. Arnavut *Bekir Ağa*... Rahmetli annemle hemen hemen her alışverişte aralarında münakaşa çıkardı. *Bekir Ağa*, sebzeyi gramından daha ağır tartar, terazinin kefesinden annemin uzattığı tepsiye boşaltırken "*Hakkın geçmesin!*" diyerek üstüne fazladan da eklerdi. Bu kez rahmetli annem, "*Yooo Bekir Ağa, senin hakkın geçmesin...*" diyerek parasını vermeye çalışır, öteki almak istemez; aralarında bir tatlı çekişmedir başlardı. Sonunda, genellikle *Bekir Ağa'nın* Arnavut damarı karşısında annem boyun eğmek zorunda kalırdı.

Sırtındaki askının iki ucunda tepsi tepsi Silivri yoğurdu asılı dolaşan bir yoğurtçumuz vardı. Aklımda kaldığı kadarıyla adı *Yaşar'dı*. Tepsi yoğurtları,, o zamanın yollarından Silivri'den İstanbul'a gelene kadar üzerleri biraz tozlanırdı. *Yaşar*; üzeri hafifçe tozlanmış kalın kaymak tabakasını yayvan kaşığıyla kesip yanındaki kutuya atar, yoğurdu öyle tartardı. Yoğurdu koyacağı kabın darasını da ağır ağır alırdı. Kutusuna attığı tozlu kaymaklar ise mahalle kedilerinin nasibiydi... Elinde salladığı küçük çanın sesini duyduğumuzda, mutfaktan kaptığımız yoğurt kabıyla kapıya fırlardık. Yaşar'ın çanı, sokağımızın rutin sesleri arasından yoğurt tadını taşırdı evlerimize.

Mahallemizin bekçisi *Mustafa Ağa* tam kırk yılını vermişti bizim mahalleye. Postacımız *Hayri Efendi* ise otuz beş yılını... Koskoca semtte onların tanımadıkları, adını ve evini bilmedikleri tek kişi yoktu.

Hiç unutmuyorum; bir bayram tebriği için gönderilen zarfın üzerine *Cem Atabeyoğlu* yazılmış, adres aceleden yazılmamış ya da unutulmuş sadece *şehir* ibaresi konulmuştu. Bu adressiz mektup postacılar arasında elden ele dolaşmış merkezde. Sonunda *Hayri Efendi* görmüş; alıp eve getirmişti...

Berber *Emrullah Efendi*, beni koltuğun kolları üzerine koyduğu tahtanın üzerine oturtup tıraş ederdi. Tam kırk yıl, o ölene

kadar onda tıraş oldum. Evleneceğim gün damat tıraşımı da o yaptı. Elini öptüm, gözleri dolu dolu, "*Üstünü veremeyeceğim, kusura bakma. O kadar param çıkışmaz*" dediydi titrek bir sesle. Ne kadar ısrar ettiysem de tıraş parasını almamıştı o gün benden... Dükkânındaki kafesler dolusu kanaryalardan başka kimsesi yoktu *Emrullah Amcanın*. Ölüsünü evinde bulmuş komşuları; cenazesini onlar kaldırmışlar. Acı haberini günler sonra alabildik.

Önce Sirkeci'de, sonra Divanyolu'nda faaliyet gösteren bir *Tan Fırını* vardı. Sahibi *Niko* adında bir Bulgar'dı. Böreği, poğaçası, kuru pastaları, hele hele un kurabiyesi dillere destandı. Bostancı'dan kalkıp trenle Haydarpaşa'ya, oradan vapurla Karaköy'e geçip tramvayla Divanyolu'na özel olarak un kurabiyesi almaya gelen müşterileri vardı. Ununu, değirmene bizzat gidip, başında durarak iki kez elekten geçirtip alır, yağın en kalitelisini kullanır, tüm ustalığını kullanarak hazırladığı ürünlerini, odunla ısınan fırında yine kendisi pişirirdi. Ürünlerinin fiyatları piyasadakilerden tamamen farksızdı. Hatta bazı ürünleri daha bile ucuzdu. Müşterileri poğaça ve böreğin fırından çıkış saatlerini bilir, ona göre dükkânına gelirlerdi. Fırından çıkardığı tepsileri biraz bekletir, ondan sonra müşterilerine verirdi. "*Biraz kendini çeksin!*" derdi. Ürünler yenecek kıvama geldikten sonra müşteriye verilirdi ancak... Gözütok bir insandı. Ayrıca fakiri fukarası da boldu dükkânının. Müşterilerine ikramda bulunmaktan da ayrıca zevk duyardı.

İşte benim çocukluğumun ve gençliğimin İstanbul'undan sadece birkaç esnaf portresi çizdim size. Dilim döndüğünce, kalemim yettiğince anlatmaya çalıştım.

Hepsi çoktan göçüp gittiler bu fâni dünyadan. Bugünkü İstanbul'da kolay kolay yaşayamazlardı herhalde. Giderek mekanikleşen, çıkar odaklı ilişkilerin insanı olamazdı hiçbiri de. Aradan onca yıl geçmesine rağmen onları unutmamışsam, adlarını bir bir hatırlayabiliyorsam bu benim hafızamın kuvvetine işaret sayılmamalıdır asla.

Bana onları hatırlatan ve asla unutturmayan sahip oldukları kişilikleridir.

Onlar ve onlar gibi daha niceleri; hepsi, eskilerin deyimiyle *Nev'i şahsına münhasır* kişilerdi.

Onları unutmak ne mümkün!

Keşke onlar gibi hiç olmazsa birkaç esnaf tanıyabilseydim ya da varlığını duysaydım bugün. Ama mekânlar değiştiğinde insanların değişmemesi mümkün mü? Onlar benim İstanbul'umun esnafıydı. Günümüz İstanbullusu günümüz esnafıyla yaşıyor. Bilirsiniz, "davul dengi dengine" diye bir söz vardır... Başka söze ne hacet!

Haddini bilen insanlar

Eskiler, sık sık *kişi, "haddini bilmek gibi irfan olmaz"*... derdi. * * *

Bu şehirde eskiden gerçekten de haddini bilen insanlar yaşardı. Ve bunu büyük bir tevekkülle, kimseden de gizlemek ihtiyacını hissetmezlerdi. Tramvaylarda iki, vapur ve trenlerde üç mevki vardı. Herkes, parasının elverdiği mevkide seyahat ederdi. Gösteriş için birinci mevkiye binen olmazdı. Ekonomik durumları daha kısıtlı olanlarsa çoğu kez yürümeyi tercih ederlerdi. Tabii gidecekleri yer, yürüyebilecekleri bir mesafedeyse... Yürümek, eski İstanbulluların belirgin bir özelliğiydi. Beyoğlu'na tramvayla çıktıktan sonra geceleri oradan Cağaloğlu'na yürüyerek dönerdik. Galatasaray-Tünel-Yüksekkaldırım-Karaköy-Köprü-Eminönü-Sirkeci-Ankara Caddesi rotasıyla...

Bugün Karaköy'den Eminönü'ne geçmek için otobüse hatta taksiye binen gençleri görünce şaşmam mı yoksa kızmam mı gerektiğine karar veremiyorum doğrusu.

Tramvay boş da olsa, ayakta gitmeyi tercih ederdik. Oturmayı delikanlılığa sığdıramazdık zahir...

"Sigara!"da bir ölçüydü. Herkes bütçesine göre sigara içerdi. Maddî durumu elverişli olmayanlar, en ucuz sigara olan "İkinci"yi alırlardı. Orta hallilerin sigaraları "Birinci" veya "Bafra"ydı. Aybaşlarında ise, daha sonra "Büyük Kulüp" ve "Kulüp" adlarını alacak olan "Serkldoryan"ı alırlardı. Tuzu kuru olanların sigarası "Yenice"ydi. Ucu yaldız zıvanalı "Sipahi Ocağı"ysa zenginlerin harcıydı. Örneğin *Hacıbekir (Ali Muhiddin Bey)* "Sipahi Ocağı" içerdi.

Bugün ayakkabı boyayarak nafakasını kazanmaya çalışan çocukların göğüs ceplerinde en pahalı yabancı sigaraları görmek insanı şaşırtıyor, hele eski günleri yaşayanları kara kara düşündürüyor.

Haddini bilmek irfanından da yoksun kişiler mi olduk ne!

İstanbul halkının büyük bölümünü *orta halliler* teşkil ederdi. Bugün hızla eriyip giden orta direk dediğimiz zümre... Bu deyim bana hayli ters geliyor nedense. Niçin *orta hâlli* değil de *orta direk?* Bereket versin böyle düşünen yalnız ben değilim. Aziz dostum sevgili *Dr. Lâtif Akça da Çıra* adlı şiirinde buna değiniyor:

Yıllarca, orta direk deyip
Halkı odun yaptılar
Sonra çırasını yaktılar...

Evet eskiden İstanbul halkının büyük çoğunluğunu *Orta halliler* teşkil ederdi. Şehrin fakiri oldukça az, zenginiyse onlardan da azdı.

Şehirde her zümreden halkın eğlenebileceği yerler vardı. *Çiftesaraylar Bahçesi* veya *Borsa Kıraathanesi* gibi yerlerde en ucuz şekilde günün en ünlü sanatçılarını izlemek, dinlemek mümkündü.

Sinemalar da şehrin en ucuz eğlence yerleri arasındaydı. Beyoğlu sinemalarında oynayan bir filmi ertesi hafta semt sinemalarında çok daha ucuza seyretmek mümkündü. Zamana geç gelmesini, keseye güç gelmesine tercih ederdik.

Nerde Çokluk...

İlkokul sıralarında öğrenciyken öğretmenlerimiz, nüfusumuzun azlığından yakınırlardı. Ünlü jimnastik üstadımız *Selim Sırrı (Tarcan) Bey* in sık sık söylediği şu sözü pek meşhurdu:

"Nüfusumuz azdır, bunun için spor yapıp çok yaşamamız lâzımdır..."

Nüfus sayımız *10. Yıl Marşı*'yla da belgelenmişti zaten:

On yılda on beş milyon genç yarattık her yaştan...

Demek ki 1933'te Türkiye Cumhuriyeti 15 milyonluk bir nüfusa sahipti. Benim çocukluğumda İstanbul'un nüfusu ise 350-400 bin kadardı. Topkapı girişindeki tabelada *İstanbul -1.000.000* yazısını gördüğümüzde nasıl da heyecanlanmıştık.

Milyon yalnız parada değil, nüfusta da ucuzladı anlaşılan...

Bugün ülke çapında bir *nüfus plânlaması* peşindeyiz. Doğumu kontrol altına almanın ekonomik ve sosyal çareleri peşinde boş yere koşuyoruz. Hangi plân yürüyor ki, nüfus plânlaması yürüsün?

Bugün İstanbul'un 15 milyonu aşan nüfusu karşısında *Yandım Allah!* diye feryat edesimiz geliyor...

Zamanla her şey ne kadar değişiyor değil mi?

İnsanlar değişiyor, zevkler değişiyor, hayat değişiyor, görüşler ve düşünceler değişiyor...

Ve de o güzelim İstanbul değişiyor...

Değişiyor değil dostlarım, çoktaaaan değişti bile.

Görüntüsüyle, insanıyla, yaşantısıyla büyük bir değişikliğe uğradı güzelim İstanbul.

Bu değişiklik, güzelliklerin, yerini çirkinliklere bırakmasıyla oldu.

Dersaadet'i elbirliğiyle *Dersefalet* yaptık. Haydi hayırlısı...

"Hayırlısı" dedim de, İstanbul'un değerlerini yitirmesi,

kimileri için gerçekten "hayırlı" oldu. Ama onlar emeğin, alın terinin anlamını bilmeyenlermiş, "köşe dönme"yi zekâ belirtisi sayan aymazlarmış, devlet arazisini yağmalarken vicdanı sızlamayanlarmış, ömründe bir fidan, bir tohum dikip büyümesini izlemenin keyfini yaşamamış orman katilleriymiş, bir şiir okuyup ince bir hazla gözlerini kapamayı bilmeyen yaşama calilleriymiş, gökyüzüne baktıklarında yıldızların farklılığını göremeyen körlermiş, yalıda oturup Boğaz sularına poşet poşet çöplerini fırlatan görgüsüzlermiş, son model otomobilleriyle hız ve gürültü gösterisi yapmayı marifet sayarken serçeyle saksağan sesini birbirinden ayıramamayı ayıp saymayanlarmış... Ne diyelim?.. Allah versin.

Eski İstanbul anaları

Sultanahmet Parkı'ndan Alman Çeşme'sine bir bakış.
Selâhaddin Enis'in özel arşivinden

Bizim kuşağın *anaları*, gerçekten çileli kadınlardı. Ancak hâllerinden yakınma bir yana, ağızlarından *şükür sözü* düşmezdi.

Onlar yalnız bizler gibi 2. Dünya Savaşı'nın sıkıntısını yaşamamışlardı. Peş peşe gelen İtalyan Savaşı, Balkan Savaşları, 1. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nı ve dahası, İstanbul'un işgal yıllarını yaşamışlardı. Dört cephede çarpışan kocalarının, çocuklarının, babalarının, ağabeylerinin, amcalarının, dayılarının özlemini duymuşlar, haberlerini tarifsiz heyecanlar içinde beklemişlerdi.

Ve hayatlarının en güzel yıllarında, medeniyetin kadınlara henüz getirmemiş olduğu kolaylıklardan yararlanamamışlardı.

Evin bahçesinde, terasında, "maltız" denen içi tuğla döşeli ve saçtan yapılma mangallarında kömür yakıp yellemişler; kor hâline geldikten sonra da üzerine çaydanlığı, tencereyi oturtup çaylarını, aşlarını pişirmişler hatta çamaşır günlerinde kazanlarda su kaynatıp çamaşırlarını elleriyle yıkamışlardı. Pompalı gazocaklarını bile bir "büyük nimet" bilmişlerdi. Haznesine huniyle gazyağı doldurmak, sık sık pompalamak ve ikide birde tıkanan deliklerini "iğnelemek" pahasına da olsa...

Kazanlarda kaynattıkları çamaşırları sabunla yıkamışlar, beyazları ayrıca "çivitlemiş"lerdi. Sonra kuruttukları çamaşırları o çekitaşı gibi ağır kömür ütüleriyle ütülemişlerdi. Ütünün kömürünü yakmak ayrı bir sıkıntı, ütü yaparken külünü etrafa saçmamak ayrı bir sorundu.

Kumaşlar henüz "tergal" nimetiyle haşır neşir olmadıklarından erkek pantolonlarının (o zamanlar kadın kısmı pantolon giymezdi) ütüsüyse başlı başına bir âlemdi. Pantolonlar isterse "bıçak sırtı" gibi ütülensin, çizgisi birkaç saat bile dayanmazdı. Bu nedenle akşam pantolonlar karyola şiltesi altına serilip "yatak ütüsü" işleminden geçirilirdi.

Gömleklerin yakaları ve kol kapakları da mutlaka "kola" isterdi. Sen olsun diye... O kolayı, gömleği giyecek erkeğin zevkine

göre hazırlamak da ayrı bir hünerdi. Çünkü kimi erkek sert koladan, kimi de yumuşak koladan hoşlanırdı. Bunu ayarlamak da evin kadınına düşerdi tabi...

Erkek çorapları pek dayanıksızdı. Ya burnundan, ya topuğundan hemen deliniverirdi. Bunları, içine "tahta yumurta"lar yerleştirerek itinayla örmek, dikmek; artık dikiş kabul etmez hâle gelenlerini yine ustalıkla yamamak da ayrı bir hüneriydi analarımızın.

Kadın çoraplarının onarımı da ayrı bir ustalık isterdi. Sık sık kaçan çorapları örmek hatta tırnak ojesiyle tutturmak da ayrı bir işti.

Bugünün genç bayanları acaba elektrik, tüpgaz veya doğalgazla çalışan fırınlı ocaklarından, tam otomatik veya otomatiğini bir yana bırakın normal çamaşır makinelerinden, elektrikli ve de buharlı ütülerinden, dipfrizlisini geçin buzdolaplarından, düdüklü veya teflon tencerelerinden, elektrikli süpürgelerinden, tergalden, naylondan uzakta bir yaşam düşünebilirler mi acaba şu koca İstanbul'da?* * *

Oysa bunlardan tamamen yoksun bir hayat, analarımızın hiç şikâyetsiz yaşadıkları doğal bir akıştı.

Bugün kaç hanım elde tül gibi incecik yufka açmasını, oya gibi çorap örmesini, gömlek kolalamasını hatta kendi dikişini dikmesini biliyor acaba İstanbul'da?

Mevsiminde kavanozlar, tenekeler hatta küpler dolusu turşular hazırlardı analarımız. Biber, salatalık, patlıcan, lahana turşuları... Yine mevsiminde çeşit çeşit reçeller kaynatıp ışıl ışıl kavanozlara doldururlardı. Vişne, çilek, kayısı, portakal, turunç, ayva, erik, kızılcık reçelleri...

Çizik yeşil zeytinler, kaba tuzla sele zeytinleri de hazırlarlardı kendi elceğizleriyle. Torikleri dilim dilim kesip tuzla özel bir işleme tâbi tutup "lakerda"; sardalyaları "tuzlu balık" haline getirmek, yine onların hünerleri arasındaydı.

Evlerimizde çiçekler de vardı. Saksılar, enlemesine kesilmiş büyük tenekeler veya konserve tenekeleri içinde. Çoğu evlerin dışında mor salkımlar, hanımelleri veya boru çiçekleri yükselirdi. Pencere önlerinde genellikle sardunya saksıları, pencerelerin ardında da heybetli ıtır saksıları bulunurdu. Itır adı verilen o hoş kokulu yapraklar da tarihe karıştı artık. Mevsiminde o hoş kokulu, sinek kovucu fesleğenler de evlerimizin vazgeçilmez süsleriydi.

Kauçuk, Afrika menekşesi, dört mevsim çiçekleri, kaktüs türleri ve bugünün diğer salon bitkilerinin adları bile bilinmezdi o zamanlar.

Sardunyalar, karanfiller, ıtırlar, fesleğenler, sümbüller yeter de artardı o mütevazı yaşamımıza. Yaz aylarında öbek öbek ortancalar, hercaî menekşeler, horozibikleri, aslanağızları, ateş çiçekleri, filbahriler, akşamsefaları bahçeleri süslerdi. Daha geniş bahçelerde ise heybetli manolya ağaçları, leylâk ağaççıkları göze çarpardı. Sonbahar kasımpatıların mevsimiydi bahçelerde. Kış öncesi, doğanın renk renk son coşması gibi gelirdi bana kasımpatılar. Yalınkat olanları vardı, katmerli olanları... Sarıdan mora uzanan muhteşem bir renk cümbüşüyle salınırlardı güz rüzgârlarında... Yağmur damlaları gözyaşı izi gibi dururdu yapraklarında, geçip giden yaza bir veda ağıtı gibi.

Ev çiçekleri de analarımızın öpülesi ellerine bakardı.

Her şeye rağmen İstanbul'da analarımız huzurlu ve mutluydular.

Hâllerinden her zaman şükür duymanın gönül rahatlığı içinde soluk alıp verirlerdi yuvalarında.

Bir şarkıydı İstanbul

Benim İstanbul'um, bugünde olanca güzelliği ve tazeliğiyle Türk musikisinin birbirinden güzel şarkılarında yaşar.

Tamburi Mustafa Çavuş, geçen yüzyılın sonlarından, o nefis *"Şehnazbuselik"* şarkısıyla bakın nasıl sesleniyor İstanbul'dan: *Küçüksu'da gördüm seni / Gözlerinden bildim seni / İnkâr etmem sevdim seni/ Ne kadar cefa edersen/ Gönül ayrılmıyor senden...*

Şair Nedim'in 1700'lü yılların ortasında kaleme aldığı nefis şiiri *Arif Sami Toker'in* nefis bestesiyle 200 yıl sonra yeniden hayat bulmuştur âdeta: *Erişti nevbahar eyyamı, açıldı gülü gülşen / Çıradan vakti geldi lâlezârın dîdesi râşen...*

Lâvtacı Hristaki Efendi'nin kemikleri artık toprak olmuştur bu kentte. Ancak o nefis kürdîlihicazkâr bestesi hâlâ olanca güzelliğiyle yaşamaktadır: *Gidelim Göksu'ya bir âlem-i âb eyleyelim / Ol kadeh kâr güzeli yâr olarak peyleyelim...*

Yesâri Asım Arsoy'un o güzel sultanıyegâh'ı nasıl unutulur? *Biz Heybeli'de her gece mehtaba çıkardık / Sandallarımız neş'e dolar zevke dalardık...*

Osman Nihat Akın da Adalar'dan *Yine bu yıl Ada sensiz içime hiç sinmedi / Dil'de yalnız dolaştım hep, gözyaşlarım dinmedi...* diye seslenmiş bizlere güzelim nihavend eseriyle.

Yesâri Asım Bey, hicaz bestesinde *Sazlar çalınır Çamlıca'nın bahçelerinde / Bülbül sesi var şarkıların nağmelerinde...* derken *Faiz Kapancı* nihavend eseriyle *Gel güzelim Çamlıca'ya / Gün doğmadan a canım görüşelim gizlice...* diye davette bulunurken *Nuri Halil Poyraz* da aynı makamdan katılır, *Çamlıca yolunda / Âşıkı kolunda /İşleri yolunda* diyerek.

Faruk Nâfiz Çamlıbel'in o muhteşem dizeleri de *Arif Sami Toker'in* bestesiyle bir başka güzellik almıştır: *Gam çekme güzel, n'olsa baharın sonu yazdır/Sevdâların en coştuğu yer şimdi Boğaz'dır...*

Türk şiirinin büyük üstadı *Yahya Kemal Beyatlı'yla* Türk musikisinin büyük üstadı *Münir Nureddin Selçuk'un* sanatları bir potada kaynayıp İstanbul'un en güzel terennümleri olarak ortaya çıkmıştır:

Sana dün bir tepeden baktım aziz İstanbul...

İstinye körfezinde bu akşam garipliği...

Kandilli yüzerken uykularda...

Dr. Alâeddin Yavaşça da hicaz bestesiyle *Boğaziçi şen gönüller yatağı...* diye seslenir Boğaz'dan.

Aktör ve şair *Sadri Alışık*, üstat *Avni Anıl'ın* nihavendiyle *Merhaba Kızkulesi merhaba / Eyüpsultan, Kanlıca, Şehremini merhaba / Merhaba iki gözüm İstanbul'um merhaba...* diye selâmlar gönderir.

Turhan Oğuzbaş'ın dizeleri, *Avni Anıl'ın* nağmeleriyle bir unutulmaz kürdîlihicazkâr ortaya çıkarmıştır: *Bu akşam bütün meyhanelerini dolaştım İstanbul'un / Seni aradım kadehlerdeki dudak izlerinde...*

Behçet Kemal Çağlar'ın dizeleri de *Münir Nureddin Selçuk'un* nihavent nağmeleriyle âdeta dillerden düşmez olmuştur. *Yok başka yerin lûtfu ne yazdan, ne de kıştan / Bir tatlı huzur almaya geldik Kalamış'tan.*

Bir padişah dahi İstanbul'un hem güftesi, hem bestesi kendine ait *bûselikaşiran* eseriyle dile getirmiştir. *II. Mahmud* bu eserinde, *Pek hâhişi var gönlümün ey seıv-i bülendim / Yarın gidelim Çamlıca'ya canım efendim* der...

İnanıyorum ki; benim kuşağımın *İstanbulluları* bu satırları okurken kendi kendilerine bu şarkıların hemen hemen hepsini mırıldanmalardır.

Bizim İstanbullunuzdan kala kala bunlar kaldı işte...

Hiç olmazsa bunlarla avunalım, o güzel İstanbul'u onlarla yaşamaya çalışalım; ne dersiniz dostlarım?.. Yaşamak, bazen avunmak değil midir?.. Anılarla ya da şarkılarla.

Zorlayıp durma... kendime "iyi bak"mak istemiyorum

Eski İstanbul'un cumbalı ahşap evlerinden bazen bir ud bazen de bir kanun sesi gelirdi. Ya evin hanımının çaldığı bir udun yanık nağmeleri ya da evin beyinin kucağındaki kanundan çıkan kulaklardan gönüllere akan bir musikiydi bu...

Başka bir evden borulu bir gramofondan çıkan *Odeon Rekord* markalı taş plâğın sesi gelirdi. Ya *Tamburi Cemil Bey'in* bir saz semaîsi ya *Hafız Burhan Bey'in g* azeli ya da *Münir Nureddin Bey'in* bir şarkısı... İnsanın o evin kapısı önünde durup o güzel plâğı sonuna kadar dinleyesi gelirdi.

İstanbul'un sesi, İstanbul'un musikisiydi bu...

Bugün de İstanbul'da bir *musiki* var. Tam bugünün İstanbul'una yakışan *Allah'a emanet* bir musiki...

Bilgisayar kökenli sözde besteler başımıza nice *be*stekârlar çıkardı. Bu birbirine benzeyen mekanik bestelerin sözleri de onlardan hiç aşağı kalmıyor maaşallah. Kendilerine bestekâr süsü verenlerin yanı sıra kendilerine "söz yazarı" sıfatı yakıştıranlar da *ibadullah*... Bir cümleyi 30-35 kez tekrarlamakla bir şarkının sözü yazılıyor. Aman yarabbi...

Kimi çıkıyor ortaya *"Bandıra bandıra ye beni." diye* haykırıyor. Kimi *"Kıl oldum abi!"* diye bağırıyor. Bu şarkılar *liste başı(!)*...

Türk musikisinin beşiğinin sallandığı, kalbinin attığı İstanbul'da artık bu şarkılar geçerli.

Böylesi bir musikinin dinleyicileri de ona göre tabii. Beğendikleri bir sanatçıyı sahnede gördükleri anda histeri krizleri geçirip haykıra haykıra, dövüne dövüne bayılan genç kızlar veya kendilerini jiletle doğrayıp kan revan içinde kalan delikanlılar...

Ünlü bir sanatçının konseri varsa kapıda bir dizi ambulansın

beklemesi şart oldu bugün. Bayılanları, kan revan içinde kalanları hastanelere taşımak için...

Bu dünyanın adına *sanat* sözcüğünün ne denli yakıştığı da ayrıca üzerinde tartışılacak bir konudur tabii. Sanattan yana en küçük nasibi olmayanların kendilerini *sanatçı* olarak lanse ettikleri düşünülecek olursa, *sanat* dedikleri ucube de ona göre oluyor.

Bir kişiye *sanatkâr* sıfatını eskiden toplum verirdi. Bugünse bir şarkı söylediğini sanan bile, kendinde *"ben sanatçıyım"* diyebilecek cesareti buluyor.

Her gün çuvallar dolusu besteler, şarkılar geliyor *pop müziği* denilen musiki dalına. Bir hafta içinde liste başlarına çıkan bir şarkı bu garip âlemde bir ayın içinde eriyip gidiyor. Bir su sineğinin ömrüyle rekabet hâlindeki besteler, şarkılar bunlar. *Çağ atlıyoruz* felsefesine yakışan bir sürat aşamasındayız değil mi ya!

Pop müziğimizde 10 yıldan beri söylenip dinlenen kaç şarkı var, diye soracak olsam bu işin en büyük meraklısı üç-beş şarkının adını zor bulup söyler. Oysa klâsik Türk musikisinde yüzyıllardan beri yaşamakta ve daha yüzyıllar boyunca yaşayacak olan nice şarkılar, besteler var musiki dünyamızda.

Köroğlu'nun meşhur sözüdür bilirsiniz, *Tüfek icâd oldu, meıtlik bozuldu.* Karganın sesini bile bülbül sesine çevirebilecek kadar teknik imkânlarla neden herkes *büyük ses sanatçısı* olmasın?

Bilgisayar besteleri ve sesi bambaşka güzelliğe getiren teknik imkânlar, elbette bu kadar çok bestekâr ve şarkıcı ortaya çıkaracaktır.

Ortada *müzik* diye bir şey olmasa bile o kadar çok bestekâr ve o kadar çok ses sanatçısı var ki... Milyarlar kazanan kişiler, büyük *starlar*... Fare doğuran dağlar kapladı ortalığı...

Doğru dürüst Türkçe konuşmayı bile bilmeyen hım hım sesli takdimciler televizyon ekranlarını sardı. Onların bütün özellikleri sadece *güzellikleri*. TV yapımcıları, sorumluları, seyircilerin gözle-

rine hitap etmeyi düşünürken tırmalanan kulaklarına nedense aldırış etmiyorlar.

Konserlerinde bile o harika kayıt cihazlarına alınmış bandlanyla seyircilerin karşısında *play-back* yapan şarkıcılara ne demeli?

O sürekli yayın yapan FM radyo kanallarını dinlemek zorunda kalıyorum bazen. Zorunlu dinleme benimkisi. Lorel-Hardi Türkçesiyle konuşan spikerleri dinlemek tek kelimeyle *azap* geliyor insana.

Amerikalı genç kızlar gibi *voooov*... diye hayret nidası atan spikerler "*Vay canına!*" dediklerinde daha Türkçe konuşmuş olacaklarının bile farkında değiller ne çare! Zaten onların Türkçe konuşmak gibi bir iddiaları da yok ya... Kısacası, yüzyıllar boyu dillere destan olmuş *İstanbul Türkçesi* bile onların sayesinde tarihe karıştı.

Yerine *dublaj Türkçesi* diye bir deyim çıktı başımıza:

Kendine iyi bak!

Bana böyle seslenen gençlere bazen takılmaktan kendimi alamıyorum:

"Merak etme, her sabah tıraş olurken aynada kendime gayet iyi bakıyorum, yine de yüzümü kestiğim oluyor" diyorum.

Zevklerimiz gibi dilimiz de *dumura* uğramış ne çare...

Hamburgerle lahmacun karması bir kuşak dizisi var bugün İstanbul'da. Pizzayla Karadeniz pidesi kuşakları da onlara dahil. Arabeskli-poplu bir dünyanın içinde bocalayan kuşağın bireyleriyle birlikte yaşıyoruz.

Maçlara döner bıçakları kuşanıp gidenler onlar...

Sportif galibiyetler sonunda yollara dökülüp tabancalarıyla nice masumun kanına girenler onlar...

Trafik canavarıyla yarışa girenler de onlar.

Geri kalmışlığı, yaşadıkları İstanbul şehrine kabul ettirmeye çalışanlar yine onlar.

Özgürlük diyerek başkalarının özgürlüklerine kastetmekten zerrece çekinmeyen yine onlar...

Aman dostlar, yoksa bugünlere şükretmek mi lâzım?..

Konserler sırasında histeri krizleri içinde ağlayıp, haykırıp bayılarak hastanelik olan genç kızlarımızla, kendilerini jiletlerle doğrayan delikanlıların birleşmesinden oluşan bir nesle yarınlarımızı nasıl emanet edebileceğimizi hiç düşündünüz mü?

İsterseniz koyun şapkanızı önünüze şöyle bir düşünün bakalım. Cevabınız ne olacak?..

Allah bugünlerimizi aratmasın mı?..

Taşınabilir sesler dönemi

Eski İstanbul'un kendisi bir nefis musiki idi...

Itri'ler, Dede Efendi'ler, Sadullah Ağa'lar, Hafız Post'lar...

Hacı Arif Bey ler, Şevki Bey'ler, Rahmi Bey'ler... * *

Ahmet Rasim Bey'ler.; Ali Rıfat Bey'ler, Tamburi Cemil Bey'ler, Lavtacı Hıistaki'ler, Tatyeos Efendi'ler, Bimen Şen'ler...

Refik Persan'lar, Sadeddin Kaynak'lar, Yesari Asım'lar, Salâhaddin Pınar'lar, Şükrü Tunar'lar, Münir Nureddin'ler, Osman Nihat'lar...

Alâeddin Yavaşçalar, Avni Anıl'lar, Arif Sami Toker'ler...

Yüzyıllar boyunca İstanbul, Türk musikisinin en büyük bestekârlarını, ses ve saz sanatkârlarını yetiştirmişti. Bu güzeller güzeli kent; onların en güzel eserlerine ilham kaynağı olmuştu. En güzel bestelerini bu kentte vermişler, en güzel icraları yine burada dile getirmişlerdi. Ve yine burada ölümsüz ünlerine erişmişlerdi.

Türk musikisinde ilk büyük mektepler yine İstanbul'da boy

göstermişti. Birer konservatuar niteliğinde olan *Enderun'lar, Üsküdar Musiki Cemiyeti ve Kadıköy Musiki Cemiyeti* gibi... Bu musiki yuvalarında nice büyük sanatkârlar, bestekârlar yetişmişti.

Yine İstanbul'da yetişmiş nice şairin güftesi de onların bestelerine can katmıştı.

Bunlar, şiirlerdeki ve nağmelerdeki İstanbul'du.

İstanbullu, sanata da, musikiye de âşık insandı. Hemen her İstanbul evinde bir müzik aleti ve onu icra eden bir insan bulunurdu. Eski İstanbul hanımlarının pek çoğu ud çalardı. Erkekler daha çok tambura ve kanuna rağbet ederlerdi. Kentin biraz varlıklı ailelerinin evlerinde ise piyanoya rastlanırdı. Evlerde sazlar çalınır, şarkılar söylenirdi.

Daha sonraları borulu gramofonlar ve taş plâklar girmişti evlerimize. *Odeon Record* marka taş plâklar... Gramofonlar kurulur, kol ağzına iğneler yerleştirilirdi. Gramofonların kaba iğneleri taş plâklar üzerinde pek çabuk yıpranır, körelirdi. Bu nedenle önce kadife tabanlı bir tahta silecekle, dönmekte olan plâğın hafifçe tozu alınır, sonra iğneyi taşıyan kol, plâğın üzerine dikkatle bırakılırdı. Ve plâk çalmaya başlardı.

Diskin turunun yavaşlaması ve sesin bozulmasıyla derhâl kurma koluna asılınır, zemberek yeniden kurulurdu.

Bugünün ölçülerine göre son derece kötü kayıtları vardı taş plâkların. Ancak o kayıtların ne kadar kötü olduğunu bugün fark edebiliyoruz. Borulu gramofonlarda çalınan taş plâkların sesi bize ilâhi nağmeler gibi gelir, kulaklarımızda yankılanırdı. * * *

Zamanla taş plâklar inceldi, borulu gramofonlaın yerlerini çanta gramofonlar aldı. Kayıtlar biraz düzeldi. *Odeon Record's, Sahibinin Sesi* ve *Colombia* gibi rakip plâk firmaları eklendi. Taş plâklardaki *Hafız Burhan* ve *Tamburi Cemil* beyleri *Münir Nureddin Bey* ve *Safiye Hanım* gibi isimler izledi.

Onların peşinden de *Denizkızı Eftalya'lar, Hamiyet Yüceses'ler,*

Müzeyyen Senar'lar geldiler o güzel sesleriyle evlerimize.

Şarkıların, saz eserlerinin, taksimlerin, gazellerin yanına *Necip Celâl'in* o güzel Türkçe tangoları eklendi daha sonra. *Seyhan (Oskay) Hanım'ın* söylediği tangolar...

Necip Celâl Antel'in o güzel tangoları, İstanbul musikisinde bir ihtilâl yaratmıştı âdeta. Bu tangolarla birlikte evlere akordeonların da girdiği görüldü. *Mazi'ler; Özleyiş'ler* evlerde çalınıp söylenen şarkılara eklendi. Çanta gramofonlar ve taş plâklar ile akordeonlar, o zamanlar *tenezzüh* diye anılan pikniklerin de belli başlı malzemeleri arasına girdi. Gençler bu sayede pikniklerde de tango yapmaya başladılar.

Musiki evlerden, gazinolardan, pikniklerden vapurlara kadar taştı. Boğaziçi seferleri yapan *Şirket-i Hayriye* vapurlarına gramofonlar, hoparlörler konuldu, müzikli seferler başladı. Türk musikisinin en güzel sesleri ve nağmeleri eşliğinde, dünyanın en güzel doğal zenginlikleri arasında şiirsel bir yolculuk...

Sonra pikaplar çıktı ortaya. Sonra da plâstikten dökme küçük 45'lik plâklar geldi. Onları azman longplayler izledi. Daha sonra teypler, bandlar, kompakt diskler "arz-ı endam" eylediler.

İstanbul'un musikisi, günümüzün kompakt disklerine kadar çok hızlı bir yolculuğa çıktı. Şiirsel musikiden arabeske ve bilgisayar ritimli "pop"a doğru...

Analarımızın ninnisiyle açılmış kulaklarımıza hoş gelen o eski musikimizin ruhlara akıp giden o hoş sedaları mı yoksa bir sözün kırk kez tekrarlandığı "pop" müzik mi?

Hangisi daha güzel acaba?

Tercih sizlerin... Seçin istediğinizi. Ama lütfen, çok rica edeceğim, popunuzu, arabeskinizi bana dayatmaktan vazgeçin artık. Dayanılmaz bir ses terörü benim için. Siz gürültünüzle mutlu; mesut yaşıyorsunuz; anlamıyor değilim. İçinizdeki karmaşayı ancak böyle bastırabiliyorsunuz... Gürültüyle... Kulaklarınız güzel

seslere kapalıysa, elimden sizin adınıza üzülmekten başka bir şey gelmez. Siz de beni anlayın lütfen. En azından çaba göstermeyi deneyebilirsiniz.

29 Ekim 1933...

Bu güzel, bu yüce Türk milleti ortalama 100 yıldan beri hep kendi arasında bölünmelere uğramıştır. *Kurtuluş Savaşı'nı* yaparken bile *Kuvayı Milliye* ve *Kuvayı İnzibatiye* diye iki kampa ayrılmamış mıydık? Bugüne kadar da bu iç ayrılıklarımız sürüp gitmiyor mu?..

Bu 100 yıla yakın zaman dilimi içinde sadece 15 yıl, bu milletin tam bir birlik ve beraberlik içinde olduğu görülmüştür. Bu dilim, Cumhuriyetimizin ilk 15 yılını kapsar. Daha başka bir deyimle, Atatürk zamanını...

İşte bu dilimin o unutulmaz günlerini yaşamanın mutluluğunu içimde duydum ben. Bununla da avunurum.

Bu birlik ve beraberliğin en güzel örneğini ise *Cumhuriyetin 10. Yıl Bayramı*'nda gördük ve yaşadık.

Hazırlıklar, bir ay önceden başlamıştı. Güftesi *Behçet Kemal Çağlar* ile *Faruk Nafız Çamlıbel'e*, bestesi ise *Cemal Reşit Bey'e* ait *10. Yıl Marşı* okullarda öğrencilere öğretiliyor; kentin Taksim, Beyazıt ve Sultanahmet gibi büyük meydanlarında bandolar tarafından çalınıyor ve toplanan kalabalık kitleler, bu marşı öğreniyorlardı.

Kırmızı-beyaz kurdeleli, üzerinde *Atatürk'ün* kabartma bir baş profili bulunan san renkli madalyalar da pek az ücretle satışa çıkarılmıştı. Bu madalyaları halk kapışıyordu.

Kadın-erkek, yaşlı-genç, çoluk-çocuk, herkesin göğsünde bu madalya, dudaklarında *10. Yıl Marşı*... Sokaklarda öyle dolaşmaya başlamıştık.

O 29 Ekim 1933 gününü öylesi bir heyecan içinde beklemiştik ki...

Bütün İstanbul daha birkaç gün öncesinden bayraklarla donanmıştı. Her caddeye üzerlerinde Yaşasın Cumhuriyet yazılı koca koca taklar kurulmuştu. 29 Ekim günü yaklaştıkça milletin yüreğindeki o büyük heyecan giderek artıyordu.

İlkokuldaydım. Sınıfımızı bayraklarla, *Yaşasın Cumhuriyet, Yaşasın Gazi'miz* yazılarıyla süslemiştik. Bu süsleme işlemi sırasında *10. Yıl Marşı*, dilimizden düşmüyordu tabii...

Sultanahmet Meydanı'nda başlardı resmigeçitler. Sirkeci-Galata Köprüsü-Karaköy-Bankalar Caddesi-Şişhane-Tepebaşı-Galatasaray-Beyoğlu üzerinden Taksim Meydanı'na gelinir ve orada atılan büyük bir turla tamamlanırdı. Tarifsiz bir coşku içinde izlemişti İstanbullular *10. Yıl'ın* o görkemli geçit törenini.

Sabahtan gecenin geç saatlerine kadar sürmüştü yaşanan coşku. Sanki bütün İstanbul halkı Beyoğlu'ndaydı. Ne bir organizasyon, ne bir hazırlık yapılmıştı bu konuda. Halk, bu büyük bayramı kendi içinden geldiği gibi kutluyordu. Kadın-erkek, genç-ihtiyar, çoluk-çocuk binlerce kişi kol kola girmiş, Taksim'den Tünel'e, Tünel'den Taksim'e yürüyordu. *10. Yıl Marşı*'nı seslerinin var gücüyle söyleyerek:

Çıktık açık alınla, on yılda her savaştan;
On yılda on beş milyon genç yarattık her yaştan
Başta bütün dünyanın saydığı Başkumandan.
Demir ağlarla ördük anayurdu dön baştan.

Türküz, Cumhuriyetin göğsümüz tunç siperi,
Türk'e durmak yaraşmaz, Türk önde, Türk ileri...

Bütün şehir ışıklarla donanmıştı. Bu ışıklı donanmayla İstanbul en güzel gecelerinden birini yaşıyordu. O zamanlar şehir pek aydınlık sayılmazdı geceleri. Sayılı sokak lâmbalarının cılız ışıklanyla aydınlanırdı geceler. Lâkin böyle bayram gecelerinde resmî binalar donanır, sokaklar daha aydınlığa bürünürdü.

Geceleri donanmayı izlemek, İstanbullular için ayrı bir zevkti.

Gazeteler özel sayılar çıkarmışlardı *10. Yıl* için. Unutulmaz bir bayram yaşanmıştı İstanbul'da...

Aradan 60 yılı aşkın bir zaman geçmesine rağmen *Cumhuriyet Bayramı'nın 10. yılı* akıllardan çıkmaz, anılardan asla silinmez.

Ne yazık ki Cumhuriyetimizin 15. Yılı'nı böylesi bir coşkuyla kutlayamamıştık. Cumhuriyetimizin kurucusu *Büyük Atatürk, 29* Ekim 1938'de ağır hasta olarak Dolmabahçe Sarayı'nda yatıyordu. Türk'ün *Ata'sı* hastayken bayram kutlamasının lâfı mı olurdu hiç?

Bu nedenle *10. Yıl* bir başka anlam, bir başka heyecandı gönüllerde. Ondan sonraki nice on yıllarda böylesi bir birlik ve beraberlik içinde, böylesi bir millî heyecanla göremediğimiz bir *Cumhuriyet Bayramı*'ydı o.

Oysa *Büyük Atatürk,* Ankara'daki törenler sırasında söylediği *10. Yıl Nutku*'nda ne diyordu?..

...Türk milleti, ebediyete akıp giden her on senede, bu büyük millet bayramını daha yüksek şerefleıle, saadetlerle, hız ve refah içinde kutlamanı gönülden dilerim. Ne mutlu Türk'üm diyene...

Evet... "Ne mutlu Türk'üm diyene" dedi o gün, dünya tarihinde eşi olmayan önderimiz.

Bugün göz pınarlarımda biriken yaşlara engel olamıyorum.

Türk pasaportuna uygulanan vizeleri düşündükçe, çalıştıktan ülkelerde "köle" muamelesi gören vatandaşlarım gözümün önüne geldikçe, zenginler daha çok zenginleştikçe, yoksullar daha çok yoksullaştıkça, insanlar her geçen gün cehalet batağına daha çok gömüldükçe Türk olmaktan duyduğum mutluluğa, ister istemez elem karışıyor yüreğimde.

Mehtap altında İstanbul

İstanbul'un eski *mehtap*ları da bir başkaydı...

O güzeller güzeli İstanbul'a ayrı bir şiirsel güzellik katardı o tılsım dolu *aydede*...

Eskiler o mehtabın dahi en güzel olduğu dönemleri nice yılların deneyimleriyle belirlemişlerdi. Mehtabın en güzel olduğu ayların eylül ve ekim ayları olduğunda karar kılmışlardı. Çünkü o aylarda havalar artık serinlemeye başladığından güneşin kızgın saatlerinden kalma deniz üzerindeki buharlaşmadan oluşan tülden de ince "pus" tabakası, o yusyuvarlak ayın altın ışıklarıyla, denizin arasına çekilir ve lâcivert denizin üzerine *aydedenin* ışıkları daha başka bir güzellikle dökülürdü...

Yalnız mehtabın en güzel olduğu ayları belirlemekle kalmamışlardı büyülü kentimin eski insanları. O mehtabın en güzel nerelerden izleneceğini de biliyorlardı. Eylül mehtabının en güzel *Yeşilköy'Çakarı* diye adlandırılan, bugünkü Yeşilyurt'taki fenerin hemen yanı başındaki ağaçlıklı bir kahvesinden, ekim mehtabının da Çamlıca Tepesi'nden izlendiğini saptamışlardı.

Ama o *mehtap*; İstanbul'un denize nazır her köşesinden yılın her ayında ayrı bir güzellik, ruhlara seslenen ayrı bir tılsım taşırdı. Büyük bestekâr *Yesâri Asım (Arsoy) Bey* hâlâ tüm tazeliğini koruyan ünlü eserinde *Biz Heybeli'de her gece mehtaba çıkardık. / Sarıdallarımız neş'e dolar zevke dalardık /Saz seslerinin sahile aksettiği demler / Etrafı bütün şarkı, gazellerle yakardık* dizelerini ve nağmelerini boşuna mı dile getirmişti?

İsmail Hakkı Bey, nice yıllar öncesine dayanan ferahfeza makamındaki bestesinde *Mehtapta güzel olur Boğaziçi âlemi / Saz heyeti birlikte dinlesinler nâlemi*... dememiş miydi?..

Üstat *Yahya Kemal'in,* daha sonra *Münir Nureddin Selçuk'un* nihavent makamındaki bestesiyle ayrı bir güzelliğe bürünecek şu güzeller güzeli dizeleri de bu füsunkâr güzelliği dile getirmez mi?

Kandilli yüzerken uykularda.
Mehtabı sürükledik sularda
Bir yoldu parıldayan, gümüşten
Gittik, bahs açmadık dönüşten...

Eski İstanbul'un mehtaplı gecelerinde şehre hâkim olan büyük sessizlik de o füsun dolu güzelliği tamamlardı âdeta. Büyük şairimiz *Yahya Kemal Beyatlı* boşuna *Aheste çek kürekleri mehtâb uyanmasın / Bir âlem-i hayâle dalan ab uyanmasın* dememişti kuşkusuz.

Üstat *Münir Nureddin Selçuk "Mehtaplı bir gecede Anadolu-hisarı'ndan sandalla denize açılmıştık. Nefis bir mehtap vardı insanı büyüleyen. Sandaldaki arkadaşların da ısrarlarıyla bir gazel okumaya başladım. Çok geçmeden Rumelihisarı tarafından bir ses duyuldu: Nur ol!.. Münir Nureddin misin be mübarek?.. Hepimizi o anda öyle bir gülme aldı ki..."* diye unutamadığı bu anısını sık sık anlatır ve keyiflenirdi.

İstanbul'un mehtaplı geceleri; sadece Türk musikisinin nağmelerine, şairlerimizin dizelerine değil tangolara da girmişti. Nitekim *Necip Celâl Ant el* de o birbirinden güzel tangolarından birinde *Mehtaplı bir gecede görmüş sevmiştim onu...* diyordu.

İstanbul'un eski mehtapları maziye karışarak garip bir biçimde kayboldu sanki. İşin daha da garibi ve de asla anlayamayacağım tarafı da, ruhlara sükûn veren o güzelim mehtabın, şimdilerde, ruh hastaları üzerinde olumsuz etkileri olduğu ileri sürülüyor!

İstanbul tramvayları

Benim İstanbul'umun ulaşım araçlarının en önemlisi *tramvaydı.* Çocukların tatlı nağmelerle tekerlemelerine kadar giren o güzelim tramvaylar:

Dan dini dandan
Çekilin yoldan
Geliyor vatman...

Tramvay bu kente önce *atlı tramvay* olarak girmiş 1870 yılında. Tek at tarafından çekilen, tek arabadan ibaret tramvaylar için şehrin yokuşlu caddelerinin başlarında ahırlar bulunurmuş. Orada tramvaya ikinci bir at bağlanır; düzlüğe vardıktan sonra o at çözülüp tekrar ahıra götürülür, tramvay düz yolda tek atla yoluna devam edermiş. Ben İstanbul'da *atlı tramvaya* yetişmedim ancak çocukluğumda İzmir'de *atlı tramvayı* hem gördüm hem de bindim.

1914 yılından itibaren İstanbul'da *atlı tramvay* kalkmış, yerini *elektrikle çalışan tramvay* almış. Bir Belçika şirketi kurmuş ilk elektrikli tramvayı İstanbul'da. Ve 1939 yılına kadar da o şirket çalıştırdı, şimdi bir rüya gibi hatırladığım tramvayları.

Tramvayların önünde, tepesi üzerinde, hattı belirleyen tabelâların eski yazılı dönemini hayal meyal hatırlarım. Ancak aklımda kalan eski yazılardan ziyade, okuma bilmeyenlere kolaylık olması için konulan işaretlerdi. Üç burç *Edirnekapı*'yı; iki gülle üzerine konulmuş bir gülle *Topkapı'yı* gösterirdi...

Düz yollu hatlarda tek motrisli tramvaylar değil de arkasına takılan bir römorktan ibaret çiftli tramvaylar çalışırdı. 22 numaralı Eminönü-Bebek hattında ise bir motris ve iki römorktan oluşan üçlü tramvay çalışırdı. Onları tam yolu "12" gücünde olan Siemens motorlu motrisler çekerdi. Diğerleri ise, tam yolu "9" olan motorlarla donanmışlardı. Sanırım onlar da Belçika yapısıydı.

Motrislerde olsun, römorklarda olsun ön ve arka taraflarında iki yanı açık, demirden yapılma akordeon kapılar vardı. Buralara *sahanlık* denirdi. Sigara içenler burayı tercih ederdi.

Tramvayların ilk ve son duraklarda içleri süpürülür, paspaslanır, dışları yıkandıktan sonra camları açılırdı. Aynı işlem ilk durakta da, son durakta da tekrarlanırdı. Bu yüzden hem dışı tertemiz olurdu hem de içi pis kokmazdı o rüya taşıtların...

Dışları kırmızı boyalı olanlar motrislerdi ve "birinci mevki"ydi. Koltukları maroken kaplıydı. Açık yeşil renkli olanlarsa "ikinci mevki"ydi. Ayrıca "ikinci mevki" motrisler de vardı. İkinci mevkilerin koltukları cilâlı tahtadandı. Ve birinci mevki tramvaylara göre daha ucuzdu. Hâli vakti yerinde olanlar "birinci mevkileri, dar gelirliler ve öğrencilerse "ikinci mevki"leri tercih ederlerdi. Geniş pencereleri vardı tramvayların ve aşağı indirilerek açılırdı. Bunu kalın branda kuşaklar sağlardı. Camlar onlarla aşağıya indirilir, yine onlarla yukarı çekilerek kapatılırdı.

Harbiye-Fatih, Maçka-Beyazıt, Şişli-Beyazıt, Bahçekapı-Topkapı, Bahçekapı-Edirnekapı, Eminönü-Bebek, Beşiktaş-Fatih, Ortaköy-Aksaray hatları vardı İstanbul tramvaylarının. Fren görevini, vatmanın yanında bulunan dümen biçimindeki cihaz yerine getirirdi. Bu dümen çevrildiği anda ona sarılı kalın zincirler rayın üzerine boşalır ve aynı anda motoru çalıştıran ve sürati ayarlayan kol "sıfır"a getirilirdi. Elektrik enerjisi tramvayların üstündeki ark marifetiyle motrisin motoruna inerdi.

Bu arklar gibi tramvayın içindeki koltukların sırt kısmı da devingendi. Ufak bir el hareketiyle sırt kısmı yerinden oynar aksi istikamete gider gelirdi. Böylece oturanların yüzleri gidiş yönüne dönmüş olurdu. Bu arada ark da iplerinden çekilerek yerinden oynar ve arka tarafa doğru hafifçe yatardı.

İstanbul'un gençleri, delikanlıları tramvaylarda oturmayı "ayıp" sayarlar, ayakta seyahat etmeyi yeğlerlerdi.

Bugünün delikanlıları gibi otobüslerde oturup *uyku* pozisyonuna girmeyi bizim kuşaklar akıllarına bile getirmemişlerdir. Bunu gençlik ve delikanlılık adına asla yakıştıramamışlardır.

Küçüklerin büyükleri saydığı, büyüklerin küçükleri sevdiği bir kentti Benim İstanbul'um...

Bunu tramvaylarda da görmek mümkündü elbette...

Tramvay yollarında "kondoktör"ler, "kontrolörler adeta cirit atarlardı. Kasketlerinde sırmalar bulunduğu için halk arasında *sırmalılar* diye anılırlardı. Tramvaylar da, vatmanlar da, biletçiler de sürekli olarak onların denetimi altındaydılar. Tam bir disiplin hâkimdi. Vatmanlar da, biletçiler de kasketlerinin üzerlerinde ve ceketlerinin iki yakalarında *numara* taşırlardı. Bir yolcunun bu numarayı taşıyan vatman veya biletçi hakkında bir şikâyeti, idare tarafından hakkında soruşturma açılması için yeterliydi. *İhtarla* başlayıp *para cezası* ve hatta *işten çıkarılmaya* kadar varan cezalar alırlardı duruma göre.

Gece çalışan vatmanlar ve biletçiler için işi bıraktıkları *son duraktan* bir tramvay kalkardı. Bunun adı *son tramvaydı.* Yolcu da alırdı çeşitli yönlere personel götüren bu *son tramvaylar.*

Biletçilerin ellerinde tahtadan yapılma bilet kutuları ve paraları koydukları boyunlarına asılı deri çantaları vardı. Ellerindeki kalın mavi kalemle bindikleri bölgeleri işaretlerlerdi. Mesafelere göre bilet fiyatları değişiklik gösterirdi. Bir kontrolör, kontrol ettiği biletlerde mıntıka aşımı gördüğünde yolcuya para cezası keser ayrıca biletçinin görev kâğıdına da bu olayı yazardı.

Mesai sonunda görevliler; biletçilerin ellerindeki deri çantaları teslim alırlar ve kaç bilet satıldığını ve ne kadar hâsılat yapıldığını tespit ederlerdi.

Yabancı idareyle başlayan tramvay temizliği, bakımı ve kontrolleri, 1939 yılında Belçika Firması , tramvay idaresi'ni İstanbul Belediyesi'ne sattıktan sonra da devam etmişti.

İstanbul'da tramvayların kaldırıldığı 1961 yılına kadar, İstanbul tramvaylarında da her şey biraz daha gevşeyerek, biraz daha bozularak sürmüştü.

1871'de İstanbul'da başlayan *Tramvaylı günler,* atlısı ve elektriklisiyle tam 90 yıl sürdükten sonra 12 Ağustos 1961 günü çiçeklerle uğurlanmıştı.

İstanbul bir özelliğini daha yitirmişti.

Şehrin Kadıköy yakasında 1928 yılında başlayan tramvay seferi ise, 38 yıl sürdükten sonra 11 Kasım 1966'da İstanbul'un Anadolu yakasına da "elveda" dedi.

Tam 29 yıl İstanbul *tramvaysız* kaldı. Bu süre içinde doğan kuşaklar tramvayı sadece Kuşdili Çayırı'nın bir köşesinde kurulan *Tramvay Müzesi*'nde görebildiler. Elde kalan tramvaylar Küçükçekmece ötesinde deniz kenarındaki belediyeye ait bir araziye koltukları kaldırılarak konuldu. Muntazam aralıklarla dizilen bu tramvaylar İETT mensupları için kamp barakası vazifesi gördü.

Ve nihayet 1990 yılı Aralık ayında İstanbul'un Büyükşehir Belediye Başkanı *Prof. Dr. Nureddin Sözen*'in zamanında "Eski Beyoğlu"nu canlandırma amacıyla depodaki tramvaylann işe yarayan bölümlerinden iki yeni tramvay meydana getirildi. Taksim ile Tünel arasına raylar döşendi ve 23 Aralık 1990 günü yine çiçeklerle süslenmiş bir tramvayla İstanbul *tramvaylı günlere* dönüş yaptı.

Ortasından tramvayın geçmesiyle Beyoğlu, *eski Beyoğlu* oldu mu acaba?..

Sadece *ortasından tramvay geçen bir Beyoğlu* olabildi ancak. Ve genç kuşaklar da *tramvayı tanımış* oldular böylelikle.

Tıpkı bir tramvay fotoğrafına bakarak tramvayı tanımak gibi... Yoksa tramvay kültürüyle uzaktan yakından bir ilişkiye giremediler ne yazık ki.

Eski "Kumkapı"

Eskiden *İstanbullu*, aynı zamanda ağzının tadına önem veren insandı. İstanbul'un neresinde ne yenir, gayet iyi bilirdi. Nerede ne içilir ve nasıl içilir, onu da bilirdi.

Zamanın ünlü tiyatro ve film sanatçısı, büyük aktör *Salih Tozan;* içki masasında tadına doyum olmayan bir *sohbet adamıydı* da. Meyhanede içkiler içilirken kadehinden bir yudum aldıktan sonra yüzünü buruşturan birisini gördü mü, onu yerinde tutabilene aşkolsun. Hemen yerinden kalkar, önünü ilikler, hiçbir zaman üzerinden eksik olmayan o büyük nezaketiyle o adamın masasına yaklaşırdı. *Salih Tozan* gibi bir aktörü tanımayan mı var şu İstanbul'da. Masadakiler " *Oooo buyurun Salih Bey, masamıza hoş geldiniz*" diye kendisini karşılardı. Dünya tatlısı *Tozan,* yüzünde tatlı tebessümüyle masadakileri selâmladıktan sonra o beye döner, *"Afedersiniz mirim, siz bu içikiyi hükümet zoruyla mı içi-*

yorsunuz, keyfiniz için mi?" diye sorardı. Ve hemen arkasından eklerdi: "*Mirim, zevkiniz için içiyorsanız neden içince yüzünüzü buruşturursunuz ki?..*"

Lâhmacunla viski içeni, rakı içerken pilâvı meze yapanı, bugünkü içkicileri görseydi aklı başından giderdi o dünya tatlısı insanın. İyi ki görmedi.

Rakı içilecekse gidilecek yerlerin başında *Kumkapı* gelirdi. Ancak o günlerin *Kumkapı'sıyla* bugünkü *Kumkapı'nın* uzaktan yakından bir ilgisi yoktu. O zamanki *Kumkapı meyhaneleri,* lüksten tamamen uzak tipik birer *balıkçı meyhanesiydi...* Üzeri muşamba kaplı tahta masalarda oturulurdu. İçerisi sigara dumanıyla ızgara dumanı karışımı hafif bir sis perdesiyle kaplı olurdu. Çinko tabaklarda getirilen mezeler tenekeden yapılma çatallarla yenilirdi. Mezelerin en güzeli olurdu çinko tabakların içinde.

Kör Agop, Onnik, Çamur Şevket semtin en ünlü meyhanecileriydi. Önce mezelerle donanırdı sofralar. Tavadan yeni çıkmış patlıcan kızartması, yoğurda rendelenmiş salatalık karıştırılarak hazırlanmış, çatalla dahi yenebilen cacık, sıcacık muska böreği, her zaman ılık getirilen Ermeni pilakisi, birkaç küçük yuvarlak köfte, beyaz peynir ve kavun...

Bunlar küçük küçük tabaklar içindeydi. Kızartmalar soğumadan yensin diye birkaç kez servis yapılırdı. Ermeni pilâkisi için de aynı özen geçerliydi. Günün balığını garsona bırakmak en akıllı iş olurdu. Hatta balığın kızartma mı, ızgara mı yoksa buğulama mı olacağını garsona bırakmak âdettendi bu meyhanelerde.

Şişelerle tabaklar boşalır, sohbet gitgide koyulaşır. Ve *Kumkapı sefası* nefis bir balık çorbasıyla noktalanırdı. Gelen fatura, o zamanın ölçülerine göre *hesaplı,* bugüne göreyse *komikten de komik* miktarda olurdu.

Beşiktaş'ın yenildiği maçların akşamı *Çamur Şevket'in* meyhanesi hınca hınç dolardı. Hasta Beşiktaşlı olan meyhaneci *Çamur*

Şevket'i kızdırmaya gelirdi onca kalabalık. Çok defalar *Şevket dışarı* kaçardı. Yağmur altında, kar altında beklerdi içerideki *gırgır*dan kurtulmak için. And-şart içeri alınır, kendisine sözler verilirdi de içeri öyle girerdi *Çamur Şevket* ancak bu sözler kısa süre tutulurdu genellikle. Sonra yeniden iş *gırgır*a dökülür, *Çamur Şevket* yine sokağa fırlar ve bu sahneler gece boyunca sürerdi.

O gecenin hâsılatı *Çamur Şevket'in* Beşiktaş yenilgisiyle ilgili büyük üzüntüsünü hayli hafifletici meblâğda olurdu tabii...

Bir başka olurdu *Kumkapı âlemleri*...

En ufak bir taşkınlık olmazdı. Bilâkis, herkes gecenin keyfini en iyi şekilde çıkarırdı. Aileleriyle birlikte gelen gruplar da olurdu bu meyhanelerde. Ancak ne onları rahatsız eden çıkardı ne de onlar rahatsızlık hissederlerdi. Her masa kendi arasında eğlenir ve demlenirdi.

İşittiğime göre; Kumkapı'daki o eski balıkçı meyhanelerinin yerlerini bugün lüks restoranlar almış. Oraları da *turistik* olmuş artık.

Sözün kısası *eski meyhaneler* tarihe karışmış *Kumkapı'da*... Meyhanelerle birlikte Kumkapı'nın yaşama sevinci ve değerleri de...

Borcuna sadık yankesici... Diğerleri ve dolandırıcı Sülün Osman

Fes devrinin bol paça pantolonlu, yumurta topuk ayakkabılı, beyaz mintanlı, siyah yelekli ve omuzdan ceketli külhanbeylerine yetişemedim. Fakat benim çocukluğumda da İstanbul mahallelerinde kabadayılar vardı. Ancak onlar asla mahallelinin illallah dediği kimseler değildi. Bilâkis, mahallenin insanlarına saygılı, çocuklarıyla muhabbetli, gerçekten efendi insanlardı. Âdeta mahallenin mal ve namusunun bekçileriydiler.

Mahallenin bir kızının peşine takılıp da gelmeye yeltenen bir çapkın ortaya çıkarsa, vay hâline... Çapkın, değil kızın peşine takılıp o mahalleye geldiğine, dünyaya geldiğine pişman olurdu... Hem de bin kere.

Mahallede bir eve girmeye yeltenen hırsız, bekçiye veya polise yakalandığına bin kez şükredecek hâle gelirdi, kabadayının eline geçtiğinde.

Daha sonra bu tipler de ortadan silindi yavaş yavaş... Onların yerini ve görevlerini tam bir kolektif ahenk içinde çalışan mahalle delikanlıları üstlenmişti. Mahallenin ırzını, namusunu, malını koruma konusunda, kendilerini görevli saymışlardı.

Mahallenin namusu ve malı kutsaldı bütün mahallelinin gözünde.

Bugün şu koca İstanbul'da eskisi gibi "mahalle"mi kaldı? Bugün artık bir eski zaman mahallesi, bir apartmanın içine sığışmış durumda. Sadece bir sokakta onlarca eski mahalle var bugün.

Değil mahalle sakinleri, aynı apartmanın sakinleri bile birbirlerini tanımıyor bugün.

Şehirdeki en basit sabıkalıların dahi kendilerine göre bir *efendi* hâlleri vardı. Çocukluğumda rahmetli babam bir aybaşı günü bizi sinemaya götürmüştü. Tepebaşı'ndaki ünlü *Asri Sineması'na*. Daha sonra Şehir Tiyatrosu Komedi Bölümü olan binaydı burası. Babam gişeden bilet alırken bir yankesici, pantolonunun arka cebine koyduğu cüzdanını çarpmıştı. O gün aldığı maaşın kuruşuna kadar bulunduğu cüzdanını. Tabii o gün sinema sefamız da seyrettiğimiz film de hepimize zehir olmuştu. Ertesi gün işi emniyete aksettirmişti babam. Bu vesileyle yankesicilerin şehri kendi aralarında bir mesai parselasyonuna ayırdıklarını öğrenmiştik. Meğer İstanbul'daki hırsızlar ve yankesiciler bu parsellenmiş alanların dışında mesai yapmazlarmış. Kendisine Beyoğlu havalisi yankesicilerini kapsayan dosya gösterildiğinde babam, sine-

ma gişesindeyken arkasında duran adamı fotoğrafından hemen tanımış, polisler de adamı derhâl yakalamıştı. İlginçtir adam rahmetli babamı yazdığı romanlardan ismen tanıyormuş. Büyük pişmanlık duyduğunu itiraf etmiş babama. Maaştan arta kalan parayı vermiş, *" Geri kalanı da borcumdur!"* demiş. Rahmetli babam *"Romanlarımı basan kitapçılardan dünya kadar alacağım vardı, bir de yankesici eklendi alacaklılarımın arasına,"* diyerek acı acı gülmüştü evde bunu anlatırken.

Yankesici cezaevine girip çıkmış; aylar sonra bir gün babamın o tarihlerde çalıştığı *Vakit* gazetesine çıkagelmiş, *"Borcumu getirdim!"* diye masasının üzerine para bırakmış. Babam huylanmış tabii... Adam yine kim bilir kimi çarpıp o parayı getirdi diye. Parayı bıraktıktan sonra hızla odasından kaçan yankesicinin peşinden Sirkeci'ye kadar koşmuş fakat adamı yakalayamamış. Aylarca o paraya el sürememişti babam...

Bu şehirde eskiden böylesine borcuna sadık(!) yankesiciler de vardı. Hey gidi günler...

Gazetecilik hayatımda uzun bir süre polis muhabirliği de yaptım. Bu yüzden pek çok "sabıkalı" tanıdım. Bunların en ilginci hiç kuşkusuz ünlü dolandırıcı *Sülün Osman*'dı. Onun "av"ı taşralılardı. İstanbul'a mal almaya veya mal satmaya gelen saf taşralıları âdeta gözlerinden tanırdı. Şu koca şehirde onlara neler neler satmamıştı *Sülün Osman.* Sattığı en önemli mallar arasında Galata Köprüsü, Beyazıt Kulesi ve şehrin tramvayları baş sıraları alırdı. Galata Köprüsü'nü en az kırk kişiye sattığını iftiharla anlatırdı.

Tramvay sattıklarının sayısını ise kendisi de bilmezdi. Çalıştığım gazeteye arada sırada ziyarete gelirdi. Maceralarını tarifsiz bir keyifle anlatır, sonra birden yerinden fırlayıp *"Sülün Osman pır!"* diyerek fırlayıp giderdi. Polisteki sabıka dosyası hayli

kabarıktı. "*Bu şehrin denizi de bitmez, para yemeye gelen kerizi de...*" der dururdu.

Sülün Osman'ın en büyük sermayesi ne Galata Köprüsü, ne Beyazıt Kulesi, ne de İstanbul tramvaylarıydı... Onun en büyük sermayesi, saf taşralıları kandıran efendi hâli, tatlı dili ve güler yüzüydü. Bütün satışlarını o tatlı dili, güler yüzüyle yapmıştı.

(Şj) Eski İstanbul'un sabıkalı dolandırıcıları bile böyleydi.

Kaba kuvvet ve zorbalık hiç mi hiç tanımadığımız bir şeydi, çocukluğumun ve gençlik yıllarımın İstanbul'unda...

Şöyle bir düşünecek olursak; bir topluluğa ya da topluma egemen olan değerler silsilesi, sosyal ya da ekonomik sınıf ayrımı yapmıyor, mesleklere göre değişim göstermiyor. Bugün erkek kahvelerinde de, milletvekili meclisinde de tanık oluyoruz kavgaya, saygı duygusundan nasibini almamış ağız dalaşlarına, ölümle sonuçlanan tartaklamalara. Toplumun bir kesimi kirlendi mi, diğer kesimi asla temiz kalamaz. Bu bir yaşam gerçeği. Hem de yaşamın her anında hatırlamamız gereken bir yaşam gerçeği.

Eski İstanbul'dan siyah/beyaz portreler

Eski İstanbul'un neredeyse *simge* olmuş ilginç tipleri de vardı. Onlardan söz etmeden geçmek mümkün mü?..

Yediden yetmişe herkesin çok yakından tanıdığı ilginç kişilerdi onlar...

PAZAROLA HASAN BEY

Küçücük boylu, koca kafalı *Pazarola Hasan Bey*'e yetişemedim. O koskoca başının üzerindeki takkesinin üzerinde *Maşallah* yazısı bulunan *Pazarola Hasan Bey,* özellikle İstanbul esnafının sevgilisi ve umut kapısıymış. Hayat sahasının Beyazıt Meydanı ve çevresi olduğu söylenirdi. Havalideki esnaf, her sabah dükkânla-

rını açtıktan sonra kapı önüne çıkıp *Pazarola Hasan Bey'in* geçmesini beklermiş. *Pazarola Hasan Bey*, geçerken kapıları önüne dizilen esnaf onun ağzının içine bakarmış hep. *Pazarola Hasan Bey* o sabah kime *Pazarola* derse o gün o esnafın işleri iyi gidermiş. Ancak *Hasan Bey* bu sözü öyle herkese söylemez, içinden o anda kime söylemek gelirse ona sarf edermiş. Onun ölümüyle bütün esnaf derin bir üzüntüye kapılmış. İşlerinin bereketinin kaçtığına inananlar bile olmuş...

O sıska ve çelimsiz küçücük boyu üzerinde koskoca bir kafası olan bu ilginç insanın adı ve nâmı dilden dile dolaşmıştı kuşaklar boyunca. Ve sonra o da unutulup gitti daha niceleri gibi.

ZARO AĞA

Uzun ömür rekortmeni olarak tanımlanan Bitlisli *Zaro Ağa* tam 157 yıl yaşamıştı. 157 yıllık ömründe tam 10 padişah ve 1 Cumhurbaşkanı devrine tanıklık etmişti. Bu ilginç kişiden ileride; *Karaköy'den öteye* bölümünün Tophane kısmında söz edeceğim için, burada sadece adını anarak için bu birkaç satırla yetiniyorum.

CÜCE SİMON

Cücenin de cücesiydi *Simon Efendi.* Gayet şık giyinir, elinde incecik ve de küçücük bastonuyla dolaşır, piyango bileti satardı. O tarihlerde *Tayyare Piyangosu* vardı ve ayda bir kez çekildiğinden *Simon Efendi'nin* işi de oldukça kısa sürerdi. Elindeki piyango biletleri bittiği anda onun işi de biterdi. Ayın boş geçen günlerinde o biblo misali boyu ve sempatik yüzüyle İstanbul caddelerinde dolaşırdı. Herkese karşı saygılı sempatik yüzüyle gülümseyen bir insandı *Cüce Simon.* Bu nedenle herkes tarafından çok sevilirdi. İşte bu yüzden müşterisi hayli çoktu. Ancak *Simon Efendi,* sanıldığı gibi *Ufak tefek Karamürsel sepeti* olmadığını, kendisiyle alay etmeye kalkışan koskoca bir adamı bıçakla yaralayarak kanıtlamıştı.

UZUN ÖMER

Taşradan, durmadan uzayan boyuna tıbbî bir çare bulunması için geldiği İstanbul'a yerleşip kalmıştı *Uzun Ömer*... Boyu tam 2 metre 40 santimdi. Kendine uyanık bir ortak bulmuş (veya uyanık ortak onu bulmuş) ve Karaköy'deki küçücük bir dükkânda piyango bayiliğine başlamıştı. Sanki aynı işi yapan *Cüce Simon Efendi'ye* gönderme yapar gibi...

Onu görmek için dükkânına gidenler bir bilet almadan dönmezlerdi. Bu nedenle işi hayli iyiydi maaşallah. Karaköy Meydanı'nın istimlâki sırasında dükkânı yıkılınca Galata Köprüsü altındaki küçük bir dükkâna taşınıp orada faaliyetini sürdürmüştü. Gişesinin adı *Uzun Ömer Gişesi'ydi*. Onun ölümünden sonra aynı yer *Uzun Ömür Gişesi* adı altında bir başkası tarafından işletilmişti. Camekânında da rahmetli *Uzun Ömer*'in belki 60-65 numara olan dev ayakkabısı dururdu. Sonra bu gişe de kalktı ve camekândaki o dev adamın yadigân koskoca ayakkabı, yok olup gitti...

VOYVO

Asıl adını kimse bilmezdi. Herkes onu *Voyi'o* olarak tanırdı. *Voyvo* bir alay sözüydü. Galata Köprüsü üzerinde dolaşırdı bu iriyarı adamcık. Kendisine " *Voyvo!*" diye bağırıp kaçanın peşine düşerdi. Koşmaca bazen Eminönü'ne, bazen de Bankalar Caddesi'ne kadar uzardı. Bu koşmaca devam ederken ters istikametten gelen bir başkasının " *Voyvo!*" diye bağırmasıyla bu kez ters kepçe onun peşine düşerdi. Ömrü sabahtan akşama kadar koşup adam kovalamakla geçerdi. Günde kim bilir kaç kilometre yol koşardı sevimli *Voyvo'cuk*... Bir gün ortadan kayboluverdi. O günü diğer günler izledi. Ve aylar sonra *"Öldü demek ki zavallı Voyvocuk..."* denildi.

İstanbul'un en renkli kişilerinden biri de böylece sessizce göçüp gidiverdi...

ÇAT DOKTOR

Hekimdi. Yalnız tıbbiyeyi bitirmekle kalmamış ayrıca dört fakülteden daha mezun olmuştu. Yaz kış demeden, ada vapurunun ön güvertesinde ayakta yolculuk ederdi. Sırtına palto veya pardesü, başına şapka giydiğini gören olmamıştı. Tıpkı ceketinin yakasında kırmızı karanfilsiz gören olmadığı gibi. Koltuğunun altında yerli yabancı dergiler, gazeteler, kitaplar bulunurdu daima. Kıyafeti her zaman spor bir ceket ve gri kaşe pantolondan ibaretti. Gömleği her zaman tertemiz ve boynu da her zaman kravatlıydı. Saygın bir kişiliği vardı. Herkes kendisini *Çat Doktor!* diye selâmlar, o da sağ elini şakağı hizasına kadar kaldırıp *Çat Çat! diye* karşılık verirdi. Her gün yüzlerce kişiyle selâmlaşırdı bu şekilde. Onu selâmlamak için tanışmış olmak gerekmezdi. Çünkü o, herkesin tanıdığı bir kimseydi. Tam bir *İstanbul beyefendisiydi* sevimli *Çat Doktorumuz*. Kendisini *Çat Doktor* diye selâmlayanlar bunu asla bir alay konusu olarak yapmazlardı. Bir saygı ifadesiydi İstanbullular için *Çat Doktor*'u selâmlamak.

O da sessizce göçüp gitti bu dünyadan ve renk kattığı koca kentten.

Şimdi insanlar arasında bilinen bir sima olmak için birbirine benzeyen pop yıldızlarından biri olmak gerekiyor, "nev-i şahsına münhasır" olmanın bir önemi yok artık.

29 Ekim 1938... Buruk bir kutlama

Cumhuriyetimizin *10. Yılını* yaşayıp da bugün aynı heyecanla anan belki *bir avuç* insan kaldık 60 milyonluk ülkemizde. Ne büyük heyecan, ne büyük mutluluktu o yarabbi...

Göğsümüzde *Atatürk'ün* kabartma bir profilini taşıyan, kırmızı -beyaz kurdeleli mat sarı *10. Yıl* madalyalarıyla Taksim Meydanı'nda ve İstiklâl Caddesi üzerinde küçük seslerimizin

büyük gücüyle *10. Yıl Marşı'nı* söyleyerek dolaştığımız saatleri unutabilmenin imkânı var mı hiç?

Çıktık açık alınla, on yılda her savaştan,
On yılda on beş milyon genç yarattık her yaştan,
Başta bütün dünyanın saydığı Başkumandan,
Demir ağlarla ördük anayurdu dört baştan

Türküz Cumhuriyetin göğsümüz tunç siperi
Türk'e durmak yaraşmaz, Türk önde Türk ileri

Büyük Atatürk, Ankara'da yapılan Cumhuriyet Bayramı törenleri sırasında söylediği *10. Yıl Nutku*'nda "*Ebediyete akıp giden her on senede, bu büyük, millet bayramını daha yüksek şereflerle, saadetlerle, hız ve refah içinde kutlamanı gönülden dilerim. Ne mutlu Türk'üm diyene*" diyordu.

29 Ekim 1938... Cumhuriyetimizin 15. yıldönümü kutluyorduk. Ancak Türk milleti daha önceki on dört 29 Ekim'in o büyük sevinç ve heyecanı içinde değildi ne yazık ki. Gönüller buruktu. Vatanı düşman işgalinden kurtaran halkımızın *Büyük Kurtarıcı* diye adlandırdığı, Cumhuriyetimizin kurucusu *Atatürk* hastaydı. Dolmabahçe Sarayı'nda hasta yatağında yatıyordu. 17 Ekim gününden itibaren sağlık durumuyla ilgili resmî tebliğler yayımlanmaya başlamıştı. Millet, tarifsiz bir merak ve endişeyle bu tebliğleri izliyordu.

Resmî geçitler yapılıyor, bandolar çalıyor, bayraklar dalgalanıyor, ancak bunların hiçbiri millete neşe ve heyecan vermiyordu. Millet üzgün ve endişeliydi.

O gece bir şehir hattı vapuruna doluşan gençler, vapur, Dolmabahçe Sarayı önlerine yaklaştığı sırada *Cumhuriyet Marşı'nı* söylemeye başlamışlar. *Atatürk* bu sesleri işitince yanındakilere "*Kaldırın beni...*" demiş, "*Aman Paşam, lütfen yapmayın*" diyecek olmuşlar ama kurtarıcının Cumhuriyeti emanet ettiği gençleri selâmlamak arzusuna yanındakiler engel olamamışlar. Sırtına

ropdöşambrını giydirmişler, koluna girerek yatak odasının balkonuna çıkarmışlar. Vapur sarayın önüne geldiğinde, onun balkondan kendilerine el salladığını gören gençler tarifsiz sevinç ve heyecanla büyük sevgi ve saygı gösterilerinde bulunmuşlar.

Atatürk vapur uzaklaşana kadar balkonda kalmış. Sonra yanındakilere bitkin bir sesle *"Beni yatağa götürün..."* diyebilmiş. O fersiz gözlerinde tarifsiz bir mutluluk ışıltısı olduğunu fark etmiş yanındakiler.

Beni görmek, behemehâl (mutlaka) *yüzümü görmek değildir. Benim fikirlerimi, benim duygularımı anlıyorsanız ve hissediyorsanız bu kâfidir* (yeterlidir) demişti *Atatürk* daha 1929 yılında.

Biz, *Atatürk'ü* görmüş kuşaktık. Ve onun fikirlerini de duygularını da en iyi anlayan yine biz olduk.

10 Kasım 1938... Yaşadıkça tutacağım yas

Puslu bir sonbahar günüydü. Hava kapalıydı, inceden inceye hafif bir yağmur serpeliyordu.

Takvimler 1938 yılı Kasım ayının 10'uncu gününü gösteriyordu...

Boğaz sırtlarından Dolmabahçe Sarayı'nın görünüşü.
Selâhaddin Enis'in özel arşivinden

Ortaokuldaydım. Sanırım ikinci dersin başlarındaydı. Birden sınıfımızın kapısı açılmış, okul müdürümüz içeri girmişti. Ders birden kesilmişti. Öğretmenimiz de bu beklenmedik ziyaret karşısında şaşırmıştı. Okul müdürümüz alışık olduğumuzdan çok daha başka bir hâldeydi. O sert görünüşlü insanda o gün bir fevkalâdelik vardı. Her zaman sert bakan gözleri, o gün kızarık ve şişkindi. Sınıfın tam ortasında durmuş; önce öğretmenimize bakmış, sonra bakışlarını bize çevirmişti. Bir an duraklamış, yutkunmuş, sonra titrek bir sesle:

*"Evlerinize gidebilirsiniz..."*diyebilmişti sadece...

Müdür beyin sınıfımıza girmesiyle hepimiz ayağa kalkmıştık ve ayakta duruyorduk. Başımızdan aşağı kaynar sular dökülmüştü sanki. Bütün sınıf, hepimiz taşlaşmış, heykel kesilmiştik âdeta. Elindeki mendilini ağzına kapatan müdür bey hızla odadan çıkarken öğretmenimiz peşinden koşmuştu.

Ve bir anda sıralarımıza çöküvermiştik. Herkes önündeki sıranın üzerine kapaklanmış, hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Gerçi müdür bey *"gidebilirsiniz!"* demişti ama kimsenin yerinden kalkacak hâli yoktu.

Belki yarım saat sürmüştü bu hâl. Sonra çantasını kapan, ağlayarak dışarı fırlamıştı. Okulun gönderindeki bayrak yarıya inmişti. Ne mahzun bir görünüşü vardı o yarım çekilmiş bayrağın yarabbi...

Kara haber sanki bir anda bütün İstanbul'a yayılmıştı. Sokaklar, caddeler ağlayan insanlarla doluydu. Kaldırımların üzerinde, evlerin kapılan önünde oturup ağlayan kadınlar, erkekler, gençler, ihtiyarlar ve çocuklar vardı. Kısacası bütün millet ağlıyordu. Hem de hıçkıra hıçkıra...

Evde bana kapıyı açan annemin de gözleri kan çanağı gibiydi. Doğruca odama koşup kapandığımı hatırlıyorum bugün.

Daireler, işyerleri de tatil edilmişti. Tophane'deki Denizyolları

İdaresi'nde çalışan babam, Galata Köprüsü'nün Muhafaza Müdürü olarak çalışan subay emeklisi dedemle birlikte eve dönmüşlerdi.

Dedem, *Atatürk'ün* daha *Mekteb-i Harbiye'den* (Harb Okulu'ndan) arkadaşı... Çanakkale Savaşları'nda birlikte çarpıştılar. Tarihe *katili sırt* adıyla geçen, en kanlı savaşların cereyan ettiği tepeyi 27. Alayla koruyan ve düşmana adım attırmayan bir kumandan benim dedem.

Doğruca odasına kapanmıştı dedem. Annem öğle yemeği hazırlamıştı. Kimsede bir lokma yiyecek hâl mi vardı?.. Kapısını vurup kendisini sofraya çağırdığında içeriden *"Siz yiyin... Karnım tok..."*cevabını almış annem. Hemen bir tas ayran hazırlamış ve içine kuru ekmek doğrayarak bir tepsiye koymuştu. Yanında kaşığıyla benim elime tutuşturarak *"Dedenin odasına bırak bu tepsiyi"* demişti.

Dedemin odasına evde *destursuz* girme şansına sahip tek kişi bendim çünkü. Tepsiyi kaptığım gibi dedemin odasına girdim. Koltuğunda oturmuş Kuran okuyordu. Gözlerinden yaşların süzüldüğünü daha ilk anda fark etmiştim. Beni görünce, sadece elinin tersiyle, bir git işareti yaptı okumasını sürdürürken... Bütün gün ve gece odasından çıkmamıştı dedem.

Okul olarak Dolmabahçe Sarayı'na, tâzim (saygı) geçidine gittiğimiz gün de anılarımda olanca tazeliğiyle yaşar... Üç kat yüksekliğinde kubbe biçimi tavanı olan *Muayede* (bayramlaşma) *Salonu'* nun bir köşesine *Atatürk'ün* tabutu konmuştu. Üzerinde atlastan yapılmış bir bayrak vardı. Başı ucunda dört general ellerindeki kılıçlarıyla selâm vaziyetinde nöbet bekliyordu. Alev alev yanan altı meşale ortalığa hafif bir aydınlık vermekteydi. Geçit sırasında hepimizin gözlerinden ip gibi yaşlar iniyor; hıçkırmamak için kendimizi zor tutuyorduk. Ağzımızdan çıkacak ufacık bir hıçkırık sesinin o büyük insanı, uykusunda rahatsız edebileceğini düşünüyorduk nedense.

Atatürk'ü görmek mutluluğuna tam beş kere erişmiştim ben. Hele bir defasında tam önümden geçmişti. Nefesimin kesildiğini, içimin titrediğini hissetmiştim o anda. Farkında değilim ama başım bile dönmüş olabilir...

Atatürk'ün cenaze törenini Galata Köprüsü'nün alt sahanlığından izlemiştim. Dolmabahçe Sarayı'ndan alınıp bir top arabası üzerine yerleştirilen o parlak atlastan yapılmış bayrakla örtülü tabutun köprü üzerinden geçişini unutamam. Asla gözlerimin önünden gitmez o geçiş...

Her yıl 10 Kasım günleri saat 9.05'te sirenler çalmaya başladığı anda gözlerim dolu dolu olur; yaşların taşıp yanaklarımdan aşağı süzülmesini engelleyemem.

Bizden sonraki, daha sonraki, onlardan da sonraki kuşaklar için bu sirenler asla bizim üzerimizdeki etkiyi yapmaz. Buna tanık olmak bizleri çok üzerdi önceleri. Sonra babamla birlikte 6 Ekim günleri *İstanbul'un Kurtuluşu* için yapılan geçit törenini izlerken askerin geçişi sırasında babamın gözyaşlarını tutamadığını görünce hayret ettiğimi anımsadım. Öyle ya, o gün bütün İstanbul bir *bayram* günü yaşıyordu. Bandolar çalıyor, askerler, izciler geçiyor, millet bayram sevinci içindeykenbabam neden ağlıyordu?..

Ancak yıllar sonra bunun tahlilini yapabildim kendi kendime. Babam işgalin bütün acısını yaşamıştı İstanbul'da. Sonra da kurtuluş gününün o büyük heyecanını. İstanbul'a giren ordunun kumandanı *Rafet Paşa'nın* arabasından atları söküp Karaköy'den Şişli'ye kadar çeken darülfünûn (üniversite) öğrencileri arasında yer almıştı. Bu yüzden *6 Ekim'in* onun gönlündeki o büyük heyecanını bizlerin anlamasına imkân yoktu.

Tıpkı *10 Kasım* günleri saatler "09.05"i gösterirken çalan sirenlerin bizim üzerimizdeki etkisini bizden sonraki kuşakların bizim kadar anlamasına imkân olamayacağı gibi...

Çünkü biz *Atatürk'ü* görmüş, onun Türkiyesi'nde yaşamış,

onunla aynı havayı solumuş bir kuşaktık. Bunun mutluluğunu, gururunu yaşayan bir kuşak...

Savaş yılları

İkinci Dünya Savaşı patladığında, delikanlılık çağındaydım.

1939 yılı Eylül ayının ilk günü, Alman ordularının Polonya'ya girmeleriyle patlak veren savaş, âdeta bir anda bütün Avrupa'yı sarmıştı. Nazi Almanyası'nın ünlü *Führer'i Adolf Hitler,* önce Danzig koridorunu almış sonra Avusturya'yı işgal etmiş ve daha sonra da Çekoslovakya'yı ele geçirmişti. *Hitler'in* bu doymak bilmeyen ihtirasını öfkeyle izlemekte olan İngiltere ve Fransa için Alman ordularının Polonya'ya girmeleri bardağı taşıran son damla olmuştu. Ve savaş başlamıştı.

Bu büyük savaşın Avrupa kıt'asını kana bulayan bölümü 1945 yılı Mayıs ayına kadar sürmüştü. Türkiye gerçi bu savaşın dışında kalmıştı ama o savaşın getirdiği sıkıntıları da millet olarak yıllar boyu yaşamıştık.

Savaş başladığında, bütün Trakya'yı yeraltından örümcek ağı gibi saran *Mareşal Çakmak Hattı,* o günün savaş koşullarına göre en büyük güvencemizdi. Yunanistan ve Bulgaristan üzerinden gelecek bir kara saldırısına karşı kentimiz ve ülkemiz bu görkemli savunma hattıyla güvencedeydi.

Bizim *Mareşal Çakmak Hattı'na* benzeyen bir savunma hattı da Fransa'nın Almanyasının boyunca uzanıyordu. Fransızlar *Majino* adını taşıyan bu hatta haklı olarak büyük güven duymaktaydılar. Almanların bu konudaki güvencesi de *Majino'nun* karşısına çektikleri *Siegfried* hattıydı. Fransızlar *Majino Hattı'nın* düşman tarafından asla aşılamayacağı inancındaydılar. Ta ki Almanlar uçaklarla *Majino Hattı'nın* arkasına paraşütle asker ve savaş malzemesi indirene dek...

Fransızların güvendikleri savunma hattı birkaç saatin içinde

tamamen etkisiz hâle gelmişti. Bütün sistem karşıdan gelecek düşmana göre ayarlanmıştı. Oysa düşman arkadaydı...

Böylece savaş tarihinde yeni bir strateji sayfası açılmış ve yeraltına gömülü savunma hatları ve sistemleri bir anda *işe yaramaz* hâle gelmişti. Bu bizim *Mareşal Çakmak. Hattımız* için de geçerli bir hâldi. Ve İstanbul artık pek güvencede sayılamazdı...

Bunun için de daha hazırlıklı olmamız, daha çok savaşacak güce sahip olmamız gerekiyordu.

Türkiye bir yandan bu kanlı savaşın dışında kalabilmek için çaba harcarken bir yandan da savaş hazırlıklarını aralıksız ve hızla sürdürmekteydi. Zira ülkemiz stratejik konumu itibariyle savaşan iki tarafın da iştahını kabartmaktaydı.

Hitler, Alman ordusunun *Majino'nun* arkasına inmesiyle Fransa'yı bir lokmada yutuvermişti. Alman ordusu hemen hemen hiçbir engelle karşılaşmadan Fransa'yı işgal edip Paris'e girmişti.

Fransa'ya karşı elde edilen bu zafer *Hitler'i* daha da coşturmuştu. Polonya'nın işgalini tamamlayan Alman orduları Sovyetler Birliği'ne yönelmişlerdi. Bu olay, Rusların İngilizler ve Fransızların yanında savaşa girmesine yol açmıştı haklı olarak. Bir yanda İngiliz, Fransız ve Ruslar'dan oluşan *Müttefikler;* öte yanda Almanya ve İtalya'dan oluşan *Mihver...*

Avrupa'nın çeşitli cephelerinde bu iki kuvvet birbiriyle çarpışıyordu. Bu arada Alman uçakları Londra'yı, İngiliz uçakları Berlin'i sürekli olarak bombardımana tutuyordu.

Alman orduları bu arada Arnavutluk, Yugoslavya, Romanya, Bulgaristan ve Yunanistan'ı ezip geçerek hudutlarımıza gelip dayanmıştı kaşla göz arasında. Ve *Hitler,* Karadeniz'in doğusundan geçerek savaş hâlinde olduğu Rusya'yı iki yandan kıskaca alma plânları yapıyordu. İngilizler de bizi kendi yanlarına çekme çabasındaydılar bunu önlemek için.

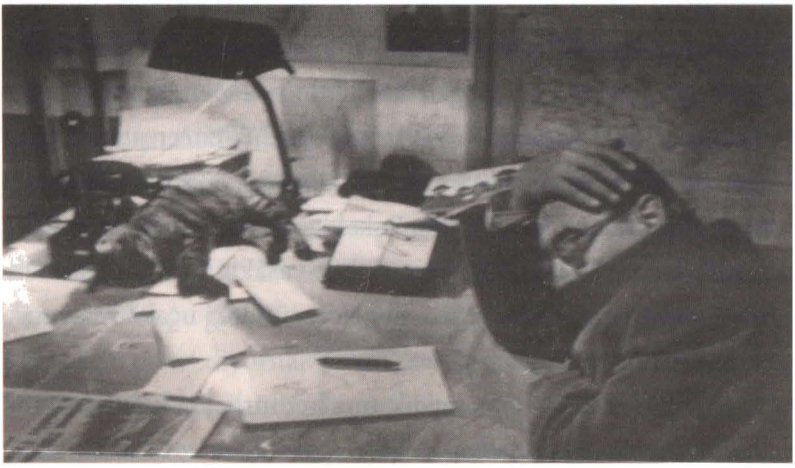
İşte böylesi kritik günler yaşanıyordu ülkede. İstanbul'da hayat şartları gitgide ağırlaşmaktaydı. Yalnız İstanbul değil, bütün ülke "*topun namlusu*"nu ensesinde hissetmekteydi.

Başta İstanbul olmak üzere bütün Trakya illerinde ve Kocaeli'de sıkıyönetim ilân edilmişti. Hükümet buğdaya, arpaya, pamuk ve pamuklu mensucata, köseleye ve deriye el koymuştu.

Ekmek ve pamuklu mensucat vesikaya bağlanmıştı. Köylünün üretken nesli silâh altındaydı. Bu nedenle hububat üretimi alabildiğine düşmüştü. Ve hükümet bu düşük üretime el koymuştu. Silâhaltında bulundurulan orduya tayın ekmeğinin yanı sıra savaş durumunda peksimet de gerekliydi. Unlar askeriyeye gidiyordu. Buğday üretimi gibi pamuk üretimi de düşmüştü. Ve ordunun hidrofil pamuk, pamuklu sargı bezi, çamaşır ve çorap ihtiyacını da karşılamak, stoklarını yapmak gerekiyordu.

Ülkede çok zor günler yaşanıyordu. Bu zorluklardan İstanbul'da nasibini bol bol almaktaydı. Savaşın soluğu ensemizdeydi. Bir bekleyiş içindeydik İstanbul'da. Sabır dolu bir bekleyiş...

"Vesika" lı yıllar

1950'li yıllarda Cumhuriyet Gazetesi'ndeki çalışma masasında.
Selâhaddin Enis'in özel arşivinden

Çevremizi saran İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği ağır şartlar omuzlarımıza gitgide çöküyordu. Önceleri vesika ile adam başı günde 250 gram ekmek hakkımız vardı. Sonra bu hak, 125 grama düşmüştü. Delikanlı çağındaki insanlar için günde 125 gram ekmekle üç öğün karın doyurmak hiç de kolay değildi. Hububata ve una devlet el koymuştu. Bu yüzden makarna fabrikaları kapanmış; börek, poğaça, çörek hatta simit bile tarihe karışmıştı. Vesikayla dağıtılan ekmek bile buğday ekmeği değildi. Öğütülmüş arpadan hatta süpürge tohumundan yapılma ekmekler yiyebiliyorduk.

Bir ara Sümerbank, nüfus kâğıtlarımıza vurulan damgalarla pamuklu kumaş dağıtmıştı ancak onun sonu da pek çabuk gelmişti. Kefenlik bez dahi ancak ölüm ilmühaberiyle dağıtılır olmuştu.

Ölen kişinin ekmek karnesinin muhtarlığa tesliminden sonra alınabilen ölüm ilmühaberiyle Sümerbank mağazasına gidiliyor, oradan parası mukabili kefen bezi alındıktan sonra belediyecin cenaze işleriyle uğraşan dairesine gidilerek kefen bezi ve ilmühaber teslim ediliyordu. Cenazeler ancak bu işlemden sonra kalkabiliyordu.

Savaşın soğuk soluğu ensemizdeydi. Alman uçakları her an İstanbul'a bombardıman için gelebilirdi. Bu nedenle şehirde geceleri sıkı bir şekilde karartma uygulanmaktaydı. Penceresinin kenarından en ufak bir ışık sızan ev, gece bekçileri veya devriye gezen polisler tarafından uyarılıyordu. Sokaklar da karartılmıştı. Sokakta değil sigara yakmak, sigara içmek bile yasaktı. Çünkü sigaranın ucundaki minicik ateşin ışığı dahi gökyüzündeki uçaklardan açık seçik bir şekilde görülebiliyordu.

Çok şükür savaşın dışındaydık ama her türlü yokluğunda içinde bulunduğumuz muhakkaktı...

Şeker de bakkallarda zaman zaman boy gösteren bir ürün hâlini almıştı. Gerçi şekere vesika yoktu ama alınmasına da imkân yoktu pek. Kilosu 5 liraya çıkan şeker ya bulunmuyor ya

da alınamıyordu. Ortalama memur maaşının 30 lira olduğu bir dönemde kilosu 5 liraya hangi babayiğit şeker alabilirdi ki?..

Piyasada yokluk hemen her madde için geçerliydi. Demirden lâstiğe, köseleden topluiğneye kadar... Lâstik ve topluiğne dışarıdan geliyordu ve savaş nedeniyle gelemez olmuştu. Demire, lâstiğe ve köseleye ise devlet el koymuştu. Beykoz kundura fabrikası bütün çalışmasını askeriyeye postal yapımına odaklamıştı.

Ayakkabıların tabanlarına "kabara" denilen kalın başlı nal çivileri, topuklarına da "nalça" tabir edilen kalın nal biçimi demirleri çaktırarak taban köselelerimizi koruma altına alabilmiştik. İstanbul Erkek Lisesi'nin mermer koridorlarında yeni nallanmış atlar gibi ayak sesleri çıkararak dolaşabiliyorduk. Lâstik olmadığından jimnastik derslerine, annelerimizin evde ördükleri yün patiklerle girebiliyorduk ancak...

Savaş da, onun getirdiği sıkıntılar da bitmek bilmiyordu...

Hitler, Alman ordularını Afrika'ya da salmıştı. *Çöl Tilkisi* adıyla anılan *General Rornmel'in* kumandasındaki Alman birlikleri *Yıldırım Harekâtı'yla* Kuzey Afrika'yı istilâ edip Mısır'a girmişlerdi. Ancak İngiliz *General Montgomery,* Kuzey Afrika'daki müttefik ordularının kumandasını ele aldıktan sonra *Genei'al Rornmel'in* işi zorlaşmıştı Afrika'da. İngilizlerin kısaca *Monty* adıyla andıkları *Çenemi Montgomery,* belinden kuşak kemerli ilginç bir ceket giyiyordu. Bu ceketler kısa zamanda bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de moda olmuştu. İlk önceleri bu ceket modelini bütün dünyada olduğu gibi biz de *Montgomery* adıyla anıyorduk. Bugün ise sadece *mont* diyoruz. Yarım yüzyılı aşkın bir zamandan beri *montlar* kullanışlılığından bir şey yitirmedi. *General Montgomery* çoktan öldü ama adı bu ceketlerde yaşıyor... Bugün bile.

Japon uçaklarının Pasifik Okyanusu'ndaki *Pearl Harbour'da* demirli bulunan Amerikan donanmasına anî saldırısıyla savaş bir anda Avrupa'dan Uzakdoğu'ya sıçramıştı. Bu anî saldırıda büyük

kayıplar veren Amerika Birleşik Devletleri de artık *müttefikler* safında savaşın içindeydi...

Bu kanlı savaşın bir an önce bitmesini beklerken harp meydanları yeni yeni milletler kazanıyordu. Savaş, yaşlı dünyamızın üç kıt'asına yayılmıştı. Avrupa'da, Afrika'da, Asya'da kan gövdeyi götürüyordu...

Sıkıyönetim kumandanlığı bu kritik günlerde milleti daha fazla heyecana düşürmemek için gazetelerde yayımlanan savaş haberlerine de *kısıtlama* getirmişti. Savaş haberleri gazete sayfalarında tek sütun hâlinde ve de ancak Anadolu Ajansı'nın verdiği şekilde yayınlanabilirdi...

Antenleri çatı üzerindeki lâmbalı radyolardan (ki onlar da koskoca bir mahallede ancak birkaç evde vardı) belli saatlerdeki *Ajans haberlerini* dinlemek de ayrı bir tiryakilik hâlini almıştı.

Hangi cephede neler oluyordu? *Ahvâl-i âlem* niceydi? Millet bunu bir an önce öğrenmenin heyecanı ve telaşıyla yanıp tutuşuyordu.

İstanbul'un tahliyesi

Avrupa'da, Kuzey Afrika'nın kızgın çöllerinde ve karla-buzla kaplı Rusya'da çeşitli cephelerde kanlı savaşlar oluyordu. Avrupa'nın en büyük kentleri, havadan amansızca yağan bombalarla harabe hâline gelmişti. Ve biz İstanbul'da, âdeta diken üzerinde yaşıyorduk. Tehlike gitgide büyümekteydi. Alman orduları Bulgaristan ve Yunanistan'ı istilâ ederek sınırlarımıza dayanmıştı. *Hitler,* Türkiye üzerinden Sovyetler Birliği'ne geçerek orada savaş veren ordularına yardım ve takviye gönderme plânlan yapıyordu.

Ve *Mehmetçik,* sınırlarımız boyunca eli tetikte bekliyordu...

Her an bir taarruz beklentisi içindeydik. Ancak bu taarruz

havadan mı gelirdi yoksa karadan mı? İşte bu, hiç mi hiç belli değildi...

İstanbul'un da tıpkı Roma gibi *açık şehir* ilân edileceği söylentileri ortada dolaşıyordu. Tarihî eserleri zengin olan kentler, savaşın doğuracağı büyük tahribattan kurtulabilmek için "savaşmadan teslim olacak şehir" anlamına gelen *açık şehir* ilân ediliyordu. İtalyanlar bu işi Roma'yla başlatmışlardı: *Roma, citta aperta* (Roma açık şehir) idi...

İşte o günlerde yayımlanan bir *Resmî Tebliğ'le* hükümet, isteyenlerin İstanbul'u terk edebileceklerini bildirmişti. İstanbul'dan Anadolu'ya nakil işlerini de hükümet üstlenmekteydi. Bunun için vilâyete başvurularak sıra numarası alınması gerekiyordu. Bu numaraların ilân edildiği tarih ve saatlerde trenle Anadolu'ya gönderilecek ailelerin yanlarında belirli ağırlığı geçmemek şartıyla, ev eşyaları da bulunabilirdi...

Kısacası; *İstanbul boşaltılıyordu...*

Bu tebliğe iltifat edenler, elbette ki" *Taşı toprağı altındır"* diyerek İstanbul'a gelmiş kimselerle, beraberlerinde getirdikleri aileleri olmuştu. Onların geldikleri yerlerde, elbette gidecek yerleri de vardı. Köyden gelen köyüne, kasabadan gelen kasabasına dönüyordu. Pek çok aile böylece tasını tarağını toplayıp İstanbul'dan göçmüştü.

Kaderinde *göçe uğrayan kent* olmak yazılı İstanbul'da, *göçenlerin göçü*ne de tanık olmuştuk böylece.

Gidecek yerleri olmayan bu kentin kökleşmiş aileleri ise, tevekkül içinde oldukları yerlerde kalmışlardı.

"İstanbul'un denizi de, kerizi de boldur" diyerek gelenler, bir tehlike ânında o *deniz*leri de, bol sayıdaki *keriz*leri de bırakıp kaçmışlardı. Ve *topun ağzında* görülen İstanbul, bu sayede hayli tenhalaşmıştı. Sadece *denizler* ile *kerizler* kalmıştı İstanbul'da.

Kentin kökleşmiş sakinleri artık biz bize ve kaderimizle başbaşaydık.

25 Nisan 1940 günü yapılan genel nüfus sayımı sonuçlarına göre, 17 milyon 869 bin 901 kişilik Türkiye nüfusunun 789 bin 346 kişisi İstanbul'da yaşıyordu.

9 Nisan 1941 günü açıklanan *Resmî Tebliğ'den* sonra 10 Nisan 1941 günü *göçmek* isteyenlerin başvurusu başlamıştı. Ve 1 Mayıs 1941 günü ilk kafile Haydarpaşa'dan kendilerine tahsis edilen trenle Anadolu'ya doğru yola çıkmıştı. Bunu peş peşe diğerleri izlemişti.

789.346 kişilik nüfusundan birçoğunu yolcu etmişti İstanbul...

Onlar, İstanbul'da başlayan *karartmayı* dahi ancak dört ay yaşamışlardı. *Gidenler* gitmiş, *kalanlar* kalmıştı İstanbul'da... *Kadere* inanan insanların sonsuz *tevekkülü* içinde.

Tifüs ve uyuz salgınları

Savaş yıllarındaki İstanbul, iki de *salgına* uğramıştı. Önceleri *tifüs* denilen illet musallat olmuştu kente. Bu salgının hayli can aldığı da söyleniyordu ancak halkı telâşa kaptırmamak için, ilân edilen *tifüsten ölenler* sayısının hayli indirildiği dillerde dolaşıyordu. Hâlâ da *tifüsün* İstanbul'da gerçekten kaç can aldığı belli değildir. Sağlık Bakanlığı tarafından İstanbul halkı *tifüs aşısına* tâbi tutulmuştu.

Hepimiz bu aşıyı olmuştuk. Fakat yine de akşamlan eve döndüğümüzde, paltomuzun, ceketimizin, pantolonumuzun, gömleğimizin, hatta çamaşırlarımızın dikiş yerlerini sıkıca bir kontrolden geçirmekten kendimizi alamıyorduk. Sokaklarda koskoca afişleri asılı olan o küçücük mendebur böceği giysilerimizin arasında arıyorduk heyecanla.

"Pire itte, bit yiğitte bulunur" şeklindeki atasözü de endişemize asla engel olmuyordu.

Saçlarımızı zaten 3 numaranın tırpanına tâbi tutmuştuk. Bu

nedenle ev halkı arasında başlan en kolay kontrolden geçen; öğrenciler oluyordu... *Eve bit getirmek* yüreklerimizi yakan bir endişeydi içimizde.

İkinci *salgın* ise can alıcı değil de can yakıcıydı: *Uyuz!..*

Süpürge tohumuyla arpa unundan yapılan ve vesikayla dağıtılan ekmeklerin bu salgına yol açtığı söyleniyordu. Bütün vücudu saran delice kaşıntılar... Deriden kan çıkartıncaya kadar kaşınmalar...

Uyuzun dışarı vurması da hayli zaman alıyordu. Ve müdahale de ancak ondan sonra yapılabiliyordu. Deri altına giren gözle görülmeyecek kadar küçük böceklerin sebep oldukları bir illetti *uyuz...*

İlâcıysa, sarı renkli bir toz. Kısacası, içine biraz da başka maddeler karıştırılmış *kükürt*... Banyoda bütün vücudu iyice keseledikten sonra bu sarı tozun az suyla karıştırılmış bulamacını, vücudun her yerine, her kıvrımına iyice sürmek... Hem de bol bol sürmek... Amaç, keselenerek açılmış gözeneklerden içeri bu merhemin girmesi ve oradaki *uyuz*ları yok etmesi...

Cilt zaten günlerdir, haftalardır süren amansız kaşıntılardan yeterince tahrip olmuş durumda. Onun üzerine iyice keselenerek bu tahribatı katmerlendirmek ve üzerine o sarı bulamacı veryansın etmek...

Aman Allahım... Yangın ki ne yangın!..

Yalnız kaşıntısının sıkıntısını değil o ilâcın yangınını da hep çektikti İstanbul halkı olarak...

Atalarımız o illete uğrayanları affetsinler ama *"Züğürt olup düşünmektense uyuz olup kaşınmak daha iyidir"* sözüne hiçbirimiz katılmamışızdır. Bunu söyleyen atamız her kimse, ya uyuza yakalanmamış ya da yakalananı sözde teselli etmek için söylemiştir.

Çok kaşındık, çok yangına uğradık fakat gözle görülmeyen o böceciklere karşı savaşımızı zaferle sonuçlandırdık çok şükür.

Bit ve *uyuz*... Savaşın soluklarını ensesinde hissederek yaşamını sürdürmeye çalışan İstanbulluların sıkıntılarına tuzbiber olmuştu...

Kısacası İstanbullunun çilesi dolmak nedir bilmiyordu bir türlü.

Bu diyardan gidemeyeceğimize göre, bu deveyi güdecektik. Başka yolu yoktu bu işin... Deveyi güttük, bu diyardan gitmedik.

Karartma yılları

İkinci Dünya Savaşı tam altı yıl sürdü.

Ve bu savaşın sıkıntıları biz İstanbullulara çok şeyler de öğretti tabi. Neler mi?..

Ekmeğin ne kadar büyük bir nimet olduğunu, 125 gram ekmekle üç öğün karın doyurmaya çalışırken öğrendik. Hem de ömür boyu unutmamacasına...

Kuru üzümle çay içmesini öğrendik. Şeker yok, ne yapacaksın? Önce ağzına bir tutam kuru üzüm atıp biraz çiğnersin, dilin damağın tatlanır. Hemen arkasından çayını yudumlarsın, olur biter...

Taban köselesi delinmiş bir ayakkabıya, üç eski ayakkabının köselesinin nasılsa sağlam kalabilmiş kısımlarından yeni bir taban yaptırılmasının da mümkün olabileceğini öğrendik...

Analarımız, yakası ve kol kapakları aşınmış gömleklerimizin, eskimiş kol kapaklarını ve yakalarının dikişlerini jiletle kesip içlerinden çıkardıkları sertleştirici parçaları gömleklerin etek kısmından kestikleri parçayla kaplayıp makinede dikerek yenilerken, gömleğin arka etek ucundan kestikleri kumaşın yerine, eskimiş çarşaflardan kesilen parçaların takviyesiyle onarmayı öğrendiler...

Karartma gecelerinde ampulleri lâcivert defter kaplarıyla kaplamanın pratik bir yol olmadığını öğrendik bu arada. Ampullerin

ısısı mavi kâğıtları yakıyordu. Öküzbaş çivitleri koyu bir bulamaç hâline getirip ampulleri buna batırıp kurutmak suretiyle maviye boyamanın en basit ve en sağlıklı çözüm yolu olduğunu anladık.

İthal malı olan kahve de ortadan kalkmıştı hâliyle. Dolayısıyla bir fincan kahvenin 40 yıl olan hatırı 80 yıla çıkmıştı belki. Bunun çaresi de bulunmuştu tez elden. Arpayı iyice kavurduktan sonra kahve değirmeninde çekmek suretiyle elde edilen ve rengi tam kahverengi olan nesneyi kahve niyetine içmeyi de öğrendik. Ancak zamanla arpa da ortadan kalkınca, fındık kabuklarını iyice kavurup değirmende çekerek yeni bir kahve de icat olmuştu.

Ve bütün bunların arasında sıkıntıların insanları nasıl mucit kıldığını da öğrenmiştik tabi...

Kâğıt sıkıntısı yüzünden gazeteler dört sayfa çıkmaya başlamıştı. İlândan yoksun gazeteler... Piyasada ne var ki, kim neyin ilânını verecek? Ancak birkaç resmî ilân. Hepsi o kadar. İlân gelirleri tepetaklak olan gazeteler parasal sıkıntıya düştüler. Bereket versin satışlar iyi gidiyordu da çalışanlar maaşlarını alabiliyordu. Millet, sabah erkenden gazeteleri âdeta kapışıyordu. Almanlar ne yapmışlar, İngilizler ne etmişler, Amerikalıdan Japon'dan, Rus'tan ne haberler var?.. Tehlikenin ne kadar içindeyiz?.. Herkes bunları öğrenmenin telâşındaydı.

Bitip tükenmek bilmeden sürüp giden ve ülkemizi her an tehdit eden o kanlı savaş sırasında millet de iki yanlı kesilmişti. Kimi *Mihveri* tutuyordu kimi *Müttefikler*' yanlısıydı.

Rahmetli dedem subaydı. Çeşitli cephelerde çarpışmıştı. Alay kumandanı olarak Çanakkale'de Alman yüksek komutanlarıyla İngilizlere karşı savaşmıştı. İki milletin askerlerini de yakından tanımıştı. Ve iki tarafı da asla tutmuyordu," *Yesinler birbirlerini*" diyordu sadece ve hemen arkasından ilâve ediyordu:"Bize bulaşmasınlar da."

İstanbul'da sık sık pasif korunma kursları açılıyor, bu konuyla

ilgili broşürler dağıtılıyordu. Bu kurslarda ve dağıtılan broşürlerden, özellikle zehirli gaz taarruzu karşısında neler yapmamız gerektiğini de öğrenmiştik.

Kentin dört yanında genel sığınaklar yaptırılmış; evlerin, apartmanların bodrumları sığınak hâline getirilmişti. Bir hava saldırısı karşısında sığınaklara nasıl girileceğini, orada neler yapılacağını ve tehlike geçtikten sonra oradan nasıl çıkılacağını da öğrenmiştik.

Yüksek binaların çatıları üzerine alârm düdükleri yerleştirilmişti. Düdükler kesik kesik çalmaya başladılar mı, bir hava saldırısına işaretti bu. Hemen sığınaklara koşacaktık. Bu düdüklerin uzun uzun ötmesiyse, saldırının geçtiğine ve artık sığınaklardan çıkabileceğimize işaretti.

Pasif korunma denemeleri de yapılıyordu sık sık. Ancak halkı birden heyecana vermemek için, denemelerin yapılacağı gün ve saatler önceden gazeteler ve radyo aracılığıyla halka duyuruluyordu. O günlerde çocuklar, yaşlılar ve kadınlar evlerinde oturmayı yeğliyorlardı. Alârm düdüklerinin ötmeye başlamasıyla tüm araçlar oldukları yerlerde duruyorlar, içinden inenler en yakın sığınaklara koşuyorlardı.

Bu hiç kuşkusuz alınması gereken önemli tedbirler arasındaydı. Ancak moraller üzerindeki etkisi; hiç yok da denemezdi. Halk arasında alârm işaretini veren sirenlere, o sinirler törpüleyici seslerinden ötürü "canavar düdüğü" adı verilmişti.

Gerçekten de, yakışan bir addı bu.

Bombardıman mı?

Bir gece yarısı bütün sirenlerin acı acı ötmeye başlamasıyla yataklarımızdan fırlamıştık. Bu saatte de pasif korunma tecrübesi olur mu hiç... diye düşünmüştük uyku sersemliği içinde. Fakat birden

kafamızı toparlamış ve böyle bir pasif korunma denemesinin yapılacağının duyurulmadığını hatırlamıştık.

Ve o anda canavar düdüklerinin seslerini bastıran top sesleriyle etraf sarsılmaya başlamıştı.

Işığı yakmadan kaim perdeleri aralayıp dışarı baktığımda, şehrin dört yanına yerleştirilmiş bulunan ışıldakların keskin ışıklarından oluşan süzmelerin o karanlık gökyüzünü örümcek ağı gibi sardığını görmüştüm.

Uçaksavar toplarımızın atışları sürekli olarak yankılar yapıyordu. Ancak bir bombardıman gürültüsü henüz duyulmuyordu.

Yüreklerimizi bir burukluk kaplamıştı. Aylardan hatta yıllardan beri her an beklenen olay, gelip çatmış olmalıydı. İstanbul bir hava taarruzuyla karşı karşıyaydı herhalde...

Radyo, yayınlarını kapatalı saatler olmuştu. Haber alınabilecek hiçbir yer yoktu. Millet merak içinde pencerelere, balkonlara hatta evlerinin kapılan önlerine dökülmüştü. Bütün şehir uyanmıştı. Yürekleri dolduran büyük heyecan ve endişeye rağmen boyun eğici bir bekleyiş vardı.

Dedemin odasına koşmuştum. Nice savaşlar görmüş bir askerdi dedem. Yattığı yerden tok bir sesle, "Siz annenle sığınağa inin isterseniz. Ben uyuyacağım" demişti. Onun bu sözleri yüreğimizi saran o büyük heyecanı bir anda silip atmıştı sanki. Annemle birbirimize bakmıştık. "Siz gelmezseniz, biz de sığınağa inmeyiz baba" demişti annem. Dedem yine aynı umursamazlık içinde, "Siz bilirsiniz" demişti.,

Bu sözler muhakkak ki bizi paniğe kapılmaktan kurtarmıştı. Annem sigarasını yakmış, ben de balkona çıkmıştım.

Bütün mahalleli pencere önlerinde, balkonlarda, kapı önlerindeydi. Işıldaklar örümcek ağı gibi İstanbul'un karanlık semalarını tarıyor, uçaksavar toplarımız atışlarını sürdürüyordu. Sesler Boğaziçi tarafından geliyordu.

Mahalle halkı heyecandan çok merak içindeydi. Bir bombardıman emaresi yoktu ortalıkta. Sadece bizim savunma toplarımız ateş halindeydi. Neler oluyordu acaba?.. Bir şeyler oluyordu ama neler oluyordu?..

Önce gökyüzünü saran ışıktan kolonlar birer-ikişer kararmaya başladı. Sonra uçaksavar bataryalarımızın atışları kesildi.

Ve şehrin sirenleri uzun uzun ötmeye başladı. Tehlike geçmişti artık. İstanbul yine karanlık sessizliğine bürünmüştü.

Muhakkak ki bir şeyler olmuştu. Mahallemizin sakinleri kafalarında bu soru işaretiyle yataklarına değilse bile evlerine çekilmişlerdi. Şehirde hemen hiç kimsenin o gece gözüne uyku girdiğini sanmıyorum.

Neler olup bittiğini ancak ertesi sabah radyoda okunan Resmî Tebliğ'le öğrenebilmiştik:

Romanya'ya gitmekte olan bir İngiliz keşif uçağı arızalanmış ve yolunu kaybetmiş. İstanbul üzerine geldiğinde bizim hava bataryalarımız, yani uçaksavar toplarımız yaylım ateşe başlayınca arızalanan ve yolunu kaybeden İngiliz keşif uçağı, Alemdağ civarına mecburî iniş yapmış.

İstanbul halkına hayli korkulu dakikalar geçirten İngiliz pilotunun da Alemdağ civarına mecburî iniş yapana dek bir hayli korktuğuna hiç şüphe yoktu...

Kısacası bütün İstanbul halkı heyecan ve korku dolu bir gece geçirmişti bu yüzden.

Savaşın o soğuk soluğunu yalnız ensemizde değil yüzümüzde, hatta burnumuzun ucunda hissetmiştik.

Ertesi gün öğle üzeri yine bunun tekrarına tanık olmuştuk. Yine canavar düdükleri ortalığı velveleye vermiş, yine uçaksavar bataryalarımız yaylım ateşine geçmişler ve bu kez pusulası bozulup yolunu kaybeden bir başka İngiliz uçağı İzmit yakınlarına mecburî iniş yapmıştı.,

Belki biraz tuhaf gelecek ama bu kez bir gece önceki heyecanın yarısını bile yaşamamıştık İstanbul'da.

Böyle kötü sürprizlere bu kadar çabuk mu alışmıştık, neydi?..

Yarım yüzyılı aşkın bir zaman sonra anmak dahi bir tuhaf geliyor insana...

Harp zenginleri...

İkinci Dünya Savaşı'nın o kötü günlerinde kötü insanlar da çıkmıştı ortaya. Harp zenginleri karaborsacılar, stokçular insafsızca tırpanlıyordu milleti. Karaborsa, her yerde her şeye hâkimdi.

Orta hâlli bir memur maaşının 30 lira olduğu günlerde karaborsada ekmek 1 liraya satılıyordu. Bir memurun yevmiyesi fiyatına... 125 gramlık ekmekten dahi çalıntı yapıp kendilerine pay çıkaran fırıncılar vardı demek ki bu şehirde...

Sahte ekmek vesikaları bulunmuş, bunları hazırlayıp basan ve piyasaya yüksek fiyatla süren bir kalpazan çetesi yakalanmıştı.

Gün geçmiyordu ki, ihbar üzerine bir stokçunun mal gizlediği depolar basılıp ortaya çıkarılmasın.

Bu gibilerle uğraşmak üzere Milli Korunma Kanunu çıkarılmış ve Millî Korunma Mahkemeleri kurulmuştu. Her gün yeni yeni karaborsacılar, stokçular yakalanıp yargıç karşısına çıkarılıyordu.

Büyüklerimizin, şehrin yaşlılarının hiç de yadırgamadıkları tiplerdi bunlar. Onlara, daha doğrusu benzerlerine Birinci Dünya Savaşı yıllarında da rastlamışlardı bu kentte. Onlara kısaca harp zenginleri diyorlardı...

Milletin kanını, canını emen bu gibi insanlara kazandıkları servetlerin hayır getirmediğini söylüyorlardı. Bunun pek çok örneklerini görmüşlerdi. Bizim de İkinci Dünya Savaşı harp zenginleıinin pek çoğunun kötü akıbetlerine tanık olacağımız gibi...

İşte o savaş yıllarında bunları da görmüştük.

Savaş yılları, yabancı coğrafya kültürümüzü de zenginleştirmişti. Avrupa bir yana, Afrika'nın, Asya'nın, Pasifik'in adını dahi duymadığımız birçok yerini öğrenmiş, haritadaki yerlerini neredeyse kapalı gözle bulacak hâle gelmiştik. Ayrıca nice ve nice yabancı kişileri de tanımıştık:

Hitler, Mussolini, Stalin, Roosevelt, Churchill gibi liderler...

Göring, Goebals, Von Ribbentrop, Kont Ciano, Nevil Chamberlain, Anthony Eden gibi bakanlar...

General Eisenhower, General Mac Arthur, Mareşal Montgomery, General Patton, Mareşal Rommel gibi kumandanlar...

Bütün dünyayla birlikte bizim de tanıdığımız gazetelerde ve dergilerde hemen hemen her gün resimlerini görüp isimlerini ezbere okuyup yazdığımız kişilerdi bunlar.

Afrika'nın kızgın çöllerinden, Stalingrad'ın buzlu steplerine kadar her yer kana bulanmıştı. Önceleri işleri iyi giden Alman orduları Avrupa, Asya ve Afrika'ya yayılmışlardı. Sonunda bu kadar çok cephede çarpışmak onları perişan hâle getirmişti. Savaşın ilk yıllarında Paris, Amsterdam, Brüksel, Prag, Oslo, Viyana, Varşova, Atina, Belgrad, Budapeşte ve Sofya gibi büyük başkentlerde Hitler Almanyası'nın gamalı haçlı bayrakları dalgalanmıştı. Sonunda Hitler'in başkenti Berlin de dahil olmak üzere Almanya'nın dört yanında Amerikan, İngiliz, Fransız ve Sovyet bayrakları çekilmişti. Adolf Hitler, metresi Eva Braun'la bir bodrumda intihar etmiş ve Almanya kayıtsız, şartsız teslim bayrağını çekmişti. İtalya'nın Doçe'si Benito Mussolini de metresiyle birlikte kaçarken İtalyan halkı tarafından yakalanıp linç edilmişti sokak ortasında.

Cephelerde yüz binlerce asker, bombalanan kentlerde on binlerce sivil olmuştu. Avrupa'nın nice büyük kentleri; Londra ve Berlin başta olmak üzere hava bombardımanları sonucu yıkılmış, harabe haline gelmişti.

Savaş, önce Almanya'nın kayıtsız şansız teslimiyim Avrupa'da bitmişti. Bu savaştan, savaşa girmeden kurtulmuştuk nihayet. Bunun haklı sevincini yaşıyorduk, savaşın sıkıntılarının hâlâ sürmesine rağmen.

Uzakdoğu ve Pasifik'te ise savaş Amerika'yla Japonya arasında sürüp gitmekteydi. İlki Hiroşima, ikincisi Nagasaki'ye atılan iki atom bombasıyla Mihverin ayakta kalabilen son bölümü de "Kayıtsız şartsız teslim" demişti. Ve böylece altı yıl dünyanın üç kıt'asını kana bulayan İkinci Dünya Savaşı, tamamen son bulmuştu.

Savaşın Avrupa ve Uzakdoğu'da sona erdiği müjdesini de gazetelerde tek sütunda yayınlanmış haberlerden öğrenebilmiştik. Çünkü İstanbul'da sıkıyönetim de, onun savaş haberlerinin tek sütundan daha büyük şekilde gazetelerde yer almamasıyla ilgili kararı da yürürlükten kalkmamıştı.

Evet artık savaş sona ermişti. Ancak altı uzun savaş yılının yüreklerimizdeki burukluğunu öyle beş-altı haftada içimizden atamazdık.

Zaten savaş yıllarının şartları İstanbul'da egemenliğini aynen sürdürmekteydi. Yüreklerimiz sadece savaş tehlikesinden arınmıştı.

Hepsi o kadar.

"Hacıağa"lar

Savaş yıllarında İstanbul'a yağmaya başlayan bir "yağmur", savaş sonrasında iyice hızlanmış, âdeta sağanak hâlini almıştı.

Bu, taşrada yaptıkları işlerle savaş zengini olan bir zümrenin İstanbul'a akınıydı. Yağmur gibi başlayan, sağanak hâlinde devam eden bu hücum neyse ki, sadece bir "hücum" olarak kalmış, hiçbir zaman göçe dönüşmemişti. Yaz yağmuru gibi gelip geçici olmuştu.

Kazandıkları paraları İstanbul'un eğlence yerlerinde yiyen bu

hovardalara İstanbul halkı, o güzel espri yeteneğiyle derhâl bir isim yakıştırıvermişti: Hacıağalar...

Onlara bu adı dil uzmanlarımız takmamışlardı. Hacıağa adı da tıpkı gecekondu ve dolmuş gibi İstanbul halkının içinden doğmuş, espri yeteneğiyle ortaya çıkmıştı...

Devrin büyük karikatür ustaları Cemal Nadirler, Razim Gökçeler onları göbekli, altın köstekli, pırlanta yüzüklü ve altın dişli kişiler olarak tiplemişler ve haklarında birbirinden güzel karikatürler çizmişlerdi. Böylece Türk mizahında da bir Hacıağa mizahı ortaya çıkmıştı.

Savaş yıllarının ve savaş sonrasının İstanbul'unda lüks gece kulüpleri bir yana lüks restoranlar bile yoktu. Hele ve hele gazinolar hiç yoktu. Maksim, Kristal ve Tepebaşı gibi müzikli gazinolar vardı. Burada yemek, içki ve güzel musiki bulunurdu sadece. Kibar havası vardı bu gazinoların. Müşterisi gibi garsonları da nezihti.

Hacıağa'lar bu gazinolara pek iltifat etmezlerdi. Onlar bu gazinolar yerine Beyoğlu'nun yan sokaklarındaki bar adıyla tanınan boğuntu yerleri tercih ederlerdi. Buralarda içkinin yanı sıra konsomatris bayanlar, yani onların zevklerine göre karılar vardı üstelik.

Beyoğlu barlarında ne paralar yemişlerdi Hacıağa!lar...

İçkiler sular seller gibi akmış, paralar da sular seller gibi gitmişti.

Bu, bir bakıma haydan gelenin huya gidişi olarak da yorumlanabilirdi hiç kuşkusuz.

Hacıağa!lar genellikle Sirkeci'deki otellere inerlerdi. Tokatlıyan, Pera Palas, Park Otel gibi otellerde pek rahat edemezlerdi. Bu nedenle Sirkeci otellerini tercih ederlerdi. Bu yüzden Eminönü'yle Sirkeci yöresinde faaliyet gösteren yankesiciler ve dolandırıcılar da onlardan nasiplerini ziyadesiyle almışlardı. Onların sayesinde ne vurgunlar yapmışlardı. Savaş şartlarından yararlanarak elde ettikleri büyük kazançlar İstanbul'un barlarında veya yankesicileriyle dolandırıcılarında erimişti.

Ünlü dolandırıcı Sülün Osman onların kim bilir kaçına şehrin tramvaylarını, Galata Köprüsü'nü, Beyazıt Yangın Kulesi'ni satmış ve bu satıştan da ne paralar kazanmıştı.

Anadolu'nun ücra köşelerinden gelen bir kişi Galata Köprüsü'nü ne yapacak?.. Nereye götürecek, köyünde nereye kuracak?.. Adamın parası bol, karşısındaki satıcı da Sülün Osman olursa Hacıağa'mız yalnız köprüyü satın almakla kalmaz, onu köyüne ve kasabasına götürmenin de yollarını arar elbette. Sülün Osman bu, postayla bile gönderir Galata Köprüsü'nü Hacıağa'nın köyüne...

Taşı toprağı altın diye tanımlanan İstanbul'a kalkıp gelen bu Hacıağa'lar burada nice altınlar bırakıp "tığ-teber" dönmüşlerdi hep.

Sülün Osman, Beyazıt Kulesi'ni bir Hacıağa'ya, nakliye parası da kendisine ait olmak şartıyla nasıl sattığını ballandıra ballandıra anlatırdı hep.

Bu Hacıağa'lar savaş yılları ve savaş sonrası İstanbul'un bir sosyoekonomik yarası mıydı yoksa sosyoekomik bir gerçeği mi?..

Herhalde ikisi de...

Uzun yıllardan beri hep merak ederim: İstanbul'da birkaç gece içinde büyük servetler harcayıp "tığ-teber" köylerine dönen Hacıağa'lar, aradan geçen zaman içinde acaba İstanbul'a tekrar gelmişler midir, gelip de buraya yerleşmişler midir, diye...

Sanmıyorum... İstanbul'da harcadıkları serveti hatırladıkça İstanbul'un adından bile nefret etmişlerdir belki de. Değil burayı görmek, adını bile işitmek istememişlerdir muhakkak.

İstanbul'da harcadıkları servetin intikamını almak için gelenler de olmamış mıdır dersiniz?..

Bilinmez...

O eski Hacıağa tiplerinin de eski İstanbul'un tüm güzellik ve özellikleri gibi artık tarihe karışmış olduğu bilinen bir gerçektir sadece...

İstanbul'da bir dönemin tipleri olarak sosyokültür tarihimizde yerlerini aldılar. Dudaklarımızın kenarında acı bir gülümseme bırakarak.

Eski Beyoğlu

İstanbul'un İstanbul olduğu yıllarda, Beyoğlu da Beyoğlu'ydu.

O günleri yaşayamayanlar, eski Beyoğlu'nu yüzlerce kilometre uzaktan sadece hayal edenler, İstiklâl Caddesi'nin ortasından tramvay geçirmekle eski Beyoğlu'nu yeniden yarattıkları sanısına kapıldılar. Sen onların kusuruna bakma benim Beyoğlu'm...

Eski Beyoğlu, her şeyden önce halkın gözünde ve gönlünde bir irtifa, yani bir "yükseklik". İşte bu yüzdendir ki Beyoğlu'na çıkmak deyimi kullanılmıştı. Bugün dahi aynı deyimin kullanıldığını işitmek, eski Beyoğlu'nu bilenleri, görenleri, tanıyanları kahrediyor...

Evet, eskiden Beyoğlu'na çıkılırdı. Ama bu çıkma işinin de kendine göre birtakım kuralları vardı. Bu kuralları ne devlet ne de şehrin belediyesi koymuştu. Bu kuralları İstanbullu bizzat koymuştu ve bütün varlığıyla da uymuştu.

Saçlar muntazam taralı, sakallar sinekkaydı tıraşlı, gömlek ve kravat yerli yerinde, pantolonlar bıçak sırtı gibi ütülü, ayakkabılar pırıl pırıl cilâlı, ceketler de tertemiz olacaktı Beyoğlu'na çıkmak için.

Beyoğlu'nun o ünlü İstiklâl Caddesi bu nedenle bir defile podyumunu andırırdı. Hanımlar da en şık giysileri içindeydiler bu caddede. Zaten Beyoğlu'na başka bir kılıkla çıkılamazdı.

Hemen belirtmeliyim, Beyoğlu'nu Beyoğlu yapan, ne İstiklal Caddesi'nin iki yanına sıralanmış mağazaları, ne tiyatroları, ne sinemaları, hele hele ne de ortasından geçen tramvaylarıydı. Beyoğlu'nu Beyoğlu yapan, kaldırımlarında dolaşan, pastane veya çayhanelerinde oturan insanlarıydı.

Eskiden Beyoğlu'nun arka sokakları umumhane, batakhane, bitirimhaneydi. Ancak oralara gidip gelenleri İstiklâl Caddesi'nde görmek mümkün olmadığı gibi, sakinleri de asla ortalıkta değillerdi. Onlar, başta Tarlabaşı Caddesi olmak üzere aşağıdaki yolları tercih ederlerdi.

Eski Beyoğlu'nun kahvehaneleri ve pastaneleri de ayrı bir özellik ve güzellik arz ederdi. Daha sonraları Konak Oteli adını alan ve bugün yerinde koskoca bir iş hanı bulunan ünlü Tokatlıyan Oteli'nin alt katında, camekânları caddeye açılan bir çayhanesi vardı. Yaşlı başlı, kelli felli kişiler, emekli sefirler, ünlü profesörler, seçkin kişiler burada oturup çay ve kahve içerek sohbet ederlerdi. O camekânların arkasında öylesine seçkin kişiler görülürdü ki, kaldırımda önlerinden geçenler ceketlerini iliklerdi çoğu kez farkına varmaksızın.

Eski İstanbul'da da, Eski İstanbullu'da da saygının çok önemli bir yeri vardı. Asla riya olmayan, bir çıkara dayanmayan, tamamen içten kopup gelen bir saygı... İstanbul terbiyesi deyimi boşuna çıkmamıştı. Eskiden bu kentte yaşayan insanlar, yaşları, mevkileri ne olursa olsun, birbirlerine karşı saygı gösterirlerdi...

Sohbetlerde İstanbul terbiyesi hâkim unsurdu. Ve bu sohbetlerde Türkçe'nin en güzeli, İstanbul lehçesinin en tatlısı hüküm sürerdi.

Sinemalar Beyoğlu'na ayrı bir renk katardı. Bu nedenle haliç arasında iki buçuk, dört buçuk, altı buçuk diye anılan 14.30,16.30,18.30 matinelerinin başlangıç ve dağılış saatlerinde İstiklâl Caddesi biraz daha kalabalıklaşırdı. Sinemadan çıktıktan sonra bir pastanede pasta, bir muhallebicide muhallebi yemek de ayrı bir keyfiydi Beyoğlu'nun.

Beyoğlu, pasajlarıyla da Beyoğlu'dur, en eski günlerinden beri. Afrika Pasajı, Rumeli Pasajı, Emek Pasajı, Serkldoryan Pasajı, Anadolu Pasajı, Halep Pasajı, Atlas Pasajı, Çiçek Pasajı, Avrupa Pasajı, Krepen Pasajı, Aznavur Pasajı, Hacopulo Pasajı, Elhamra Pasajı, Karlmann Pasajı, Suriye Pasajı, Şark Pasajı, Tünel Pasajı, D'Andria Pasajı, Pinto-Fresco Pasajı... Hepsinin de tarihi başka, kaderi başka, anılarımızdaki yeri başka.

İstiklâl Caddesi'nin iki yanındaki dükkânların üstündeki apartmanların tamamı meskendi. Bugün yerinde bir konfeksiyon mağa-

zası bulunan ünlü Japon Mağazası bir oyuncak maşeriydi. Çift taraflı büyük vitrinlerinde yalnız çocukların değil, ana babalarının da ilgisini çeken birbirinden güzel oyuncaklar dururdu.

Beyoğlu Caddesi'ndeki mağazaların vitrinleri de ayrı birer güzellik arz ederdi. Fakat bugün o mağazaların hemen hiçbiri yerinde kalmadı. Ağa Camii'nin yanındaki Rebul Eczanesi ile Fransız Konsolosluğu'nun karşısındaki Taksim Eczanesi ve eski yerinden çıkıp yeni yerine taşınan Şekerci Hacıbekir mağazası eski Beyoğlu'nun ismen günümüze ulaşabilmiş yadigârları...

Fakat onlar da sadece ismen anımsatıyorlar Eski Beyoğlu'nu...

Ne yapalım, buna da şükür.

Beyoğlu sinemaları

Eski Beyoğlu'nun sinemaları da şehrin yaşamında önemli bir yer tutardı. Çocukluğumun sinemalarıyla gençlik yıllarımın sinemaları arasında mekân ve klas farkı yoktu, sadece isim farkı vardı. Örneğin, Taksim'deki Majik Sineması daha sonraları önce Türk Sineması, daha sonra da Taksim Sineması adını almıştı. Bugün bu sinemanın binası aynen duruyor, içinde Devlet Tiyatrosu oyunlarını sergiliyor.* * *

İstiklâl Caddesi üzerindeki ünlü Gloria Sineması daha sonra uzun yıllar Saray Sineması adıyla film göstermişti. Devrin ünlü ses sanatçıları Münir Nureddin Bey, Safiye Hanım, Necini Rıza Bey bu sinemada konser verirlerdi. Birer Türk musikisi ziyafeti olan konserlerdi hepsi de. Devrin daha nice ünlü yabancı sanatçısını da bu sinemada, organizatör Nedim Bey sayesinde görmüş, dinlemiştik: TinoRossi'ler, Zaralı Leander'ler, Selturby'ler ve daha niceleri... Bu dev bina ne yazık ki yıllardır kapalı ve önüne çirkin bir tahta perde çekilmiş durumda, mukadder akıbetini bekliyor. Bu dev binanın çatısı altında ve kapısı hemen yanındaki sokakta

olan Lüksembuig Kıraathanesi ise, Beyoğlu'nun en ünlü bilardo salonuydu.

Saray Sineması'nın hemen yanı başında ufacık bir Eclaire Sineması vardı. Bu sinema da 1930'lu yılların sonunda isimlerin Türkçeleştirilmesi sırasında Şark Sineması adını almıştı. Kapısı önünde bugünlerde sanırım bir kitapçı-kasetçi dükkânı var. Camekânsız bir dükkân... Sinemanın sadece giriş kısmını kaplamış durumda. Duvarının arkasındaki o küçücük Şark Sineması kim bilir ne hâldedir?..

Aynı sırayı takiben Galatasaray'a doğru giderken çocukluk yıllarımın Artistik, gençlik yıllarımın Sümer Sineması yer alırdı. Bugün de yine aynı yerde bir sinema var. Adını bile bilemiyorum.

Karşı sırada, duvarları aynalarla kaplı ve aşağıya doğru meyilli zeminiyle bir basamaksız anfiyi andıran Şık Sineması vardı. Diyebilirim ki, Beyoğlu'nun adını değiştirmeyen tek sineması o olmuştu. Bu sinema yıkıldı, yerinde İş Bankası'nın dev bir hanı yükseliyor bugün...

Yine Ağa Camii'nin sırasında boz renkli bir büyük bina vardır. Benim çocukluğumdan beri aynen durur. Bu dev binanın çatısı altında Beyoğlu'nun en büyük ve ünlü sineması yer alırdı. İstiklâl Caddesi'ne açılan kapısı İpek Sineması'na, yan sokağa açılan kapısı ise Melek Sineması'na giderdi. Bugün cadde üzerindeki kapısı pasaj olmuş durumda. Eski Melek Sineması'nın yerinde ise sanırım bir sinema faaliyet göstermekte...

Saray Sineması'nın karşısında ünlü Alkazar Sineması vardı. Macera ve özellikle o zamanlar kovboy filmleri diye anılan bugünkü deyimle western filmleriyle ünlü bir sinemaydı Alkazar. Bu nedenle seyircilerinin büyük bölümünü çocuklar ve delikanlılar oluştururdu. Tom Mix'ler; Buck fones'ler; Ken Maynard'lar; Gine Autry'ler... Otuz altı kısım, tekmili birden filmler...

Ne büyük heyecandı o filmleri izlemek... Filmin hafiyesi,

yanında delisiyle bir iyilik, dürüstlük timsaliydi. Kanun tanımayan kötülerle amansız mücadeleler verir ve sonunda mutlaka ve mutlaka kazanan taraf olurdu. Filmin kızını da o kapardı tabi...

Güzellik ve dürüstlük her filmde kötülere karşı galebe çalardı. Çirkinlik yoktu kovboy filmlerinde. Bugünün kan ve dehşet dolu macera filmleriyse birer çirkinlik anıtı beyaz perdelerde, beyaz camlarda...

Alkazar Sineması da ilk adını sonuna kadar koruyan sinemalarından biri oldu İstanbul'un. Kemerli giriş kapısının üzerinde iki heykel bulunan bu sinema önce tiyatro daha sonra da birahane oldu. Sanırım şu sıralar yine sinema olarak faaliyetini sürdürüyor.

Yine aynı sırada, daha ileride bir köşe başında Eîoile Sineması vardı. Burası da Yıldız Sineması adını almış ve uzun yıllar bu isim altında hizmet vermişti. Bugün yerinde, altında bir banka şubesi bulunan büyük bir han yer alıyor.

Onun hemen yanındaki Lâle Sineması'ise eskilere eklenen ilk sinema olmuştu. Bugün yine sinema olarak faaliyetini sürdürüyor ama yine Lâle Sineması adını mı taşıyor bilemem.

Beyoğlu sinemaları İpekçi Kardeşler'le Cemali Kardeşler'in egemenlikleri altındaydı. Lâle Sineması'yla da Cemil Filmler onlara eklenmişti.

Sonra bu sinemalara Atlas'lar; Yeni Melek'ler, Ar'lar eklendi. Sinemaya olan ilginin azalmasıyla onların büyük bölümü salonlarını küçültüp burada iki hatta üç sinema salonu yaptılar.

Beyoğlu artık semtine bile uğramaktan kaçındığım bir yer olduğundan, bu yeni türeyen sinemaların adlarını bile bilmiyorum.

Beyoğlu mu kaldı ki? Neresine gideyim, nesini göreyim?..

Bırakın, hayalimde kalan o eski Beyoğlu'nu yaşayayım ben yine. Bugünkü Beyoğlu, eskisini bilmeyenlere kalsın.

Beyoğlu geceleri

Eski Beyoğlu'nu anılarımda ve düşlerimde nasıl yaşamak istemem?..

Güneşin batmasına yakın saatlerde İstiklâl Caddesi'nde biraz dolaşmak bile insana bir rahatlık, bir huzur verirdi. Taksim'le Galatasaray arasında gidip gelmek, güzellikler arasında yaşamaktı.

İçleri dışları tertemiz insanların dolaştığı tertemiz bir Beyoğlu'ydu o eski Beyoğlu. Bu caddede biraz dolaşmakla nice eşe dosta rastlanır, nice ünlü kişiyle karşılaşılırdı.

Ünlü şair, büyük İstanbul sevdalısı Yahya Kemal Beyatlı'yı, Ağa Camii'nin yanındaki ünlü Abdullah Efendi Lokantası'ndan çıkarken görmek mümkündü.

Daha sonraki kuşağın bir başka ünlü şairi ve bir başka İstanbul âşığı Orhan Veli Kanık'a, yanında yine yazar, şair ve sanatçı

dostları Sait Faik, Bedii Rahmi Eyuboğlu, Asaf Halet Çelebi ve diğerleriyle Çiçek Pasajı'na girerlerken rastlardınız.

"Bir ihtimal daha var", "Ada yine bu yıl sensiz", "Güzel bir göz beni attı bu derin sevdaya" ve daha nice ünlü şarkının bestekârı Osman Nihat Akın i, Çiçek Pasajı'nın hemen kapısı yanındaki ünlü İtalyan lokantası Degüstasyon'un camekânından, masa başında demlenirken görebilirdiniz.

Eski ünlü diplomadan bakanları, Tokatlıyan çayhanesinde dostlarıyla çay içip sohbet ederken bulabilirdiniz.

Derbeder görünüşlü fakat bulundukları yerin havasına tamamen uygun iki kişisi de vardı Eski Beyoğlu'nun. Saray Sineması'nın önünde, pardösüsünün önünden veya ceplerinden zeytin gözlü, zeytin burunlu Beyaz Rus finosu yavrulan satan zayıf ve uzun boylu bir Beyaz Rus'la aynı sırada, daha ileride, Foto Şehtfin karşı köşesinde duran ve elindeki şişenin içine daldırdığı ucu yuvarlak teli üfleyerek havaya baloncuklar saçan bir satıcı... İkisi de seyyar

satıcıydı ama onların seslerini alışveriş yapanların dışında hiç kimse duymamıştı...

Akşama yakın saatlerde, yan sokaklardan birine açılan bir köşe başında, lâcivert şık elbiseleri içinde, orta boylu, kabarık siyah saçlı, kalın kara kaşlı ve kara bıyıklı birisi belirirdi. Kolalı beyaz gömleği, güzel kravatı ve şık giysileri içindeki bu şahısla konuşmak isteyenler ancak yan sokaklardan birine onunla birlikte gider* * * ve ancak orada konuşabilirlerdi. O şık adam, yalnız Beyoğlu'nun değil, İstanbul'un en ünlü muhabbet tellâlı olarak tanınan Zurnikti. O da köşe başında, sanki bir arkadaşını bekliyormuş gibi sessizce dururdu. Müşterisi onu tanırdı. Konuşmalar, pazarlıklar yan sokaklarda halledilirdi. Hatırlı ve sürekli müşterilerine de mesleği olarak Seksüel Prodüktör yazılı kartvizitlerini verirdi Zumik...

Beyoğlu, en çirkin yönleriyle bile bir temizlik, bir güzellik arz ederdi. Caddede özellikle geceleri iki polis memuru devriye dolaşırdı. Onları bir olaya müdahale ederken gören olmazdı. Çünkü ne gündüzünde ne de gecesinde Beyoğlu sokaklarında hiç olay çıkmazdı.

Muhallebici dükkânları da vızır vızır işlerdi. Yaz aylarında dondurmalar, kış aylarında baklavalar ve kaymaklı ekmek kadayıfları ve her mevsimde keşküller, muhallebiler, sütlâçlar...

Karınlarını doyurmak isteyenler için de tavuk suyuna şehriye çorbası, haşlama tavuk ve pilâvdan ibaret mönü bulmak mümkündü muhallebici dükkânlarında. Hatta isteyenler, sahanda yumurta bile yiyebilirlerdi.

Çiçek Pasajı'ndaki ünlü birahanelerin bile belirli mönüleri vardı. Amerikan salatası, sosis, kanapeden ibaretti bu mönüler. İsteyenler dışarıdan karides, pavurya, midye tava alabilirlerdi. Buzlu bademi ise, seyyar satıcılar birahanelere getirirlerdi zaten.

Dükkânların dışında fıçılar üzerinde, ayakta bira içmenin de ayrı bir zevki vardı Çiçek Pasajı'nda. Birahanelerin yalnız garson-

ları değil, müşterileri bile hep tanıdık simalardı.

Elinde akordeonuyla birahaneleri dolaşıp müzik yapan Beyaz Rus Madam Anahit de bu güzel pasajın ayrı bir rengiydi.

Birahanelerde biralar içilir, son Arjantin birasının içine cilala mak niyetiyle kimisi de bir kadeh votka attırırdı. Kafalar çekilirdi. Kafayı bulanlar da olurdu. Ancak alkol etkisiyle bile bir taşkınlığa rastlanmazdı Çiçek Pasajı'nda.

Çiçek Pasajı, 1930'larda çiçek mezatlarının yapıldığı bir yerdi. Adı o günlerden kalmadır. 1970'li yıllarda bakımsızlıktan dökülüyordu. 1978'de çıkan bir yangınla çöktü. 1988'de onarılarak bugünkü hâlini aldı. Yangın, Çiçek Pasajı'nın daha eski tarihinde de vardır. 1870 yılında çıkan ve "büyük Pera yangını" diye anılan yangında bugünkü Çiçek Pasajı'nın yerinde Naum Tiyatrosu varmış. 1876'da sonradan "Cité de Péra" adını alan 5 katlı bina yapılmış. O zaman 24 dükkân ve 18 konut olarak plânlanmış "Cité de Péra".

Eski Beyoğlu işte bütün bu güzel insanlarıyla Beyoğlu'ydu. Caddenin ortasından tramvay geçirtmekle Eski Beyoğlu'nu canlandırmak iddiası iyi niyetten çok ötede bir safdillik şaheseri benim gözümde.

Direklerarası ... Eğlenme geleneği

İstanbul'un o ünlü direklerarası zamanına yetişemedim. 19. yüzyılda Osmanlı İstanbulu'nun eğlence merkezi olan Direklerarası, daha evvelki zamanlarda da yeniçerilerin gezinti ve eğlence yeriymiş. Caddenin bir bölümünde mermer sütunlu revaklar olduğu için bu adı almış. Benim yetiştiğim yıllarda Direklerarası'nın yaşandığı Şehzadebaşı semtinde bir tek Nâşit Bey'in tiyatrosu kalmıştı. Tiyatro salonuna dik ve yüksek bir merdivenle çıkılırdı. Bu merdivene açılan sokak kapısının önünde, temsilin başlamasına

yakın saatlerde bir cazband takımı yer alır ve hemen icrâ-i ahenge başlardı. Oynak parçalarıyla ortalığı çınlatarak âdeta müşteri kızıştırırdı bu musiki heyeti.

Ve temsilin başlamasına yakın, müzik aletlerini toplayıp o dik merdivenlerden hızlı hızlı çıkarak sahne önündeki yerlerini alırlardı.

Çok gitmiştik ailece Nâşit Bey'in tiyatrosuna. Her gidişimizde de salon hıncahınç dolu olurdu. Bu mutlaka bir rastlantı değildi. Nâşit Bey gibi büyük bir güldürü ustası tek başına bile olsa koca salonu doldurmaya yeterliydi muhakkak ki.

Milleti kahkahadan kırar geçirirdi. Ne kadar ilginçtir ki, milleti güldüren o koca sanatkârın yüzü nedense pek gülmezdi. Kantolar, düetler bitti mi Nâşit Bey in temsili başlardı. Her sözüyle, her tavrıyla, her duruşuyla salonu kahkahalara boğardı Nâşit Bey. Kendisine Halk Sanatkârı sıfatı boşuna verilmemişti. O gerçekten halkımızın sanatkârı, milletimizin neşe kaynağıydı.

Babamla eski bir dostlukları vardı. Bu nedenle bir antrakt arasında kulise inerdi babam. Ayaküstü de olsa kısacık sohbete dalarlardı. Ne hoş rastlantıdır ki, zaman geldi biz de Nâşit Bey'in çocukları olan; rahmetli Adile ve sevimli Selim ile dost olduk.

Bu kadarla da kalmadı yakınlaşma... Selim'in oğlu Nâşit'le benim oğlum Kerem de arkadaş oldular daha sonra. Bizlerin hiçbir vesile payımız olmadan. Doğrudan doğruya tiyatro dünyasının insanları olarak...

Benim İstanbul'umdan bahsederken İstanbul halkına yıllar boyu neşe saçan o büyük Halk Sanatkarı Nâşit Bey'i nasıl unutabilirdim?.. Onu sahnede seyretmek bahtiyarlığına erişmiş bir kişi olarak kabul ederim kendimi.

Taklit konusunda da eşi emsali bulunmaz bir sanatçıydı Nâşit Bey. Zor taklidin altından öylesine bir kalkardı ki, bir Karadeniz uşağı onun mutlaka Karadenizli olduğunu kabul ederdi. Bir Arna-

vut'a göre ise, Nâşit Bey su katılmamış bir Arnavut'tu. Bir Rumelili ise, onun hemşerisi olduğu konusunda iddiaya girebilirdi. Ve daha nice taklitler... Ve daha nice nice tipler...

Nâşit Bey bir derya hatta bir ummandı sahne dünyamızda.

Beyoğlu, temaşa diyarı

Benim yetiştiğim yıllarda Direklerarası dönemi kapanmış, temaşa hayatımız artık Beyoğlu'na taşınmıştı. Şehzadebaşı'ndaki Letafet Apartmanı'nda faaliyete geçen Darülbedayi de Beyoğlu'na taşınmıştı.

Daha sonraları Şehir Tiyatrosu adım alacak Darülbedayi, önce Tepebaşı'ndaki Dram Tiyatrosu adıyla anılan binada perde açmıştı. Sonra tiyatronun "komedi kısmı", İstiklâl Caddesi üzerindeki eski Fransız Tiyatrosu'na yerleşmişti. Orada da güzel oyunlar izlemiştik.

Gençlik yıllarımdaysa bu binada ünlü Ses Opereti vardı. Komedi Tiyatrosu'ysa Tepebaşı'ndaki amfi biçimindeki Asri Sinema'ya nakledilmişti. Fransız Tiyatrosu'nda daha sonraları Kenter'ler Haldun Dormen gibi tiyatrocular da perde açacaklardı. Bugün ise, bu tarihî binada Ferhan Şensoy oyunlarını sergiliyor.

Daha sonraları, bugünkü Maksim Gazinosu'nun bulunduğu yerde Muammer Karaca Tiyatrosu faaliyete geçti. Tünel'e giderken yolun sağındaki Elhamra Sineması da Sunıri Kardeşler'in ünlü İstanbul Opereti'ne mesken olmuştu.

Muammer Karaca, aynı caddenin solunda bir çıkmaz sokağın içinde güzel bir tiyatro binası yaptırıp oraya geçerken onu kıskananlar hemen yaygaraya başlamışlardı: Tiyatro'nun çıkış kapısı yok. Belediye nasıl müsaade eder?" diye. Günün Belediye Başkanı Ord. Prof. Dr. Fahreddin Kerim Gökay'ın cevabı ise, hem çok kısa hem de çok güzeldi:

"Millete önce tiyatroya girmeyi öğretelim, onlar nasılsa çıkmasını da bilirler."

İstiklâl Caddesi üzerindeki Atlas Sineması binasının bir katında da adına yakışan bir saloncukta Küçük Sahne perdelerini açacaktı sonraları.

Delikanlılık ve gençlik yıllarımda Şehir Tiyatrolarında Muhsin Ertuğrul'ları, Neyyire Neyyir Ertuğrul'ları, Hazım Körmükçü'leri, Vasfi Rıza Zobu'ları, Hüseyin Kemal Günnen'leri, Behzet Butakfon, Bedia Muvahhit'leri, Emin Beliğ Belli'leri, Cahide So ku'ları, Talât Artemel'leıi, Sami Ayanoğlu'ları, Şâziye Moral'ları, Avni Dilligil'leri, Perihan Yanal'ları, Refik Kemal Arduman'ları, Hâdi Hün'leri, Neclâ Sertel'leıi, Kâni Kıpçak'ları, Nezahat Tanyeri'leri, Necdet Mahfi Ayral'ları, Hümâşah Hiçan'ları, Nedret Güvençleri, Rıza Tüzün'leıi, Samiye Hün'leri seyrettim.

Muammer Karaca Tiyatrosu'nda o büyük ustanın yanında Turgut Boralı'ları, Güzin Özipek'leri, Adile Nâşitleıi, Aylâ Karaca'ları, Selim Nâşit'leıi, Renan Fosforoğlu'ları, Sevim Çalışgir'leri izledim.

İstanbul Opereti'nde Celâl Sumri'ler; Ali Sururi'ler; Alev Sumri'ler, Toto Karaca'lar, Saime Bekbay'lar, Muzaffer Hepgüler'ler İlhan Danerleri, Müjdat Gezen'leri seyrettim.

Türk temaşa tarihinde önemli bir yeri bulunan Ses Opereti'nde Tevhit Bilge'ler, Vahi Öz'ler, Vedat Karaokçu'lar, Handan Karaokçu'lar, Mürevvet Sim'ler) Suat Sim'ler, Hulûs iKentmen'ler, Nevzat Okçugil'ler ve daha nicelerini gördüm... Yakın bir geleceğin ünlü sinema oyuncusu Eşref Kolçak ile ünlü ressam ve araştırmacı Vâlâ Somali bu tiyatronun balesinde dans eden iki gencecik dansçıydılar o günlerde.

Akıp giden zaman içinde pek çoğu dostum, arkadaşım olan isimlerdi bu saydığım o günlerin ünlü oyuncuları.

Darülbedayi'yle gelen operetler unutulabilir mi hiç?

Lüküs Hayat'lar, Deli Dolu'lar, Üç Saat'ler Hava Civa'lar...

Bunlardan Lüküs Hayat, Türk tiyatrosunda ölümsüz bir klâsik oldu. Şehir Tiyatrosu yıllardan beri hâlâ Lüküs Hayat'ı sahneliyor. Kapalı gişe oynanıyor oyun. Salonu dolduran seyirciler, sahnedeki sanatçılarla birlikte Cemal Reşit Rey'in 7 den 70'e herkesin dilinde dolaşan şarkılarını söylüyorlar. Hele o Lüküs Hayat şarkısı yok mu?..

Şişli'de bir apartıman,
Yoksa eğer hâlin yaman.
Nikel, kübik mobilyalar.
Duvarda yağlı boyalar...

Ve sonra diğerleri...

Kalamış'tan bak vapur kalkıyorlar, Zorlan değil sevdim seni'ler ve daha niceleri...

Rıza Ağabeyler, Fıstıklar, Şâdiye'ler, Memiş'ler, Nüveyi'e'ler, İrfanlar, Rıza Bey'ler ve Lüküs Hayat'ın o ölümsüz tipleri...

1930'lu yılların ortalarından 1990'lı yılların sonlarına... Neredeyse 70 yıla yakın bir zaman dilimi içinde her şey ama her şeyde olduğu gibi zevkler de değişti. Fakat Lüküs Hayat'ın o doyum olmaz zevki asla ve asla değişmediğine göre Ekrem Reşit Rey'in metin yazısında, Cemal Reşit Rey'in bestelerinde ve Nâzım Hikmet'in güftelerinde bir tılsım gizli olmalı. 1930'lu yılların seyircisine olduğu gibi 1990'lı yılların sonunda da seyircisine aynı zevki verdiğine göre.

Lüküs Hayat o tadına doyum olmaz eski İstanbul'dan günümüze en değerli bir hatıra, eski İstanbul'u bugünlere getiren en güzel bir yadigârdır herhalde.

Rahmetli Hâzım Körmükçü'nün final şarkısındaki son sözleri:

Lüküs bayat burda bitti,
Küçücük bir operetti...

Ve sonra koronun iştirâkiyle

Lüüüs hayat, lüküs hayat
Yan gelip de keyfine bak
Ne ömür şey, oh ne rahat
Lüküs hayat, lüküs hayat...

Bugünlerin, 1930'lu yılların İstanbul'una bir selâmdır Lüküs Hayat ve 2000'li yıllarda da bu selâm sürecektir. Çünkü Lüküs Hayat, 1930'lu yılların ürünü olmasına karşın, gerçek sanat yapıtlarında olduğu gibi, evrensel değerleri yakaladığı ve her dönemde letecek bir mesajı olduğu için geçmişten geleceğe uzanan bir operet olarak sahne sanatları tarihimizde yerini almıştır.

Taksim

Kışlası'nın avlusunda kurulmuş olan tarihî Taksim Stadı'nda ne naçlar seyretmiştir bizim kuşak. Bugün Talimhane adıyla anılan ve vaktiyle İstanbul'un en seçkin mahallesi olan bu yer, benim çocukluğumda bomboş bir alandı. Topçu kışlasının topçuları burada op talimi yaptıklarından Talimhane adıyla anılmış burası. Daha onra bu top atış ve talim alanına apartmanlar yapılarak İstan-

bul'un en zengin ailelerinin oturdukları bir mahalle oldu. Eskiden zengin kişilerin mesken olarak kullandıkları bu apartmanların pek çoğu günümüze kadar ulaşmış bulunuyor. Fakat burası artık bir mahalle değil. Apartmanlar işyeri oldu artık...

Bugünkü Talimhanede, vaktiyle topçuların atış talimleri yaptıklarını düşünmek dahi insana bir tuhaf geliyor.

Benim çocukluğumda, meşhur Ben Amar Sirki, İstanbul'a geldiğinde dev çadırını o bomboş Talimhane alanında kurmuştu. Hayatımda ilk arslanları, kaplanları, filleri bu sirkte görmüştüm. Ne büyük heyecandı o yarabbi...

Taksim Meydanı'ndaki, Cumhuriyet Anıtının açılışını da rahmetli babamın omuzları üzerinde seyretmiştim. Anıtın çevresinde toplanan o coşkulu kalabalığı unutabilmeme imkân var mı?..

Taksim, vaktiyle şehir sularının toplanıp kentin İstanbul yakasına buradan taksim edildiği için, Taksim adıyla anılmış. Buradaki büyük su deposu bugün de aynı yerdedir. Ve çalışır, hizmetini sürdürür durumdadır. Eskiden Cumhuriyet Bayramı geceleri buradan fışkırtılan sular, renkli spotlarla aydınlatılırdı. Ve bu suları seyretmek için şehrin dört yanından halk, bayram geceleri Taksim Meydanı'na akın ederdi. Şehrin sokaklarının bile yeterince aydınlanamadığı dönemin İstanbul'u ve İstanbulluları için bu renkli sular, gerçekten de görülmeye değer bir fevkalâdelikti.

Taksim'in halk arasında çok ünlü bir köşesi de tramvay durağındaki meşhur meydan saatiydi. İş Bankası'nın kumbara biçimindeki bu saatinin altı, Beyoğlu'nda buluşmak için sözleşmiş kişilerin bekleme ve buluşma yeriydi.

Nice yıllar randevular hep Taksim'deki saatin altında verilmişti şu koca şehirde...

İstanbul'un ilk şipşakçı fotoğrafçıları da burada boy göstermişlerdi önce. Bunlar, yolda yürürken veya anıtın önünde poz verirken enstantane fotoğraf çekerlerdi. Parasını peşin olarak alıp mak-

buz verirlerdi ayaküstü. Bu makbuzla fotoğrafhaneye başvuranlar ertesi gün kartpostallarını alırlardı. Bu seyyar fotoğrafçılara şipşakçı adını da halkın esprisi bulmuştu. Bu mesleğin yaratıcısı, Taksim Sineması'nın girişinde küçücük bir reyonu bulunan Foto Said Bey'di. Foto Said Bey'in yanında çalışan fotoğrafçılar Taksim Meydanı'nda ve anıt çevresinde çalışırlar, gelip geçenlerin resimlerini çekerlerdi. Resmini çektikleri kişilerin bu fotoğrafı alması diye bir mecburiyeti de yoktu ama almak istemeyenlerin sayısı alanların yanında "devede kulak" kalırdı.

Her İstanbullunun aile albümünde Taksim'de çekilmiş şipşak fotoğraflardan mutlaka bulunurdu.

Taksim Meydanı'yla Talimhane arasında, ünlü Kristal Gazinosu'nun bulunduğu adacık yer alırdı. Bu binanın üstü Kristal Gazinosu, altı ise sıra sıra dükkânlardı. Gazino bölümü daha büyük tutulduğundan altta direkli bir kapalı kaldırım oluşmuştu. Burası yağmurdan kaçmak isteyenler için de bulunmaz bir sığınaktı. Kristal Gazinosu, İstanbul'un ilk gazino kralı Mahmut Anlar'ındı. Türk musikisinin en ünlü ses ve saz sanatçıları bu gazinoca icrâ-i ahenk eylerlerdi. Orta halli ailelerin bile gidebilecekleri bir yerdi Kristal Gazinosu. Pazar günlerinin içkisiz aile matineleri, orta halli aileler için mükemmel bir eğlence fırsatıydı. Müzeyyen Senar'lrın, Safiye Ayla'ları, Hamiyet Yüceses'leri, Perihan Altındağ'lrın burada dinlemek mümkündü.

Taksim'den Harbiye'ye doğru uzanan bir bölümü de vardı Beyoğlu'nun... Bugün İnönü Gezisi adıyla anılan gezi mahallinde, avlusunda Taksim Stadı'nın yer aldığı Topçu Kışlası yükselirdi. Çevresinde ise otomobil tamirhaneleri sıralanırdı. Taksim Kışlası'nın Divan Oteli'ne bakan kısmında ise, Taksim Bahçesi adıyla anılan ve halka açık, ağaçlıklı bir bahçe yer alırdı.

Divan Oteli'nin bulunduğu köşeden Radyoevi'nin bulunduğu

köşeye kadar olan alan ise Ermeni Sürp Agob Mezarlığı'ydı. Bugün Hilton Oteli'nin yer aldığı bölge de bu mezarlığa dahildi.

Bu mezarlık 1930'lu yılların sonunda kaldırılarak yerine bugünkü binalar, Radyoevi ve Divan Oteli yükseldi. Bugün Orduevi nin bulunduğu yerde ise Sipahi Ocağı kulübünün kapalı maneji vardı. Sipahi Ocağı'nın binicileri kış çalışmalarını burada yaparlardı. Bu binayla Harbiye Mektebi arasındaki alansa binicilik yarışmalarının yapıldığı yerdi. Müsabaka günlerinde bu alanı büyük bir seyirci kalabalığının kapladığı görülürdü.

Bugün Askeri Müzetnin bulunduğu bina, semte adını veren Mekteb-i Harbiye binasıydı; yani Harb Okulu binası. Bu tarihî binanın iki yanı aynen korunurken orta bölümü yıkılarak yerine Askerî Müze'ye elverişli bir bina yapıldı. Atatürk'ün Harbiye'deki yıllarında okuduğu sınıf ise binanın Valikonağı Caddesi'ne bakan kısmındadır ve aynen korunmaktadır.

Harbiye

Harbiye binasının karşısında tek katlı salaş dükkânlar sıralanırdı. Taksim yönüne doğru eski evler onları izlerdi. Bugün Elmadağ adıyla andığımız yere doğru büyük bir bakkaliye mağazası vardı. Adı Altın Bakkal'dı Semt uzun yıllar Altınbakkal adıyla anılmıştı bu büyük bakkaliye mağazası yüzünden.,

Altınbakkal'dan Taksim'e doğru uzanan kısım ise Garajdı. Bunun nedeni, Dolapdere'ye doğru inen yokuşun hemen solunda büyük bir otomobil garajının bulunmasıydı. Sanırım Fiat fabrikasınındı bu garaj. Bu bina günümüze kadar nasılsa eski şekliyle aynen kalabilmiştir. Bu Garaj ile cadde arasında Sürp Agob Ermeni Hastanesi bulunuyordu. Bu bina bugün de mevcuttur ve aynı adla hizmetini sürdürmektedir. Önünde, yine Sürp Agob Ermeni Vakfı'na ait bina ise uzun yıllar Şan Sineması

olarak kullanılmıştı. Burada konserler verilmiş ve ayrıca Egemen Bostancı-Haldun Dormen ikilisinin sahneledikleri unutulmaz müzikal oyunlar da yine Şan Sineması'nın sahnesinde izlenmiştir.

Türk tiyatro tarihinde önemli bir yeri bulunan Şan binası bir gece yarısı çıkan yangın sonucu bir enkaz yığını halini aldı ne çare. Binanın kapalı duran giriş kapısı ise o unutulmaz Şan'dan bir anıdır bugün.

Harbiye'den başlayıp Taksim'e kadar uzanan ağaçlıklı refüj ise eski İstanbul'dan günümüze kadar ulaşan bir güzel hatıradır, caddenin perspektifini özgün kılan. Bu caddenin Harbiye'den Taksim'e uzanan sağ yanında eskiden kalma binalara rastlanır. Bunların en önemlisi, en eskisi ve de en güzeli hiç kuşkusuz Radyoevi'nin hemen karşısındaki Fransız Sörler Mektebi olarak açılıp faaliyetini çok uzun yıllardan beri sürdümekte olan Nötre Damtne de Sion okuludur. Fransızca eğitim veren bir kız okulu olarak açılmış ve yine aynı içerikle eğitim faaliyetini sürdürmektedir. Yine bu sırada eskiden kalma bazı binalara rastlanır. Bunlardan biri de Şan Sineması'nın bulunduğu bloğun köşesinde yer alan gri renkli binadır. Burası Süip Agob Vakfı'na aittir. Eskiden mesken olarak kullanılan bu güzel binada bugün işyerleri çalışıyor. İnönü gezisinin karşısındaki Ceylan Apartmanı da bu sıranın en eski ve en güzel binalarından biridir.1 Karşı sıradaki bütün binalar Sürp Agob Ermeni Mezarlığı'nın bu sahadan kaldınlmasından sonra inşa edildiğinden aralarında "çok eski" olanına rastlamak mümkün değildir.İnönü gezisi, ünlü Fransız şehircilik uzmanı Dr. Prost tarafından çizilen plânla yapılmıştı. Bu gezinin sonunda yine bu ünlü şehircilik uzmanı ve mimarı eseri olan Taksim Belediye Gazinosu yer alıyordu.Burası camekânlı bölümü, merkez salonu, zemin kattaki bar bölümü ve büyük bahçesiyle aynı anda dört ayrı amaçla kullanılabilecek bir yapıydı. Dr. Prost mimarlık ustalığını merkez binada göstermiş ve çok geniş bir alanı son derece az

ve görüntüleri hiçbir şekilde engellemeyecek şekilde sütunlarla tutturduğu büyük tavanla örtmüştü. Bu bina ne yazık ki yıkılmış ve yerine o dev Sheraton Oteli binası inşa edilmiştir. Taksim Belediye Gazinosu binası yıkılmadan önce Fransa'dan gelen bir heyetin, Prostun yaptığı plânla inşa olunan bu binanın plânlarını çıkarttıkları bilinmektedir.

Taksim Belediye Gazinosu'nda da İstanbulluların binbir anısı gizliydi. Dönemin gazinocular krallarından olan Galatasaraylı eski ünlü millî futbolcu Leblebi Mehmet'in çalıştırdığı bu gazinoda nice balolar, ziyafetler, toplantılar yapılmıştı.

Taksim Belediye Gazinosu da İstanbulluların ucuz maliyetle eğlenebildikleri nezih bir mekândı. Bugün artık koca İstanbul'da böyle mekânlar da kalmadı gitti...

Taksim Belediye Gazinosu'nun karşı köşesinde yine İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Dr. Lütfü Kırdar'ın yine Dr. Prost'a yaptırdığı Tenis-Eskrim Dağcılık Kulübü binası ve kortları vardı. Türk tenis sporuna uzun yıllar hizmet eden bu tesiste ve kortlarında nice ünlü tenisçiler yetiştikleri gibi İstanbul Enternasyonal Tenis Turnuvası klâsiğiyle tenisseverlerimiz tenis dünyasının en ünlü şampiyonlarını izleme olanağını bulmuşlardı.

Bu bina ve kortlar da son yıllarda belediye tarafından tahliye ettirilip yıktırılmış ve yerinde kentin bir başka büyük oteli Hyatt Regency yapılmıştır.

Yine Dr. Lütfü Kırdar'ın İstanbul sporuna büyük bir armağanı olan Spor ve Sergi Sarayı'nı İnönü gezisine bağlayan yolun bir bölümünü teşkil eden köprü, bu yol bugün ortadan kalkmış olmasına rağmen, Divan ve Hyatt otelleri arasında eski günlerden bir anı olarak durmaktadır.

Rahmetli Dr. Kırçlar bu kente çok şeyler kazandırmış bir belediye başkanıydı. Ancak ondan sonra gelenler onun eserlerini ortadan kaldırmak konusunda âdeta birbirleriyle yarıştılar. Kır-

dar'ın yaptıklarını yıkanlar arasında bu kente hiçbir şey kazandırmayan da oldu.

İsim vermeye gerek yok. Herkes biliyor kim olduğunu hatta, olduklarını, değil mi?..

Harbiye'nin vedası

24 Eylül 1936...

Sonbaharın kendini göstermeye başladığı puslu bir gündü. O puslu günde, İstanbulluların yüreğini burkan bir olay vardı. Ordumuzun o büyük yuvası Harbiye Mektebi (Harp okulu) tam 89 yıl müddetle faaliyet gösterdiği ve bulunduğu semte adını veren tarihî binasından ayrılıyordu. Yalnız o tarihî binadan değil, 102 yıldan beri yaşadığı İstanbul'dan da ayrılıyordu.

Bu binada ne büyük değerler yetişmişti. Atatürk de 13 Mart 1899 günü öğrenci olarak girdiği bu binada okumuş, bu binada yetişmiş ve yine bu binadan subay olarak çıkmıştı...

Harbiye Mektebi milletin gönlünde bambaşka yeri olan bir okuldu. Hafta tatillerinde okuldan çıkan öğrencilerin semte verdikleri o canlılık, o güzellik nasıl unutulabilirdi?

O gün öğleden sonra bando eşliğinde muntazam sıralar halinde okuldan çıkan Harbiyelilerin Karaköy'e kadar olan İstanbul'a veda geçidini, kaldırımları dolduran İstanbul halkı gözyaşları içinde seyretmişti. Onları alkışlamış, arkalarından el sallamıştı.

Yıldırımlar yaratan bir ırkın ahfadıyız
Tufanları gösteren tarihlerin yâdıyız
Kanla, irfanla kurduk biz bu Cumhuriyeti,
Cehennemler kudursa, yılmaz nigehbânıyız.

Yaşa, var ol Harbiye, yıkılmaz satvetinle,
Göklerden gelen bir ses, sana ne diyor dinle

Türk vatanı üstünde sönmez bir güneşsin sen,
Kartal yuvalarında hürdür millet seninle...

Okulun 1929 mezunu Cevdet Çetinel'in Harbiye'nin birinci sınıfındayken yazıp bestelediği bu marşı söylüyordu caddelerde Harbiyeliler. Sırtlarında çantaları, üzerlerinde resmî elbiseleriyle yürürlerken...

Yürüyüş, Karaköy'deki iskelede son bulmuştu. Buradan şehir hattı vapuruna binen Harbiyeliler Haydarpaşa'ya geçmişler, oradan kendilerini Ankara'ya götürecek özel trene binmişlerdi.

Harbiyeliler, Haydarpaşa garından da İstanbulluların sevgi gösterileri arasında ayrılmışlardı.

Bizim kuşaklar o 24 Eylül gününü unutamazlar...

Pangaltı

Harbiye'den sonra Pangaltı gelir. Burası, eski bir tarihî hamamdan ötürü Hamam adıyla anılırdı bir zamanlar. Semte adını veren tarihî hamam son zamanlarda bir gecenin içinde ortadan yok ediliverdi. Arsasıysa yanında yapılan bir iş hanı inşaatının alanına katıldı. Bugünün İstanbul'u burası; olur böyle abes durumlar. Bir süre önce de Tophane'deki tarihî hamam aynı akıbete uğramamış mıydı?..

İstanbul'da çok şey değişti. Kaçak barakalar eskiden geceleri büyük bir gizlilik içinde kurulduğundan gecekondu adı verilmişti onlara. Bugün ise, kaçak betonarme binalar güpegündüz inşa ediliyor. Artık onlara gündüzkondu dememiz daha doğru olacak. Geceleriyse tarihî binalar ortadan kaldırılıyor kaşla göz arasında. Bunlar da gece yok oldu diye adlandırılmak. Gözünü sevdiğim İstanbul'um benim...

Pangaltı adına hiçbir sözlükte rastlayamazsınız. Ne demektir

bu Pangaltı?.. Anlatayım: İstanbul'da Bankalar Caddesi dışında ilk banka bu semtte, Osmanlı Bankası'nın şubesi olarak açılmıştı. Eskiler bankaya "panga" derlerdi. Eski yazıyla böyle yazıldığından olacak. Bu bankanın hemen biraz aşağısındaki Hamam adıyla anılan semte de Panga altı denilmeye başlanmıştı. Öyle ya Şişli'de, Osmanbey'de veya Rumeli Caddesi'nde oturan bir hanımefendi veya beyefendinin "Hamama gidiyorum, orada bir işim var" demesi hayli ayıp kaçırdı. Bu nedenle "Panga altına gidiyorum"demek daha cazip gelmişti onlara...

Semtin en ünlü köşeleri ise Hay-Layf Pastanesi, Muhallebici Yordan ve Tan Sineması'ydı. Sinemanın harap binası yukarıda söz ettiğim inşaatın hafriyatı sırasında yıkıldı. Hay-Layf Pastanesi'nin yerinde çok uzun yıllar bir büfe faaliyet göstermişti. O da gitti. Kala kala bir Muhallebici Yordan kaldı. Yüzyılı aşkın zamandan beri ayakta kalan nadir müesseselerden biri...

Geçenlerde yolum düştü o tarafa. Bir muhallebi yemek istedim İstanbul'un bu yüzyıllık muhallebicisinde. Dördüncü kuşak Yordan muhallebi istediğimi işitince sevinçli bir telâşa kapıldı. Buzdolabının alt gözünden küçücük bir tepsi çıkardı. Keskin bir bıçakla bir üçgen parça çıkarıp tabağa koydu. Üzerine pudra şekerini, gülsuyunu döktü, kendi eliyle servis yaptı. Ve de dert yandı. O ufacık tepsiyle her gün muhallebi yapıyormuş, eski bir İstanbullu gelir de muhallebi yemek ister diye. Duygusal bir heyecan içindeydi, "Nasıl yapmayayım efendim? Yüzyılı aşkın bir zamandan beri bu dükkânın adı Muhallebici Yordan.. Muhallebisiz muhallebici olur mu hiç?.."

Haklıydı Yordan. Doğru söze ne denirdi ki? Muhallebiyi yerken kendisine "Her şey çok güzel. Fakat sizin o üçgen biçimli, ince sapı ucunda ay-yıldız bulunan muhallebi kaşıklarına ne oldu " diye takılmak istedim. Çok duygulandı Yordan Usta, derin derin iç çekti "Ah beyefendi onlardan iki tane kaldı elimde. Evde vitrin dolabında saklıyorum."

Canım İstanbul'um benim... Dillere destan olmuş muhallebin bile ortadan yok olmak üzere demek ki... Profiterol, şöbiyet, supangle sarmış bugünkü İstanbul'un muhallebici dükkânlarını. Muhallebisiz muhallebici dükkânları. Tam bugünkü İstanbul'a yakışan bir hâl bu...

Yakında etsiz kasap .dükkânları, sebze ve meyvesiz manav dükkânları görürsek şaşmamamız gerekecek herhâlde.

"Çağ atlayalım" derken " Uzay çağı "m mı atladık ne?.. Hani sun'î drajelerle karın doyurmak mı yaklaşıyor yoksa?.. Siz ne dersiniz?

Amerikan'ın hamburgeri, İtalyan pizzası, Urfa lâhmacunu, Kayseri mantısı, İnegöl köfesi, Karadeniz pidesi, Adana kebabı, Tekirdağ köftesi ve daha niceleri sarmış İstanbul'u. Bir yiyecek mozaiği çıkmış ortaya. Ve İstanbul'a özel, güzel yiyecekleri de yutmuş gitmiş...,

Yurdumuz sınırları içinde kaç il, kaç ilçe, kaç bucak, kaç köy varsa hepsinin bir değil, birçok temsilcileri var bugün İstanbul'da. Bu garip insan mozaiğinin ortaya çıkardığı bir yiyecek mozaiği olsa gerek bu hâl. Oysa bu kentte nice yıllardan beri kökleşmiş İstanbullular da var. Ama sadece bir avuç... Onların gidecekleri kasabaları, köyleri, kentleri yok yurdun herhangi bir köşesinde. Bugünün İstanbul'unda varlıklarını sürdürmeye çalışıyorlar.

Dr. Erdal Atabek'in "Kendi Yurdunda Sürgünsün" adını taşıyan bir kitabı vardır. Bu kitap adının tam da eski İstanbullulara uygun olduğunu düşünürüm için için. Eski İstanbul değerlerini taşıyan, İstanbul'u İstanbul yapan özelliklere sahip çıkmaya çalışan insanların İstanbul'da bir yabancı gibi "sürgün" yaşadıklarını görüyorum uzun bir süredir. Sürgünlüklerine uyum sağlamaya çalışıyorlar, bir uzlaşma noktası bulmaya gayret ediyorlar... Ama nereye kadar?

Yaşam, yanıtı bulunamayan sorularla sürüyor eski İstanbullular için.

Şişli

Osmanbey'den ötesi Şişli...

Benim çocukluğumda Osmanbey'den ötesi bir semt bile olmaktan uzaktı. Etfâl Hastanesi bomboş bir arazinin ortasında yükselirdi. İstanbul'un bu ilk çocuk hastanesi, vaktiyle havadar bir alan diye burada inşa edilmişti. Şişli tramvayları, bugün Şişli Camii'nin bulunduğu alandan geri dönerlerdi. Bir kör hat da daha ilerideki Tramvay Deposu'na uzanırdı. Bu depo, tramvaylar kaldırıldıktan sonra otobüs garajı olarak da yıllarca kullanıldı. Yıllardan beri de dev bir iş merkezi inşası için yapılan hafriyatla dev bir meteor çukuru haline geldi. Duyduğumuza göre inşaat sürüyormuş şimdilerde. Deponun hemen yanında Fransızlar tarafından kurulmuş La Paix (Lape) Hastanesi yer alır. Burası İstanbul'un ilk özel akıl hastanesi olarak ve kentin tamamen dışında inşa olmuştu. Bina aynen durmakta ve hastane yine aynı adla hizmettedir. Ve gelin görün ki o da tıpkı Etfâl Hastanesi gibi bugün şehrin tam ortasında kalmış durumdadır. Tramvay deposunun diğer yanında, Galatasaray Kulübü eski başkanlarından Tevfik Âli Çınar'la ünlü futbolcu Aslan Nihat'ın İsviçre tipi ahşap evleri vardı. Geniş bahçeler içindeki dik ve yüksek çatılı bu ahşap evler, ithal malı Zingal Kerestesi'yle yapılmıştı. Yerlerinde bugün Hukukçular Sitesi'nin gökdelen misali binası yükseliyor.

Karşısında ise yan yana iki mezarlık uzanmaktadır. Biri Ortodoks mezarlığı; diğeri ise, Katolik Ermeni Mezarlığı... Bu iki büyük mezarlık bugün de aynen durmaktadır.

Bu mezarlıkların son bulduğu noktada ise küçücük bir köy vardı benim çocukluğumda: Mecidiyeköy...

Arnavutluk'tan muhacir gelenlere günün padişahı Sultan Abdülmecid tarafından bağışlandığı için padişahın adıyla anılıp Mecidiyeköy denilmiş. Burada Arnavutların sebze tarlaları ve

çiçek bahçeleri yer alırdı. Birkaç da ahşap evden ibaretti Mecidiyeköy...

Bu köyün ilerisinde Tekel İdaresi tarafından Likör Fabrikası yaptırıldığında, kentin bu kadar dışında olduğundan hayli eleştirilere uğramıştı fabrika...

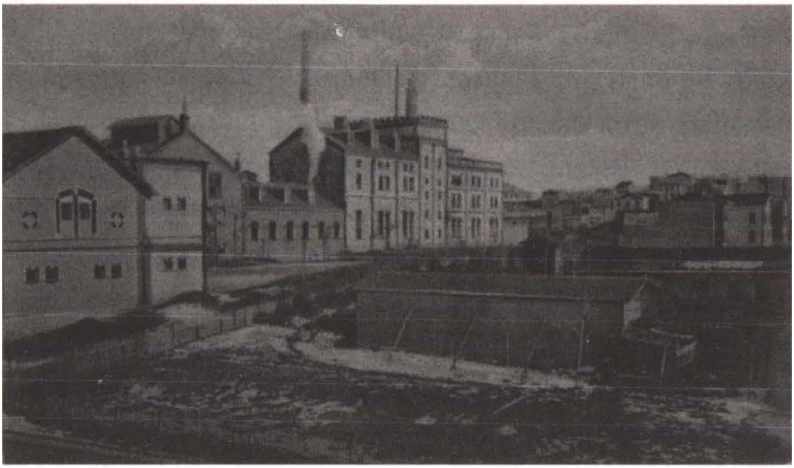
Likör Fabrikası'ndan sonrası ise göz alabildiğine boşluktu. Buradan yılankavi bir yol tepeler aşarak Maslak Yolu'na bağlanırdı.

İlkokul yıllarımızda özel tramvaylar kiralanır, depoya kadar bu tramvayla gelindikten sonra tabana kuvvet yürüyerek kır gezileri yapardık. O zamanlar tenezzüh denirdi bu kır gezilerine. Arapça adı beğenmeyip attık. Türkçeleştirmek amacıyla İngilizce bir ad verdik, piknik dedik. Uzun kış aylarından sonra baharın tatlı ılıklığı içinde, evlerimizden getirdiğimiz zeytin, peynir, haşlanmış yumurta, kuru köfteden oluşan yemeklerimizi yer, oyunlar oynar, güzel bir gün geçirdikten sonra yine geldiğimiz şekilde dönerdik.

Şişli'nin hemen altında, benim çocukluğumda heybetli ceviz ağaçlarıyla kaplı bir alan vardı. Bugün burada, küçücük bir saksıya koyacak bir avuç toprak bulamazsınız. Ceviz ağaçlarının yerlerini beton apartmanlar almıştır. Ama caddenin adı, o ceviz ağaçlarıyla kaplı günlerden bugünlere yadigâr kalmıştır hiç olmazsa: Sıracevizler...

Eski Şişli ve çevresini gören, bilen, tanıyanlar için bugünün Şişli'si ne kadar büyük bir çelişki. Zaten İstanbul'da oranın eski hâlini merak ediyorsanız sokak adlarına bakın... Örneğin "Manolya Sokak"ta tek bir manolya ağacı göremezsiniz ama eskiden orada epeyce manolya olduğunu ve sokağın mis gibi koktuğunu anlayabilirsiniz. Bu anlamda İstanbul; kendi gitmiş, adı kalmış güzelliklerin kentidir aynı zamanda.

Bomonti

Şişli'nin Osmanbey'e doğru arka tarafında, Bomonti adıyla anılan bir büyük mahalle vardır. Benim çocukluğumda burası kırsal bir alandı. Gençliğimdeyse bir sanayi mahallesi olma yoluna girmişti. Bomonti'ye adını veren kırmızı parlak tuğladan yapılmış büyük bir fabrikaydı. Bir bira fabrikası... 1902 yılında Osmanlı Devleti'nin taht şehri İstanbul'a gelen İtalyan asıllı kardeşler olan Bomonti biraderler kurmuşlardı bu fabrikayı. Gerekli bütün kazanları ve diğer aksamı İsviçre'den getirmişler ve burada bira üretimine başlamışlardı. İstanbul, gerçek birayı onlarla tanımıştı denilebilir. Bomonti biraderlerin ürettikleri bira kısa zamanda öylesi bir ün yapmıştı ki, fabrikanın bulunduğu yöre Bomonti adıyla anılmaya başlamıştı. Hâlâ da o adla anılır.

Cumhuriyet döneminde Bomonti Biraderler fabrikayı o zamanki adıyla İnhisarlar İdaresi'ne yani Tekel'e devredip ülkelerine dönmüşlerdi. Ancak fabrika yine Bomonti Bira Fabrikası adıyla anılmış ve tanınmıştı.

Büyük bir alanı kaplayan fabrikanın bir köşesinde çardaklı, ağaçlıklı, ortası havuzlu büyük bir bahçe vardı. Bomonti Bira Bah-

çesi adıyla anılırdı bu güzel bahçe. Yaz aylarında güneşin batmasına yakın saatlerde İstanbullular maaile (ailecek) buraya gelmeye başlardı. Gelirken çantalar, fileler dolusu nevaleyle gelinirdi. Kuru köfte, beyaz peynir, domates, yalancı dolma, patates kızartması, haşlanmış yumurta... Allah ne verdiyse!

Bekârlar, gençler ise gelirken nevaleyi yol üzerindeki bakkallardan alırlardı. Salam, beyaz peynir, domates, salatalık, konserve dolma gibi...

Bu bahçede masalar, iskemleler, her şey vardı. Servis mükemmeldi. Fakat "yiyecek" bulunmazdı. İçecek ise ganiydi. Her masanın müşterisi kafa sayısı oranında fıçı ısmarlardı garsonlara. Beş litrelik, on litrelik veya daha fazlası...

Biraz sonra sipariş gelirdi. Fabrikanın buzhanesinden çıkarılmış bira fıçısı açılır-kapanır bir sehpaya kuzu gibi yatırılırdı. Tabi yatırılmadan önce garson, elindeki ahşap musluğu tahta bir tokmakla fıçıya çakar, öyle koyardı sehpaya. Camdan yapılmış iri kulplu bira bardakları da fabrika malı olurdu. Bir başka garson bu bardakları donanmış masaya koyardı.

Bomonti'nin o nefis biraları bahçenin güzelliğine ayrı bir güzellik katardı. Bahçedeki bütün masalar dolduğu hâlde herkes kendi masasıyla ilgilenirdi. Biralar içilir, yemekler yenir, sohbet koyulaşırdı. Kimse kimseye en ufak bir rahatsızlık vermezdi. Bahçenin bir köşesindeki bekâr gençlerden dahi aile masalarına imalı ufak bir bakış bile gelmezdi.

İstanbullu, havanın da biranın da tadını gönül rahatlığı içinde çıkarırdı. Biraların ücreti maktu idi. Burada fıçı birası, fabrika fiyatına satılırdı. İnsan evinde o kadar birayı bu kadar fiyata imkânı yok içemezdi.

Bu güzeller güzeli bahçede ne bir kavga, ne bir sarhoşluk olayı görülmemiş, yaşanmamıştı. Eskiden İstanbul'da en nezih biçimde, en hesaplı fiyata eğlenmek mümkündü. Bunun belli başlı ad-

reslerinden biri de hiç kuşkusuz Bomonti Bira Bahçesi'ydi.

Tekel İdaresi bu Bomonti Fabrikası'nda bira ürettiği sürece o bahçe de açık kaldı. Sonra bu fabrikanın üretimi durdu ve bina Tekel tarafından satıldı.

Bomonti Biraderler gibi Bomonti Bira Fabrikası da tarihe karışıverdi sessizce. Şimdi o güzel bina da elden geçirilip bir iş merkezine dönüştürüldü.

Bomonti'nin adı, bu semtte de o günlerin bir yadigârı olarak kaldı.

Tabi bilene ve anlayana, Bomonti'yi tanıyana... Tanımayanlar, o günleri yaşayamayanlar için üzgünüm.

Mecidiyeköy

60'lı yıllarda Zincirlikuyu'da bulunan Puro-Fay fabrikasının önü.
Selâhaddin Enis'in özel arşivinden

Şişli'deki Fransız Akıl Hastanesi'yle Tramvay Deposu'ndan sonrası Mecidiyeköy'dü...

Sultan Abdülmecid, Arnavutluk'tan gelen göçmenlere burasını vermiş ekip biçmeleri ve yerleşip oturmaları için. Onun için de padişahın adına izafeten Mecidiyeköy denilmiş burada oluşan köye. II. Abdülhamid de adını taşıyan içme suyu olan Hamidiye Suyunu buraya kadar getirmiş.

Mecidiyeköy'ün ünlü dutluklarından ve o nefis dutlarından bahsetmemek olur mu? Mecidiyeköy'den Ihlamur'a kadar inerdi dut ağaçları. Adeta bir dut ormanıydı burası. Dallarından pıtrak gibi, başparmak kalınlığında iri iri ve ballı dutlar sarkan ağaçlardan bir orman... Burada Arnavut bahçıvanlardan küçük bir ücretle bir dut ağacı kiralanır, gölgesine kilimler, hasırlar serilir, sofralar kurulurdu. Köfteler, dolmalar, salatalar, peynirler, zeytinler güzelce yenirdi. Sonra sıra, kiralanan dut ağacını silkelemeye gelirdi. Dalların hafifçe silkelenmesiyle dalında olgunlaşmış o başparmak kalınlığındaki dutlar, altına açılan çarşaflara sapır sapır dökülürdü. Bal mı bal mübarekler. İki-üç dutu tutup yedikten sonra parmaklar sanki baklava yemiş gibi yapış yapış olurdu. 1950'li yılların başlarında bir dut ağacının günlük kirası 70-80 kuruş kadardı...

Çocukluğumda tam bir köy olan Mecidiyeköy ,gençliğimde artık biraz büyümüştü. Bahçe içinde evler yapılmıştı. Ünlü tiyatro oyuncumuz Vasfi Rıza Zobu'nun bugün otobüs terminali olan yerde bahçe içinde, küçük fakat çok şirin bir evi vardı. Köyün en büyük yapısıysa bugün hâlâ Ali Sami Yen Stadı'nın yanında bulunan Tekel'in meşhur LikörFabrikası'ydı. O koca bina, yanında yükselen stadyumun tribünleri ve üzerini örten çatının arkasında kayboldu âdeta.

1960'1i yılların başlarında üç yazlık sineması vardı köyün. Biri eski pazar yolu üzerinde ses sanatkârı Sevim Tan Ürek'in sineması; diğeri Ortaklar Caddesi'nde bugün Kanal D'yle Gima'nın bulunduğu yerdeki Ayşam Sineması; üçüncüsü de Likör Fabrikası karşısında ana caddenin üzerindeydi, sanırım adı da Mehtap Sin masi'ydı.

Koskoca bir dut ormanını beton binalar uğruna yok etmişiz.

Sonra da Şişli'de yeni ortaya çıkan Çağlayan adlı semtte ufacık bir alana müzikli, bandolu şova dönen törenlerle birkaç dut fidanı dikiyoruz. Adı da dut şenliği oluyor bu komedinin. Ve olayı tertipleyen Şişli Belediyesi buna Şişli nostaljisi diyor.

Trafiğin en yoğun olduğu noktalarda egzoz gazlarının amansız tahribatı bir yandan, o müthiş ihmalkârlığımız öte yandan, dut şenliğinde dikilen o narin dut fidanlarının pek çoğu çürüyüp gitti tabi. Fakat ne gam! Şişli nostaljisi yaşattı ya Şişli Belediyesi!

Dut ağaçlarını yetiştirmek değil; müzikli, danslı gösterilerle reklam yapmaktı amaç.

Benim çocukluğumda hatta gençliğimde, Likör Fabrikası önünden dar bir cadde uzayıp giderdi. Yılankavi bir yolla Zincirlikuyu mevkiinde eski Maslak Yolu'na bağlanırdı.

O yolda bugün Gayrettepe ve Esentepe adlarında iki dev mahalle oluştu. Artık mahalle demek doğru değil ya, baştan başa işyerleriyle iş merkezi haline geldi Gayrettepe ve Esentepe...

Esentepe'yi ilk yerleşim merkezi haline 1954 yılında bizler, gazeteciler getirdik. Rahmetli Adnan Menderes'in teşviki, İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Ord. Prof. Fahreddin Kerim Gökay'ın yardımlanyla... 210 hanelik bir yerleşim yeri oluşturuldu. Bahçe içindeki evler kullanışlı ve estetik olarak da çok güzeldi. Daha sonra herkes, bahçesini kendi zevkine göre çiçeklendirdi, ağaçlandırdı.

Maçka

Valideçeşmesi'nden yukarıya, düzlüğe çıkıldığında Maçka başlar. Bu düzlüğün sol köşesinde tarihî Maçka Mezarlığı bulunur. Uzun yıllardan beri defin yapılmayan bu kabristanın bir bölümü 1930'lu yılların sonlarında Dolmabahçe'ye inen Bayıldım Yokuşu'nun açılışı sırasında istimlâke uğramıştı. Bu kabristanın denize nazır ucunda vaktiyle bir caminin yapımına başlanırken iri iri kesilmiş

taşlar yığılmıştı. Ancak Dolmabahçe Sarayı'nı kuşbakışı gören bu noktada bir caminin yapılması günün padişahı II. Abdülhamid'i evhamlandırdığından bir buyrukla caminin yapımından vazgeçilmişti. Ancak inşaatta kullanılmak üzere iri iri kesilmiş taş bloklar orada bırakılmıştı. Bu nedenledir ki, o alan halk arasında Taşlık adıyla anılmaya başlanmıştı.

İstanbul'un en güzel manzaralarından biri Taşlık'taydı. Dolmabahçe Sarayı'nın üzerinden Boğaziçi, Üsküdar, Kızkulesi, Marmara Denizi, Sarayburnu, Ahırkapı ve ötesiyle Adalar'a kadar uzanan şahane bir panorama ayaklar altındaydı âdeta.

Buraya, İsmet İnönü'ye İstanbul Belediyesi tarafından armağan edilen bir ev yapıldıktan sonra taşlar kaldırılmış, yerine park yapılmış, sırtın ucuna da plânları ünlü Fransız şehircilik uzmanı -daha önce de adı geçenProst tarafından çizilen bir Şark Kahvesi'yle yanına bir restoran ve bir çay bahçesi konulmuştu. Şark Kahvesi, eski İstanbul evlerini andıran mimarî güzelliğiyle bu güzel yere ayrı bir özellik katıyordu.

1960'lı yılların ortalarında, bu güzel tesisin örme taştan yapılmış istinat duvarının dibine Türkiye Spor Yazarları Derneği'nin güzel bir sosyal tesis binası, onun önüne de İstanbul'un ilk olimpik yüzme havuzu inşa edilmişti.

Şark Kahvesi de, yanındaki restoran-gazino ve çay bahçesi de, hemen altındaki güzel lokal binasıyla ilk olimpik ölçülerdeki yüzme havuzu da arazinin sahibi bulunan İstanbul Belediyesi tarafından büyük bir otelin yapımı için bir yabancı firmaya satıldığından bu güzel tesisler yıkıma uğramış ve yerine Swiss Hotel'in dev tesisleri inşa edilmişti. Denizden bakıldığında o güzeller güzeli tarih yadigârı Dolmabahçe Sarayı'nın üzerine bir kâbus gibi çöken binalar...

Swiss Hotel'in arkasındaki park alanı yeniden düzenlenirken Taksim'deki İnönü Gezisinin giriş merdivenleri üzerine dikilmek

üzere yaptırılan ve kaidesi uzun yıllar mermerden yapılma dev bir mezar taşı gibi orada dikili duran, İnönü'nün at üzerindeki heykeli, yıllarca kaldığı depodan çıkarılarak bu parkın ortasına dikilmişti.

Heykel, kaidesinin üzerine yerleştirilmeden 1950 yılı 24 Mayısında yapılan genel seçimler sonucu İnönü'nün partisi iktidardan düştüğünden, bu heykelin bir hükmü kalmamıştı...

Biz yine Maçka'ya dönelim. Valideçeşmesi'nden çıkan yokuşun solundaki tarihî Maçka Mezarlığının öbür köşesinde yine tarih yadigârı Maçka Karakolhanesiyle onun hemen yanında da Maçka Silâhhanesi yer alır. Bu iki dev binanın Sultan Abdülaziz tarafından 1873 yılında Sermimar-ı Hassa (Saray başmimarı) ünlü Balyan ailesinin fertleri tarafından inşa edildiği ve açılışının 5 Mart 1873 günü Pertevniyâl Valide Sultan tarafından yapıldığı bilinir. Bu binalar, Cumhuriyet döneminde askeriyenin Nakliye Okulu, Topçu Okulu, İstihkâm Okulu ve Jandarma Okulu olarak hizmet verdi. Sonra 1956 yılında Millî Eğitim Bakanlığı'na devredildi ve bugün karakolhane binası, İTÜ Mimarlık bölümü; silâhhane binası da yine İTÜ'ye bağlı Kimya, Maden ve Metalürji fakülteleri olarak kullanılmaya başlandı. Bu iki tarihî yapının karşısında caddenin hemen yanında ağaçlıklı güzel bir park bulunmaktadır. Bu parkın köşesinde de Tophane'nin istimlâki sırasında Nusretiye Caminin önünden kaldırılan güzel çeşme buraya getirilmiş ve parka ayrı bir güzellik katmıştır.

Parkın hizasında birbirinden güzel apartmanlar sıralanır. Bunların arasında ikisi vardır ki apayrı bir mimarî güzellik taşır. Bunlardan ilki İzmir Palas apartmanıdır. İkincisi ise, bir İtalyan tarafından yaptırılan ve uzun yıllar İstanbul'un en büyük apartmanı unvanını taşıyan, dört ayrı kapıdan oluşan Maçka Palas apartmanıdır.

Bu boz renkli binada İstanbul'un en soylu, en varlıklı, en gü-

zide aileleri oturmuşlardı. Maçka Palas'ın arka bahçesinde de birbirinden güzel tenis kortları vardı. Bu apartmanın yapımında kullanılan bütün malzemenin özellikle ahşap pencere ve kapı doğramalanyla yer parkelerinin İtalya'dan getirtildiği söylenirdi.

Haydarpaşa'yla Üsküdar arasındaki tarihî Selimiye Kışlası için anlatılan bir hikâye vardır: "İki hemşeri bu dev kışlada iki yıl askerlik yapmışlar, birbirlerini hiç görmemişler. Terhis olup köylerine döndüklerinde, aynı zaman içinde Selimiye Kışlası'nda birlikte askerlik yaptıklarını öğrenmişler, derler. Öyle sanırım ki; Maçka Palas'ta oturan aileler için de aynı şey söylenebilirdi. Geniş bir alan üzerine inşa edilmiş, dört ayrı kapıdan girilen koca bir yapı Maçka Palas. Gerçi çatısı aynı ama kapıları hatta asansörleri bile ayrı. Kolay mı böyle bir apartmanda bütün sakinlerin birbirlerini tanımaları hatta birbirlerinden haberdar olmaları?

Bu apartmanın en ünlü sakinlerinden biri, Türk edebiyat tarihinde Şair-i âzam (büyük şair) unvanıyla anılmış Abdülhak Hamid Tarhan'dı muhakkak ki. Genç bir yaşta vefat eden ilk eşi için " Her yer karanlık, pür-nûr o mevki" diye başlayan meşhur Makber şiirini yazan büyük şair, Fransız asıllı ikinci eşi Lüsyen Hanım ile ömrünün son demlerini bu apartmanın 1 No'lu kapısının ilk katındaki dairesinde yaşamıştı. Büyük şairin vefatından sonra, kendisine ithaf ettiği fotoğrafın üzerine "Sevgili Lüsyen, seninle de yaşanmaz, sensiz de" ibarelerini yazdığı eşi Lüsyen Hanım da ömrünün sonuna kadar bu evde oturmuştu.

Şair-i âzam, birbirinden güzel eserleriyle ün yaptığı gibi yeni dili nasıl bulduğunu soran bir gazeteciye verdiği cevapla da espri gücünün bir başka örneğini ortaya koymuştu: "Eskiden Hâmid (hamd eden, şükreden) idim şimdi ham-it oldum.."

Son yıllarda da bir başka ünlü isim, 3No'lu kapının kapıcı dairesinde bir çiçekçi dükkânı açmıştı. Türk Musikisinde ünlü bir ses sanatçısı olarak tanındığı gibi aynı zamanda mükemmel bir

mevlithan da olan büyük usta Necmi Rıza Ahıskan'dı; Maçka Palas'ın bu son ünlüsü...

Necmi Rıza Ahıskan'dan söz ederken âdeta onun patentini taşıyan ve Eddek-el meyyüsü adlı Arapça bir şarkının üzerine oturtulmuş Türkçe bir güfte taşıyan eski bir hicaz türkü anımsanırdı hemen. Ada sahillerinde bekliyorum dizeleriyle başlayan bu eski İstanbul türküsünü uzun yıllar sonra Necmi Rıza Bey yeniden meşhur etmişti. Bu türkü âdeta onunla anılır olmuştu denilebilirdi...

Maçka Palas'ın tam karşısında İtalyan Sefarethanesi olarak yapılan, cephesinde hâlâ İtalyan kraliyet armasını taşıyan taş oymalar bulunan büyük bir bina yükselir. I. Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla tamamlanamayan ve devlete intikal eden bu bina, uzun yıllar sonra tamamlanarak teknik okul haline getirilip öğretime açılmıştı.

Maçka'dan Nişantaşı'na uzanan o ana caddenin o sırasında bulunan küçük Kıyık Pastanesi'nin birbirinden güzel ürünlerinin ünü bütün İstanbul'u sarmıştı. Yine o sıranın köşesindeki büyük apartmanın altında semtin en büyük bakkaliyesi yer alırdı. O zamanlar market sözü henüz dilimize girmediği için bakkaliyeydi bu koca dükkân.

Yine aynı sırada İstanbul'un en güzel camilerinden biri olan Teşvikiye Camii yer alır. Bu cami, III. Selim tarafından çevresinin bir yerleşim yeri haline gelmesini teşvik için yaptırıldığından Teşvikiye adıyla anılmıştı. Fevkani adı verilen iki katlı bir yapıya sahip bulunan caminin çatısı ahşap olup minaresi kefeke taşından yapılmış şişhanelitabu edilen olukluydu. 1794 yılında hizmete giren bu caminin geniş bahçesinde , 1790 yılında III. Selim'in bir nişan tâlimi sırasında kaydettiği önemli isabeti belirten bir büyük nişantaşı bulunuyordu. Belliydi ki III. Selim dört yıl önce nişan talimleri yaptığı bu arazide Teşvikiye Camisi'ni yaptırmıştı. Caminin

bahçesinde ayrıca II. Mahmud adına dikilmiş bir nişantaşı daha bulunmaktadır. Cami 1853 yılından Abdülmecid tarafından bazı ilâveler yaptırılarak onarılmıştı. Son onarım ise, 1842 yılında II. Abdülhamid tarafından yaptırılmıştı. Caminin duvarları kâgirdir, içinde ise ahşap malzeme ağır basar. Teşvikiye Camisi, bugün geniş bahçesi nedeniyle kalabalık cemaatin gelmesi beklenen cenazelerde tercih edilen bir camidir.

Caminin karşısında eski yapı iki büyük apartman yer alır ana cadde üzerinde. Biri bahçe içinde yüksek bir binadır; balkonları caddeye doğru uzanmaktadır. Yanındaki apartman ise cadde üzerine kadar çıkmış durumdadır. Bu iki apartmanın hukuk tarihimize geçmiş yerleri bulunmaktadır. İki varlıklı arkadaş bu arsaları aldıktan sonra yaptıracakları apartmanın önünde bir bahçe bırakmayı aralarında kararlaştırmışlar... Sonra biri kararından vazgeçip bahçe kısmını da yaptıracağı apartmanın içine katmış ve bina yükseldikten sonra da komşu apartmanın bahçesine bakan yan tarafına pencereler açtırmış. Bunu gören diğer apartmanın sahibiyse sözünden dönen komşusunun apartmanı yüksekliğinde bir duvar çektirip binanın balkonunu o duvar boyunca üzerine doğru uzatmış.

İki komşu mahkemelik olmuşlar. Komşusu duvarı yıktırmak için dava açmış. Sonunda mahkeme ,duvarı çektiren tarafı haklı bulmuş. Kendi malı olan toprakta bahçesinin duvarını sınırlandıran bir madde kanunlarda mevcut olmadığından, davayı açan ev sahibi davasını kaybetmiş. Yarım yüzyılı hayli aşkın bir zamandan beri bu iki bina bu durumda dimdik ayakta durarak mahkeme ilânını âdeta dile getirmektedir.

Aynı sırada, köşede, Maçka Karakolu'nun tarihî binası yer almaktadır. Bu karakol binasının önünde de bir nişan taşı vardır. Karakol, ana caddeyi diklemesine kesen bir yolun köşesindedir.

Teşvikiye Camii'nin yanında İstanbul'un en eski okullarından

biri olan Fevziye Liseleri'nin (bugünkü adıyla Işık Lisesi) ilk binası yer alır. O bina da yanındaki binayla caddeyi kesen köşeye doğru uzanır. Bu köşenin karşı köşesinde, Türk musikisinin büyük sanatkâr ve bestekârı Münir Nureddin Selçuk'un apartmanı vardı. Bu apartman hâlâ mevcuttur. Münir Nureddin Bey zamanında, oradaki aktar dükkânında İstanbul'un en iyi ve en güzel nane şekeri bulunurdu. Ses tellerine iyi geldiğini düşündüğü için, nane şekerine meraklı ev sahibine en iyisini sunabilmek için o aktarın, dükkânında en güzel cinsten, en taze nane şekeri bulundurmasını yadırgamamak gerekir elbette. Meraklı bazı kimselerin bu dükkândan nane şekeri almak için Kadıköy'den buraya geldikleri dahi söylenirdi...

O sokağın içinde sağ kolda küçük fakat güzel bir evde de bir başka ünlü isim, büyük jimnastik ustası ve hocası Selim Sırrı (Tarcan) Bey otururdu.

Teşvikiye Camii sırasında Nişantaşı'na doğru uzanan caddenin üzerinde İstanbul'un en eski kültür ocaklarından Şişli Terakki Lisesi'yle İstanbul Konservatuarı ve Rüştü Uzel Kız Meslek Lisesi binaları yer alır.

O günlerden bugünlere Maçka ana cadde bakımından hemen hiç değişmemiştir. Teşvikiye Camii yanında, eskiden tarihî Muvakkithane binası vardı. Eskiden zaman, muvakkithanelerdeki saatlerle ayarlanırdı ve buradaki çalışanlara muvakkit adı verilirdi. Bugün aynı yerde bir kafeterya bulunmaktadır.

Tarihî Maçka Palas da esaslı bir restorasyon geçirmiş, o güzel cephesi yapılan güzel bir makyajla ayrı bir güzellik kazanmış ve bir iş merkezi haline getirilmiştir.

Eski mimarî zenginliklerimizi yakıp yıkmak yerine aslına sadık kalmak şartıyla restore etmek onlara gençlik aşısı olmaktadır.

Ne hikmetse gençlik aşısı kişisel olarak pek çok insanımızı ilgilendiren konudur. Tarihin derinliklerinden padişah macunu

yoluyla günümüze kadar uzanan ve daha sonra Doktor Voronov ve Madam Anna Aslan'la takviye gören bir konu.

Aynı ilgiyi eski binalarımıza, tarih zenginliğimize karşı göstersek ne olur sanki?..

Nedense insanlar, kendilerini fiziksel çevrelerinden ve yaşadıkları mekândan kolaylıkla soyutlayabiliyorlar. Kendilerine gösterdikleri özeni yaşadıkları mekâna, sokağa ne yazık ki göstermiyorlar. Kirli bir sokakta oturuyorsanız, ne yaparsanız yapın evinizin içini temiz tutamazsınız. Ama bu gerçeğin farkında olan kaç kişi var çevremizde?..

Nişantaşı

Teşvikiye'den sonra Nişantaşı gelir. Zaten Teşvikiye'den başlayarak yol boyunca bu semte adını veren nişan taşlarına rastlanır. Vaktiyle buraları bomboş bir dağ başıyken padişahlar ve saray ileri gelenleri burada tüfek atışları yaparlarmış. Bu taşlar onların atışlarında kaydettikleri başarıların anısı olarak hedeflerin bulunduğu yerlere dikilmiştir. Tam köşedeki taş ise, bunların sonuncusu ve semte adını veren taştır.

Teşvikiye'den gelen yolun devamı Rumeli Caddesi'dir. Buraya Rumeli Caddesi adının verilmesi, Selanik'ten gelen kişilerin burayı kendilerine.mesken edinmiş olmalarındandır. Eski yıllarda buradaki binaların hemen tamamı Selanik göçmenlerine ait apartmanlardı. Daha aşağıda Teşvikiye adıyla anılan mahallede de yine Selanik'ten gelen iki okul, Şişli Terakki ve Fevziye'nin bulunması da dikkat çeker.

Rumeli Caddesi, Harbiye'den gelip Şişli'ye doğru uzanan caddenin Osmanbey adını taşıyan bölümüydü. Bugün de öyledir. Teşvikiye'den gelip Rumeli Caddesi'ne uzanan yolu tam Nişantaşı mevkiinde Harbiye'den gelen Valikonağı Caddesi keser. Buraya

İstanbul Valisi'nin konağı inşa edildikten sonra cadde de Valikonağı adıyla anılmıştır. Bu caddenin üzerinde ve Vali Konağı'nın karşısında, Harbiye Mektebi bahçesinin yanında bir küçük park yer alır. Burası öteden beri semtin parkıdır. Bu parkın yanında Atatürk'ün de tabiplerinden olan ünlü cerrah Prof. Mim Kemal Öke'nin apartmanı vardı. Yıkıldı, yerine daha büyük olarak yenisi yapıldı. Caddenin Nişantaşı istikametinde ve Emlâk Caddesi'nin hemen köşesinde Cumhuriyet gazetesi sahibi ve başyazarı Yunus Nadi Bey'in yaptırdığı Yayla Apartmanı vardı. Gerçekten jde yayla gibi geniş bir apartmandı burası. Sonra yıkıldı, yerine daha gösterişlisi yapıldı.

Bu caddenin Nişantaşı'ndan sonra aşağı doğru inen bölümünde eskiden iki büyük bina vardı sadece. Bunlardan biri ünlü İngiliz okulu High School'du, diğeriyse bugün yerinde yeller esen İpek Film Stüdyosu'ydu.

Bu iki büyük binadan ilki bugün yerli yerinde durmaktadır. İkincisinin yerini ise, bugün bütün caddeyi kaplayan bitişik düzendeki yüksek binalar nedeniyle belirlemek dahi imkânsız.

Burası, Türk sinemasının ilk stüdyosu olmak gibi önemli bir özelliğe sahipti. Türk sinemacılığı ve Türk filmciliğinde önemli yerleri bulunan İpekçi Kardeşler'e aitti bu stüdyo. Beyoğlu'ndaki İpek ve Melek sinemaları da onlarındı. Bu kardeşler, yurtdışından filmler de getirtip sinemalarında oynatırlardı. İlk yerli filmlerimizi de buradaki stüdyolarında yine onlar çekmişlerdi. Bu stüdyoda ayrıca birçok yabancı filmin dublajı da yapılmıştı.

İpekçi Kardeşler, Selanik'ten gelmişlerdi. Film ithalatçılığıyla sinema işletmeciliğini aralarında paylaşmışlardı. En güzel filmleri Türkiye'ye onlar getirmişler ve sinemalarında oynatmışlardı. Büyük Vals adını taşıyan ve ünlü besteci Johann Strausse'un hayatını anlatan film öylesine büyük bir sükse yapmıştı ki; İpekçi Kardeşlerin Maçka'daki büyük apartmanlarını bu filmin hasılatıyla

inşa ettirdikleri söylenirdi o zamanlar. Fernand Gravay ile Miliza Korjus'un başrollerini oynadıklan Büyük Vals filmi aylarca afişlerde kalmıştı.

Osman İpekçi, İhsan İpekçi ve Cemil İpekçi kardeşlerin çocukları da başka başka alanlarda ün yapmış kişiler oldular. Basın şehitlerimizden rahmetli Abdi İpekçi, modacı Cemil İpekçi, Dışişleri Bakanlarımızdan İsmail Cem İpekçi bu ünlü İpekçi Kardeşlerin çocuklandır.

Bugün Valikonağı Caddesi neredeyse Beşiktaş'ın Ihlamur'uyla birleşmiş haldedir.

Karaköy'den öteye...

Selâhaddin Enis'in özel arşivinden

Karaköy, oldum olası İstanbul'un iş merkezlerinden biridir. Ve benim çocukluk ve gençlik yıllarımdan bu yana şehrin, çehresi en çok değişen yerlerinden biridir de. 1950 sonrası istimlâkinden pa-

yını ziyadesiyle almıştır. Bugün Ziraat Bankası'nın bulunduğu yerin karşı köşesinde Wagon-Lit's binası vardı. Wagon Lit's, adından da anlaşılacağı üzere Fransızlara ait yataklı vagonlar şirketiydi. Demiryollarında çalışan yataklı vagonları ve vagon restoranları bu şirket işletirdi. Daha sonra yataklı vagonlar bu şirketten alınmış ve Devlet Demiryolları'na bağlandıktan sonra boş kalan bina da Devlet Denizyolları'na verilmişti. Bu binada uzun yıllar Denizyolları İdaresi faaliyet göstermişti. Bu binanın hemen yanından Tünel istikametinde uzanan tek katlı sıra dükkânlar vardı. Ünlü Tokatlı Birahanesi de bunlardan biriydi. İstanbul'un Kadıköy yakasında oturan akşamcılar vapura binmeden buraya uğrar, iki tek attıktan sonra iskelenin yolunu tutarlardı.

Galata Köprüsü'nün Karaköy ayağının tam karşısında, koskoca bir bina vardı. Tepesindeki koskoca bir kürekle dikkati çeken bir bina. Burası Galata Bonmarşesi'ydi. Her şey bulunurdu bu mağazada. Hem de oldukça hesaplı fiyatlara. Ayakkabıdan giyim eşyasına, oyuncaktan züccaciyeye kadar her şey...

Galata Bonmarşesi'nin yanında ünlü Domuz Sokağı vardı. Şehirden domuz eti satan bir-iki kasap bu sokakta bulunduğundan bu adla anılmıştı. İstimlâk sırasında sokak ortadan kalktı. Daha doğrusu sağ yanı yıkılınca ayakta kalabilen sol yanı, meydana ve ünlü Karaköy Palas'a bakar oldu. Ünlü Selanik Pasajı da bu sokaktaydı. Şimdilerde bu bina da tarihe karışmak üzere...

Ziraat Bankası binasının hemen arkasında, şerefesi çadır biçimde bir siperle örtülü ve ilginç kubbeli bir cami vardı. İstimlâk sırasında bu cami de yıkıldı. Türk cami mimarisi dışında bir görünüşe sahip olduğundan çok kimseler burayı Arap Camii olarak tanırlardı. Oysa asıl Arap Camii, Karaköy'ün Perşembepazarı Caddesi'nin arka sokaklarındadır. Yerinde bugün seyyar satıcıların doldurdukları parkımsı bir yer var.

Karaköy'den Necatibey Caddesi'ne dönüşteki binalarda önem-

li yerler vardı. Giyim kuşam mağazası Ekselsiyor, ünlü şapkacı Borsalino, ünlü Karaköy Börekçisi ve Muhallebicisi Hacı Recep... Karaköy Börekçisi'nin börekleriyle Hacı Recep'in muhallebisi dillere destandı. Ne şimdi ağızda dağılan o nefis poğaçalar ve börekler kaldı ne de üzerine pudra şekeri ve gülsuyu dökülerek yenen nefis muhallebiler.

Doğunun lahmacunuyla batının hamburgeri İstanbul'a yerleşirken, eski güzelliklerin yanında İstanbul'un kendine özgü özellikleri de yok olup gitti... Bu durumu sık sık dile getirmemden belki rahatsız oluyorsunuz ama insanın insanlığını fark ettiği değerlerin elinden kayıp gitmesi, öylesi doldurulmaz bir boşluk yaratıyor ki yaşamında, öylesine kırıyor ki günlük yaşamın ritmini... Bu yüzden ne kadar söylesem, yetinemiyorum... Az geliyor.

Bu ünlü dükkânlar geçilerek Necatibey Caddesi'ne girilirdi. Genç yaşta vefat eden eski Millî Eğitim Bakanı Necati Bey'in adını taşıyan caddeye... İstanbul'u, Karaköy'den Beşiktaş ve ötesine bağlayan tek cadde burasıydı. İki sıra tramvay gider gelir ayrıca otomobil, otobüs, kamyon, at arabası, ne varsa hepsi gidiş ve geliş için bu daracık caddeyi kullanırlardı. Ve de trafik sıkıntısı çekilmezdi.

Necatibey Caddesi'nin iki yanı, sırayla dükkândı. Hazır elbisecilerden elektrik malzemesi satan dükkânlara kadar her türden dükkân yan yana diziliydi. Aralarındaki en ünlülerden biri de özel, alçak kenarlı tahta kutular içinde satılan Yeni Hayat karamelalarının yapıldığı Abdülvâhit Turanin imalâthanesiydi. Çoluk-çocuk, ellerinde kutularla satarlardı bu karamelaları "Abdülvâhit Turan Yeni Hayat!.." diye ahenkli ahenkli bağırarak... Tanesini 40 paraya, yani 1 kuruşa satarlardı Yeni Hayat'ın ve yine de para kazanırlardı. Ne lezzetliydi bu karamelalar... Sertti ama ağızda erirdi.

Caddenin diğer ünlü yerleri arasında Nutuk Şarapları'nın top-

tan satış yerini de saymak gerekir. Fıçılar, şişeler dolusu meşhur Nutuk Şarabı'nın bu depomsu mağazasının önünden geçerken bile burcu burcu şarap kokusu gelirdi. Daha ilerisindeyse meşhur Aziz Bey'in Lokantası vardı. Ev yemeklerini aratmayan nefis yemekleri vardı bu lokantanın. Patron Aziz Bey de yemek tezgâhının önünde, elinde kepçesiyle tabaklara yemek koyardı.

Tophane'ye çıkmadan sol kolda, ünlü Tophane Hamamı vardı. Eski ve tarihî bir yapıydı burası. Mimar Sinan'ın eseri olan, Kılıçalipaşa Camii yanındaki Kılıçalipaşa Hamamı'yla karıştırılırdı nedense. Çok kimseler Kılıçalipaşa Hamamı'nı Tophane Hamamı diye tanırlar ve anarlardı. Tophane Hamamı'nın kaderi kötüydü. Yıllarca geceleri berduşlara mesken olmuştu. Adnan Menderes zamanındaki meşhur Tophane istimlâkinden de tarihî eser olması bakımından yakasını kurtarmıştı ama daha sonra tam köşedeki büyük iş hanının yapımı sırasında, bir gecenin içinde ortadan yok oluverdi bu tarihî hamam. Yeri de o büyük iş hanının arasına katılıverdi.

Eeee, bu şehirde bir gece içinde yalnız gecekondular yükselmez ya, bir gecede koskoca bir tarihî hamam da işte böylece yok oluverir de, kimsecikler ne oldu buradaki tarihî hamam diye sormaz.

Ah canım İstanbul'um benim... Yalnız tabiat güzelliklerin değil, tarihsel zenginliklerin de yenile yenile bir türlü bitirilemedi. Ne diyeyim?... Belki bugünlerin moda sözü tam da burada cuk oturuyor: Kader utansın!

Bugün Kemeraltı Caddesi diye anılan geniş cadde açılırken buradaki ünlü Karabaş Mahallesi de istimlâke uğramıştı. Tophane bıçkınlarının meskeniydi bu mahalle. Buraya o zamanların güvenlik güçleri dahi desturlu girerlerdi.

Karabaş Mahallesi'ne açılan yolun bir köşesinde bir ekmek fırını, diğer köşesinde de bir kahvehane vardı. Uzun ömür dünya

rekortmeni olan ve tam 157 yaşında ölen Bitlisli Zaro Ağa, bu kahvehanenin önünde, hasır bir alçak taburede oturur, gelip geçenlerle yârenlik ederdi. Çocukları pek severdi koca ihtiyar; "Çok yaşamak için çok yoğurt yiyin..." diye nasihatte bulunurdu oradan gelip geçen çocuklara.

Eski İstanbul'un en renkli simalarından biriydi Zaro Ağa. Ondan biraz söz etmeden ve onu bugünün kuşaklarına tanıtmadan* * * geçemeyeceğim...

1774 yılında, Şemsi Ağa'nın oğlu olarak Bitlis'in Mutki ilçesine bağlı Meydan Köyü'nde doğmuştu. O tarihte I. Abdülhamid, Osmanlı tahtına henüz geçmiş, cülusunu dağıtmıştı. Çocukluğu doğduğu köyde geçmişti. 20 yaşındayken, "Taşı toprağı altındır!" diyerek çıkınını kaptığı gibi soluğu taht şehri İstanbul'da almıştı. İstanbul'a geldiğinde Osmanlı tahtında III. Sultan Selim bulunuyordu.

Okuyup yazması olmadığı gibi bir sanatı da yoktu genç Zaro'nun. Buradaki birkaç hemşerisinin aracılığıyla inşaat işçiliğine başlamıştı. Çalışkan, yorulmak bilmeyen bir gençti. Üstelik becerikliydi de. Bu nedenle Küçükçekmece'deki Azadlı ve Bakırköy'deki Baruthane gibi büyük inşaatlarda da iş bulmuştu.

İyi bir işçi olarak kendini göstermiş; saygısı, efendiliği ve dürüstlüğüyle de kendini sevdirmişti. Bu nedenle Sermimar-ı Hassa (saray başmimarı) Balyan'lar kendisini tutmuşlardı. Ve Zaro, bu mimar ailenin en önemli yapıları arasında bulunan Tophane'deki Nusretiye Camii ile Nusretiye Kasn'nın inşaatında çalışmıştı (18231826). Daha sonra Selimiye Kışlası'nın yenileme inşaatında amelelik yapmıştı (1827-1828). Rami Kışlası ile Beyazıt Kulesi'nin yapımlarında da görev almıştı (1828-1829). Beyazıt Kulesi'nin yapımında çalışırken 55 yaşındaydı...

Bitlisli Zaro Ağa, upuzun ve sağlıklı bir ömür sürmüştü. I. Abdülhamid'in Osmanlı tahtına cülûsunda doğmuş, III.

Selim'in (1789), I. Mustafa'nın (1807), II. Mahmud'un (1808), Abdülmecid'irı (1938), Abdülaziz'in (1861), V. Murad'ın (1876), II. Abdülhamid'in (1876), Sultan Reşad'ın (1909) ve Mehmed Vahdeddin'in (1918) tahta çıkışlarını gördüğü gibi onların devirlerini de yaşamıştı. Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşüne ve Türkiye Cumhuriyeti'nin doğuşuna tanık olmuştu. Atatürk devrini de yaşamış ve bu sırada hayata gözlerini yummuştu. Böylece tam 10 padişah ve 1 Cumhurbaşkanı görmüştü.

Gördükleri hiç kuşkusuz bu kadarla da kalmamıştı. Nice ayaklanmalar, nice savaşlar ve nice önemli olaylara tanık olmuştu: Moskof Savaşları (1778, 1787, 1789, 1806, 1809, 1853) Fransız (Napolyon) Muharebesi (1799), İngiliz Savaşı (1801), İtalyan Savaşı "(1911), Balkan Harbi (1912),_ I. Dünya Savaşı (1914), Kurtuluş Savaşı (1922)... Kırım, Mısır, Karadağ, Buğdan, Sırp, Vahhabî, Yeniçeri, Kabakçı Mustafa, Yunan, Eflâk, Girit, Bulgar ve Hersek isyanları... Rumeli, Pazavantoğlu, Kırcali eşkıyalarıyla mücadeleler... Tanzimat (1839), I. Meşrutiyet (1876), II. Meşrutiyet (1908) ve Cumhuriyet'in (1923) ilânları...

Kısacası, ciltler dolusu koskoca bir tarih yaşamıştı Zaro Ağa...

85 yaşına kadar bedenen çalışmıştı. Hem de inşaat işçiliği gibi en ağır işlerden birinde. Aşıra dayanan çalışması sonucu, Tophane'nin kenar mahallesi Karabaş'ta derme çatma bir barakanın sahibi olabilmişti ancak...

Çevresinde çok sevilen ve sayılan bir insan olan Zaro Ağa'yı tüm mahalleli yürekten benimsemişti. Esnafıyla, komşusuyla Tophaneliler bu pîr-i fâniye sahip çıkmışlardı. Ona çocukları gibi bakmışlardı.

Şans ancak 150 yaşında biraz tebessüm edecek olmuştu ona. Bazı açıkgözler dünyanın en yaşlı adamı unvanına sahip Zaro Ağa'yı Tophane'deki fakir barakasından almışlar güzelce giydirip kuşattıktan sonra bir gemiye bindirip Amerika'ya götürmüşlerdi.

Ve her şeyi daha önceden en iyi biçimde ayarlamayı da ihmal etmemişlerdi. Daha Zaro Ağa'nın bulunduğu gemi New York limanına gelmeden reklam kampanyası ortalığı altüst etmeye başlamıştı:

Dünyanın en yaşlı adamı geliyor...
Yüz elli yaşında ama hâlâ genç...

Gazetelerin manşetlerinden inmiyordu Zaro Ağa'mız. Ve Amerika büyük bir ilgiyle karşılamıştı onu. Yüzlerce meraklı ve yığınla basın mensubu, daha Yeni Dünya topraklarına ayak bastığı anda çevresini sarmışlardı. Bir yandan fotoğrafları çekilirken bir yandan da gazeteciler onu soru yağmuruna tutmuşlardı.

Türkiye'den gelen Zaro Ağa sanki başka gezegenden gelmiş bir uzaylı yaratık gibiydi Amerika'da. Organizatörler bu büyük reklamdan ziyadesiyle yararlanmasını bilmişlerdi. Onu Amerika'da diyar diyar dolaştırmışlardı. Bu turlardan büyük paralar indirmişlerdi ceplerine. Tabii Zaro Ağa'nın haberi bile olmadan.

Genç ve güzel kadınları, sevimli ihtiyarımızın çevresine tqplayıp poz poz resimlerini çekmişlerdi foto muhabirleri.

"Yaşım yüz elliyi geçti amma kendimi yirmi beş yaşında hissediyorum..."

"Evlenmeyi düşünüyorum..."gibi sözler dahi ettirmişlerdi ona.

Zaro Ağa'nın o iri ve nasırlı ellerine boks eldivenleri giydirerek bir boksör gardı verdirip resimlerini çektikleri gibi. "Kendine güvenen gençler varsa, çıksın karşıma" bile dedirtmişlerdi.

Onun ağzından en sansasyonel sözlerini de söyletmişlerdi açıkça organizatörler. Zaro Ağa'nın sözlerini, işlerine geldiği gibi tercüme ederek

basına aktarmışlardı. Koca Amerika gezisi sırasında söylediklerinden sadece biri onun ağzından çıktığı gibiydi ve öz be öz onundu...

"Çok yaşamak için çok yoğurt yemek lazımdır. Benim başlıca gıdam yoğurttur..." şeklindeki sözleriydi bu.

Ve Zaro Ağa'nın Amerika gezisinden sonra yoğurt, birdenbire Amerikalıların büyük ilgisini çekmiş ve rağbet görmüştü. Bundan da Amerikalı yoğurt yapımcıları yararlanmışlardı pek tabii.

Zaro Ağa, üzerinde şık giysilerle İstanbul'a dönmüştü. Giysiler şıktı ama cepleri de boştu tabii. Fakat yine de sevimli ihtiyarımız hayatından memnundu.

Tekrar Karabaş Mahallesi'ndeki barakasında o alabildiğine mütevazı hayatına dönen Zaro Ağa, bu uzun seyahatten kısa bir süre sonra sağlık durumunda anî bir bozulma görüldüğünden prostatının adenomatöz hiperplazisi teşhisiyle üremi komasına girdi. Derhal Şişli Etfâl Hastanesi'ne kaldırıldı. Prof. *Dr.* Behçet Sabit Erduran yönetimindeki üroloji kliniğinde tedavi altına alındı. Bu ilginç hastayla Prof. Erduran bizzat ilgilendi. Hastanenin bütün hekimleri, hemşireleri seferber oldular. Ancak tüm çabalara rağmen 157 yaşındaki hastayı kurtarmak mümkün olamadı. Uzun ömür rekortmeni Bitlisli Zaro Ağa, 30 Haziran 1934 günü Etfâl Hastanesi'nde hayata gözlerini yumdu.

Bu ilginç hastanın aynı hastanede otopsisi yapıldığında, karşılaşılan bulgular tüm hekimleri hayrete düşürmüştü.

Zam Ağa'nın akciğerlerinde oldukça eski tüberküloz odakları ve tüberküller, akciğer zarlarında yapışmalar, gırtlakta ve karıncık kıvrımlarıyla ses kıvrımları arasında tüberküloz kökenli erosiolar, kalbinde eski bir miyokard enfarktüsünden kalma bulgular, kalp, damarlarında çok ileri derecede sertleşmeler, beyinde yer yer erime alanları, beyin atardamarlarında ateroskleroz bulgular, mesane ve bağırsaklarda tüberküloz yaraları ve daha neler neler çıkmıştı. Her biri sağlam bir adamı öldürmeye yeterli bir yığın hastalık...

Hayatı boyunca doktora gitmeyen, ilâç almayan, hiçbir tedaviye tâbi olmayan Zaro Ağa, sadece bir tanesi bile insanı öldürmeye yeterli hastalıklarına rağmen, 157 yıl yaşamıştı. Bu akıl alacak şey değildi. Fakat gerçeğin de ta kendisiydi...

Uzun ömür rekortmenimiz Zaro Ağa'nın cenazesi oldukça kalabalık bir cemaatin iştirakiyle kaldırılmış ve Eyüpsultan'da toprağa verilmişti. Piyer Loti Kahvesi'ne çıkan dik yokuşun tam ortasından sola kıvrılan ve tarihî mezarlar arasından geçen yolun tam kenarında, çevresi yeşile boyanmış parmaklıklarla çevrili kabrinin mütevazı taşı üzerinde şu yazılar okunur:

Bitlisli Şemsi Ağa oğlu
160 yaşında ölen
Zaro Ağa'nın
Ruhuna Fatiha
1934

O mütevazı kabire bakıp da eskilerin meşhur sözünü hatırlamamak ne mümkün?

"Az yaşa, çok yaşa; akıbet gelir başa!" Bitlisli Şemsi Ağa oğlu Zaro Ağa'nın 157 yıl sonra başına geldiği gibi değil mi?..

Tophane'ye dönelim biz yine...

Tophane'den yukarı, Galatasaray'a doğru Boğazkesen Caddesi uzanır. Bu caddenin hemen sağında, ünlü Tophane binasının arkasından geçip dimdik çıkan ve halk arasında İtalyan Hastanesi Yokuşu diye anılan Defterdar Yokuşu vardır. Bu yokuşun sonu Sıraselviler Caddesi'dir ve Taksim'e çıkar.

Bu dimdik yokuşun tam karşısında bir kalaycı dükkânı vardı. Sanırım mesleğinin son dükkânı olarak mutfaklarımızdan bakır" tencereler, sahanlar çekilene kadar kalmıştı. Camekânı filân yoktu bu dükkânın... İtalyan Hastanesi'nin o dimdik yokuşunda freni patlayan arabalar, soluğu bu kalaycıda alırdı.

Defterdar Yokuşu'nda da, Boğazkesen Yokuşu'nda da güzel manzaralı apartmanlar vardı. Hepsi meskendi. Ve şimdi yerlerini iş hanları aldı ne çare.

Tophane semtine adını veren ve Fatih Sultan Mehmed tarafından yaptırılan tarihî top dökümhanesi bugün Boğazkesen Caddesi'nin tam köşesinde olanca görkemiyle dimdik ayaktadır. Arka tarafıysa Defterdar Yokuşu'na dayanır. Tarihî binanın ana caddeyle Boğazkesen Caddesi'nin kesiştiği sol köşesinin tam üzerinde yer alan kabartma top arabası tasviri de binanın Tophane olduğunu ilân etmektedir.

Bu bina bugün Askeri Müze'ye bağlı Top Müzesi olarak kullanılmaktadır. Tarihî toplar bu dev taş binada sergilenmektedir. Aralarında muhakkak dökümü bu binada yapılmış toplar da bulunmaktadır.

Tophane binasının ana cadde üzerindeki bölümündeyse küçük sıra dükkânlar yer almaktadır. Bunlar, tarım âletleri ve ilâçları satan dükkânlarla av malzemesi satan dükkânlardır.

Bu tarihî binanın önünde ve yanında yer alan eski askerî tesislerse 1950'li yıllarda Tophane'nin istimlâki sırasında yıkılmıştır. Bu binalardan biri Tophane Sanat Enstitüsü olarak kullanılmaktaydı.

Kaptan-ı Derya Kılıç Ali Paşa'nın adını taşıyan ,küçük fakat eşsiz bir güzellik arz eden cami de Tophane'nin bir başka süsüdür. Kaptan-ı Derya Kılıç Ali Paşa, adına bir cami yaptırmak üzere devrin padişahı Kanunî Sultan Süleyman'dan kendisine bir yer göstermesi için ricacı olduğunda, cihan padişahı hünkâr, belki de pek sevdiği Kılıç Ali Paşa'ya takılmak için:

"Kaptan-ı Derya değil misin, var git camini de/yaya bina eyle..." demiş.

"Ferman padişahımın.." diye huzurdan çekilen Kaptan-ı Derya'yı bir düşünce ve üzüntüdür almış tabi. Durumu camiyi

yapacak olan ünlü Mimar Sinan'a anlattığında koca mimar hiç düşünmeden:

"Demek hünkârımızın fermanı böyledir, biz de camiyi deryaya bina eyleriz..." diye konuşmuş.

Tophane'nin hemen önündeki kıyıyı önce bir güzel doldurtmuş Koca Sinan, sonra temelini atıp Kılıç Ali Paşa'nın adını taşıyan camiyi bina eylemiş. Bunun yanı sıra yine bu caminin yanına o nefis Kılıç Ali Paşa Hamamı'nı yapmış, caminin köşesine bir de Kılıç Ali Paşa Sebili'ni ilâve etmiş. Caminin avlusuna bir de Kaptan-ı Derya için türbe yapmayı unutmamış. Caminin yapımı 1580'de, hamamın inşası 1583'te tamamlanmış. 1587 yılında hayata gözlerini yuman Kılıç Ali Paşa da, 1582 yılında inşası biten türbesinde toprağa verilmiş...

Kılıç Ali Paşa Camii'nin Salıpazarı istikametinde, biraz ötesinde bir başka güzel cami yükselir. Burası da Nusretiye Camii'dir. Caminin banisi II. Sultan Mahmud, mimarıysa Balyan Efendi'dir. Barok üslûbundaki bu caminin inşası sırasında, Yeniçeri Ocağı ortadan kaldırıldığından, Tanrı'nın yardımıyla anlamına gelen Nusretiye adı verilmiştir. Bu cami ile Kılıç Ali Paşa Camii arasında bulunan kasır da 1849 yılında Sultan Abdülmecid tarafından yaptırılmıştır. Güzel bir bahçe içindeki bu kasır bugün Malûl Gaziler Yurdu olarak kullanılmaktadır. Bu kasırla Kılıç Ali Paşa Camii arasındaki alanda, I. Sultan Mahmut tarafından annesi Saliha Sultan için 1732 yılında yaptırılan, rokoko üslûbunda ki ünlü Tophane Çeşmesi de bu tarih ve sanat güzellikleriyle sıralanmış kolyenin bir başka nadide taşıdır.

Tophane'den öteye yol, Salıpazarı'na doğru uzardı. Tophane'nin önünde Cumhuriyet döneminde Tophane Sanat Okulu olarak kullanılan eski bir askerî bina, onun yanında asker tayını çıkaran askerî bir fırın ve onun da yanında askerî terzihane vardı. Merdivenli yokuşa kadar uzanan bu bölüm yıkılarak cadde genişletilmişti.

Deniz kenarında birkaç bina vardı. Bugünkü yük rıhtımının yerindeyse, denizin üzerinde güzel bir gazino yer alırdı. Onun yanında da ahşap bir deniz hamamı bulunurdu. Karşısında da dört kat gül bahçesinden sonra kuş yuvası gibi aynı çatı altına sıralanmış ikişer katlı dört ev bulunurdu. O dört kat gül bahçesinin ikinci katında renk renk güvercinlerin bulunduğu bir güvercinlik yer alırdı. Burası meşhur Sanca ailesinin evleriydi.

Güzel Sanatlar Akademisi'ni geçtikten sonra yol daralırdı birden. Deniz kenarına doğru odun depoları ve sıra dükkânlar diziliydi. Bir de güzel ekmeğiyle ünlü Fındıklı fırını vardı burada. Kabataş'ta tam deniz kenarında koskoca bir Tekel Başmüdürlüğü binası yükselirdi. Dolmabahçe Camii'ne doğru uzanan yolun deniz tarafında ise, Dolmabahçe Sarayı'nın kayıkhane binaları sıralanırdı. Benim çocukluğumda burası saray otomobillerinin garajı olarak kullanılıyordu.

İnönü Stadı'nın bulunduğu yerde ise, Dolmabahçe Sarayı'nın İstabl-i Amire adıyla anılan has ahırları vardı. Bu ahşap ve harap haldeki bina, 1939 yılında yıktırılmış ve yerine günün Vali ve Belediye Başkanı Dr. Lütfü Kırdar tarafından İnönü Stadı'nın temeli atılmıştı.

İstabl-i Amire'nin hemen arkasında şehre havagazı veren Gazhane binası yer alırdı. İnönü Stadı'nın yapımından sonra da buradaki gazhane faaliyetini sürdürmüştü. Ancak yıllar sonra burası yıktırılmış ve yerine yüksek açık tribünle arkasındaki geniş otopark yaptırılabilmişti.

Benim çocukluğumda bugünkü Bayıldım Yokuşu'nun alt yanında bostanlar vardı. Onların da ötesinde eğlence dünyamızda önemli bir yeri bulunan ünlü Küçük Çiftlik Parkı bulunuyordu. Yaz aylarında Türkiye'nin en tanınmış ses ve saz sanatçıları burada konserler verirlerdi. O zamanlar İstanbul'da ucuza eğlenmek imkânları çoktu. Çünkü bu kentin 500 bine yaklaşan nüfusunun büyük bölümünü orta hâlli aileler oluştururdu.

Küçük Çiftlik Parkı'nın çevresinde bostanlar vardı. Bostanların ucunda da bugün artık tarihe karışmış bulunan Havagazı Fabrikası'nın devasa bir deposu vardı. Bu depo o kapkara hâliyle günümüze kadar ulaşmıştır. Bugünkü kuşaklar sanırım bu kapkara nesneye belki de uzaydan gelmiş bir uzay gemisi, bir UFO gözüyle bakmaktadırlar.

Havagazını tanımayan kuşaklar havagazı deposunu ne bilsinler?..

Bu deponun yanından patika misali daracık bir yol Taşlık üzerinden Maçka'ya çıkardı. O zamanlar yaz günleri ve akşamları Küçük Çiftlik Parkı sahnesinden gelen şarkılar, fasıllar buradan rahatça dinlenirdi.

Beşiktaş

Benim çocukluğumda Boğaziçi'nin Rumeli yakasında şehir Beşiktaş'ta biterdi. Beşiktaş'tan sonra iki köyü vardı İstanbul'un. Hâlâ köy adını taşıyan Ortaköy ile Arnavutköy...

Oralara giden yolun bir yanı koruluk, bir yanı denizdi. Deniz tarafında saraylar yer alırdı.

Beşiktaş'tan Maçka'ya çıkan yolun üzerinde Dolmabahçe Sarayı'nın inşasından sonra yaptırılan sıra evler vardı. Bunlar aynı zamanda bir akaret yani gelir getiren emlâk olduğundan bu yokuş da Akaretler Yokuşu adıyla anılırdı. Akaret binalar Valide Çeşmesi'nin adını taşıyan Valideçeşmesi'ne kadar devam ederdi. Orada da çeşmenin çevresinde oluşan bir Valideçeşmesi Mahallesi vardı.

Valideçeşmesi'nden sonrasıysa, tarihî Maçka Mezarlığı'yla Maçka Kışlası'ydı. Bundan sonra da, Akaretler Yokuşu'nun devamı olarak Maçka'ya giden düz bir yol uzanırdı.

Bugün tanzim pazarının bulunduğu alanda Beşiktaş Tramvay

Deposu vardı. Bu deponun yanından Serencebey'e çıkan dar bir yokuş vardı.

Dolmabahçe'den gelip Ortaköy'e doğru uzanan ana cadde bu kadar geniş değildi. Deniz tarafında, arasında bir de eski hamam bulunan bir adacık yer alır; Barbaros Türbesi , bu adacığın arkasında kalırdı.

Beşiktaş bugünün ölçülerine göre bir köy sayılabilirdi. Zaten semtin içine doğru ilerleyen cadde ve çevresi de Köyiçi adıyla anılırdı.

O günlerden kalma Beşiktaş Vapur İskelesi hâlâ yerindedir çok şükür. Üsküdar'a yolcu taşıyan sandalların yerlerini ise, bugün motorlar almış bulunuyor. Zamana da zemine de uygun bir durum bu.

Barbaros Türbesi'yle yanındaki küçük hazire de hâlâ yerli yerindeler. Yanında açılan meydanla bu meydanın üzerindeki Barbaros Anıtı semtin en güzel yerleri muhakkak ki.

Beşiktaş'tan öteye deniz kenarlarında sahil saraylar sıralanırdı. Bunların en önemlisi ve en görkemlisi hiç kuşkusuz Çırağan Sarayı'ydı. Devrin padişahı Sultan Abdülaziz tarafından Serpimar-ı Hassa Sarkis Balyan'a 1867 yılında yaptırılan bu görkemli sahil saray, 1910 yılında tamamen yanmış ve dört görkemli duvar halinde, 1980'li yıllara kadar kalmıştı. Çırağan Sarayı'nın, nice çıralı gece eğlencelerine sahne olan görkemli bahçesi de bu büyük yangın sırasında mahvolmuştu. Bu bahçe, Beşiktaş Kulübü'nün unutulmaz yöneticisi Şeref Bey tarafından, Millî Emlâk İdaresi'nden kiralanmış ve burada Beşiktaş Kulübü tarafından bir stadyum yapılmıştı. Ancak bu stadyum yapılırken bahçenin tarihî sınırlarında en ufak bir tadilât yapılmamıştı. Sokak tarafındaki yüksek duvarın dibine 12 basamaklı bir tribün inşa edilmiş ve üzeri saçla kapatılarak kapalı tribün haline getirilmişti. Deniz tarafındaki alçak duvarın önüne de birkaç basamaktan ibaret bir açık tribün konulmuştu. Saray

enkazının dibine ufacık, basit bir soyunma odası binası, önüne de yüzme havuzu yapılmıştı. Saray'ın dört duvar halindeki enkazına da, ön ve arka bahçe duvarlarına da, denize ve caddeye açılan görkemli kapılarına da asla dokunulamamıştı.

Şeref Bey'in adına ithafen Şeref Stadı adı verilen bu stadyum uzun yıllar Türk futboluna ve Beşiktaş Kulübü'ne hizmette bulunmuştu. Takım elbiseli, kravatlı beylerin zaman zaman da eşleriyle birlikte izledikleri nice heyecanlı derbi maçlarına hatta yabancı takımlarla olan karşılaşmalara sahne olmuştu Şeref Stadı. Bu stadyumda az maç izlememiş, o sert sahasında az maç oynamamıştık. Beton gibi bir zemini vardı Şeref Stadı'nın. Burada maç oynarken düşüp az yara-bere içinde kalmamıştık...

Sonra bu stat Beşiktaş Kulübü'nün elinden alındı. Anlaşma bitmiş, yenisi imzalanmamıştı zira. Çırağan Sarayı mükemmel bir restorasyonla görkemli bir otel haline getirilirken bahçesi olan Şeref Stadı'nın bulunduğu yere de otelin blok ek binaları güzelce monte ve inşa edildi. Nefis bir otel çıktı ortaya.

Şeref Stadı'nın yanında Yüksek Denizcilik Okulu binası uzun yıllar faaliyet gösterdi. Bu okuldan Türk ticaret filosuna nice kaptanlar, çarkçıbaşılar yetişti. Bugün de bu bina özel bir denizcilik okulu olarak kullanılıyor. Karşısında ise, yüksek bir tepenin üzerinde Yahya Efendi Dergâhı'yla kabristanı yer almakta. Burası yüksek bir taş duvarla çevrilmiş durumda. Bu taş duvarın Çırağan Sarayı zamanında yapılmış olduğu söylenir. Yahya Efendi Dergâhı'nın yanında, Yıldız Sarayı bahçesine giriş kapısı yer alır. Ayrıca bu bahçe ve saray, Çırağan Sarayı'na mermer ayaklar üzerindeki bir köprüyle bağlı bulunmaktadır. Trafik, o gün bugündür bu ayakların altından geçer.

Ortaköy

Çırağan Sarayı'ndan öteye, hanedan mensuplarına ait sahil saraylar dizilidir. Bunlara, dal veya kol anlamına gelen fer adı verildiğinden, "Fer'iye Sarayları" diye anılmış vaktiyle. Bunlardan birinde bugün Galatasaray Lisesi'nin ilk kısmı; ikincisinde ise, Kabataş Lisesi faaliyet göstermektedir. Ben bildim bileli bu böyledir.

Fer-'iye Sarayları'nın bittiği yerde Ortaköy başlar.

Ortaköy, adından da anlaşılacağı gibi bir köydü benim çocukluğumda. Bugün Ortaköy Çarşısı'nın bulunduğu caddenin ortasında Ortaköy Deresi akardı. Karşıdan karşıya tahta köprülerle geçilirdi. Buranın Dereiçi adıyla anılmasının nedeni de bu dereydi. Bu dere yine mevcuttur, yine akar gider, ama görünmez. Çünkü üzerine beton bloklarla kapatılmış ve asfalt çekilmiştir. Tıpkı Kasımpaşa Deresi ve üzerine açılan Bahriye Caddesi gibi.

Eskiden saman altından su yürütenler varmış, bugünün İstanbul'unda cadde altından su yürütenler var. Eeee çağ atlamak kolay mı?..

Ortaköy'ün en güzel köşesi, Sultan Abdülmecid tarafından Sermimar-ı Hassa Garabet Balyan'a 1854 yılında yaptırılan barok üslubundaki Ortaköy Camii'dir. Bu caminin hemen yanındaki Esma Sultan Yalısı da yangında Çırağan Sarayı gibi kül olmuş ancak görkemli dört duvarı günümüze kadar dimdik ayakta kalmıştır. Bugün bu hâliyle bile gösterilere, defilelere hatta parlak düğün törenlerine sahne olan bir harabedir Esma Sultan Yalısı.

Ortaköy Camii ile Ortaköy İskelesi arasındaki kıyı şeridinde eskiden mütevazı çayhaneler, kahvehaneler sıralanırdı. Namaz vakitleri caminin şerefesindeki müezzinin ezan sesi, arada bir iskeleye uğrayan Şirket-i Hayliye vapurlarının düdük sesiyle karışırdı. Zaman zaman da geveze martıların seslerinden başka

bir ses duyulmazdı, bu sakin ve huzur dolu kıyıda.

Bugün o mütevazı, o sakin, o tenha Ortaköy'ün ne hâle geldiğini görmeyen, bilmeyen kaldı mı acaba? Ortaköy eskiden Müslümanıyla, Rumuyla, Ermenisiyle, Musevisiyle kaynaşmış sakin bir köydü. Bugün ise, bir dağdağa manzumesi...

Sahil saraylar Ortaköy Camii'nden sonra da devam ederdi. Bunlardan ikisi bugün de ayaktadır. Biri vaktiyle Gaziosmanpaşa Ortaokulu olarak kullanılan ve bugün yine okul olarak millî eğitime hizmetini sürdüren bina, diğeri ise, İstanbul Yüzme İhtisas Kulübü'nün lokalidir.

Daha ötede Boğaziçi Köprüsü'nün heybetli ayakları yükselir. Köprü'nün Rumeli yakasındaki başlangıç noktasıdır bu ayaklar.

Bu ayaklardan sonra karşı sırada koruların başlangıç noktasında Dr. Asım Bey'in Şifa Yurdu adıyla anılan hastanesi yer alırdı. Burası aynı zamanda doğumeviydi de. Nefis bir doğal dekorun içinde, şahane bir manzaraya sahip, güzel bir hastaneydi. Binası hâlâ durur.

Şifa Yurdu'nun hemen karşısında küçük bir otel ve restoran bölümü de bulunan İstanbul'un ilk betonarme yüzme havuzu olan Lido inşa edildi denizin hemen kıyısına. 1940'lı yılların ortalarında bu tesisle buralara ayrı bir renk geldi.

Kuruçeşme'ye doğru daracık bir yol uzanırdı Lido'nun önünden. Tramvay hattı bile tekti. Yol girişindeki bir makasta beklemek zorunda kalırdı tramvay, şayet karşı yönden gelmekte olan bir tramvay varsa. O geçtikten sonra makastan çıkıp yoluna devam edebilirdi. Sonra Muallim Naci Caddesi açıldı da burası Ortaköy'le Kuruçeşme'yi rahatça birbirine bağladı.

Lido'dan ötede, deniz kenarında uzun yıllar kömür depoları yer aldı. Zonguldak'tan kömür getiren şilepler bu deponun rıhtımına yanaşıp kömür boşaltırlardı. Bu kapkara çirkinlik çok şükür Boğaz'ın bu güzel kıyısından kaldırılarak yerine güzel park-

lar yapıldı. Benim çocukluk ve gençlik yıllarımın İstanbul'undan, koca şehirde bugün daha güzel olan tek yer belki de yalnızca burası... Eeee... Atalarımız ne demiş?.. "Yiğidi öldür, hakkını yeme." Değil mi ya?

Kuruçeşme

Ortaköy'le Arnavutköy arasında minicik bir köprüdür Kuruçeşme...

Birkaç eski bina, birkaç yeni apartman ve işyerinden oluşan ve yıllardır büyümekten uzak kalmış güzel bir "köprü semt"..

Adını, burada Tezkireci Osman Ağa'nın 15. yüzyılda yaptırdığı caminin suyu akmayan çeşmesinden aldığı bilinir.

Kuruçeşme'nin tam karşısında 2400 metrekarelik bir adacık vardır. Burası Galatasaray Adası'dır bugün. Vaktiyle burası, Sermimar-ı Hassa Balyan ailesinin konağının bulunduğu bir adacıkmış. Ben o zamanlarına yetişemedim. Balyan'ların o güzel konağı yanmış, ada onların elinden çıkmış zamanla. Bu adacığı Boğaziçi'ne vapur seferleri yapan Şirket-i Hayriye İdaresi almış, orayı vapurları için kömür deposu haline getirmiş. Ben o günlerini gördüm adacığın. Vapurlar yanaşır, kömür alırlardı bu adadan.

Boğaziçi'nin bu tek adasının kapkara bir görünüşü vardı o zamanlar. Sonra Galatasaray Kulübü, Suphi Batur'un başkanlığı yıllarında bu adacığı satın aldı. O kapkara görünüşlü ada sârı-kırmızı renklere büründü. Burası güzel bir hâl aldı. Bin çirkinliğin dolduğu Boğaziçi'ne bu adayla hiç olmazsa bir güzellik gelmiş oldu.

Ona da şükretmek gerekir herhâlde.

Bir büyük restoran ile Kuruçeşme ayrı bir güzellik ve hareket kazandı son yıllarda. Buralarda kıyı şeridini kaplayan kum depolarının da kalkması ve yerini güzel bir parkın alması da Kuruçeşme için ayrı bir kazanç oldu hiç kuşkusuz.

Ortaköy'le Arnavutköy arasındaki bu küçücük köprü semt bugün eski halini korurken kazandığı güzelliklerle gözlere daha da güzel görünmeye başladı muhakkak ki.

Arnavutköy

Arnavutköy, nüfusu Türklerle Rumlardan oluşan küçük bir kasaba görünümündeydi. Tramvay yolu tam denizin yanından geçerdi yer yer. Kız Koleji'nin önünden ve daha ötede Akıntıburnu'ndan sonra... Amerikan Kız Koleji'nin bahçe kapısı denize yakın bir noktadaydı. Bina ise sırtlarda... Upuzun bir yolla çıkılırdı okul binasına. Bahçeli evler sıralanırdı yol boyunca. İskele'ye doğru Rum evleri başlardı.

Yalıların önünden dar bir yolla da vapur iskelesine ulaşmak mümkündü. Arnavutköy vapur iskelesi çarşının tam karşısındaydı. Çarşının esnafının büyük çoğunluğunu Rumlar teşkil ederlerdi. Gün görmüş efendi insanlardı Arnavutköy esnafı.

Boğaz'ın akıntısının en şiddetli noktalarından biri Akıntı Burnu adıyla anılan burun ve çevresindeydi. Buralarda akıntı şiddetinin 30 mil civarında olduğu söylenirdi. Orada yedekçiler beklerdi. Sandalla geçenler kürek kuvvetiyle bu akıntıyı aşamazlardı. O yüzden rıhtım kenarında bekleyen yedekçiler sandal gözlerlerdi. Sandallardan atılan ipleri yakalayıp omuzlarına vuran yedekçiler, bellerini kırıp bacaklarını gere gere sandalları yedeklerine alıp çekerler ve akıntıyı aşırırlardı. Yedekçilik yalnız beden gücü değil, aynı zamanda bilgi ve tecrübe isteyen bir işti. Nerelerde nasıl davranılması gerektiğini gayet iyi bilirlerdi onlar. Bir sahil saray olan Feyziâti (Boğaziçi) Lisesi önüne gelindiğinde akıntı aşılmış olur, yedekçi ipi sandala atarken sandaldan gelen yedekçilik ücretini alırdı.

Boğaziçi'nin Rumeli yakasındaki en lüks meyhaneler

Akıntıburnu'ndaydı. Bu meyhanelerin ayrıca saz takımları da vardı müşterileri eğlendirip neşelendiren.

Feyziâti Lisesi daha sonra Boğaziçi Lisesi adını almıştı. Burası özel bir liseydi. Kız-erkek karışık okurdu. Okulun başında Türk millî eğitiminin en seçkin öğretmen ve yöneticilerinden Hıfzı Tevfik Bey bulunurdu.

Akıntıburnu'nun sırtlarında birkaç ev ve apartman yavrusu vardı, şahane bir manzaraya karşı... Ünlü şair ve öğretmen Faruk Nafiz Çamlıbel bu evlerden birinde otururdu. Deniz kıyısında ilk yalıyı burada Sadıkoğlu'lar yaptırmışlardı. İki katlı, modern bir binaydı. Ve denilebilir ki, Arnavutköy bu yalının hizasında biter, Bebek oradan başlardı. Arkası bahçe, önü deniz olan bu güzel bina, benim gençlik günlerimden bugünlere bir armağandır. Bu yalıyla Akıntıburnu arasındaki rıhtım, günün hatta gecenin her saatinde ellerinde oltaları ve kamışlarıyla balık avlayan meraklılarla dolup taşardı.

Arnavutköy'ün sırtları, pembe-beyaz misk kokulu ve nefis tadı olan Osmanlı çileğinin yetiştiği tarlalarla doluydu. O zamanlar çilek, silindir biçimi üstten yarım daire şeklinde sapı olan sepetler içinde satılırdı. Bu sepetler tarlalarda itinayla doldurulur ve piyasaya öyle arz edilirdi.

Köyün çarşı içinde bir de sineması vardı. Herkesin birbirini tanıdığı, herkesin birbirini sevip saydığı insanların semtiydi Arnavutköy... Bugün köylük hatta kasabalılık dönemlerini dahi geçirmiş, bir kent görüntüsü arz ediyor Arnavutköy.

Eski yapılarından tek tük de olsa bazı binalar kaldı. Eski Amavutköylülerden ise hiç kimse kalmadı ne yazık...

Bebek

Akıntıburnu'ndaki Feyziâti (Boğaziçi) Lisesi'nden sonra Bebek e kadar bomboştu caddenin sol yanı. Bugün orası da koca koca binalarla kaplandı. Bu binaların hemen karşısında, deniz kenarında geniş bir alana yayılmış ve güzel mimarisiyle dikkat çeken Mısır Sefarethanesi (sonra konsolosluk oldu) yer alır. Bina bugün de aynı görevdedir.

Bu binanın yanında eskiden Galatasaray Kulübü'nün ahşap bir yapı olan Denizcilik Şubesi ile kayıkhanesi yer alırdı. Şube, Kuruçeşme'deki Galatasaray Adası'nın alınmasıyla oraya nakledildi ve tek katlı o ahşap eski bina yıkıldı. Yeri boş kaldı.

Bu lokalin yanında güzel bir parkın kıyısında Bebek Gazinosu ile yazlık bahçesi yer alırdı. Bugün de öyle. Yaz akşamları ayrı bir âlem olurdu bu bahçe. İçerideki müşteriler kadar denizdeki sandallar da büyük bir kalabalığı toplardı. Güzel programları vardı Bebek Belediye Gazinosu'nun. Günün en ünlü, en sevilen sanatçıları sahne alırlardı bu gazinoda. Bu gazinonun karşısındaki apartmanlardan birinde oturan Sevim Tuna, değişmez solistlerinden biriydi Bebek Gazinosu'nun.

Gazinonun içinde bulunduğu parkın öte ucunda Bebek Vapur İskelesi, onun yanında da 20. yüzyılın en ünlü mimarlarından Kemaleddin Bey'in 1915 yılında yaptığı biblo kadar güzel Bebek Camii vardı. Bugün de bu güzel cami, Bebek kıyılarını olanca güzelliğiyle süslemeyi sürdürmektedir.

Sonra birkaç yalı ve bomboş bir sahil şeridi Küçük Bebek'e uzanırdı. Bugün binalar biraz azmanlaştı fakat yerler sabit kaldı.

Küçük Bebek'te, yolun sol yoluna dizilmişti binalar. Bahçe içinde apartmanlar... Arifi Paşa Korusu'na kadar tırmanan birbirinden güzel apartmanlar. Ve tepelerin üstündeki Roberi College adlı

Amerikan Okulu'nun binasının o dev bahçesine giriş kapısı da bunların arasındaydı.

Bugün sıra sıra yatların dizildiği Küçük Bebek kıyılarında eskiden birkaç varlıklı ailenin mütevazı sandalları bağlı dururdu. Denizin hafif dalgalarıyla nazlı nazlı oynaşan sandallar...

Ve denize giren çocuklar, gençler, bu kıyıya ayrı bir hareket katarlardı.

Küçük Bebek'ten sonra, Rumelihisarı'na girilirdi farkında bile olmadan. Bebek'ten çıkarken bu gözde semte neden Bebek adının verildiğini söylemeden uzaklaşmak doğru olmaz herhalde.

Vaktiyle burada, günün subaşısı Bebek Ahmed Paşa bir konak yaptırdığından semt onun adıyla anılmış. Sonra halkın diline uzun geldiğinden önce subaşı sözcüğü, sonra Ahmed Paşa'sı tenzilâta uğramış ve semt Subaşı Ahmed Paşa'nın lâkabı Bebek'le anılır olmuş.

Eskilerin anlattıklarına göre Subaşı, gerçekten de Bebek kadar güzel bir adammış. O yüzden kendisine Bebek lâkabı verilmiş.

Güzelliği hâlâ dillerde dolaşıyor rahmetlinin.

Rumelihisarı

Küçük Bebek'ten çıkıp Rumelihisarı'na girerken önce Orhan Veli çıkar karşımıza:

...Urumelihisarı'na oturmuşum;
Oturmuş da bir türkü tutturmuşum:
İstanbul'un mermer taşları,
Başıma da konuyor, konuyor aman
Martı kuşları..." diyen şair Orhan Veli Kanık...

Gerçekten de oturmuştur Urumelihisarı'na. Tutturduğu türkünün sesi duyulmasa da omzuna, başına martı kuşları kuşkusuz konmuştur.

Ama yakından bakarsanız o oturan ve başına kuşlar konan kişi Orhan Veli değildir. Yüz uzunluğuyla rahmetli şaire benzeyen bir kişidir. Kaç kereler görmüşümdür, nice saatler sohbetler etmişizdir, nice defalar Pasaj'da aynı masada birlikte olmuşuzdur Orhan Veli'yle. Yalnız benim değil, onu tanıyan, bütün arkadaşlarının görüşü böyledir.

Orhan Veli'ye benzemese de o heykelin yeri bambaşkadır. Bir sanatçıyı canlandıran, onu gelecekteki nice kuşaklara tanıtan bir vefakârlık anıtıdır bu heykel.

İstanbul'da, Boğaziçi'ndeyim
Bir garip Orhan Veli.
Veli'nin oğlu...
Tarifsiz kederler içindeyim...

Böyle bitiriyordu İstanbul Türküsü adını taşıyan şiirini. At içinden tarifsiz kederleri sevgili şair. Yalnız eserlerinle değil, senin için dikilen bu heykelle de yaşıyorsun ve kıyamete kadar da yaşayacaksın. Buna sevinmen gerekir artık...

Bu değerli şairin heykeli arkasında yükselen tepede bir başka şairimizin daha müze haline getirilmiş evi Aşiyân vardır. Tevfik Fikret'tir bu şairimiz. Aşiyân (Kuş yuvası) adını verdiği evi müze hâline getirilmiş, mezarı da Eyüpsultan'dan bu evin bahçesine nakledilmiştir.

Bundan ötede o büyük Kayalar Mezarlığı başlar. Denize pek yakın bir noktadan tepelere yükselen bu eşsiz manzaralı mezarlıkta başka bir "İstanbul âşıkı" olan Yahya Kemal'in de mezarı vardır. Aziz İstanbul'una tepelerden değilse de oradan bakar.

Milletvekili seçilip Ankara'ya yerleştikten sonra Atatürk'ün bir akşam sofrada'Ankara'ya alıştınız mı?" sorusu üzerine, "Alışmaya çalışıyorum Paşam" cevabını veren şaire, Ankara'nın en çok neyini sevdiğini soran Atatürk'e verdiği cevap nasıl unutulur?.. "İstanbul'a dönüşünü Paşam" demiştir belki de iç çekerek.

Yahya Kemal gibi daha nice İstanbul sevdalısı bu kabristanda ebedî uykularındadırlar.

Nice hikâyeler anlatılır Rumelihisarı'yla ilgili. Fatih Sultan Mehmed Han İstanbul'u kuşatmaya hazırlanırken Bizans İmparatoru'ndan bir sığır derisi kadar arazi vermesini istemiş kendisine. İmparator hem şaşırmış bu isteğe hem de hükmü ne ola ki diye düşünüp, bir sığırın derisini yüzdürüp güvendiği bir adamıyla göndermiş Osmanlı'nın genç padişahına. Fatih, imparatorun adamının gözleri önünde deriyi zeytinyağıyla bir güzel yağlamış. Sonra keskin bir bıçakla incecik incecik kestirmiş deriyi. İp haline getirdikten sonra da yine zeytinyağıyla yağlata yağlata gerdirmiş adamlarına. Sonra uç uca diktirmiş o upuzun deri kaytanları. O bir sığır derisi kadar olan yer bugün Rumelihisarı'nın üzerinde yükseldiği alanı kaplamış. Ve Bizans İmparatoru'nun adamına "İşte getirdiğin bir sığır derisinin kapladığı alan..." demiş. Sonra da "Fazlası var mı?.." diye sormuş. Gerçekten de fazlası yokmuş sığır derisinin kapladığı alanın. Adam şaşkın ve pişman halde Bizans'a dönmüş.

Fatih bu alanda, ecdadı Yıldırım Bayezid'in yaptırmış olduğu Anadoluhisarı'nın tam karşısında bulunuyorduRumelihisan'nı dikmiş. Öyle bir hesaplı dikilmiş ki bu hisar, Karadeniz'den gelen bütün gemiler karşılıklı bu iki Türk hisarının top menzili içine girmiş.

Rumelihisarı öyle şekilde bina edilmiş ki; surlar ve hisarlara tepeden bakıldığında, eski yazıyla Mehmed yazısı teşkil etmiş.

Daha nice öyküler anlatılır bu tarihî hisarla ilgili.

Rumelihisarı'nda fazlaca bir yenilik yoktur. Eski binalarıyla, yapılarıyla benim gençliğimin Rumelihisarı'yla aynı havayı taşır görünüş itibariyle. Tabi eski insanları uçup gitmiştir. Onların sadece anıları kalmıştır bu yörede.

Rumelihisarı'ndan ötede, yüksekçe bir noktada Cemil Bey Bağı

vardı benim gençliğimde. Burada nefis manzaralı güzel bir gazino ve çeşitli hayvanlardan oluşan bir de minik hayvanat bahçesi vardı. Güzel, çok güzel bir yerdi orası. Bu tepenin eteğinde deniz kenarında da ünlü ses sanatçımız Müzeyyen Senar'ın yalısı vardı. Oğlu Ömer'le kızı Feraye bu yalıda mı doğmuşlardı bilemem ama bu yalıda büyüdükleri muhakkak...

Hisar'ın eski ünlü sakinlerinden, Allah uzun ömürler versin bir tek Müzeyyen ablamız kaldı. Fakat sanırım artık o da Hisar'da oturmuyor.

Baltalimanı

Rumelihisarı'ndan sonra Baltalimanı gelir.

Kıyıda bulunan "Kemik Hastalıkları Hastanesi"yle bir köşesinde Hidrobiyoloji Enstitüsü'nün bulunduğu büyük ve güzel bina ise, yaklaşık 125 yıllık geçmişe sahip eski bir sahil saraydır. Bu binanın Mustafa Reşid Paşa tarafından Sermimar-ı Hassa Sarkis Balyan'a yaptırıldığı bilinir. Daha sonra bu bina, Sultan Ahdülmecid'in kızı Fatma Sultan'la evlenen Reşit Paşa'nın oğlu Galip Paşa'ya kalmıştır. Binada en son oturan ise, Damad Ferid Paşa olmuştu. Bu tarihî bina bugün yukarıda da söylediğim gibi Baltalimanı Kemik Hastanesi olarak kullanılmakta...

Baltalimanı'nın bir başka güzel ve önemli tesisi ise, hiç kuşkusuz Polis Dinlenme Evi. Otel bölümüyle, restoranıyla, pastanesiyle gerçekten mükemmel bir tesis...

İstanbul'un kuşatması sırasında, Osmanlı donanmasının başında bulunan Baltaoğlu Süleyman Paşa, deniz yoluyla Marmara'ya geldikten sonra, donanmasını Boğaziçi'nin bu limanına çekip Ordu-u Hümayûn'un Edirne'den gelmesini beklediği için, burasının onun adına izafeten Baltalimanı adıyla anıldığı söylenir.

Baltalimanı, Rumelihisarı'yla Emirgân arasında bir küçük köprü vazife-

si gören mütevazı bir yerleşim bölgesidir ve dar bir alanı kapsamaktadır. Arazinin denizden uzak kısımları boş ve koruluk alanlardır.

Emirgân

Baltalimanı'ndan hemen sonra Emirgân gelir... Eskilerin Mirgûn adıyla da andıkları Emirgân... Ve Emirgân denildiği zamanda ilk akla gelen Çınaraltı olur elbette. Adı edebî dergilere isim olmuş o güzeller güzeli Çınaraltı... Özellikle yaz aylarında, geceleri ve gündüzleri en ünlü kişileri bu ulu çınar ağaçları altındaki çay bahçesinde görebilirdiniz. Şairler, edipler, emekli hariciyeciler hatta eski bakanlar ve başbakanlar

dahi buranın müdavimleriydi.

O bilimsel, edebî, sanatsal hatta dış politika üzerine sohbetler en salâhiyetli ağızlardan yapılırken nargileler içilirdi. Emirgân'ın o lezzetli Kanlıkavak suyuyla pişirilmiş ve demlenmiş tavşankanı çaylar yudumlanırdı.

Bu sohbetlerin arasında zaman zaman geçen bir otobüsün sesiyle denizde uzaktan seyreden bir takanın motor sesinden başka ses duyulmazdı. Havası güzel, suyu güzel, çayı güzel, atmosferi güzel bir yerdi Çınaraltı... Gürültüsüz ve sakin bir köşe... Ve ünlü kişilerle onları saygıyla dinleyenlerden ibaret seçkin bir çevresi vardı, Emirgân'ın o dillere destan olmuş Çınaraltı Çayhanesi'nin...

O güzeller güzeli tavşankanı çayına güzellik katan Kanlıkavak Suyu'nun kaynağı çeşme, dört musluğuyla gürül gürül akardı. Suyu gibi çayına da doyum olmazdı Emirgân'ın. Bu nedenle ellerindeki büyük tepsileri, tavşankanı demli çayın bulunduğu ince belli cam bardaklarla doldurmuş garsonlar masalar arasında dolaşırken boşları alıp yerlerine doluları bırakırlardı sık sık.

Hangi masaya kaç çay bıraktıklarını garsonlar hesaplamazlardı. Hesabı çayları içen müşteriler tutar, "Şu kadar çay içtim" diyerek

parasını öderlerdi. Çünkü içenlerin hesabı daha doğru olurdu. Oraya gelenlerin hiçbiri, bir bardak çay parasından kâr etmeyi düşünmezdi.

Yaz aylarında deniz kenarındaki kazanda mısır kaynatan mısırcıyla sessizce masalar arasında dolaşan kuruyemişçi ve kâğıthelvacı da Çınaraltı'na ayrı bir renk katan esnaf olurdu. Sattıkları mallar da oradaki müşterilere ve Çınaraltı'nın şanına lâyık güzellik ve tazelikte olurdu.

Çınaraltı'nın yanında 1781 yılında I. Abdülhamid tarafından yaptırılan Emirgân Camii vardı. Bugün de var. Kagir binası ahşap çatıyla ve kiremitle örtülü bu caminin tek şerefeli bir minaresi, mermer bir sekiden çıkılan hünkâr kasrı da vardır. Güzel mimarisiyle Emirgân'a da Çınaraltı'na da ayrı bir güzellik katar bu cami. Çınaraltı'nın birkaç adım ötesinde, Sabancı ailesinin malı olan ve içinde bir at heykeli bulunan büyük bahçesi içinde güzel bir köşk vardır. Oldukça eski bir köşktür bu. Sakıp Sabancı'nın babası Ömer Sabancı Ağa tarafından eski sahiplerinin varislerinden satın alındığı bilinir.

Demir parmaklıklı kapısından bakıldığında çok güzel bir at heykeli görüldüğünden burası halk arasında Atlı Köşk diye anılmıştır.

Emirgân'da bütün bu saydıklarım bugün de mevcuttur. Ama çayhaneyi işletenler kusuruma bakmasınlar; Çınaraltı'nın o eski tavşankanı çayından bugün eser kalmamıştır. Çınaraltı'mızın eskisine kıyasla bugün hayli lüksleşmiş masaları ve koltuklarında da eski müdavimlerinden en ufak bir eser kalmadığı gibi...

Çınarlatı'nı da çoktan anılarımıza gömdük zaten...

İstanbul'un pek çok köşesi gibi Çınaraltı'nı ve Emirgân'ı da anılarımızda yaşamaya çalışıyoruz.

Ve ötesi...

İstinye, Tarabya, Yeniköy...

Onlar artık benim gençlik yıllarımın îstinye'si, Tarabya'sı,

Yeniköy'ü değil. Boğaziçi'nin o güzel kıyılarında birer dağdağalı kent yavrusu olup çıkmışlar...

Lüks gazinolar, restoranlar, balık lokantalarıyla kişiliklerini tamamen yitirmişler. O kadar ki oraların köklü insanları, arka sokaklarda kendi iç âlemlerine çekilmişler. Eski yerlerini oralara eğlenmeye gelenlere terk etmişler âdeta.

İstinye koyunda gemilerin onarıldığı kızakları, tersaneyi dahi arıyor gözlerim oradan gelip geçerken. Fenerbahçe Kulübü'nün kürek şubesi vardı İstinye koyunda. Büyükdere'de yüzme müsabakaları yapılırdı. Boğaz'ın bu kıyıları birer spor yuvasıydı. Bugün koyları marina halinde yelkenliler ve lüks gezi motorları kaplamış durumda. Ne kürek sporu kalmış oralarda, ne yüzme sporu.

Yeniköy'e uzanan kıyılar lüks yalılar tarafından kaplanmış durumda. Eski ahşap, yine günler, yıllar görmüş yalılar parmakla sayılacak kadar azalmış o kıyılarda.

Oralarda eski günleri yaşayanların içleri burkuluyor gördükleri karşısında. Âdeta kişiliklerini yitirmiş durumdalar Boğaz'ın bu güzel köşeleri. O eskiden kalma genişlikteki caddeler bugünün yoğun trafiği içinde bunaltıcı bir hâl almış.

Tarabya burnundaki beyaz boyalı o ahşap Tokatlıyan Oteli bir gecede alevlere yenik düşüp kül oldu. Dev bir istridyeden çıkmış muhteşem bir inciyi andırırdı o güzel bina. Gözler onu nasıl aramaz?

1930'lardan kalma Boğaziçi yolları, 2000'li yıllara girdiğimizde o yoğun trafiğe cevap vermek için zorlanıyor bugün.

İster arabayla, ister otobüsle o yollardan Boğaz'a gidip gelmek bir işkence bugün İstanbul halkı için. Yazık ki, ne yazık!

Büyükdere

Büyükdere'den geçmek bile istemiyor bugün canım. O güzel, o sakin, o tertemiz Büyükdere de Boğaz'ın "işkence" veren köşele-

rinden biri olmuş bugün. Gerçi denizin üzerinden geçen kazıklı yol trafik işkencesini büyük ölçüde hafifletti ama geçmişe özlem işkencesini bıraktı yerine. Yörenin birçok özelliği ve güzelliği yok oldu bu kazıklı yolla.

Bunların başında hiç kuşkusuz Beyaz Park yer alıyor. Denizin üzerindeki gazino yine denizin üzerinde kalmış ama denizden de hayli uzakta. Önünde "deniz" olarak bir "havuz" kalmış sadece. Sonra kazıklı yol geliyor, onun ötesinde de deniz...

Beyaz Park' ın yanındaki o güzeller güzeli Deniz Hamamı da* * * bu arada en ufak bir iz kalmamacasına tarihe karışmış bulunuyor. O ahşap ve güzeller güzeli Deniz Hamamı, Büyükdere'nin bir ziynetiydi.

Büyükdere'nin o güzel, o mütevazı, o saygı ve sevgi dolu insanları da köşelerine çekilmişler. Belli ki, onların canları da artık nice tatlı anılarıyla dolu yerlerin, bugünlerini görmeye dayanamıyor.

Çayırbaşı bile eski hâlini yitirmiş bugün. Büyükdere Fidanlığımla giden ağaçlı yola dokunan olmamış bereket versin. Orası eskiden günümüze kalan bir yadigâr... İnşallah hep öyle kalır.

Büyükdere'den Sanyer'e giden ana cadde üzerindeki bazı eski binalar gözlere güzellik veriyor. Onlar bu güzel restorasyonlarla yeniden gençleşmiş hatta belki de gençliklerinden daha güzel renklere bürünmüşler. Aralarında en güzeli ve de en büyüğü hiç şüphe yok ki Vehbi Koç'un eşinin adını taşıyan Sadberk Hanım Müzesi. Bu güzeller güzeli konağın içi de başka, bambaşka güzel. Nice değerli antika eşyalarla dolup taşan camekânlarıyla sanki bu tarihî binaya eski günlerini yeniden yaşatıyor gibi.

Maslak'tan gelen ve Hacıosman Bayırı'ndan Büyükdere'ye inen yolun hemen kenarındaki semtin o şifalı suyu Kefeli Çeşmesi yine olduğu yerde duruyor çok şükür. Bu suyun böbreklerdeki taş ve kuma iyi geldiği benim çocukluk yıllarımdan beri bilinir.

Büyükdere, Boğaziçi'nin en güzel, en sakin, en havadar yerle-

rinden biriydi. Çayırbaşı'ndaki Deniz Kuvvetleri binasıyla burası yine güzel. Deniz Kuvvetleri'nin beyaz martıları, Büyükdere'nin en büyük süsleri bugün de. Az ötede güzel bir parkın içinde yer alan ve Türk Deniz Kuvvetleri'ni yeniden kuran Kaptan Paşa olarak tanınan Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın büstü ise, donanmamızın bir kadirşinaslık anıtı olarak duruyor gözlerde ve gönüllerde. Cezayir gemilerinde çalıştığı için Cezayirli lakabıyla anılan Gazi Hasan Paşa, Osmanlı donanmasının, Çeşme baskınıyla tamamen yakılmasından sonra, Deniz Kuvvetleri'ni yeniden kuran büyük denizcimizdir. Evcilleştirdiği aslanıyla beraber gezen aslan yürekli bir Kaptan-ı Derya olarak Türk denizcilik tarihinde önemli bir yeri vardır Gazi Hasan Paşa'nın.

Sarıyer

Boğaziçi'nin Rumeli yakası, yerleşim bölgesi olarak Sarıyer'de son bulur. Gerçi buradan ötede bir de Rumelikavağı vardır ama orası hâlâ "balıkçı köyü" özelliğini korumaktadır. Buradaki balık restoranları "köy"ün en büyük canlılığı ve bereketidir.

Fakir ve mütevazı Rumelikavağına göre, aşırı lüks diyebiliriz bu balık restoranları için. Oysa burada eskiden tipik balıkçı meyhaneleri vardı. Orada rakı içip balık yemek gerçekten bugünkünden çok daha güzeldi. Fazla sosyetik yerler oldu bu restoranlar Rumelikavağı için bence.

Biz Rumelikavağı'nı bırakıp Sanyer'e dönelim.

Bugün Sarıyer de eski Sarıyer değil ne çare. O sakinliğinden, o güzelliğinden eser kalmadı artık. Eskiden bir kasabaydı, bugünse "kent" oldu Sarıyer. Yaz aylarında ise Arabistan'ın Boğaziçi ili durumunda...

Çırçır Suyu'na inen arabalar güzel bir günün başlangıcını teşkil ederdi Sarıyer'de. Bir akşam evvelden evde yemekler hazırlanır,

vapurla Sanyer'e gidilirdi. İskeleden çıktıktan sonra biraz yürüyünce hemen sol kolda Çırçır'a giden arabalar sırayla beklerdi. Çolukçocuk, genç-yaşlı, onlara binilir ve tıkır-tıkır Çırçır yolu tutulurdu. Toprak bir yol ama çevresi yeşil; hem de yemyeşildi. Doğal güzellikler arasından giderdi arabalar Çırçır'a. Orada Çırçır Suyu şişeleri gelir ve sofralar kurulurdu. Tertemiz bir hava içinde tertemiz suyla güzel bir gün geçirilirdi.

Akşam dönüşte mutlaka Sarıyer Börekçisi'ne uğranır o güzel kıymalı-peynirli börekler, birbirinden güzel poğaçalar alınır ve tekrar iskelenin yolu tutulurdu.

Sarıyer sahilinde, iç tarafta sırayla balıkçı lokantaları vardı. İçkili lokantalar. Burada denizin o güzel havasını soluyup manzarasını seyrederken rakılar içilir, balıklar yenirdi. Hem de sudan ucuz fiyata.

Lüks restoranı da vardı Sanyer'in. Vapur iskelesinin hemen yanındaki Canlı Balık,... İstanbul'da deniz balıkları canlı olarak ilk kez bu restoranın ortasındaki havuzda müşterilerin beğenisine sunulmuştur.

Sarıyer'den Rumelikavağı'na giden yolun yükseldiği yerde, Boğaz'ı kuşbakışı gören bir noktada meşhur Telli Baba ziyaretgâhı vardır. Nice yıllardan beri burası özellikle eş arayan genç kızlarla yeni evlilerin ziyaret ettikleri bir makamdır. Telli Baba'nın sandukası gelin telleriyle örtülmüştür. Türbenin loşluğu dahi o tellerin gümüş rengi ışıltısını önleyemez. Dualar edilir, adaklar adanır Telli Baha'da. Donanmış gelin arabalarıyla buraya gelen gelinle damatların sayısı her geçen gün daha da artmaktadır. Nikâhtan sonra Telli Baha'yı ziyaret bir âdet olmuştur artık.

Sarıyer Telli Baba'sıyla da ayrı bir özellik taşır.

Sarıyer belki bugün de güzeldir. Fakat eski Sarıyer çok daha sakin çok daha güzeldi bana soracak olursanız...

Bizim Cağaloğlu

Sultanahmet Parkı'nda soldan sağa Feyyaz Tokar, Cem Atabeyoğlu Selmi Andak. Selâhaddin Enis'in özel arşivinden

Bizler saygıyla, sevgiyle yoğrulmuş bir kuşaktık.

Mahallemizin bütün büyüklerine, bütün esnafına karşı saygıda zerrece kusur etmezdik.

Bir gün okula biraz gecikmiştim ve koşarak gidiyordum. Evle okulumuzun -İstanbul Erkek Lisesi'ninarası 400-450 metre kadardı. Zil çalmadan okulda olmalıydım. Zil çaldı mı, gelenler "orta kapıdan içeri alınırdı ancak. "Orta kapıdan girmek"se, o yüksek

fakat yatık mermer merdivenlerin sonunda elleri arkasında duran müdürümüz Celâl Ferdi Bey'le karşı karşıya gelmekti maazallah...

Öğrenci babası, çok ama çok değerli bir müdürdü Celâl Ferdi Bey. Ancak okula geç kalanları affetmeyen bir yaradılıştaydı. Onun "Neden geciktin?" sorusuna muhatap olmak bile, çok sevdiğimiz ve saydığımız o insana karşı ağır bir suç işlemişiz gibi gelirdi bizlere. Zil çalmadan, yan kapılardan kendimizi okul binasına sokmak zorundaydık.

Tıp dünyamızın uluslararası bir üne sahip değerli hocası Prof. Dr. Mazhar Osman (Usman) Bey'in evi, Cağaloğlu'ndaki dört yol ağzının bir köşesindeydi. Bir köşede bugün Gazeteciler Cemiyeti'nin Basın Sarayı adıyla anılan binası, ikinci köşede İran Konsolosluğu, üçüncü köşede Millî Eğitim İl Müdürlüğü binası, dördüncü köşede bugün yerinde bir iş hanı ve altında bir eczane bulunan Mazhar Osman Bey'in evi bulunurdu.

Aksilik bu ya, ben tam koşarak oradan geçerken Hoca da evinden çıkmış, şoförü Mahmud, kapıyı açmış, o da otomobiline binmek üzere. Mazhar Osman Bey tam eğilip arabasına girerken birden doğrulmuş. "Koşma... Koşma... Koşacağına evinden beş dakika önce çık" diye seslenmişti.

Ben hemen anî bir fren yapmış, adımlarımı ağırlaştırmıştım kendisini saygıyla selâmladıktan sonra.

O günden sonra da geç kaldığım günler arka sokaklardan koşmayı tercih ettim Hoca görmesin diye...

Eli iş tutan, ekmek parasını kazanan koca gençler olmuştuk ama yine de elimizde veya ağzımızda sigarayla mahallemizin sınırları içine girmeyi aklımızdan geçilmemiştik.

Çevremiz, mahallemiz hocalar, profesörler, ünlü hekimler muhitiydi. Mazhar Osman Usman'lar, Kâzım İsmail Gürhan'lar, Ekrem Şerif Ege'liler ve daha niceleri... O büyük insanlara, o değerli hocalara saygısızlık etmeyi hangimiz kendimize yakıştırabilirdik ki!..

Okula giderken her esnafa dükkânın kapısı önünden, "Hayırlı işler olsun" demeden geçmezdik, geçemezdik.

Orası "Bizim Cağaloğlu" diye andığımız, seçkin insanların semtiydi. Biz de gençler olarak o semte lâyık olmaya çalışmalıydık. Hepimiz böyle düşünürdük...

Gün geldi aramızdan da seçkin insanlar, değerli profesörler, mimarlar, avukatlar, yargıçlar, mühendisler, öğretmenler, gazeteciler, yazarlar, şairler, hekimler, sanatçılar çıktı.

Demek ki o güzel semte, Bizim Cağaloğlu'na elimizden geldiği kadar lâyık olabilmiştik... Bununla artık bir avuçtan da az kalmış eski bizim Cağaoğlu'nun delikanlıları, gençleri olarak iftihar ediyoruz hâlâ. Bizim Cağaloğlu'nun bugün sadece adı kalmış olsa da...

O güzel Cağaloğlu geceleri

Bizim Cağaloğlu'ndan söz ederken Sirkeci'den Sultanahmet'e, oradan Çemberlitaş'a ve Yeşildirek'e kadar yayılan çevrenin o güzel insanlarını, o güzel esnafını, o güzel köşelerini ve bizim için ikinci bir okul olan Eminönü Halkevi'ni unutmak mümkün olabilir mi hiç?

Çoğu ilkokul, ortaokul ve liseyi birlikte okumuş bir arkadaş grubumuz vardı. Onlarla ne güzel günlerimiz, ne güzel gecelerimiz, ne güzel arkadaşlıklarımız oldu...

Hele anılar... Onları yazmak ayrı bir kitaba bile sığmaz...

Çevreye kesinlikle en ufak bir rahatsızlık vermeyen muziplikler, oyunlar, şakalar... Çevreye rahatsızlık değil bilâkis neşe verirdi bizim toplanmamız. Bir tanesini anlatmadan geçemeyeceğim:

Bugün Gazeteciler Cemiyeti'ne bağlı Basın Sarayı binası Eminönü Halkevi'ydi. Onun yanındaki hanın yerinde halkevinin bahçesi vardı. Yaz aylarında bu bahçe bir çayhane halinde semtin insanlarını sinesinde toplardı.

Tam karşısında İran Konsolosluğu'nun geniş bahçesi vardı. Bu bahçede parmaklıkların yanından kaldırıma doğru taşmış erik ağacının eriklerini gelen geçen koparırdı. O akşam da bizim arkadaşlardan bazıları, kaldırımlara taşmış dallardan birkaç erik koparacak olmuşlardı.

Muzip arkadaşlarımızdan biri konsolosluk kavasının pek yakın bir yerdeki evine koşmuş, "Konsolosluk topraklarına tecavüz var" diye haber vermiş. Kavas telâşlanmış, soluğu Yeşildirek Karakolu'nda almış. Biraz sonra başta kavas, arkasında iki polis memuru ve bizim muhbir arkadaşımız birlikte çıkageldiler olay mahalline.

Etraf araştırıldı, bahçede kimsecikler yok tabii.

Polisler önce kavası sorguya çektiler. O da topu bizim arkadaşımıza attı haliyle. Bizimki, polislere son derece ciddî bir tavır içinde açıklamada bulundu:

Bu erik ağacının kökü nerede? İran Konsolosluğu'nun bahçesinde. O bahçenin toprağı kime ait? Elbette, İran devletine... Bu topraktaki bir ağaçtan yetişen erikler kime ait olur? Elbette İran devletine... Onları koparıp yiyen İran'ın topraklarında yetişen ve İran'ın malı olan erikler aracılığıyla bu topraklarda bir tecavüz meydana getirmez mi?.."

Polisler şaşkın, kavas onlardan da şaşkın. Bahçede bulunan yaşlısı, genci, kadını erkeği herkesi bir gülmedir almış gidiyor.

Bizim diğer muzipler işi daha da kızıştırıyorlar bu arada:

"Aslında bu daldan dökülen erikleri çiğnemek dahi, İran devletinin malını ayaklar altına almak değil midir?.."

Polislerin kafası büsbütün karışıyor tabi.... Bir başkası daha başka bir fit sokuyor konuya:

"Konsolosluk görevlilerinin vazifesidir bu yere düşen erikleri toplamak da, daldan erikleri koparanları yakalamak da..."

Haydaaa... Bu kez bütün gözler kavasa dönüyor. Adamcağız

büsbütün şaşırıyor. "Bu konu karakolda zapta geçer de ertesi gün o zabıt Konsolos'a gelirse," diye...

Sonunda iş tatlıya bağlanıyor tabi. Polisler memnun, başlarına zorlu bir tahkikat konusu açılmadı diye. Kavas memnun, başı ertesi sabah derde girmeyecek diye. Olayı izleyenlerse son derece girgin bol bir geceyi kahkahalar içinde geçirdikleri için... Saatlerin nasıl geçtiği fark edilmiyor. Çayhanenin kapanma saatinin gelmiş olduğunu anlıyoruz hepimiz. Ve neşe içinde evlerimize dönüyoruz...

Bu muzipliğin mimarı kim miydi?.. Büyük bir bankanın (adı lâzım değil), büyük bir şubesinin (yeri gizlidir) müdürlüğüne kadar yükselecek bir arkadaşımız. Tabi onun da adı lâzım değil...

Bir zamanlar Cağaloğlu gençliğimiz

Meşhur ayyaş Bekri Mustaf,a bir gün iyice dumanlı bir kafayla Sultanahmet'ten geçerken kazan kaldırıp "İstemezüüük!" diye bağrışan yeniçerilerin arasına karışmış ve Topkapı Sarayı'na doğru yürüyüşe katılmış.

Sarayın dış kapısı önünde "İstemezüük" sesleri yükselirken o büyük kapı açılmış. Çıkan vezir, "Hünkârımız bir temsilcinizi görmek ister"' dediğinde herkesin sesi kesilmiş. Bu anda hâlâ "İstemezükf" diye bağrışan Bekri Mustafa'nın arkasına tekmeyi atıp öne fırlatmışlar. Öyle ya kapıdan içeri girip de hemen oracıkta kelleyi kaptırmak da var. Kazan kaldıran asiler buna yanaşırlar mı?

Bekri'yi alıp padişahın huzuruna çıkarmışlar. Huzura çıkınca bizimkinin kafası biraz yerine gelip ayılır gibi olmuş. Hünkâr, "A be kimi istemezsiniz, neyi istemezsiniz?.."diyecek olduğunda, hemen cevabı yapıştırmış: "Meyhaneci Apostol'u istemezük" diye konuşmuş. Padişah büsbütün şaşırmış bu cevap karşısında, "Neden istemezsin be adam?.." diye sormaktan kendini alamamış. Bekri

Mustafa, saygıyla ve sükûnetle cevaplamış bu soruyu: "Sabahları dükkânı geç açıyor, akşamları erken kapıyor da ondan padişahım."

Atmışlar kapıdan dışarı koca ayyaşı...

Biz de kıraathanelerin erken kapanması yüzünden sohbetlerimize özellikle yaz aylarında Sultanahmet Parkı'nda veya Beyazıt Meydanı'ndaki havuzun başında devam ederdik. Ancak havaların soğuması ve kış aylarının başlaması bu ekstra sohbetlerimizi önlerdi. Sonunda bir arkadaşımız evinin giriş katındaki pencereyi kapıya dönüştürerek oradaki odayı bir lokal haline getirince kış aylarında da geç vakitlere kadar çayımızı, kahvemizi içerek sohbeti sürdüreceğimiz bir yere sahip olmuştuk. Hem de yine bizim semtteki Vali Konağı veya belediye binası önünde Adliye Kıraathanesi sahipleri Hasip Bey'le kardeşi Edip Bey veya Pehlivanlar Kıraathanesi diye de anılan Bozkurt Kıraathanesi sahibi Rafet Pehlivan için "İstemezüük" diye bağnşmamıza gerek kalmadan.

Muzaffer kardeşimiz lokali geç saatlere kadar açık tutabiliyordu. Tabi bunun için Alemdar Karakolu'ndan izin almıştık. Bizim lokale kumarın en basiti dahi girmemişti. Ne tavla vardı ne de bir deste iskambil... Geceleri devriye gezen polisler uğrardı lokalimize. İçleri ısınsın diye birer çay ikram ederdik, sürüp gitmekte olan sohbetimize kulak misafiri olurlardı. Üstelik konu komşudan en ufak bir şikâyet olmamıştı. Gürültümüzden rahatsız olan tek kimse çıkmamıştı. Polis de anlayış göstermişti.

Geç saatlere kadar açık olmamız yüzünden birer kültür deıya sı olan iki ünlü bîmekân da bizlere katılır olmuşlardı. Saygı ve ikram gördükleri bir yerde üstelik kendilerini dinleyip bir şeyler öğrenmeye çalışan genç insanlara neden yaklaşmasınlardı? Bunlardan biri yüksek tahsil görmüş, altı-yedi lisanı konuşan Tarık Carım, diğeri ise ünlü Neyzen Tevfik'ti. İlki büyükelçilikler yapmış ünlü bir diplomatımız ve yazarımız Fuad Canın'ın kardeşiydi. Diğeriyse Atatürk'ün sofralarında dahi bulunmak bahtiyârlığına

erişmiş olan, büyük hiciv ustası ve ünlü ney sanatçısı Neyzen Tevfik (Kolaylı)...

İkisi de bilgi açısından birer deryaydılar. İç âlemlerini yakından tanıyacak ve anlayacak kişiler bulamamalarının verdiği yalnızlık duygusunun etkisiyle olacak alkolü kendilerine dost bilmişlerdi.

Tarık. Canın artık konuşacağı lisan kalmadığından olacak o sıralarda kendini hayvan dillerini araştırmaya vermişti. Kediler nasıl miyavladıklarında ne demek istediklerini, köpeklerin neyi anlatmak için nasıl havladıklarını anlatırdı uzun uzun. Hatta onlarla da yetinmeyip kendisini vahşî hayvanların dillerine de vermişti. Aslanın eşini çağırırken "Kap... Kap... Kleo!.." diye bağırdığını söylerdi. Hem de aynı sesleri aynı yüz hareketleriyle çıkararak...

Altı-yedi (belki de daha fazla) lisanı anadili gibi konuşurdu Tarık Carım Hoca. Ayrıca on-on iki dili de meramını anlatacak kadar, söyleneni anlayacak kadar bilirdi. Çeşitli dillerden bilimsel eserler tercüme etmişti. Parası tükendiğinde yabancı gazetelerden yaptığı tercümeleri gazetelere götürüp yolunu bulurdu. O gazeteler, geceleri geç vakitlerde ayazdan ırak kuru bir yer buldu mu, altının yatağı üstünün yorganı olurdu. Belirli bir mekânı yoktu. Nerede akşam, orada sabah deyip altına bir gazete serip üzerine bir gazete çekip uykuya dalardı...

Neyzen Tevfik de yalnız saz âleminde o eşsiz neyzen değil, aynı zamanda birbirlerinden güzel hicivleriyle de edebiyat âlemimizde ölümsüzleşmiş bir kişiydi.

Yakası açılmadık nice hicivlerini okumuştu o gür sesiyle bizlere. Onları o zamanlar içtiğim Büyük Kulüp sigarasının mukavva kutusunun arka kapağına not ederdim.

Neyzen'in hiçbir yerde yayımlanmamış, yayımlanmasına da imkân olmayan yakası açılmamış hicivleriydi bunlar. Okuyanlar beni mazur görsünler lütfen, onları buraya alamayacağım için. Hem ünlü kişileri hicveden dörtlüklerdir bunlar hem de

noktası noktasına yazmaya kalkılırsa arda kalan kelimeler anlam taşımaktan çok uzak kalır.

İyisi mi bugünün kuşaklarına onu biraz anlatmaya, tanıtmaya çalışayım:

Bir gece sohbetin koyulduğu bir anda, "Atatürk'ün sağlığında İstanbul polisini çok uğraştırmıştım..." dediğinde hepimiz şaşırmıştık. Bereket versin arkasını getirip bizleri rahatlatmıştı. "Atatürk, Neyzen'i çağırın gelsin, dediğinde İstanbul polisini bir telâştır alırmış. Öyle ya koca İstanbul'da gecenin bir vakti Neyzen nerede bulunsun?.. Sabahçı kahveleri, Tophane hamamı taranır, orada beni bulurlarsa ne âlâ! Bir gece beni Boğazkesen yokuşunda bir arsada kıvrılmış uyurken bulmuşlardı. Bir polis motosikletinin yanında, sepet diye anılan kısmına koyup saraya götürdüler. Yolda rüzgârdan biraz kendime gelir gibi oldum. Kim bilir polisler beni bulana kadar ne kadar heyecan çekmişler, telâş göstermişlerdir diye düşünmekten de kendimi alamadım..."

Eski İstanbul'un bîmekân (yersiz-yurtsuz) takımı arasında böyleleri de vardı işte.

Ne tiner bilirlerdi, ne uyuşturucu. Bütün alışkanlıkları kuru bir alkolden ibaretti.

Bu arada Neyzen Tevfik'le ilgili olarak anlatılan bir anekdotu sizinle paylaşmadan edemeyeceğim.

Bir gece Neyzen Tevfik, her zaman olduğu gibi başı dumanlı, elinde neyi, yarı kapalı gözkapaklarının arasından parıldayan kara boncuk gözleri ışıl ışıl, yalpalaya yalpalaya çok dar bir sokaktan geçiyor. Karşıdan dönemin ünlü kabadayılarından biri geliyor. Ama sokak o kadar dar ki, iki kişinin yan yana geçmesi mümkün değil. Kabadayı, kabadayılığı eline alıyor ve "Ben Allah'ın ayyaşına, ipsiz-sapsızına, çulsuzuna, avare dolaşanına, eline ekmeğini almayanına, serserilikle geçinenine yol falan vermem"

diyor. Neyzen Tevfik kenara çekilirken, "Ben sizin kadar büyük değilim. Hemen yol veririm. Buyrun, geçin" yanıtım veriyor.

Çiftesaraylar Bahçesi

Eskiden İstanbul'da eğlence de çok ucuzdu. Daha doğrusu çok ucuza eğlenilebilecek, en seçkin programları izleyebilecek yerler vardı. Bunların en başında hiç kuşkusuz Çiftesaraylar Bahçesi gelirdi. Bu bahçe, İstanbul Erkek Lisesi'nin tam yanındaydı. Vaktiyle burada çifte saraylar bulunduğu için arsası da bu adla anılmıştı. Yeşildirek Caddesi tarafındaki kapısından girildikten sonra kademe kademe aşağı inen dört katlı bir bahçeydi. En alt katta masalar vardı sahneye doğru. Buranın müdavimleri daha hava kararmadan gelirlerdi. Yanlarında sabahtan hazırladıkları yemekleri olurdu. Tam dört kattan ibaretti Çiftesaraylar Bahçesi. Diğer katlarda masalar yok, sadece iskemleler vardı. En az 2000-2500 kişi alırdı bu güzel bahçe. Çok kimse yemekleriyle gelirdi buraya.

Evden yemek getirmek serbestti. Kapıdan belidi ve çok ucuz bir duhuliye ödenerek içeri girilirdi. İçeride çay, kahve ve gazoz servisi vardı sadece. Bu da mecburî değildi. Tamamen serbestti. Yaz akşamları aileleriyle gelirdi çevre sakinleri. Hatta Beyazıt, Laleli ve Aksaray'a kadar uzanan geniş bir çevresi vardı bu bahçenin. Aileler için ayrı bölümler, bekârlar için ayrı bölümler vardı bahçede. Yaz aylarında hemen her akşam program olurdu. Cumartesi geceleri ise, sabaha kadar sürerdi program.

Türkiye'nin en tanınmış ses, saz sanatçıları, tiyatro oyuncuları, şovmenleri sahne alırlardı Çiftesaraylar'da. Bahçenin işleticisi Cemil Bey'i herkes sever ve sayardı. Burada aynı gece hem Müzeyyen Senar'ı, hem Hamiyet Yüceses'i, hem Perihan Altındağ'ı, hem Ahmet Üstün'ü dinlemek mümkündü. Sanatçıların sırası yoktu astsolist, solist, solistaltı diye. Kim hangi saatte gelirse yukarıdaki

kışlık kısımda oturur, sırasını beklerdi. Hiçbir sanatçının kapris yaptığına rastlanmamıştı Çiftesaraylar'da. Geleceğin birçok ünlü sanatçısı da sanat hayatlarına bu bahçenin sahnesinde atılmışlardı.

Sabaha karşı ayrı bir hareket başlardı Çiftesaraylar Bahçesi'nde. Önce tablalar dolusu sabah simidi gelirdi sıcak sıcak. Hemen çaylar tazelenirdi. Arkasından gazetelerin ilk baskıları...

Program genellikle Dümbüllü İsmail Efendi'nin tulûatıyla sona ererdi. Bazen de ortaoyunu oynardı kumpanya. Kavuklu'yla Pişekâr olarak Dümbüllü İsmail'le Tevfik İnce milleti gülmekten kırar geçirirlerdi.

Bu bahçede Cemil Bey'in görülmeyen fakat hissedilen otoritesi dikkat çekerdi. Alkollü birisi kapıdan içeri giremezdi. Zaten bunu fark eden gişeci ona bilet vermezdi. İçeride havayı bozacak hareket'te bulunan birisi çıkarsa, kaşla göz arasında ayakları yere basmadan dört kat bahçeden çıkarılır ve kapının önüne konulurdu. Bu konuda gerçekten çok becerikli adamları vardı Cemil Bey'in.

Kış aylarındaysa Cemil Bey, Sirkeci'deki Vakıfhanı'nın altındaki büyük kıraathanesinde pazar günleri bu tip programlar düzenlerdi. Kış aylarına rastlayan ramazanlarda da gece programları olurdu kıraathanede.

50 kuruşa, 100 kuruşa Çiftesaraylar'da musikinin de, tiyatronun da, sazın da, sözün de bütün zevkini doya doya yaşardık.

Cağaloğlu'nun nezahatine uygun nezih bir eğlence yeriydi Çiftesaraylar Bahçesi. O günleri, o programları yaşayan ve izleyenler nasıl hatırlamazlar Çiftesaraylar'da geçen geceleri. Şimdilerin gece mekânları da, bu mekânlarda yaşananlar da çok başka artık. Bu mekânların müdavimleri ne türden incelikler kazanıyorlar, ne türden anılar biriktiriyorlar ve ileride bunları torunlarına hangi duygularla aktaracaklar?.. Bu konuda yorum yapabilmem mümkün değil ama içimde bir sızı var. Bu sızının göndermelerini

ve çağrışımlarını siz okuyucularıma bırakıyorum. Gözlerinizi kapatın ve anlattığım gecelerde, Allah'ın her günü televizyondan da -neredeysenaklen verilen şimdilerin eğlence gecelerini şöyle bir karşılaştırmaya çalışın lütfen... Bana hak verdiğinizi görür gibiyim. Belki de hayat böyle bir şey... Savrulup gitmek!

Çocukluğum, delikanlılığım, gençliğim hep Cağaloğlu'nda geçti. Hatta orada evlenip çoluk çocuk sahibi oldum. İlkokulda birlikte olduğumuz arkadaşlarla neredeyse bir ömür boyu arkadaşlık ettik.

Cağaloğlu'nda yetişenlerin üç önemli evi, yuvası vardı. Ailemizle birlikte oturduğumuz evimiz, okulumuz İstanbul Erkek Lisesi ve Eminönü Halkevi...

Eminönü Halkevi, o büyük kütüphanesi, spor salonu ve sahnesiyle gençlerin arayıp da bulamadıkları yerdi. O kütüphanenin raflarını dolduran kitaplardan çok şeyler öğrenmişizdir. Spor salonunda çok ter dökmüşüzdür ve o güzel tiyatro salonunda ne unutulmaz konserler, piyesler izlemişizdir. Tamamen amatör bir sahneydi Eminönü Halkevi'nin temsil kolu. Hepsi iş-güç sahibi, önemli mevkilerde bulunan kişilerden oluşan güçlü bir kadrosu vardı. Tiyatronun baş aktörü Niyazi Boratap'tı. Kendisi aynı zamanda Bakırköy Mal Müdürü'ydü. Eşi Şükrüye (Atav) Boratap baş kadın oyuncusuydu sahnenin. Türk tiyatrosuna nice ünlü aktörler yetişmişti o gençlerin arasından. Yani bizim kuşaktan.

Sadri Alışık'lar,; Gazanfer Özcan'lar, Renan Fosforoğlu'lar; Rıza Tüzün'ler, Şakir Arseven'ler; İlhan Hemşeri'ler ve daha niceleri...

Eminönü Halkevi'nde çocuk rollerine çıkanlar ise Suna Pekuysal, Erdal Boratap, Oya Pekuysal, Atacan Aıseven'di.

Suna Pekuysal'la kardeşi Oya Pekuysal'ın anneleri de aktristti. Babaları Reşat abimizse, dekoratörüydü bu sahnenin. Erdal Boratap; baş oyuncu çift Şükrüye-Niyazi Boratap çiftinin oğullarıydı. Atacan Arseveri de yine tiyatromuzun ünlü oyuncularından Şaki

rArseuen abimizin oğlu.

Geleceğin büyük bestekârı Arif Sami Toker,; ilk öğrencilerini burada yetiştirirken kendisi de delikanlılık dönemini yaşıyordu.

Okulumuz

Benim İstanbul'umun adı benim lisemde de yaşar: İstanbul Erkek Lisesi'dir benim feyz aldığım ocak. Türk millî eğitimi hizmetinde 100 yılı çoktan gerisinde bırakmış İstanbul Erkek Lisesi...

Yetmiş yıla yakın bir zamandan beri İstanbul'u kuşbakışı seyreden bir tepenin üzerinde yükselir lisenin binası. Denize nazır arka cephesinin yuvarlak bölümdeki üst salonda, tam kapının karşısındaki pencere önünde kıpırdamadan durun. Gözlerinizin önüne Boğaziçi olanca güzelliğiyle serilmiştir. Değil vücudunuzu, başınızı bile çevirmeden gözlerinizi sola kaydırın biraz. Haliç, bir altın boynuz gibi uzanmaktadır. Bakışlarınızı sağa çevirin bu kez: Marmara, Fenerbahçe ve Adalar'a kadar en güzel şekliyle uzanmış, size bakmaktadır...,

Burası, vaktiyle Osmanlı dış borçlarını tahsille görevli Düyûnu Umumiye'nin bir İtalyan mimarı tarafından yapılmış görkemli binasıdır. Yabancılar Osmanlı'ya olan ekonomik baskılarını ifade için binalarını taht şehrine tamamen hâkim bu noktaya inşa etmiş olmalılar...

Bizim öğrencilik yıllarımızda Askerî Tıbbiye binası İstanbul Erkek Lisesi'nin Beyazıt'taki binasına taşınırken İstanbul Erkek Lisesi de Düyûn-u Umumiye'den kalan bugünkü binasına nakledilmişti. Ancak binada yatakhane olarak kullanılacak yer bulunmadığından, okul leylîden nebatiye döndürülmüş; leylî (yatılı) kısmı ise, Askerî Tıbbiye'nin Haydarpaşa'daki binasında açılan Haydarpaşa Lisesi'ne nakledilmişti...

Kısacası bizim zamanımızda İstanbul Erkek Lisesi'nde

"yatılı" kısım yoktu. Orta hâlli aile çocuklarının okudukları bir kültür yuvasıydı sadece. Aramızda varlıklı ailelerin çocukları yok muydu? Elbette ki vardı. Ancak onlar çoğunluğun hâline tamamen uyum içindeydiler. Bizler okula yamalı pabuçla geliyorsak, onlar da öyle gelirlerdi. Bizler yıpranmış ceketler giyiyorsak, onlar da yıpranmış ceketler giyerlerdi. Kimse kimseye nispet etmezdi, kimse kimseye özenmez, kimse kimseyi kıskanmazdı. Tam bir anlayış, tam bir birlik ve bağlılık içindeydik okulda.

Dönemimdeki okul arkadaşlarıma bakıyorum; aramızdan birçok bilim adamı, profesör, politikacı, bestekâr, sanatkâr, yargıç, avukat, hâkim, mimar, hekim, şair, yazar çıkmış. Fakat şükürler olsun, bir baltaya sap olamamış hiç kimse çıkmamış aramızdan. Bu da okulumuza özgü bir tılsım olsa gerek.

Okul arkadaşlarım arasında yalnız bizim değil, bütün Türkiye'nin tanıdığı pek çok isim var: Necmeddin Erbakan'lar, Prof. Mahmud Nedim Zembilci'ler; Prof Alâeddin Yavaşça'lar, Sadri Alışık'lar; Münir Özkul'lar, Fecri Ebcioğlu'lar, futbolcu Şükrü Gülesin'ler, rekortmen atlet Güner Frik'ler, Eşref Aydın'lar, Kemal Köksal'lar; Selim Yalın'lar (o, aynı zamanda Kanada Teknik Üniversitesi'nde uzun yıllardan beri profesör olarak çalışıyor), Prof Celâl Erçıkan'lar, Nedret Selçukerler, Necdet Evliyagil'ler, İbrahim Minnetoğlu'la, ayrıca pek çok yargıç, avukat, hekim, diş tabibi, öğretmen, gazeteci....

Bizden önceki ve bizden sonraki dönemlere bakınca daha görkemli bir İstanbul Erkek Liseliler listesi ortaya çıkıyor:

Bir kral, Arnavutluk Kralı Zogo...

Bir han, Kırım Hanlarından Hüseyin Han...

Bir Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük (Kıbrıs Cumhuriyeti)

İki başbakan, Necmeddin Erbakan ve Mesut Yılmaz...

Bakanlar: Cemal Hüsnü Taray, Reşat Şemseddin Sirer, Tahsin Banguoğlu, Celâl Yardımcı, Emin Eıişiıgil, Cemil Said Barlas, İsmail Rüştü Aksal, Enver Güreli, Emin Kalafat, Nedim Ökmen, Samet Ağaoğlu, Seıver Somuncuoğlu, Esat Budakoğlu, Mümtaz Tarhan, Sıtkı Yırcalı, Fuad Köprülü, Muzaffer• Kurbanoğlu, Sebati Ataman, Zeyyat Mandalinci, Arif Demirer, Abdullah Aker, İhsan Sabri Çağlayangil, Necmeddin Erbakan, Zeyyat Bay kara, Kenan Bulutoğlu, Cevdet Menteş, Mesut Yılmaz, Osman Bölükbaşı (parti lideri)...

Bilim adamları: Ekrem Şerif Egeli, TevJ'ik Remzi Kazancıgil, Hilmi Ziya Ülgeri, Sulhi Dönmezer, Fazıl Noyan, Nurullah Kunter, Hüseyin Nail Kübalı, Yavuz Abadan, Bahri Savcı, Refii Şükrü Suvla, Muammer Çavuşoğlu, Demir Başar, Eyüp Kömürcüoğlu, Mehmet Uluç, Muzaffer Gökmen, Selim Yalın, Siyami Ersek, Mahmud Nedim Zernbilci, Sabahaddin Kerimoğlu, Tank Zafer Turtaya, Lern'i Belger-, Melih Özen, Esat Çam, Muzaffer Aksoy, Muammer Aksoy, Ali Nihat Dilgen, Asaf Günhan, Necmeddin Erbakan, Sabri Ülgener, Celâl Erçıkan, Mete Üçok, Hasan Meriç, Halûk Abbasoğlu, Cengiz Erdamar, Kaya Özgen, Suut Kemal Yetkin, Süheyl Derbil, Behçet Taksin Kamay, İzzet Kandernir, Aziz Alturfan, Namık Aksoycan, Nurettin Sözen, Mete Üçok, Hasan Meriç, Recai Okandan ve Prof Dr. Kaya Çilingiroğlu...

Sanatçılar: Mesut Cemil Tel, Orhan Borar, Necil Kâzım Aksel, Zihni Rona, Ercüment Behzad Lâv, Avni Dilligil, Şecaeddin Tanyerli, Alâeddin Yavaşça, Salih Dizer, Hüseyin Mandal, Arif Sami Toker, Sadri Alışık, Münir Özkul, Rıza Tüzün, Renan Fosforoğlu, İlhan Hemşeri, Orhan Erçin, Raik Alnıaçık, Semih Sergen, Çetin Köroğlu, Fikri Çöze, Muhteşem Dumkan, Nedret Selçuker, Nejat Sirel, Orhan Ornay, Orhan Şener-, Şener Şen, Erol Evgin, Yaman Tüzcet, Savaş Dinçel, Cüneyt Türel, Sami Güner, Ersan Uysal, Alacan Arseven, Fecri Ebcioğlu, Hakan Altıner-...

Gazeteci ve yazarlar: Raif Oğan, Hakkı Süha Gezgin, Naşit Hakkı Uluğ, Cevat Fehmi Başkut, Enver-Behnan Şapolyo, Said-Faik Abasıyanık, Hikmet Feridun Es, Zeki Cemal Bakiçelebioğlu, Sarnih Nafiz Tansuğ, Rakım Çalapala, Kemal Zeki Gençosman, Cemil Cahit Cem, Tarık Özerengin, Rauf Mutluay, Sabahaddin Sönmez, Adnan Akın, Orhan Özkınm, Fanık Demirtaş, Çetin Özkırım, Kemal Deniz, Fazıl Hayati Çorbacıoğlu, Adnan Özyüksel, Cemal Altop, Güray Bursalı, Hasan Yılmazer, Salim Alpaslan, Abdullah Yazıcı, Ali Saydam, Derya Uzgören ve yayıncı Dr. Turhan Bozkurt.

Sanayiciler: Asım Kocabıyık, Abdullah Kiğılı, Ümit Zaim, Halit Narin...

Bunlara daha nice isimler eklemek mümkün. Aklıma ilk gelen isimlerden oluşan bir liste verdim sadece.

Bizim okul işte böyle bir okuldu... Adını taşıdığı İstanbul'un tarihine lâyık bir okul... Büyük hocalardan feyz almış İstanbul Liseliler.

Tıpkı okulumuzun marşındaki gibi:

Her yerde inlesin gürleyen sesi. İstanbul yıldızı Erkek Lisesi...

Geçilmeyen Laleli

Laleli lâle kokar
Lalelimden.
Laleli'den geçilir de,
Lalelim'den geçilmez...

Şair ve aktör rahmetli Orhon Murad Arıburnu bir şiirinde böyle söz eder Laleli'den.. Beyazıt'la Aksaray arasında büyük ve güzel semttir Laleli. Adını, bu semtte oturan zamanın fakir fakat ulu kişisi Laleli Baba'dan aldığı bilinir.

Zamanın hünkârı, namını pek işittiği Laleli Baba'yı görüp tanı-

mak ve onunla sohbet etmek istemiş. Kalkar ayağına kadar gider. Fakir kulübesinde padişahı ağırlar Laleli Baba. Padişah Sultan III. Mustafa kendisini sınamak istemiş, "Söyle bakalım, dünyanın en güzel şeyi nedir?" diye sormuş. Laleli Baba, hiç düşünmeden cevaplamış padişahın sorusunu: "Güzelce yiyip içtikten sonra, rahatça defi hacet etmektir padişahım... " deyivermiş. III Mustafa bu cevaba sinirlenmiş: "Amma yaptın" diye söylenmiş: "Bu dediğin benim için de geçerli midir Laleli Baba" demiş. Laleli Baba tevekkülle baş sallamış: "Elbette hünkârım," demiş ve sözünü şöyle tamamlamış: "Siz de bir insan olduğunuza göre, sizin için de geçerlidir söylediklerim." Bu cevaba daha da sinirlenen III. Mustafa yaşlı adamı zindana attırmış. Laleli Baba tevekkülle girmiş zindana.

Ancak çok geçmeden padişah şiddetli bir pekliğe yakalanmış. Sarayın bütün hekimleri âciz kalmışlar. Ne yaptılarsa Sultan III. Mustafa'yı peklikten kurtaramamışlar. En şiddetli müshiller dahi cevap verememiş sıkıntısına... Günler geçmiş, şiddetli sancılar padişahı bunaltmaya başlamış. Padişahın aklına Laleli Baha'nın söyledikleri gelmiş. Hemen zindana attırmış olduğu ihtiyar adamı çağırtmış, "Sen haklıymışsın Laleli Baba., Doğru söylemişsin. Güzelce yiyip içtikten sonra rahatça defi hacet etmek en güzel şeymiş meğer" demiş ve kendisini içinde bulunduğu sıkıntılı durumdan kurtarmasını istemiş.

Laleli Baba, hünkârın karnını ovalamış biraz. Sonra bir dua okuyup üflemiş. Hemen o anda III. Mustafa yerinden fırlayıp telâşla tuvalete koşmuş. Ve tamamen rahatlamış olarak dönünce, Laleli Baba'ya , "Allah senden razı olsun. Dile benden ne dilersen " demiş. "Bir cami yaptırırsan sevinirim" cevabını vermiş. Sultan III. Mustafa, derhâl emir vermiş ve Laleli Baha'nın kulübesinin bulunduğu yerin hemen yanında büyük bir cami yaptırtmış, adını da Laleli Camii koymuş. Laleli Baba bu caminin yanında, lâle bahçele-

riyle çevrili kulübesinde eskisi gibi ayakkabı tamirciliği yaparak nafakasını kazanmaya devam etmiş. Emr-i hak vaki olduğunda kulübesinin bulunduğu yerde toprağa verilmiş o muhterem zat. Kabri yörenin en önemli ziyaret yeri olmuş.

Laleli Camii'nin etrafında kısa zamanda büyük bir semt oluşuvermiş. Semt de bu camiden ve Laleli Baba'dan ötürü Laleli adıyla anılır olmuş.

Laleli ve çevresi orta hâlli insanların semtiydi. Memurlar, emekliler mahallesiydi âdeta. Köklü İstanbul aileleri bu semtte toplanmışlardı.

Beyazıt'tan Aksaray'a inen ana cadde Laleli'den geçerken tramvay yolunun ortasında ağaçlıklı genişçe bir refüj vardı. Caddenin açılması sırasında bu refüj ortadan kalkınca caddenin görünüşü biraz kelleşir gibi oldu. Ancak caddenin iki yanındaki binalar hep eskisi gibi kaldı. Ana cadde olarak Laleli İstanbul'un değişmeyen nadir semtlerinden biridir.

Fatih'ten Aksaray'a uzanan büyük yangın sırasında evleri yananlar için büyük bir apartman yapılmıştı Laleli'ye. Harikzedegâri Apartmanı adını taşıyan bu geniş avlulu apartman, uzun yıllar mesken olarak kullanıldı. Gençliğimde burası Türk Hava Kurumu'na devredildiğinden Tayyare Apartmanları diye anılırdı.

Ünlü mimar Kemaleddin Bey'in eseri olan bu güzel yapı daha sonra bir şirket tarafından satın alındı, iç restorasyondan sonra lüks bir otel olarak hizmete girdi.

Otel bina edilirken cadde üzerindeki çardaklı kahvehaneyle köşedeki kurukahveci ve tütüncü dükkânı gibi Laleli'ye özgü mekânlar da tarihe karışmış oldu.

Yakın zamana kadar meskenler dolu olan Laleli de, son yıllarda işyerlerinin çoğunluk kazandığı bir iş merkezi haline gelirken Laleli Camii'nden Aksaray'a inen bölüm de sokak içlerine kadar otellerle doldu. Bavul ticareti yapan turistlerin kaldıkları oteller, oteller, oteller...

Kısacası Laleli de eski o güzel Laleli olmaktan çıktı.

Arıburnu yukarıda verdiğim şiirinde Laleli'den geçilir Lalelimden geçilmez diyordu. Gelin görün ki, bugün Laleli'den de kolay kolay geçilmez oldu. Ama bunun kim farkında acaba?

Kadıköy

İ.Ö. 680'de kendilerine yeni bir yurt aramak için Yunanistan'dan yola çıktı Megaralılar. Başvurdukları kâhinden, "Gidin, körlerin memleketi karşısına yerleşin" cevabını alarak denize açıldılar. Günlerce, haftalarca dolaştıktan sonra Marmara Denizi'nin Karadeniz'e açılan bölümüne, Boğaz'ın önlerine geldiler. Ufak da olsa bir yerleşim yerinin karşısında üç yanı denizle çevrili güzeller güzeli bomboş bir arazi gördüklerinde başlarındaki kişi: "İşte burası," demiş. Nedenini soran yanındakilere, "Karşı kıyıda oturanlar mutlaka kördür; bu kadar güzel yer dururken oraya yerleştikleri için," cevabını vermiş ve oraya yerleşerek Khalkedon'un ilk temelini atmışlar.

Bazı tarihçiler bunu böyle anlatırlar.

Orası da güzeller güzeli bir yerdir aslında. Orayı körler memleketi sananlar bugün oradan baksalardı İstanbul'un en güzel manzarasının oradan görüldüğünü anlarlardı. Hele akşam güneş batarken... Fatih Sultan Mehmed, İstanbul kadısı Hızır Bey'e Khalkedon'u bağışladıktan sonra ,yöre Kadıköy diye anılmaya başlanmıştır. Havası güzel bir köşedir Kadıköy.

Eskiden daha güzeldi kuşkusuz.

Vapur iskelesi, hemen yanındaki kırmızı suratlı meyve haliyle (ki bugün konservatuar binasıdır) başlardı Kadıköy. İskelenin hemen önünden tramvaylar kalkardı. Çarşıyı sağında bırakan hafif bir rampayla Altıyolağzı'na çıkılırdı. Bu küçük alana gerçekten de altı yol açılırdı. Tam karşıdaki yola uzanırdı tramvay

rayları. Meşhur Kuşdili Çayı'ndan ve Yoğurtçu Parkı'ndan sonra Kurbağalıdere'nin üzerindeki köprüden geçilir, Fenerbahçe Stadı'nın önünden Kızıltoprak istikametine gidilirken sağdan bir yol, Fenerbahçe'ye uzanırdı.

Fenerbahçe Stadı'na gelmeden Kurbağalıdere köprüsünün stat tarafındaki sol köşesinde güzel bir ahşap ev vardı. Üzeri tamamen morsalkım çiçekleriyle sarılmış bir ev. O salkımların baygın kokusu Kurbağalıdere'nin meşhur kokusunu bile bastırırdı. Benim çocukluğumda bu dere pek kokmazdı ama gençlik yıllarımda fena kokulan salmaya başlamıştı.

Fenerbahçe'nin o ahşap stadyumu ne kadar güzel bir tesisti. İçeri bir bahçeden girilirdi. Çam ağaçlarıyla süslü bir bahçeden... Bahçenin kapısı stadın giriş kapısıydı. İki ufak turnike vardı. Biletini alan bu turnikelerden stada girerdi. Harbiye, Kuleli, Maltepe Askerî Lisesi gibi askerî okulların öğrencileriyle Darüşşafaka öğrencileri sırtlarında üniformaları varsa kapıdaki görevliye askerce bir selam vererek içeri girerlerdi. Fenerbahçeliler statlarına gelen askerî okul öğrencileriyle Dârüşşafaka öğrencilerinden para almazlardı o zamanlar.

Stadın hemen yanında da Kadıköy Ortaokulu vardı. Bu okuldan nice ünlü sporcular ve kişiler yetişmişti. Okul bugün, en ünlü öğrencilerinden birinin, eski Cumhurbaşkanlarımızdan Kenan Evren'in adını taşıyor: Kenan Evren Lisesi.

Stadın karşısından dar bir yol, Dereağzı adıyla anılan Kurbağalıdere'nin Kalamış Koyu'na karıştığı yere uzanırdı.

Kuşdili çayırı eski yıllarda çadır tiyatrolarının Kadıköy semtindeki eğlence yeriymiş. Ben o günlerine yetişemedim. Ancak bayramlarda bayram yerleri kurulurdu. Küçük lunaparklar gelirdi bu çayıra.

Kadıköy'ün eskileri vaktiyle bu çayırdaki ağaçlarda kuşlar cıvıldaştığı için adına Kuşdili denildiğini söylerlerdi.

Biz ise kuş dili diye, kelimelere takla attırarak yaptığımız, sözde başkaları tarafından anlaşılmayacak konuşma şekline derdik.

Selâmet Çeşmesi'nden Selâmi Çeşme'ye...

Kadıköy cihetinde, Kızıltoprak'tan sonra Bağdat Caddesi'nin hemen yanı başında büyük bir çeşme vardır. Adı Selâmiçeşmedir. Daha önce de anlattığım gibi; doğuya veya güneydoğuya sefere çıkan ordular, hacca giden kafileler, Sürre alayları bu çeşmenin önünden uğurlandıkları için buraya Selâmet Çeşmesi denilmişti. Ordular, hacı adayları buradan selâmetle yolcu edildiğinden.

Bu Selâmet Çeşmesi halkın dilinde döne dolaşa Selâmi Çeşme olmuş olabilir. Hatta, IV. Murat, ordusunun başında bu çeşmeden uğurlandıktan sonra gidip Bağdat'ı almak için geçtiği caddeye Bağdat Caddesi adını vermişiz...

Bunları tarih dersi vermek için anlatmadığımın farkında olmalısınız. Asla böyle bir amacım yok. Sadece bu çeşmeyle ilgili anılarımı tazeliyorum.

Bu çeşmenin önünden daracık bir yol geçerdi. Adı yine Bağdat Caddesi'ydi bu yolun. Biz, İstanbul Erkek Lisesi'nde izciyken yaz aylarında bu çeşmenin önündeki o daracık yolun hemen altındaki uçsuz bucaksız boşlukta çadırlarımızı kurup kamp yapardık. Çeşmenin yakınında kamp yapmamızın tek amacıysa suyumuzu yakından sağlayabilmekti.

Sabah kalkınca, mayolarımızı giyer, arsalardan koşarak geçer, denize ulaşır ulaşmaz kendimizi Marmara'nın serin, yosun kokulu sularına bırakırdık. Deniz kenarına koşarken yolumuz üzerinde dikili bir ağaç bile yoktu.

Birkaç sene önce Selâmi Çeşme'nin önünde durmuş, karşıya bakıyordum. Gözlerime inanamadım. Bir saksılık toprak bile bulamazdım, aramaya kalksam. Denizi görmekse, hayalden de öte bir fantâziydi.

Kendi kendime, "Acaba çeşmeyi eski yerinden kaldırıp buraya mı getirdiler" diye düşündüm. Üşenmedim, inceledim. Çeşme yerli yerindeydi. Şaşkınlıktan öyle bir hâle geldim ki, "Acaba biz hemen şuracıkta mı kamp yapardık." diye kendime sormadan edemedim.

Sonra Göztepe'nin o uçsuz bucaksız yapıncak üzümü veren bağlarını düşündüm... Bir ucu Bağdat Caddesi'nde bir ucu deniz kenarındaki dev bahçelerin içindeki eski ahşap konakları. O sakaklardan aşağı, denize doğru inen caddelere baktım. Orada koskoca bloklardan oluşan mahalleler meydana geldiğini gördüm. Beton yükseltiler bağı...

Ve anladım ki, biz gerçekten de 1940'lı yılların başlarında, Selâmi Çeşme'nin hemen karşısında izci kampı yapardık ama buna şimdi inanmak çok güç.

Baba Hindi Süha'ya, Uyuz Ahmet'e, Kör Hulusi'ye ve diğer kamp arkadaşlarıma, izciyken gerçekten de bugünkü Selâmi Çeşme'de çadırlar kurduğumuzu hatırlatmak istiyorum. Bizi yanıltan anılanmız değil, bugünün sefil görüntüsü.

Allah uzun ömürler versin, hayatta kalan tek öğretmenimiz ve oymak beyimiz sevgili Selim Dum hocamız, Kadıköylü olduğundan ve Kadıköy'ün günbegün değişen çehresine yakından tanık olduğundan, kampımızın yerini ve başına gelenleri zaten biliyordur.

Bazen kilometrekarelerce büyüklüğünde bir elimin olduğunu hayal ediyorum. İçindeki insanları çıkarıp, ağaçlar içinde şipşirin evler yerleştirdikten sonra, beton ormanları elimin tersiyle şöyle bir itiverdiğimi düşünüyorum... Molozları temizlediğimi ve İstanbul'un ruhuna, dünya başkenti konumuna uygun yeniden bir kent plânlaması yaptığımı. Eski İstanbulluların da, yeni İstanbulluların da huzurla, mutlulukla yaşadığı bir İstanbul yarattığımı canlandırıyorum gözlerimin önünde. İşte o an, şu

yeryüzünde yaşamış, yaşayan ve yaşayacak insanlar arasındaki en bahtiyar kişi ben oluyorum.

Kalamış

Bir yanda yükseklere dikilmiş Moda burnu... Karşısında sülün kuyruğu gibi ahenkli ipince Fenerbahçe burnu. En uç noktasında bembeyaz bir fenerin ışıldadığı yemyeşil bir dil... İki burnun ortasındaki güzeller güzeli koyun ucundaysa Kalamış...

Fenerbahçe'ye kadar tren işlermiş eskiden. Ben o günlere yetişemedim fakat trenin raylarını gördüm orada. O raylar yerli yerinde uzunca bir süre kaldı.

Sevgili dostum Çelik Gülersoy, âşığı olduğu İstanbul'u İstanbul yapan nice tarihî yapıyı canlandıran o eski komşum, bu ucunda fenerin ışıldadığı yemyeşil dili Fenerbahçesi olarak tanımlar. Gerçekten de öyledir bakıldığında. O bembeyaz fenerin yemyeşil bahçesidir bu dil. Dolayısıyla da Fenerbahçesi'dir adı.

Ancak bu adın çok uzun yıllar önce Fenerbahçe'ye dönüştüğü de muhakkak. Nitekim 1907 yılında kurulan ünlü spor kulübümüz 90 küsur yıl önce Fenerbahçe adını aldığına göre, bu güzel bahçe en az yüzyıl önce Fenerbahçesi adını bırakmış olmalı.

Çelik Gülersoy dostum, bu bahçeyi ihya ederken girişine koyduğu mermer tabelâya Fenerbahçesi yazmakla, dillerden uzak kalmış bu adı da tıpkı o güzel bahçe gibi yeniden canlandırmıştı.

O güzel dilin Kalamış Koyu'na bakan sahili, üç spor kulübümüzün birbirinden güzel lokal tesisleriyle ayrı bir güzelliğe bürünmüştür. Buruna doğru sırayla İstanbul Yelken Kulübü, Fenerbahçe Spor Kulübü ve Galatasaray Spor Kulübü ile bu kıyı, Atatürk'ün buradaki bir gezisi sırasında, "Burası deniz sporları merkezi yapılmalı" şeklindeki arzusunu da gerçekleştirmiş olmakla ayrı bir anlam taşır.

Dil'den Kalamış'a doğru ayrıca marinalar sıralanır. Yine bu kıyıya yakın bir noktadaki eskilerden kalma sanat eseri birkaç bahçeli köşkse, eski günlerin birer yadigândır.

Marinalarla o kıyıya bakan evlerin arasında ve deniz tarafında, bu günlerde, yemyeşil ağaç gölgelerinde yazlık çay bahçeleri ve küçük küçük restoranlar sıralanmıştır.

Kalamış, bugün Münir Nureddin Selçuk'un unutulmaz melodisinde Behçet Kemal Çağlar'ın dizeleriyle dile gelen Kalamış değildir. Koyun bir tatlı huzur verdiği günler elbette gerilerde kalmıştır. Ancak Münir Nureddin Selçuk'un adı, semtin en güzel caddelerinden birinde yaşarken bir mermer kaide üzerindeki güzel büstü de Münir Nureddin'in Kalamış'ının bir anısı olmaktadır.

Vaktiyle bu koyun her yanından denize girilirdi. Koyun Moda yakınındaki Dereağzı kısmında meşhur Kurbağalıdere'nin getirdiği atıklar ve bütün yöreyi kaplayan yüksek yüksek apartmanların ***trafolarıyla*** koyun denizi, artık deniz olmaktan çıkmıştır. Dilin öbür ucundaki Fenerbahçe Plajı ile Devlet Demiryolları Plajı da ne yazık ki, tarihe karışmıştır.

Kalamış, daha doğrusu eski Kalamış artık ünlü şarkıda yaşamaktadır:

Yok başka yetin lûtfu ne yazdan, ne de kıştan
Bir tatlı huzur almaya geldik Kalamış'tan.
Yok zerre teselli ne gülüşten, ne bakıştan,
Bir tatlı huzur almaya geldik Kalamış'tan.

İstanbul'u sevmezse gönül, aşkı ne anlar
Düşsün suya, yer yer etisin eski zamanlar
Sarsın bizi akşamda şarap rengi dumanlar
Bir tatlı huzur almaya geldik Kalamış'tan...

Nerde o eski Kalamış, nerede onu dizeleriyle dile getiren Behçet Kemal Çağlar gibi şair, bu dizelere nihavend makamındaki

notalarıyla renklerin en güzelini katan Münir Nureddin Selçuk gibi büyük sanatkâr ve bestekârlar?..

Eski Kalamışlılar gibi onları da, eski Kalamış'ı da rahmetle analım dostlar. Hiç olmazsa, böylece yitip giden değerleri unutmamış insanların yaşadığını göstermiş oluruz. Bu bile az "şey" mi günümüzde?..

Kızıltoprak'tan ötesi

Benim çocukluğumda Kadıköy, Kızıltoprak'ta biterdi. Ondan öte de, Bostancı'ya kadar bomboş araziler ortasında ge niş bahçeler içinde eski ahşap konaklar bulunurdu.

Göztepe'deki konaklardan birinde Leylâ Hanım adında bir Alman hanım vardı. Türk olan eşi ölmüş, çocukları olmamış yaşlı ve muhterem bir hanım. Konağın alt katını yaz aylarında kiraya verirdi. Onu hayata bağlayan tek canlı varlık, Çarli adındaki köpeğiydi.

Birkaç yaz oraya yazlığa gitmiştik. O taraflarda elektrik henüz yoktu, sokaklar bile havagazı lâmbalarıyla aydınlanıyordu. Biz de gaz lâmbalarıyla idare ediyorduk geceleri.

Akşamları, hava kararmaya yüz tuttuğunda fenerciler, omuzlarında küçük merdivenleri, ellerinde meş'aleleriyle yollara dökülürdü. Merdivenlerini havagazı lambalarının direğine dayayarak çıkarlar, musluğu açtıktan sonra ellerindeki meş'aleyle feneri tutuşturur lar, sonra fenerlerin camlı kapısını itinayla kapatırlar, indikleri merdiveni tekrar omuzlarına alarak bir sonraki fenerin yolunu tutarlardı. Onları seyretmeye bayılırdım.

O fenerlerin yandığı havagazının daha sonra Kadıköy'deki ünlü Gazhane den geldiğini ve bu yüzden o gazhanenin bulunduğu semtin de Gazhane adıyla anıldığını öğrenecektim.

Bugün o gazhanenin izi bile kalmadı ama semtin adı hâlâ Gazhane olarak anılıyor ve yaşıyor...

Sabahları yürüyerek arsalardan geçer ve denize giderdik. Dönüşte oralardaki bakkaldan ve manavdan nevalemizi alıp eve dönerdik.

Çok daha sonraları, gençlik yıllarımda Teoman Alpay'ın, kendi gibi aynı zamanda bestekâr da olan Hüseyin Mayadağ'ın güftesinden nihavend makamında bestelediği şarkıyı ne zaman duysam hep o günleri anardım.

Dün Göztepe'nin neşeli bir âlemi vardı
Şen kahkahamız bahçelerin koynunu sardı
Hicran ne gezer Göztepe'de, gam ne arardı?
Şen kahkahamız bahçelerin koynunu sardı...

Bugün bu şarkıyı dinlerken, yine o günleri ararım...

Fakat o tenha, sakin, havası da, suyu da güzel eski Göztepe mi kaldı. O eski konaklar, bahçeler, bağlar ve hatta deniz...

Aynı zamanda çok iyi bir karikatürist de olan rahmetli dostum Hüseyin Mayadağ, bugünkü Göztepe için aynı şekilde dörtlükler yazar mıydı acaba diye düşünmekten kendimi alamıyorum.

Ne olur beni bağışlayın Göztepe'nin yerlileri ve bugünkü Göztepeliler... Ama her şeyin ne kadar hızlı değiştiğinin siz de farkındasınız kuşkusuz. Ve bu değişim, amaçlar ve araçlar ne kadar iyi niyetli olursa olsun, bize karmaşa, yabancılaşma ve koskocaman bir gürültü getirdi. Bugün, bırakın doğanın sesini, kendi içinizden yükselen sesleri duyabilecek ortam ve koşullara sahip misiniz? Lütfen içtenlikle cevap verin kendinize... Yaşamınızı saran gürültüden bir an için de olsa arınıp gözlerinizi huzurla kapatarak dinlenebiliyor musunuz bulunduğunuz ortamda? Eskiye oranla daha sık görünürde bir neden olmaksızın, çekip gitme isteğine kapılmıyor musunuz evinizden, sokağınızdan, mahallenizden? Toplu olarak insan olmanın inceliklerini yitirdik. Farkında olsak da, olmasak da bu gerçekle yaşıyoruz. Daha doğrusu yaşamaya çalışıyoruz.

Sokaklar kirlendiğinde, evimiz de, içimiz de temiz kalamaz.

Hayal şehir... Hayali cihan demek

Üstad Yahya Kemal'in Hayal Şehir'i Üsküdar...

Adı türkülere geçen ve aynı yerdeki kabri bir ziyaretgâh olan kolalı gömlekli Kâtibim Aziz Bey'in diyarı Üsküdar...

Osmanlının önceleri eski bir yerleşim merkezi olmasından ötürü Eski-dâr (Eski yurt, yerleşim yeri) diye adlandırdığı, eski dârın halkın dilinde döne dolaşa Üsküdar hâlini aldığı yer...

Benim çocukluğumda da, gençliğimde de "Osmanlı" dönemini sürdüren bir yerdi Üsküdar. Evleriyle, sokaklarıyla, insanlarıyla ve yaşamıyla...

O zamanlar Üsküdar, vapur iskelesiyle Doğancılar yokuşu sonunda ki düzlüğün arasında bir büyük mahalleydi. Zaten Doğancılar'ın daha ötesinde Toptaşı mevkiinde şehirden tamamen uzak ve havadar bir bölgede Toptaşı Bimarhanesi adıyla anılan akıl hastalıkları hastanesinin kurulmasının da nedeni bu olmalıydı. Daha ilerisi de zaten Karacaahmet Mezarlığı'nın başlangıç noktasını teşkil ederdi. Yahya Kemal'in Hayâl Şehir'ine selviler şehri demesinin nedeni de Üsküdar sırtlarını kaplayan bu mezarlıktır. İstanbul'un en eski ve hiç kuşkusuz, en büyük mezarlığı...

Üsküdar'ın en güzel, en büyük camileri de eski Üsküdar'ın içindedir. Kanunî Sultan Süleyman'ın kızıyla aynı adı taşıyan gözdesi Mihrimah Sultan tarafından vapur iskelesinin tam karşısında yaptırıldığı için İskele Camii diye de anılan Mihrimah Sultan Camii; koca Mimar Sinan'ın denizin hemen kenarında inşa ettiği, bir biblo kadar güzel Şemsipaşa Camii; onun arkasında ve Mihrimah Sultan Camii'nin biraz çaprazında III. Ahmed'in annesi Gülnûş Sultan tarafından yaptırılan Yeni Valide Camii gibi... Doğancılardan ötede, Kızkulesi'nin hemen karşısındaki sırtta yükselen III. Mustafa'nın yaptırdığı Ayazma Camii gibi...

Bunlar, 1547 ile 1759 yılları arasında yapılmış camilerdir.

Üsküdar iskelesiyle Mihrimah Sultan Camii arasındaki güzel ve büyük çeşme de Mihrimah Sultan Camii'yle birlikte yapılmış, 1547 yılından kalma şahane bir eserdir.

Üsküdar'dan Bağlarbaşı'na çıkan yokuşun hemen sağında meşhur Bülbülderesi Kabristanı bulunur. Bu kabristan Selânik'ten taht şehrine gelenlerin kabristanı olarak tanınırdı. Sanırım artık kapanmış durumda.

Üsküdar'ın en güzel köşelerinden biri Kızkulesi'nin tam arkasındaki Salacak Gazinosu ve Plajı'ydı. Denize doğru set halinde inerdi gazino. Bittiği yerde de plâj başlardı. İstanbul'un en güzel manzaralarından biri bu gazinonun ağaçlıklı bahçelerinden seyredilirdi. Plajı da İstanbul'un en güzel plâjlarından biriydi. Oradan denize girip Kızkulesi'ne kadar gitmek, rıhtımda veya çevresindeki kayalıklarda biraz soluklandıktan sonra yine yüzerek plaja dönmek de ayrı bir keyifti bir zamanlar.

Bugün plâj yola gitti, gazino ortadan kalktı. İstanbul en güzel yerlerinden birini daha yitirdi.

Üsküdar; açılan parklarla, meydanlarla, çarşılarla, modern binalarla ne kadar güzelleşirce güzelleşmiş olsun hâlâ Üstad Yahya Kemal'in fakir Üsküdar'ıdır. Ve onun Hayâl Şehir'idir.

Veya bize öyle gelir.

Üsküdar'dan ötesi

Üsküdar'dan öteye, Boğaziçi'nin Anadolu yakasının eski köyleri (ki bugün hepsi birer küçük kent oldu) birbirinden farklı ürünleriyle ün yapmışlardı. Günümüze kadar gelmiş bir ündür bu. Çengelköy'ün o minicilik, süt gibi, kendine özgü güzel kokulu badem hıyarı, Kanlıca'nın, kaymağı bile kıskandıracak güzellikteki yoğurdu, Anadoluhisarı'nın ağzınıza lâyık o sütlü mısırı,

Beykoz'un, tazesi ayrı, kurusu ayrı lezzetteki o yağlı ve lezzetli cevizi ve de paçası gibi.

Bugün yine Çengelköy'ün badem hıyarı, Kanlıca'nın yoğurdu, Anadoluhisarı'nın sütlü mısırı, Beykoz'un cevizi var. Var ama inanın bunların hiçbirinde eski lezzet yok artık. Sun'î gübreler mi bozdu, hormonlar mı yozlaştırdı bazı ürünleri? Bilinmez.

Yoksa onlar da yozlaşan damak zevklerimize mi kendilerini uydurdular? Bu da münakaşa götürür bir konudur herhalde.

Yumurta sarılarının bile beyazlaştığı bir dönemde yaşıyoruz zira. Fabrikasyon tavukların yumurtaları geliyor sofralarımıza.

Yakın bir zamanda "pancar ispirtosu"ndan rakı yapılmaya dahi girişilmedi mi? Kim bilir kaç yüzyıllık Türk rakısının bile kişiliğini kaybetmesine ramak kaldığı bir sırada Tekel İdaresi bunu fark etti de tekrar üzüm ispirtosuna dönüldü. Böylece Türk rakısı namusunu korudu...

Dikkat ettiniz mi? Beykoz'un ünlülerinden söz ederken, iskelenin çevresinde sıralanan o dalyanlarda çıkan tepsi misali kalkan balığının lafını bile etmedim. Biz gençliğimizde balık avına çıktığımızda yem olarak kullandığımız istavritin lüks balıklar zümresine dahil olduğu bir dönemde, denizlerimizde doğru dürüst balık mı kaldı ki o sakız lezzetli bembeyaz etli ve iri düğmeli kalkan kalsın?

Şimdilerde de arada sırada lüks bir balıkçıda kalkan benzeri balıklar görülüyor. Yemek tabağı büyüklüğünde, ufacık bir ipincecik kalkanlar... Bunlar eski kalkan familyasının yüz karası nesilleri olarak yüzüyor sularımızda.

Gençliğimizde, yaşlıların söylediği bir söz vardı: "Bu yaştan sonra giydiğimiz sırtımıza, yediğimiz midemize yakışmaz."

Bizler de o çağları yaşadığımızın farkındayız elbette. Fakat genç midelere bile yakışacak ne kaldı bugün İstanbul'da?..

İki tost, bir kola veya ayran yahut da yarım ekmek içine döner

artık en rağbet gören yemeklerimiz... Bunların yanında lâ macun, pizza ve Amerikan mönüsüyle Karadeniz pidesi de eklendi mi, "İstanbul mutfağı" tamam olur.

Mantı orijinal yemekler listesinde. Hazin bile satılıyor. Fakat İstanbul mutfağının bir kandil mantısı vardı. O yok oldu. Unutuldu, adı bile bilinmiyor artık. O mantı, kıvamında açılıp ufak ufak kesilmiş hamurların ortasına kıyma konulduktan sonra iki ucundan iki uç birbirine yapıştırılır, göbekte kalan kıyma kısmı açıkta kalmak şartıyla tepsilere yerleştirilir ve fırına konurdu. Kuruyup soğuduktan sonra üzerine sıcak et suyu dökülür ve üzerine hafif sarımsaklı yoğurt döküldükten sonra tavada kızdırılmış biberli yağ ilâve edilerek servis yapılırdı. İstanbul'un asıl mantısı işte bu Kandil mantısıydı.

Tadını bilen de kalmadı, adını bilen de.

İstanbul'un üzerine mozaik döşenirken altındaki İstanbul toprağı yok oldu dostlar. Bize de şimdi böyle arkeolojik kazı yapmak kalıyor, yok olan değerlerin hiç olmazsa adından söz etmek için. Ama her şey öylesine yok oldu ki, adlar bir şey çağrıştırmıyor duyanda. O yüzden bir de tarif etmek zorunda kalıyoruz.

Adalar... Mucize topraklar

Benim çocukluğumda, yandan çarklı şehir hattı vapurları da vardı İstanbul'da. Kış taraflarında'"uskur" denilen .pervaneleri yoktu.

Teknelerin orta kısmında iki yanında, dönme dolap gibi dönen bostan kuyularınınkini andıran basamaklı dolapları "çark" olup uskur görevi görürdü. Onlarla Adalar'a gitmekse ayrı bir zevkti. Hız yapamadıklarından mı nedir yolsuz denirdi onlara. Bu ağıraksak gidiş de Ada sefası'na ayrı bir zevk katardı. Genellikle Kadıköy'ü atlayıp Moda'ya uğrarlardı. Oradan da karşıya geçerlerdi. Ver elini Kınalıada...

Galatasaraylı ünlü uzun mesafe yüzücüsü Talât Yüzmen, bu yandan çarklı vapurlarla birlikte Moda'dan hareket ederdi. Vapur çarklarıyla, Talât Yüzmen kulaçlarıyla yol alırdı. Çoğu kez Talât geçerdi vapuru. Yolcular bu manzarayla keyiflenir, ünlü yüzücümüzü alkışlarlardı. O da denizden el sallayarak alkışlara karşılık verirdi. Yüzücü Talât, yorulduğu zamanlarda geminin kıç tarafındaki dümenini tutar ve yoluna dinlenerek devam ederdi. Vapurun çarkları iki yanda olduğu için dümen kısmında en ufak bir tehlike yoktu. Bu nedenle o da rahat rahat dinlenirdi; yolcular da pervaneye takılmasından endişe etmezlerdi. Yolcular, yüzücü Talât vapuru yüzerek geçtiği zamanlarda vapuru geçen kendileriymiş gibi mutluluk duyarlardı. Acaba kaptanlar ne düşünürdü, ne hissederdi? Bu soruya da hemen cevap vereyim: Talât Yüzmen, denizyollarında çalıştığından bütün kaptanların da arkadaşıydı. Yüzücümüz o günkü formuna göre, ya Kınalıada'ya çıkar, ya Burgaz'a, ya Heybeliada'ya veya Büyükada'ya. Orada yandan çarklı vapurun dönüş saatini beklerdi.

İstanbul'un Adalar'ı çok sakin yerlerdi. Çoğu balıkçılıkla geçinen ailelerin barındıkları, yaz aylarındaysa varlıklı kimselerin köşklerine geldikleri alabildiğine tenha yerler.

Büyükada'da merkeplerle turlar yapılırdı. Parası çok olanlar, bu turu faytonlarla yapardı.

Adalar'ın havası da, denizi de güzeldi. İçme suyu da damacanalarla Yakacık'tan geldiğinden nefisti. Güzeller güzeli Soğanlı Suyu içilirdi Adalar'da. Kullanma suyuysa küçük ve köhne tanker gemilerle sağlanırdı. Evlerin pek çoğundaysa yağmur sularını depolayan sarnıçlar vardı.

Heybeliada'ya, sahilde iskelenin hemen yanındaki eskiden Mekteb-i Balriyye adıyla anılan Deniz Harp Okulu binası ayrı bir güzellik ve özellik katardı. Buradaki genç denizciler, bembeyaz giysileriyle Adalar'ın martılarıydı.

Heybeli, denizcilerin aynı zamanda meskeniydi de. Deniz Harp Okulu'nda görevli denizciler burada otururlardı. Adalar'ın devamlı sakinleri genellikle gayrimüslimlerdi. Rum ve Ermeni vatandaşlar... Heybeli sırtlarında, Ortodoks rahiplerini yetiştiren Ruhban Okulu vardı. Havasının güzelliği ve çam ağaçlarının bolluğu nedeniyle bir de Sanatoryum vardı Heybeli sırtlarında.

Sonra yandan çarklı gemiler kalktı, yerlerini kömürle çalışan çift uskurlu vapurlar aldı. Tatil günleri, sabahları köprüden kalkan ilk vapurlarla akşamları Ada'dan kalkan son vapurlar son derece kalabalık olurdu. Sabah Ada gezmesine gelenler, akşam dönerlerdi zira.

Bu kalabalık gruplar beraberlerinde çanta gramofonlar, akordeonlar, mandolinlerle gelirlerdi. Bu yüzden ahenk, daha yolda başlardı. Kimseyi rahatsız etmeden çalınan ve söylenen parçalar, bilâkis, diğer yolcuları da zevklendirir, neşelendirirdi.

Necip Celâl Bey'in birbirinden güzel tangoları veya oynak İstanbul türküleri, dinleyenlere rahatsızlık verebilir miydi zaten? Hele asla ve asla gürültülü biçimde çalınıp söylenmezse...

Yaz aylarında Adalar esnafının yüzü, bu dışarıdan gelenlerle biraz gülerdi. Gerçi gelenler yemekleriyle gelirlerdi Ada'ya. Hatta akşam yemeklerini getirenler bile olurdu. Çamların altında oturulur, yemekler yenirdi. Alkol içilmezdi. Kolalı içkiler veya kutu meşrubatlarsa zaten bilinmezdi. Termoslar, mataralar, şişe suları ne güne dururdu?..

Dönüşe doğru herkes çöpünü toplar, çamlıkların dört yanındaki çöp tenekelerine atardı. Tertemiz buldukları alanları yine tertemiz bırakıp öyle dönerlerdi İstanbul'a. O insanlara ne oldu?

Bugün Adalar'a gitmek bir sefa olmaktan çıktı; aksine, düpedüz bir cefa hâlini aldı. Tıpkı Karagöz'ün Yalova sefası gibi.

1960'lı yıllara kadar Adalar güzeldi, sakindi. Sonra birden bozuluverdi güzellikleri de sükûneti de. Tıpkı İstanbul'un dört yanı gibi... Şehrin bütün çirkinlikleri Adalar'a da taşındı.

Lahmacunlar, hamburgerler, pizzalar, kolalı içecekler oraları da sardı olanca yayılımcılıklarıyla. Balıklarının güzelliği dillere destan olmuş Adalar da bile balık kalmadı gibi. Bir taraftan denizlerin kirliliği, bir yandan troller denizlerimizin eşsiz zenginliği olan balıkların bile soyunu kuruttu. Köküne darı ekti. Eskiden balık oltalarına yem diye kullanılan istavritler, kral balıklar arasına karıştı. Ancak lâkerdası yapılan toriklerse en lüks balıklar ailesine katıldı.

Nüfusu 15 milyonu geçen şu kentte, bırakın yapmasını, Uskumru dolmasının lezzetini bilen kaç kişi kaldı acaba?

Yok, yok... Her yanıyla, bütün güzellikleri ve özellikleriyle güzeller güzeli İstanbul'un canına elbirliğiyle okurken Adalar'ı bunun dışında bırakabilir miydik?

Adalar sahillerinde bekliyorum, Biz Heybeli'de her gece mehtaba çıkardık, Ada yine bu yıl sensiz, Ada'nın yeşil çamları gibi şarkılarla eski İstanbul Adalan'nı da anılanınızda yaşatmaya çalışıyoruz.

Eski haliyle kaldığını sandığım bir tek Hayırsız Ada adıyla andığımız Sivriada kalmış olmalı herhalde.

Oraya mı gitsek ne? Aslında, içimizin çoraklığına en uygun yer de Hayırsız Ada değil mi zaten!

KIYASLAMALAR,

KIRIK DÖKÜK DÜŞÜNCELER...

İnşaat halindeki Boğaiçi Köprüsü ayağı altında.
Selâhaddin Enis'in özel arşivinden

Tepe, mepe kaç tepe?

"İstanbul, yedi tepenin üzerinde kurulmuştur."

İlkokuldan liseye kadar hep bu sözü işittik hocalarımızdan.

Hatta, bazı hocalanmız İstanbul'un üzerinde kurulduğu yedi tepeyi şöyle öğrettiler bize:

1. Topkapı'yla Ayasofya'nın bulunduğu tepe,
2. Çemberlitaş'ın bulunduğu tepe,
3. Süleymaniye Camii'nin bulunduğu tepe,
4. Fatih Camii'nin bulunduğu tepe,
5. Sultanselim Camii'nin bulunduğu tepe,
6. Kariye Camii'yle Edirnekapı'nın bulunduğu tepe,
7. Altımermer'de Çukurbostan'ın yer altığı tepe.

Bizans İmparatoru Konstantinus, 11 Mayıs 330 tarihinde İmparatorluk başkentini Roma'dan İstanbul'a naklederken "Secunda Roma" (İkinci Roma) adını verdiği bu kenti, o yedi tepenin üzerine kurmuş... Sonra, etrafını kalın ve yüksek surlarla çevirerek koruma altına almış.

1453'te Fatih Sultan Mehmed bu kenti aldıktan sonra Türk İstanbul da bu yedi tepenin üzerinde gelişmiş.

Bundan 60-65 yıl öncesine kadar da bu böyle kalmış.

Ancak ondan sonra ne olduysa şu son kırk yılın içinde oldu. 1950'li yılların sonlarına kadar böyle gelen kentte, birden şehrin üzerine kurulduğu tepeler de baş döndürücü bir hızla arttı. Ortaya yeni yeni tepeler çıktı peş peşe. Yedi sekiz, sekiz dokuz, dokuz on oldu. Ondan sonra İstanbul'un tepelerinin sayısını şaşırır olduk. Tepeler öylesine bir artış gösterdi ki. Koca kentte aynı adı taşıyan üç Esentepe ortaya çıktı. Biri Mecidiyeköy'ün ötesinde, biri Eyüpsultan ötesinde ve diğeri Kartal taraflarında... İstanbul'un tepelerine konacak adlar tükendi, tepeler tükenmek bilmedi!..

Kartaltepe, Kocatepe, Havantepe, Gayrettepe, Esentepe, Kuştepe, Gültepe, Şirintepe, Hürriyettepesi, Esentepe (II), Nurtepe, Tınaztepe, Maltepe, Yeşiltepe... Bunlar kentin Rumeli yakasındakiler.

Bir de Anadolu yakasındaki tepe'leri var bugün İstanbul'un:

Göztepe, Maltepe, Esentepe (III), Kirazlıtepe gibi...

Bunlar, otobüs işleyen tepeleri İstanbul'un bugün. Merak edenler İstanbul Büyükşehir Belediyesi İETT İşletmeleri Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan Hizmet Rehberi 1999'a bakabilirler.

Aralarında Tepebaşı'nın da bulunduğu daha bazı tepeler veya otobüs güzergâhının dışında kalan tepeler bunlara dahil değildir. 7 tepe çıkmış 20'ye yakın ilâve tepeyle 27'ye. "Sana dün bir tepeden baktım aziz İstanbul" diyen büyük üstad Yahya Kemal'e insanın sorası geliyor: "Hangi tepeden acaba Üstadım?.."

Şu kentin kaderine bakın, tepeleri bile spekülasyona uğramış... Bu da kentin maazallah tepe-takla olduğunun bir işareti mi acaba dostlarım?.. Tövbeler olsun!

Plajlar ve deniz hamamları...

İnsan İstanbul'da doğup büyür de, o güzel denizini, her biri ayrı güzellikteki plâjlarını, deniz hamamlarını özlemez mi?..

Hele bugünkü gibi koca şehrin uçsuz bucaksız kıyılarında denize girilebilecek tek yer kalmamışsa...

Elbette özler, hem de delicesine özler.

Vaktiyle İstanbul'un Boğaziçi kıyılarında olsun, Marmara kıyılarında hatta Haliç kıyılarında olsun, denizin çevrelediği her yerden denize girilebilirdi. İstanbul bir doğal plajlar cennetiydi benim çocukluğumda ve gençlik yıllarımda.

Ayrıca birbirinden güzel plâjlar ve deniz hamamları da vardı İstanbul kıyılarında. Denize girmek için uzak mesafelerden gelenler, soyunma kabinleri olan plâj veya deniz hamamlarını tercih ederlerdi.

İstanbul kıyılannın plâjsız yıllanna yetişemedim. Fakat deniz hamamlarından denize çok girdim. Salıpazarı'nda, bugün antrepoların bulunduğu ve rıhtımlarına dev şileplerin yanaştığı yerdeki deniz hamamında yüzmeyi öğrenmiştim ben. Moda Deniz Hamamı ve yakın zamanlara kadar mevcut olan Büyükdere Beyaz Park

Deniz Hamamı'ndan çok kez denize girdim.

Deniz hamamları, İstanbul'un denize girmek için yapılan ilk tesisleriydi. Ondan daha önceleriyse dileyen dilediği kıyıdan rahatça denize girebilirmiş tabi. Deniz hamamları tamamen ahşap malzemeden yapılmıştı. Denizin dibine çakılan kalın tahta kütüklerin çevresi tahtalarla çevrilmiş ve üzerleri yine tahtalarla kaplanmıştı. Güneşlenme yerleri işte bu tahta zeminlerdi. Denize girmenin en tehlikesiz olduğu kısmın çevresi tahtalarla kaplanmıştı. Büyük bir havuz şeklindeydi. Moda Deniz Hamamı'nın 33x33 metrelik havuzunda yalnızca yüzmedim, yüzme yarışmalarında hakemlik bile yaptım. Yüzme sporumuzun "taş devri"ni tamamlayıp "yontma taş" devrini yaşadığı yıllarda tabii...

Bu deniz hamamlarının bir başka özelliği de ayrı bir köşesinde yine soyunma kabinleri, güneşlenme yerleri ve havuzlarıyla kadınlar bölümü olmasıydı. Eeee ne olsa bu deniz hamamları Kaçgöç devrinden kalmaydı. Hanımlar için ayrı bölümün bulunması da son derece doğaldı...

Boğaziçi'nde, Rumelikavağı'nın ötesinde Karadeniz'e açılan ağzın yakınında Altınkum Plâjı vardı. İpince, sapsarı kumuyjr gerçekten bir altın kumdu bu plajın kumu. Yalnız fazlaca açılmak tehlikeliydi. Karadeniz'den gelip Marmara'ya doğru hızla kayan akıntıya kapılmak tehlikesi vardı kıyıdan açıldıkça.

Anadoluhisarı'ndaki Küçüksu Plâjı ise ancak yüzme bilenlere hitap eden bir yerdi. Sığ kısmı yoktu bu plajın, denize girilen noktada mevcut olan tramplen de bunu gösteriyordu zaten.

Kızkulesi'nin hemen arkasındaki Salacak Plâjı deniziyle olduğu kadar manzarası ve ağaçlarla kaplı gazinosuyla da ünlüydü. İstanbul'un en güzel silueti oradan seyredilirdi. Hele güneş batmak üzereyken...

Fenerbahçe dilinin hemen arkasındaki Fenerbahçe Plâjı...

Caddebostan'daki gazinosuyla da ayrı bir üne sahip bulunan Caddebostanı Plâjı... Daha ötesinde Suadiye Plâjı, Maltepe Plâjı ve Süreyya Plâjı...

Hepsi birbirinden güzel, birbirinden asude plâjlardı.

Marmara Denizi'nin Rumeli kıyısındaysa Ahırkapı'dan öteye Florya'ya kadar her yer açık plajdı.

Florya'da belediyenin yaptırıp işlettiği Florya Plâjı vardı. Daha ötesinde de Küçükçekmece'nin Halk Plâjları diziliydi. Kabinleri kagir, gazinosu muntazam olan Florya Plajı daha pahalı olduğu için ancak paralı günlerimizde oraya giderdik. Ahşap kabineli, derme çatma gazinolu Küçükçekmece'nin Halk Plâjları'ysa, İstanbul'un keseye en uygun plâjlarıydı.

Gidiş-dönüş bir tren bileti ve 25 kuruşluk bir duhuliyle o güzel denizin birkaç saat keyfini çıkarmak mümkündü. Güzel, hem de çok güzel günlermiş o günler... İstanbul'un her kıyısından denize girilebilen, plâjlarında denizin tadı sonuna kadar çıkarılabilen günlermiş o günler.

Bugün 60'ını geçkin köklü İstanbulluların nice anıları gizlidir o plajlarda, o deniz hamamlarında... Hayali olur ki, cihan değermiş meğer.

Kahvehane değil, kıraathane

Bugünün İstanbul'unda kahvehaneler bir tembeller yuvası, bir kumarbazlar meskeni olarak tanımlanır. Oysa eski İstanbul'da kahvehaneler bir okul hatta bir üniversiteydi. Bu nedenle de kahvehane değil kıraathane yani okuma evi diye anılırdı. Zaten adları da .... Kıraathanesi diye anılırdı.

Emekli profesörler, hariciyeciler, öğretmenler, yazarlar gelirlerdi; onların sohbetlerini çevrelerini saran gençler kulaklarını dört açarak dinler, onlardan bir şeyler değil, çok şeyler kapmaya çalışırlardı.

Divanyolu'nda AdliyeKıraathanesi'nde ünlü hukukçular toplanırdı çoğunlukla. Nuruosmaniye'deki İkbal Kıraathanesi'ne zamanın ünlü bilim adamları; Sirkeci'de Ebussuud Caddesi köşesindeki Meserret Kıraathanesi'ne basın dünyamızın ünlü isimleri giderdi. Türbe'deki Pehlivanlar Kıraathanesi ise, ünlü pehlivanların toplantı yeriydi. Bizler o akşam hangi konularda bir şeyler öğrenmek istersek o kıraathaneyi tercih ederdik.

Beyazıt Camii yanındaki meşhur Küllük ile Emirgân'daki ünlü Çınaraltı da bize sapa olsa da arada sırada gidebildiğimiz ve feyz aldığımız yerlerdi.

Eski İstanbul'un kıraathanelerine gelen o bilgin ve saygın insanların yalnız sohbetlerini değil, arada bir neşelenmek için oynadıkları tavla partisini seyretmek bile ayrı bir zevkti.

Onlar kendi aralarında sohbete başladılar mı, tavla oynamakta olan gençler oyunlarını keserlerdi.

Bizler o yaşlı-başlı, o saygın kişilere karşı saygı ve hayranlık duyardık. Yaşlı kişileri dinozor veya fosil gibi sıfatlara lâyık görmeyi aklımızdan bile geçirmezdik.

Bugünün gençleri, çoğunlukla kendilerinden çok daha yaşlı kimseler için, dinozor veya fosil gibi sıfatlar yakıştırırlarken bir

gün kendilerinin de o dinozorlar, o fosiller arasına karışacaklarını acaba akıllarına getiriyorlar mı?..

Ne dünü düşünen kaldı, ne de yarını. Herkes sadece bugünü düşünür oldu ve gününü gün etmek için çabalayan insanlarla çevrelendik.

"Benden sonra kıyamet!" diyen insanlardan oluşan egoist bir toplum olduğumuzdan da kimsenin şüphesi yok sanırım.

Şükretmeyi unutan ve hâlinden sürekli şikâyetçi bir topluma dönüştük. Bir aylık asgari ücretten fazlasını bir günde kazanan dahil, herkes hâlinden sürekli şikâyet ediyor. Kime baksan hâlinden şikâyetçi, kazancından şikâyetçi, anasından babasından, çoluğundan çocuğundan şikâyetçi.

Hangi alışveriş merkezine gitsen, insan dolu... Hangi eğlence yerine gitsen insan dolu, hangi gezme yerine gitsen insan dolu... Çarşılar, pazarlar, lüks mağazalar, lokantalar lüks restoranlar insan dolu... Hem de parasızlıktan yakınan, hâlinden sürekli şikâyet eden insanlarla dolu... İki, üç kişi bir araya geldi mi, herhangi bir konu üzerinde konuşmak, tartışmak yerine şikâyetlerini yarıştırmaya başlıyor. İçlerinde kim şikâyet etmede baskın çıkarsa madalya takılmış gibi tuhaf bir gurur yerleşiyor bakışlarına, davranışlarına; diğerlerini küçümsüyor âdeta. Diğerlerine de, yanındaki kadar "başarılı" şikâyet edememenin ezikliği çöküyor. Hey Allah'ım... Güler misin, ağlar mısın? Karar veremiyor insan.

Ne garip bir toplum olduk böyle!

Dil üzerine...

Eskiye özlem, eskilerin vazgeçilmez bir tutkusudur. Genç okuyucularım "eskimeye" başladıktan zaman bunu içlerinde kendiliğinden hissedeceklerdir. Bundan hiç kuşkum yok. Onlar da kuşku duymasınlar.

Dilim döndüğü, parmaklanın işlediği kadar eski İstanbul'u anlatmaya çalıştım. Gençlere her zaman güvenmiş, mesleğimde ve toplumsal sorumluluklarım arasında elimden geldiği kadar gençleri yetiştirmeye çalışmışımdır. Ayrıca pek çok genç yetiştirmiş bir insan olmanın da hudutsuz hazzını ve mutluluğunu, her zaman yüreğimde yaşarım. Aralarında bunu bütün tazeliğiyle hâlâ duyanlar da vardır, çoktan unutanlar da. Fakat ansalar da, unutsalar da onlar benim "gururlarım"dır.

Bütün çabalanma rağmen yanlış ve yalnızın nasıl yazılacağını kendilerine öğretemediğim kişinin sonraları köşe yazarı olduğunu görmek de beni gururlandırmıştır. "Oğlum, yanlış yanılmaktan gelir, yalnız ise yalın'dan. Yazını yazarken hiç olmazsa biran dur ve bunu düşün. Yalnış olarak yazma. Yanlız olarak yazma.." şeklindeki kim bilir kaç kereler kendisini uyardığımı acaba hatırlar mı o kişi? Bilemem...

Türkçe zaten perişan edilmiş durumda. Dil uzmanı geçinenlerin dahi bu büyük yozlaşmada rıbüyüktür. Bir örnek mi? İşte:

Hüküm Arapça asıllı bir sözcük. Muhakeme de, mahkeme de, hâkim de, mahkûm da, hüküm sözcüğünden türeyen kelimelerdir. Dilcilerimiz ne yaptı? Muhakemeye yargılama dedi, hâkime yargıç dedi, mahkemeyi aynen dilde bıraktı. Mahkûmu ise, hükümlü şekline soktu. Yani Arapça aslı olan hüküm kelimesini, sonuna bir lü ilâvesiyle Türkçeleştirdi! Ve de hüküm verilen yer olan mahkeme, nedense aynen yerinde bırakıldı! Dilcilerimiz böyle bir Türkçe ortaya çıkardılar işte.

Türkçemizde, konuşulan dilimizde bir neden sözcüğü varken, "sebep"e de neden dediler. Şimdi şöyle bir söz söylersek ne anlarsınız?

"Bu hiddetin nedeni neden?.."

Sevsinler böyle Türkçeyi!

Konuşulan dile yüzlerce yıldan beri yerleşmiş kelimeleri sözde Türkçeleştirme yolunda gösterilen çabalar, dilimize yeni gelen kelimeler üzerine verilseydi, bugün dilimizde bir yığın yabancı kelime olmazdı.

Bir başka büyük marifet de yazılardaki şapka denilen külahları işe yaramaz diye kaldırıp atmak oldu. Oysa onlar kelimelerin inceltme veya uzatma işaretleriydi. Bu zamana kadar anlamına gelen sözcük (hâlâ) ile babanın kız kardeşi anlamına gelen halayı birbirine karıştırdık yazı yazarken. Şule oldu şule, kâtip oldu katip. Dilimizde başka bir yozlaşma başladı şapkaların kalkmasıyla. Bugün bazı gençler, "şapkalarımızı geri verin!" diye feryat etmekte yerden göğe haklıdır.

Bugün gençler hatta en deneyimli spikerler bile bazı kelimeleri yanlış okuyorlarsa bunun sorumlusu, yazım dilimizden şapkalar'ı kaldıran dil uzmanlarımızdır.

Ben bu yüzden yanlış okuyan gençlere hatta spikerlere asla karşı değilim. Ben Türkçe'yi Lorel-Hardi dublâjı şekline getiren ve Amerikalı gibi okuyanlara karşıyım. Çünkü onların böyle konuşurken hiçbir dayanakları yoktur. Tabii orijinalite yaratmak sevdasından başka...

Ne denir? Düzelir inşallah!

İstanbul suları ve suyu çıkan İstanbul

Eski İstanbul, bir sular kentiydi. Ecdat yadigârı çeşmeler şehrin dört yanına yayılmıştı. Musluklarından gürül gürül sular akardı. Saf, tertemiz, buz gibi içme suları...

Çok daha eskiden, bazı günlerde musluklarından şerbetler akan çeşmeleri de varmış İstanbul'un. Bunlardan biri de Sultanahmet'teki meşhur III. Ahmed Çeşmesi'ymiş. O günlere yetişemedik tabii. Çocukluk ve gençlik yıllarımızdaysa İstanbul'da sular akan çeşmeler vardı. İstanbul'un birbirinden güzel, birbirinden ünlü içme suları vardı. Koca kente yayılmış Hamidiye Suyu, Sırmakeş Suyu akan çeşmeler...

Ayrıca Emirgân'ın Kanlıkavak, Sarıyer'in Kocataş, Çırçır ve diğer suları, Yakacık'ın Soğaınlı'sı ve daha niceleri...

Pet şişeler içinde hayli pahalı fiyatlara satılan sular değildi bunlar. Bir sebil gibi parasız olarak halka sunulan birbirinden güzel ve lezzetli sulardı.

Bu çeşmelerden, doldurdukları suları eşeklerin eyerleri üzerinden iki yana asılmış ahşap koruyucular içinde, ağzındaki yuvarlak delikler yine teneke bir kapakla kapatılmış tenekeleri sokaklarda dolaşarak satan ve saka adı verilen sucudan alınıp mutfak ve kilerin bir köşesinde duran küplere doldurulan sularla evin içme suyu ihtiyacı karşılanırdı. Boşalan küp, içine dökülen temiz suyla iyice çalkalandıktan sonra boşaltılıp temizlenir, sonra ağzına tertemiz bir tülbent bağlanır ve sakanın geçmesi beklenirdi. Pencereden çağrılan saka ,semerdeki rafın üzerinden bir teneke suyu kapar getirirdi. Ve ağzı tülbentle bağlanmış küpe dökerdi. Küpün ağzındaki tülbent, suya bir süzgü görevi görürdü. Ayrıca her semtte sucu dükkânları vardı. Oradan yalnız içme suyu değil, aynı zamanda buz da temin edilirdi. Dükkânlardaki özel yerlerde saklanan talaşla kaplanmış buz kalıplarından testereyle kesilen parçalar terazide tartılıp ağırlığına göre ücreti belirlenirdi. Sonra sucu, buz parçasının dört köşesinden testereyle birer çentik açar ve oralardan geçirdiği sicimi düğümleyip bir de taşınacak yer bırakarak müşteriye verirdi. Marifet, yaz sıcağında buzu güneş altında mümkün olduğunca az eriterek eve ulaştırabilmekti.

Buz iyice yıkanıp üzerindeki talaşlar temizlendikten sonra beze sarılıp üzerine keser veya tokmakla vurulup parçalanır ve karlık adı verilen su şişelerine konulurdu.

Karlık, üzeri hasırla kaplanmış yandan ağızlı büyük şişelerdi. Üstündeki geniş delikten içine içme suyu konulduktan sonra silindir biçimindeki madenî bölüme buzlar yerleştirilir ve su doldurulan yerden bu şişeye daldırılırdı. Sonra yine hasırdan yapılma kapak kapatılır ve su soğumaya bırakılırdı. Yemek vakti geldiğinde karlık adlı sürahilere konulan buzlu su sofraya getirilirdi.

Mahallenin bir ucundaki sucu dükkânına git, oradan buzu al, koşa koşa eve getir, yıkansın, kırılsın, karlık içine silindir şeklindeki kaplara yerleştirilsin... Bütün bu uğraş bir bardak soğuk su içebilmek uğrunaydı eski İstanbul'da. Bugün pet şişeler içindeki suyu al buzdolabına koydan ibaret hâle geldi bu uğraş.

Her şey basit hâle geldi gelmesine de şu İstanbul'un eski sularının lezzeti kaldı mı acaba? Ne gezer!

Bana kalırsa, bu şehrin artık suyu çıktı... Ya sizce?

"Hayvanseverler" eskiden de vardı

İstanbul'da hayvansever vatandaşlar yalnızca bugün yaşamıyor. Zehirlenen köpeklere büyük tepki gösteren, sokak kedilerini besleme konusunda birbirleriyle âdeta yarışan hanımlar bugünlere özgü değil.

Eski İstanbul da sevgi ve saygı dolu insanların yaşadıkları bir kentti. Eski İstanbullu, yalnız insanlara karşı değil, hayvanlara karşı da sevgi ve saygı doluydu. Bunun örnekleri pek ama pek çoktu. Ancak zamanın gazeteleri o insanlarla pek ilgilenmedikleri, bunları doğal karşıladıkları için onlara sütunları arasında yer vermezler, onlar da bugünlerin hayvansever hanımlan gibi ortalığı velveleye vermektense üzüntülerini içlerine atmayı tercih ederlerdi.

Koca şehrin hemen her mahallesinde hayvansever bir hanım

yaşardı. Kendi boğazından kesip sokak kedilerini, köpeklerini, besleyen, çoğunlukla tek başına yaşayan ve dar gelirli hanımlardı onlar.

Kendi yiyecek yemeği bin zorlukla bulurken otuz kadar kediyi besleyen Kedili Zehra Hanimi kim unutabilirdi ki? Son derece muhterem, güler yüzlü, tatlı dilli bir yaşlı kadıncağızdı Kedili Zehra Hanım. Kendisi gibi harap durumdaki ahşap evceğizinde tek başına yaşardı. Kocasından bağlanmış emekli maaşıyla geçinmeye çalışırdı. Çoluğu çocuğu olmadığı söylenirdi. Zehra Hanım Teyze, herhâlde bu yüzdendir ki çocuk sevgisini mahallenin kedilerine vermişti. Eskilerin nevi şahsına mahsus dedikleri kendine özgü bir muhterem kadıncağızdı Kedili Zehra Hanım. Hiçbir gazetede onunla ilgili ne ufak ne bir haber ne de bir röportaj çıkmıştı. Ahir ömründe o yalnız kedilerden oluşan bir dünyada fakir fakat mutlu bir yaşam sürmüştü.

Eski İstanbul'un hayvansever hanımları hakkında sadece bir haber yer almıştı basında. Tayyare Piyangosu hun (o tarihlerde Millî Piyango yoktu, yerine Tayyare Piyangosu vardı) 13 Şubat 1934 çekilişinde, bir kadının kedisi için aldığı piyango biletine tam 400 lira ikramiye çıkmıştı. 1934 yılının 400 lirası! Büyük değil, hem de çok büyük bir para. Hatırı sayılır bir memurun bir yıllık maaşından fazla bir para bu...

Yaşlı kadıncağız adının açıklanmamasını istemişti. Öyle ya; bu kadar paraya sahip olduğunu öğrenen adını sanını bile bilmediği nice akrabaları ortaya çıkıp kapısına dikiliverirlerdi maazallah. Kadın piyangodan çıkan parayı bir bankaya yatırmış ve öldükten sonra kedisine bakılması vasiyetinde bulunmuştu.

Yaşlı kadın, kedisinin resminin çekilmesini dahi istememişti. Çünkü o kediyi kaçırmak ve kadından fidye istemek isteyen kim bilir kaç kişi ortaya çıkardı...

O kadın ve şanslı kedisi ne oldu? Bilinmez... Yaşlı kadın mı yoksa kedisi mi daha önce öldü? Bankadaki para ne oldu? Bu sorulann hepsi cevapsız kalmaya mahkûm. 65 yıldan beri de akibeti öğrenilemedi gitti.

İnsan portreleri

Savanora yatının güvertesinde Cevat Fehmi Başkut ve Atabeyoğlu aileleri. Selâhaddin Enis'in özel arşivinden

Türkiye Cumhuriyeti ile akran bir kuşaktanım ben. Osmanlı dönemini yaşamadım fakat hanedan yurtdışına gönderildikten sonra burada kalan ve kentin çeşitli yerlerine yayılan eski Saraylıları görmek, tanımak imkânımız oldu bizim.

Gün görmüş, saray terbiyesiyle yetişmiş insanlardı onlar. Son derece saygın ve saygı dolu insanlar...

Yaşlı saraylı hanımlar vardı. Çoğu Çerkez'di. Yaşlanmalarına rağmen, gençlik yıllarındaki güzelliklerinden bir şey yitirmemişlerdi. Saraylı ağzıyla konuşurlardı:

"Naa'poşunuz efeeem" (Ne yapıyorsunuz efendim) diye hâl hatır sorduktan sonra "Afiyettesinizdir inşaallah efeeem..." diye devam ederlerdi. Lügatlarında ben olmayan, kendilerinden biz diye söz eden ve çoğul kullanan, tatlı dilli güzel insanlar...

Onların güzellikleri asıl içlerine aksetmişti. "İçlerinin güzelliği dışlarına aksetmiş insanlar" da denilebilirdi onlara...

Osmanlı saraylarının son haremağa kalıntıları da vardı şehirde. Onlar daha çok Beşiktaş'ta otururlardı. Kuzgunî siyah, ince endamlı, ince sesli ve son derece şık giyinen insanlar...

Siyah elbiseleri, siyah rugan iskarpinleri, beyaz kolalı gömlekleri, boyunlarında siyah kravatları ve başlarında siyah fötr şapkaları, ellerinde gümüş saplı ve kendileri gibi ipince bastonlarıyla dolaşan, şakaklarının kıvır kıvır beyaz saçlarıyla, bir siyah-beyaz manzumesi insanlar...

Beşiktaş'ta oturan bu siyah-beyaz karışımı sevimli, saygı dolu insanlar semtin siyah-beyaz renkli kulübü Beşiktaş'a da gönül vermişlerdi. Taksim Stadı'nın bir köşesinde yedi sekizi bir arada otorur, o incecik sesleri ve tatlı şiveleriyle sahada maç yapan Beşiktaş takımını şevke getirirlerdi ,incecik seslerinin var gücüyle. Onları seyretmek de, sahadaki maçı seyretmek kadar güzeldi kuşkusuz. Maça hep beraber gelirler ve yine hep beraber çıkıp giderlerdi. Saray terbiyesi ve harem saygısı içinde yetişmiş insanlardı her biri.

O bembeyaz tenli saraylı hanımlar gibi o simsiyah tenli harem ağaları da çocukluğumun İstanbul'unun en renkli simaları arasındaydılar. Onlar da İstanbul'un bütün güzellikleri ve özellikleri gibi azala azala kayboldular.

Bir de emekli paşaları, emekli diplomatları vardı İstanbul'un, çevrelerinde büyük saygınlık uyandıran kişiler... Konuşurlarken ağızlarından âdeta bal akan kültürlü ve bilgili insanlar.

Emekli bir general... Kişiliğini bir yana bırakın bir an için, yaşça bile bizler için erişilmez dorukta. Zaman geldi, çocuklarını bildiğimiz generaller, amiraller çıktı karşımıza. Çağdaş teknolojinin getirdiği hızlı yaşamın sürprizleri miydi bunlar acaba? Yoksa insanlar yaşlandıkça mesafelerin kısalmasının sonuçları mıydı dersiniz? Ben onları da erişilmez doruklarda görüyorum.

Bu da insanın yaşlandıkça çocuklaşmasının icabı olsa gerek.

Taşı Toprağı Altın İstanbul

Eskiden Anadolu'da meşhur bir söz vardı:

"İstanbul'un taşı, toprağı altındır" denirdi.

Oysa o zamanlar birkaç bin liraya koca koca araziler satılırdı şehrin en seçkin köşelerinde. O zamanlar altın olan İstanbul'un taşı toprağı bugün ne oldu acaba?

Kesin rakamlı bir örnek vereyim isterseniz: 1954 yılında Esentepe'de kurduğumuz ilk gazeteciler sitesinin arsasını belediyeden metrekaresini 18 kuruştan almıştık. Bugün Şişli Belediyesi'nin evlerimizin bulunduğu araziye vergi için biçtiği değer metrekare başına 50 milyon lira.

18 kuruş altın iken 50 milyon lira nedir acaba?

İstimlâkler kentin en büyük mezarlıklarını tamamen yuttuğu gibi eski mezarlıkların önemli bölümleri de, caddeler açılması gibi mücbir sebepler nedeniyle istimlâke gitti.

Gazetelerden öğreniyoruz, Zincirlikuyu Mezarlığı'nda bir mezarlık yer, bilmem kaç yüz milyon liraymış...

Gümüşsüyü Mezarlığı'nı hatırlamam. Benim hatırladığım yıllarda mezarlık yok olmuş, yerinde koca koca binalar yükselmişti Dolmabahçe'ye doğru. Bu alanda Almanya Konsolosluğu'yla Gümüşsüyü Askerî Hastanesi'nden başkaca bina olmadığını söylerdi büyüklerimiz.

Zincirlikuyu Mezarlığı'nın açıldığı zaman çıkan yaygaraları çok iyi hatırlarım. Şehirden bu kadar uzakta mezarlık yapılır mıymış diye az feryat edilmemişti o zamanlar. Ve bu kabristana ilk gömülen kimse de Şair-i Azam namıyla anılan ünlü şair Abdülhak Hamid Tarhan olmuştu.

Bugünse aynı mezarlık, kentin göbeğinin ortasında kaldı.

Bugün İstanbul denilen kent bir yandan Tekirdağ, öte yandan

Kocaeli illeriyle birleşmiş durumda. Bu gidişle İstanbul'da değil ölü gömecek, saksıya konulacak toprak bile kalmayacak.

O zaman ne olacak? Allah bilir!

Camiler kenti olan İstanbul, gökdelenler kenti olma yolunda tam gaz ilerliyor. Korkarım bu gidişle gökdelen mezarlıklar da yapılacak. Katlardaki bölmelere o yükselen vinçlerle cenazeler çıkarılıp konacak. Önleri prefabrik malzemeyle kapatılırken imam efendi de vinç operatörünün yanından ve uzaktan talkımı verecek ve defin işlemi tamamlanacak... Şakası bile insanın içini ürpertiyor.

Dileyen, dilediği yere, dilediği şekilde yapısını yapıyor. Ne karışan var, ne görüşen. Devlet arazisiymiş, belediye arazisiymiş hatta şahıs malıymış, yapana ve satana vız geliyor. İşin komik tarafı, bu hâl, devlete ve belediyelere de vız geliyor.

Yirminci yüzyılın sonunda ve Milât'ın ikinci bininin başındaki İstanbul şehri, böyle bir sahipsizliğin içinde işte...

Resmî kayıtlarda arazi olarak görülen yerler, binlerce ailenin yaşadığı kentler hâline gelmiş. Oralara sayımlarda nüfus sayım memurları dahi gitmemiş. Resmî kayıtlara göre boş arazi görülen yerlerde sayım memurlarının işleri ne ola ki? Oralarda oturanlar tabi şehrin nüfusuna dahil olmamışlar. Ve yine tabi ki, "Bize nüfus sayım memuru gelmedi" diye şikâyette bulunmak da işlerine gelmemiş.

Belediyeler, kendi sınırları içinde olup bitenlere karşı bu kadar lâkayt kalırlarsa bu işin sonu nereye varacak kim bilir? Eskiden bu kentte bu gibi işler gecenin karanlığında son derece gizli yapılır ve her şey daha gün ışımadan olup biterdi. Bu nedenle adına gecekondu denilmişti. Şimdilerde ise güpegündüz, uluorta, baraka hâlinde gecekondu değil de, gündüz yükselen apartmankondular ortalığı sarmış vaziyette.

Bunun örneklerine Beyoğlu ve Şişli belediyelerinin sınırları içinde bile rastlamak mümkün.

Devletin, belediyenin, şahısların arazileri üzerine diledikleri gibi, diledikleri yükseklikte binaları yapanlar çok. Bu binaları yapıp daire daire satanlar da çok, alanlar da çok, kiraya verenler de. Bunlar ne emlâk vergisi öderler, ne kazanç vergisi verirler. Hatta kendilerine oy alma kaygısıyla hoşgörü gösterenlere oy bile vermezler.

Bunları yapanlara, "helâl olsun" demek mi lâzım acaba?..

Bir Son Posta vardı.

Babamın meslek yaşamındaki son durak, benim meslek yaşamımın ilk durağı oldu. Burası, Cağaloğlu'ndaki evimizin kapı komşusu Son Posta gazetesiydi. Son Posta öğleden sonra piyasaya çıkan bir gazeteydi. Son haberlere yer verdiğinden adı Son Posta'ydı.

16 sayfalık bir gazeteydi Son Posta, fazla ilânı olmadığından en az 15 sayfası yazı, haber, röportaj, makale, roman, hikâyeydi. Yalnız Son Posta'nın değil, bütün gazetelerin ana ilân gelirleri, Resmî İlânlar'dandı. Ziraat Bankası ve Tekel gibi firmalar da resimli reklamlar verirlerdi. Ama onlar da resmî firmalardı. Özel teşebbüs 1940'lı yılların başlarında Türkiye'de hemen hemen hiç yoktu zaten. Özel firma olarak Necip Bey'in Anadolu'da Asrî Muska olarak tanımlanan Gripin'i vardı. Eczacı Hasan Hassan'ın meyve tuzuyla kuvvet ilâcı. Ender olarak da Beyoğlu'ndaki Karlman Pasajı ile Mayer'in reklamları görülürdü gazete sayfalarında. Geri kalanlar, resmî ihale ilânlarıydı.

Günler gazetelerin trenle üç günde Doğu Anadolu'ya ulaştığı günlerdi. Son Posta, Anadolu'da en çok satan gazeteydi. Çünkü içinde okunacak o kadar çok şey vardı ki, iki gün sonra yeni gazete gelene kadar ancak okunabilirdi. Bu yüzden Anadolu halkı, Son Posta'yı tercih ederdi.

Benim mesleğe başladığım 1942 yılında, çok güçlü bir kadrosu vardı Son Posta'nın. Cevat Fehmi Başkut gibi bir ustanın yönetimindeki gazetenin kadrosunda mizah romanlarıyla büyük ün yapmış üstad Ercümend Ekrem Talû, Muhiddin Bergen, İsmet Hulûsi İmset, harp yıllarında askerî yazılarıyla ün yapan emekli general Hüseyin Hüsnü Erkilet, Ragıp Şevki Yeşim gibi imzalar bir aradaydı. Baş makaleleri aynı zamanda gazetenin sahiplerinden biri olan Ekrem Uşaklıgil yazardı. Gazetenin diğer sahibiyse Selim Ragıp Emeç'ti. Üç gazeteci evlât yetiştirmişti. Büyük oğlu Çetin Emeç, basın şehidi bir basın mensubu olarak aramızdan ayrıldı. Benim Son Posta'da çalıştığım yıllarda 6-7 yaşlarında bir çocuktu sevgili Çetin. Onun gibi çok genç yaşta yitirdiğimiz kardeşi Aydın Emeç ise 5 yaşlarındaydı. Selim Ragıp Bey'in kızı Leylâ (Emeç) Tavşanoğlu ise, benim Son Posta'da geçen yıllarımda henüz doğmamıştı.

Gerçekten çok güçlü bir haber alma kadrosu vardı Son Posta'nısembon. Cihat Baban'ın şefliğinde, Nusret Safa Coşkun, Ferdi Öner, Gavsi Ozansov, Mustafa Yücel, Ecvet Güresin'den oluşan bir kadro. Foto muhabiriyse Cemal Göral ağabeyimiz... Dış haberlerde Mardiros Koç ve Ömer Sami Coşar, sporda Ömer Besim Koşalay ve çömezi olan ben Cem Atabeyoğlu...

Babıâli'nin en güçlü ressamlarından biri olarak büyük üne sahip usta Münif Fehim gazetenin ressamı, Orhan Ural da karikatüristiydi. Orhan Ural çizgi kahramanı Pazarola Hasan Bey tipiyle de tanınmıştı.

Muhasebecimiz Lemi Gülmen, yardımcısı ise Cemil Bey'di.

Gazetenin sermürettibi (başdizgicisi) Mazhar Ustaydı.

Son Posta gece yarısından sonra baskıya girerdi. Bu ilk baskı Ankara güzergâhına gidecek sabah trenine yetiştirilirdi. Ve postaya teslim edilirdi. Öğleden sonra da İstanbul'da piyasaya çıkacak gazete basılırdı.

Basının en zor günleriydi, o günler. Teknik imkânsızlıklar içinde büyük emekler harcanarak hazırlanıp basılırdı gazeteler. Günün kazanç koşullarıysa meslekte artık klâsikleşmiş bulunan simit ve çay parasıydı.

Biz meslek aşkını, meslek ahlâkını, meslek saygısını işte bu çok zor koşullarla çalıştığımız günlerde ustalarımızdan öğrendik, Onlara her zaman saygı gösterdik, onlardan her zaman sevgi gördük.

Onları yaşarken her zaman saygıyla, şükranla andık. Bugünse rahmetle anıyoruz.

Göz delenler...

Benim çocukluğumun, gençliğimin İstanbul'un da adı gibi havası, suyu, doğası kadar güzel bir silueti vardı. Geniş kubbelerin, zarif minarelerin, yemyeşil doğa güzellikleri arasından semaya yükselen, mimari'nin doğayla bütünleştiği bir tablo kadar güzel silueti...

Bugün Boğaz'ın Rumeli yakası siluetine başımı çevirip bakmak bile istemiyorum. O doğa güzellikleriyle bezenmiş siluet, yerini, olanca kabalığıyla göklere tırmanan değil de gökleri ve gözleri tırmalayan gökdelenler almış durumda. Onlar gökleri değil, bakan gözleri deliyor. Eski, o güzel silueti görmüş gönülleri deliyor âdeta.

Sanatta uğradığımız büyük erozyonun işareti, simgesi olan gökdelenler... Bilgisayarların monoton tempolarına uygun aynı kalıptan çıkma besteler, anlamsız, ne demek istediği anlaşılmayan sözleri, teknolojinin bin bir eleğinden geçmiş sesler... Bu müziğin sanatçılarını sevgi krizine kapılarak izleyen, izlerken haykınp bayılan genç kızlar, kendilerini jiletle doğrayan gençler ve Afrika kabilelerinin tempolanyla tepinerek sözde dans edenler... Ne vezin, ne kafiye tamyan şairler... Doğru dürüst bir portre veya natürmort beceremedikleri için tuvalleri boyacı-badanacı elbiselerine çevi-

ren ressamlar... Estetikten uzak şekilsiz heykeller ortaya çıkaran heykeltıraşlar...

Sanatımızın geldiği nokta işte böyle bugünlerde.

Elbette mimarî de bu yozlaşmadan payını alacak.

Ya cami mimarilerinin güzelliğiyle dillere destan olmuş İstanbul'da bugün inşa edilen camilere ne demeli? Ecdat yadigân o güzeller güzeli camilerimize bundan büyük ihanet olur mu hiç? Yumurta kadar kubbeler, fasulye sınğı misali minareler... Eski büyük ustalann yaptıklan en küçük mescitler dahi ne yazık ki, "bugünün cami mimarlanna örnek olamamış. Yazık ki ne yazık!

Camilerden, minarelerden söz ederken eski İstanbul'la ilgili bir büyük özlemim daha içimi olanca burukluğuyla sardı.

Uzmanlar, dünyadaki en güzel sesin insan sesi olduğunu söylerler. Ve bu görüşlerinde haklıdırlar da. Yıllar var ki, kulaklarımız ve gönüllerimiz, güzel bir insan sesinden, ruhumuzda yankılanan ezan sesinden mahrum kaldı. Müezzinin banttan okuduğu ezan, şerefelere konulmuş hoparlörlerle etrafa yayılıyor. Bandın cızırtısı ve hoparlörün metalik sesiyle... Teybin ses ayarını da sonuna kadar açınca o güzel ezan sesi, kulakları tırmalayan sesten oluşmuş bir canavar hâlini alıyor.

İlk ezanı okuyan Bilâl-i Habeşî'den bu yana yüzlerce yıl ezan, minare şerefelerinden hoparlörlerle mi yükseldi?

İstanbul camilerinde görevli müezzin efendiler lütfen, hatta Allah rızası için, bir zahmet, hiç olmazsa günde beş kez şerefeye çıkınız da, orada dolaşa dolaşa ezanınızı okuyunuz.

Kulaklarımızın pası gitsin hiç olmazsa.

Müezzinin görevi şerefeye çıkıp ezanı okumaktır. Banda alınmış ezan sesini sen hoparlörle etrafa duyurmaya kalkarsan aslî vazifen ne olur acaba? Yoksa müezzinlik ortadan kaldırıldı da, biz mi duymadık?

Bin üç yüz elli yılı aşkın bir zaman, İslâm dünyasının gelmiş

geçmiş bütün müezzinleri ne yaptılarsa, ezanı nasıl okudularsa, siz de öyle okuyunuz bir zahmet.

Araba sevdası

Recaizâde Mahmud Ekrem Bey, ünlü romanı Araba Sevdası'nı yazıp yayınladığında takvimler 1896 yılını gösteriyordu ve alafranga bir mirasyedi olan Behruz Bey'di bu romanın kahramanı.

O tarihten bu yana 100 yılı aşkın bir zaman geçti. Bu zaman içinde yalnız İstanbul'da yüz binlerce değil belki de milyonlarca Behruz Bey'ler çıktı. Hepsi de araba karasevdalısı...

Şehrin yaya kaldırımlan dahi araba parklarıyla doldu. Caddeleriyse arabalar tarafından âdeta istilâya uğradı.r

Sebepse son derece ilgi çekici: "Bu şehirde arabasız yaşanmaz" deniyor. Arabası olanlarsa, "Araban var mı, derdin var" diye feryat ediyor. Trafiğin yoğunluğundan, park yerlerinin yokluğundan şikâyetler ayyuka çıkıyor.

Günümüzde araba sevdası öyle bir karasevda hâlini aldı ki, çamaşır değiştirir gibi araba değiştiren bir zümre çıktı ortaya. Her markanın, her modelin daha iyisini alma yarışı başladı. Düz yollarda arazi cipleriyle dolaşan lüks meraklıları, ayrı bir sosyolojik ve psikolojik araştırma konusu.

Her gün kim bilir kaç yüz bin araba İstanbul trafiğinde. Bunların hepsi de birer kişiyle gidip geliyor. Hepsi de akaryakıt harcıyor. Nice büyük zorluklarla sağlayabildiğimiz dövizler, ithal malı olan akaryakıtla arabaların egzozlarından uçup gidiyor. Havayı kirletmeleri de caba...

İstanbul şehri işyeri tabir edilen ticarethanelerle dolup taştı artık. Hepsinin kim bilir kaç tane arabası var işyerine kayıtlı. Patronların ailelerine ait olanları da aynı şekilde tabi. Bunların alımı da yakıtı da, bakımı da, tamiri de, lastiği de hep müessesenin masraf

hanesine işleniyor utanılmadan. Yılsonlarında da kârdan düşülüyor ve vergiden gidiyor bütün bu harcamalar.

Birçok işyeri çalıştıracakları kişilere az maaş verirken "Sana bir de araba vereceğiz. Bütün masrafı müesseseye ait" deyince araba karasevdalısı gençler, üzerine balıklama atlıyorlar o işin.

Böyle bir düzen egemen oldu artık İstanbul'a. Üç otomobil fabrikası durmadan araba üretiyor. Almak için millet sıraya giriyor. Gazeteler taksitle araba satmaya bakıyor, televizyon yarışmalarında araba dağıtılıyor.

Yalnız İstanbul'da değil yurdun en ücra köylerine kadar bu araba sevdası hâkim olmuş, Anadolu'nun ücra köyünden bir kadın televizyonda program sunucusuna âdeta yalvarıyor: "N'olur Mehmet Ali Bey araba..."

Pop müziği sanatçılarımız da milletin hastalığına, karasevdalısına tercüman oluyor: "Onun arabası var güzel mi güzel..."

Bundan yarım yüzyıl önce de üstad Münir Nureddin Selçuk'tan dinliyorduk, "Otomobil uçar gider" diye...

Benzin fiyatlarına neredeyse her gün yapılan zamlara, Boğaziçi ve Fatih köprülerinden karşıya geçiş iki milyon liraya çıkmasına rağmen yollarda arabadan geçilmiyor.

Araba karasevdasına yakalanan millete vız geliyor bu zamlar.

Bu sarfiyata döviz mi dayanır?.. Deryalar bile kurur bu karasevda uğruna. Almanya'da sokaklarda görmediğimiz Mercedes'leri İstanbul sokaklarında görüyoruz. İtalya caddelerinde rastlayamadığımız Alfa Romeo'lar da bizde fazlasıyla mevcut.

Ortalama 80-90 yolcu taşıyan bir otobüsün (tabii körüksüz) yerini trafikte o sayıda araba kaplıyorsa, bu kentte ekonomik değerlerden söz etmek abesle iştigâl olur.

Bu karasevdaya karşı muska yazan bildiğiniz bir hoca varsa haber verin lütfen. Sevaptır.

Bab'ı-Âli'den bugünlere...

Eskiden Türk basınının doğduğu, büyüdüğü ve yüceldiği bir Bab-ı Âli vardı. Uzun, çok uzun yıllar Türk basının kalbi orada atmıştı. 1970'li senelerin sonlarına doğru orada garip garip rüzgârlar esmeye başladı ve çok kısa bir zamanda o güzelim Bab'ı-âli tepetaklak bir Bab'ı-âdi oluverdi. Ve bütün Türk basını lüks binalardan oluşan İkitelli'ye taşındı. Orası da kısa bir zaman içinde çiftetelli hâline dönüştü.

Bütün bunları kısa zamanda başaran meslektaşlarımız önce mesleği, yazılı basın ve görsel basın diye ikiye ayırdılar. Sonra da ikisini bir araya getirip kendilerine medya adını verdiler. Türkçe konuşmanın neredeyse ayıplandığı ortamda elbette bir yabancı ad kendilerine daha yakışırdı.

Malûm ya, bakkaliyelerin market, süpermarket, hipermarket diye anıldığı bir dönem yaşanıyordu. Centerlar bütün piyasayı kaplamıştı ya. Basın neden medya olmasındı!

Bu yabancı hayranlığı yalnız lâfta kalmıyor. FM spikerleri "Vaaav!" diye hayret nidaları atıyorlar, telefonlar "hadi baaay!" diye kapanıyor da aynı medya, niçin programlarında Amerikan televizyonlarını izlemiyor? Amerikan televizyonlarında, yemek saatlerinde diş macunu reklamları dahi yayınlanmazken bizim televizyonlara bir göz atmak yeterli olacaktır. Tam sofraya oturmuş, salçalı bir yemeğe ekmeğinizi batırıp ağzınıza götürmek üzereyken ekranda karşınıza kanatlı bez veya çocuk bezi reklamı çıkabilir. Bugünün medyası Türkiye'de yemek saatinin 19:30'la 21.00 arası olduğunun ya farkında değildir ya da seyirciyi hiçe sayar. Hiçe sayar ama reyting uğruna yapmadığını bırakmaz öte yandan.

Haberlerde dahi buna önem vermez. Ben, ailemle sofrada akşam yemeğindeyken kaç kere kanlar içindeki yaralıları, gönülleri

karartan trafik faciası kurbanları, alev alev yanan itfaiyecileri seyrettiğimi bilemem ama bir ünlü işadamımızın mezardan çıkan cesedini üç kez izlemek şanssızlığına uğradığımı saymıştım.

Basın kanunu intihar eden kişilerin ceset resimlerini dahi gazetelere basmayı engellerken, televizyon ekranlarında yemek saatleri sırasında nice intihar olaylarını, kendini gaz dökerek yakanları izledik. Boğaziçi Köprüsü'nde intihar girişiminde bulunanlar kaç kere ekrana geldi, saydınız mı hiç? Bu girişimler ekranlara yansıdıkça intihar edenlerin sayısı arttı. Bu ne kazandırdı TV kanallarına acaba? Ekranlarda boy göstermek isteyenleri Boğaziçi Köprüsü'ne çekmekten başka?..

1945 yılı Şubat ayında Cumhuriyet gazetesine transfer olduğumda basın dünyamızın en büyük patronlarından biri olan rahmetli Yunus Nadi Bey beni görmek istemişti. İşe başlamadan önce bana birtakım meslek nasihatlerinde bulunmuştu: "Şunu hiçbir zaman aklından çıkarma" demişti Nadi Bey ve ilâve etmişti: "Okuyucunun, efkâr-ı umumiyenin bir karış üzerinde duracaksın. Onu yukarı çekmeye çalışacaksın. Senin hizana geldiğini gördüğün anda sen yine bir karış yukarı çık ve okuyucunu oraya çekmeye çalış."

O muhterem insanın bu sözlerini hiç unutmadım. Bugün dahi bu sözleri söyleyen sesi kulaklarımdadır.

Bu, bir büyük patronun bundan yarım yüzyılı aşkın bir zaman önceki sözleridir. Bugünün kuşaklan için belki demode hatta çağdışı bile olsa da bugün için çok daha büyük geçerlilik kazanmış gerçeklerdir.

Toplumu yükseltmek yerine onun düzeyinin de altına inmek görüşünün ne kazandırdığı bir yana, neler kaybettirdiğini göremiyorsak, elbette diyecek de bir şey yoktur.

"Allah akıllar fikirler versin" demekten başka!

İstanbul kokuları

Orhan Veli bir şiirine, "İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı" diye başlar. Sevgili Aydın Boysan ise, bu dizeyi bir ilavesiyle güncelleştirmiştir: "İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı, burnum tıkalı" diyerek. Rahmetli Orhan Veli de yaşadığı İstanbul için söylediklerinde haklıdır; Aydın Boysan da, yaşamakta olduğu İstanbul için söylediklerinde.

Batılıların altın boynuz diye efsaneleştirdikleri Haliç'in kıyılarında bir kez gezmek, kentin kaçak yapılarla donanmış, çöp kamyonunun girmesine bile imkân olmayan o daracık yollarından bir geçmek, herhangi bir ana caddeden geçerken patlamış bir kanalizasyon borusuyla karşılaşmak, Aydın Boysan'a hak vermek için yeterlidir.

Yalnız o kadar mı? Trafiğin yoğun saatlerinde esintisiz bir caddeden yürüyerek geçin bakalım... Eminönü rıhtımında balık kızartan sandalların önünde bir an duraklayın... Caddeleri sarmış dönerci dükkânlarından genizler yakarak yükselen kokulan aşın... Bir fabrika çevresinde şöyle bir yürüyün... Kalabalığın yoğun olduğu bir saatte bir otobüse binin...

Burunları tıkamak için yeterlidir bugün. Bir İstanbullu bir günde acaba kaç yerden mendilini ağzına, burnuna tıkayarak geçer? Herkes kendince bir hesabını yapsın bakalım...

İstanbul eskiden çok daha güzel, çok daha başka kokardı.

Sokaklardaki akasya ağaçlarının baygın kokusu, ahşap evlere tırmanmış mor salkımların, hanımelilerin o genizleri ferahlatan kokulan... Sert kıllı fırçalarla ovula ovula temizlenmiş ahşap döşemelerin çam ağaçlarını andıran kokusu... Yatak çarşaflan ve yastık kılıfları çekmecelerde beklerken aralarına minik tülbent keseler içinde konulan lavanta çiçeklerinin ferahlık veren kokuları... Kömür ızgarasından yükselen yağlık dağlıç koyunu pirzolası

veya asma yaprağına sarılmış sardalya balığının kokusu... Halis zeytinyağında kızaran patlıcanın kokusu... Ekmek çıkaran fırınlardan etrafa yayılan o güzel râyiha... Gül kokardı, yasemin kokardı, şebboy kokardı, karanfil kokardı İstanbul eskiden. Galata Tüneli'nin bile kendine özgü güzel bir kokusu vardı o zamanlar. Onlar ne güzel kokulardı yarabbi!

O yılların kötü kokusu yok muydu? Elbette vardı. Mesela ezilen bir tahtakurusu kokusu, eski günlerin en kötü kokuşuydu. Hatta bir Bektaşî fıkrasına dahi konu olmuştu tahtakurusu kokusu.

Bektaşî, ensesinde hafif bir kaşıntı hissedince elini ensesine atmış. Orada bir tahtakurusunu ezmiş farkında olmadan. Etrafa bir kötü kokudur yayılmış; bakmış parmaklarının ucunda ezilip kanı çıkmış bir tahtakurusu. Dayanamamış ellerini açıp başını yukarı kaldırmış; "Hey Allahım şu mübareği yaratırken koklamayı hiç düşünmedin mi?"

Bereket tahtakurusu denilen haşerenin kökü kurudu da o kokudan kurtulduk son zamanlarda. İnsanın kanını emmeye doymayan bir mahlûktu.

Ellerinde o küçücük camekân kutularıyla dolaşan seyyar esansçıların sattıkları kokulardan da hoşlanmazdık o günlerde. İlkokuldayken bir seyyar esansçının elindeki enjektörle etrafa saçtığı kokulardan benim üzerime de gelmişti. Rahmetli annem beni üç kez hamama sokmuştu, "Iuıı.... Çık"mış, bir daha yıkanma diyerek.

Bugün seyyar esansçılann o ağır kokularını dahi arar olduk neredeyse, inanın ki...

Dumanda pişmiş likornos balığının, nefis bir sırt pastırmasının, lakerdanın kokusu bile o günlerde çok daha güzel, çok daha hoştu. Bugünün kuşaklan, Trabzon Vakf-ı Kebir yağına kırılmış "sahanda yumurta"nın ne kadar güzel koktuğunu bilemezler asla.

Eski limon kolonyasının kokusu bile bugün yok ne yazık ki.

Bu kadar kokudan söz ederken, sevgili Ümit Yaşar Oğuzcan'ın o güzel Tekerleme adlı şiirinden söz etmeden geçilir mi hiç?

Rahmetli Oğuzcan ne diyordu bu şiirinde?

Kasabın kokusu; kandan, kemikten,
Balıkçının kokusu; tuzdan, balıktan,
Hamamcının kokusu; sudan, köpükten,
Lağımcının kokusu; boktan, sidikten,t
Senin kokun; pudra, sabun,
Benim kokum; rakı, tütün...
Ne ben yerineyim, ne sen sevin:
Cümlemiz bir kokarız.
Öldüğümüz gün...

Nur içinde yat Ümit Yaşar Oğuzcan.

Musikimizin, sanatımızın, şiirimizin, zevklerimizin bambaşka şekillere büründüğü şu ortamda zevkler değişmez olur muydu hiç? Belki o özlemini çektiğimiz güzel kokulan dahi bugünün kuşakları, bir kez koklamadıkları hâlde, dudaklarını büküp fazla demode bulacaklardır.

Hoş görmek gerekir onları. Malûm ya çağ atladık... Hayırlı olsun cümle âleme...

Avare'li günler

Gençlik yıllarımda İstanbul'da Avare li günler de yaşadık...

Avare günler olur da Avare'li günler nasıl olur, diye düşünmeyin boşuna. Bal gibi oluyormuş meğerse. Yaşadık da gördük.

Rivayete göre gümrük depolarında kalmış sonra hemen hemen yok pahasına satılmış bir Hint filmini şanslı bir filmci almış, dublajını yaptırmış ve uzun çabalardan sonra bir sinema bulup vizyona sokmuş... İşte ne olduysa ondan sonra oldu.

Avare adıyla vizyona giren bu Hint filmi ve onun Avaramu şarkısıyla İstanbul'da yer yerinden oynadı. Haftalarca kapalı gişe oynadı Avare filmi İstanbul'da. Şarkısı sokaklarda söylenmeye başladı.

Filmin başoyuncusu RajKapor bir kahraman oldu âdeta. İnsanlar karşılaştıktan dostlarıyla hâl hatır sormadan, "Avare'yi gördün mü" diye sorar oldular.

Filmin konusunu herkes birbirine anlatmaya başladı yollarda, misafirlikte. İş neredeyse o hâle geldi ki, Avare'yi seyretmeyenlere ikinci sınıf vatandaş gözüyle bakılmaya başlandı.

Ben, şahsen ikinci sınıf vatandaş olmayı tercih ettim. Avare'yi görmedim. Ancak dillerde dolaşan, dolmuşlarda çalınan, şehrin her yerinde duyulan Avaramu şarkısını dinlemek zorunda kaldım. Hattâ neredeyse melodisini ezberleyecek hâle geldim.

Bu filme karşı benim gibi tepki gösteren bazı arkadaşlarla neredeyse Avare'yi görmeyenler derneği kuracak hale geldik.

Avare'nin yaptığı bu büyük sükse, filmcilerimizi Hindistan'dan film getirtmek yarışına soktu. Sinemalarımızı Hint filmleri kapladı. Ama "Iuh." Hiçbiri bir haftadan fazla afişte kalamadı. O bir haftalık gösterilerde de masrafını bile çıkartamadı.

Kısacası bu şehirden bir fırtına, bir tufan gibi Avaramu diye bir tayfun da Hindistan'dan gelip geçti. İstanbul sosyetesini bile tatlı tatlı gözyaşları döktüren...

Günler, Türk sinemasında da "melodram"ların ağırlık kazanmaya başladığı günlerdi. Mezarlık sahnesi olmayan filmler iş yapmıyordu...

Kendi kendime düşünürüm hep "acaba İstanbul'da halkın zevklerinde büyük yozlaşma o sıralarda mı başladı" diye. Sırası gelmişken biraz da bizim film yapımcılarına sataşayım: Yıllarca ve yıllarca Türk filmleri zengin kız-fakir delikanlı veya zengin delikanlı-fakir kız temasını işledi bakıp usanmadan. Ne hik-

metse zenginin ailesi namussuz, dolandırıcı, fakirin ailesi ise hep namuslu ve dürüst oldu. Bir tek filmde olsun bunun aksine rastlayamadım Türk sinemasında. Hep aynı konular işlendi durdu. Artık millete de gına geldi. Ve yerli yapım filmler iş yapmaz hâle gelince de yapımcılar bunun suçunu halkın ilgisizliğine yükledi.

Sonra mezarlıksız, mevlütsüz, göbeksiz filmlerle tatlı salon komedilerine dönüş yaptılar da hem halkın, hem de prodüktörlerimizin yüzü gülmeye başladı.

Kolera ne yapsın?

Tıbbın tanıdığı en korkunç hastalıklardan biri olan ve salgını yüzbinlerce cana mal olan kolera, İstanbul'u da ziyaret etti. İnsanlarımızda haklı bir telâş, haklı bir endişe, hatta haklı bir korku başladı. Millet, aşı olmak için kuyruklara girdi. Sirkeli asitli sular bir dezenfekte maddesi olarak leğenler içinde evlerin kapısı önünde yer aldı. Veya bu suya batırılmış bezler ayakkabı altlarına paspas gibi konuldu. Lokantalarda, çatallar tabaklar, kaşıklar, bardaklar ilâçlı sulardan geçirildikten sonra müşteri önüne servise konuldu. Herkes koleradan başka bir şey konuşmaz hatta düşünmez oldu.

O menhus mikrop İstanbul'da bir hafta bile barınamadı; geldiği gibi gitti. Hem de yenik olarak gitti. Zira şanına yakışan icraatı hiç mi hiç yapamadı. Zavallı mikrop, ne bilsin İstanbul'un hâlini ve İstanbullunun durumunu?

Türlü hayvanatın etinden çekilmiş kıymalardan yapılan köfteleri yiyen, bozuk balıklan taze niyetine mideye indiren, sun'î gübrede yetiştirilmiş ve üstelik hormonlanmış sebze ve meyvelerden de bol bol nasibini alan, midesi, bağırsağı ve bünyesi mide yoluyla gelen her türlü mikroba karşı âdeta şerbetlenmiş olan İstanbullulara kolera mikrobu bile vız gelmişti anlaşılan.

Bir yağ fabrikasında kimyagerlik yapan bir dostum, evine fablikasının yağını sokmuyordu. Meşlek sırrından olacak...

Hikâye meşhurdur. Bir müşteri her zaman yemek yediği lokantaya girdiğinde patronu göremeyince garsona, "Patron nerede" diye soracak olduğunda, "Karşıdaki lokantaya yemeğe gitti, neredeyse gelir" cevabını almış hani...

Benim çocukluğumda da kaçak et satanlar vardı sur dışında. İstanbul halkı onların sattıkları etler için naili kuzu deyimini kullanırdı. Ama yine de kimseler itibar göstermezdi o etlere.

Öyle ya; yemeklere Urfa'nın Siverek, pilava, makarnaya ve sahanda yumurtaya Trabzon'un Vakf-ı Kebir yağı konan mutfaklara, eski İstanbul mutfaklarına naili kuzu girebilir miydi hiç? Koyunun dağlıç, sığırın süt danası dururken.

Sorarım sizlere bugünlerin kuşakları... Hiç uskumru dolması yediniz mi? Koca gözlü yavan etli kolyosları veya Kuzey Denizi'nden gelen buzhane balıklarını uskumru diye yiyen ve hakikî uskumruyu bile görmeyen kuşaklara sorulacak soru mu?.. Bağışlayın.

Beykoz'un tepsi gibi kalkan balığının lezzetini bilir misiniz siz bugünün kuşakları? Hatta kalkanın dişisi ve erkeğinin bulunduğunu duydunuz mu hiç? Yaz aylarında, uskumru balığının yağsız sezonunda temizlendikten sonra kuyruklarından ipe dizilip güneşte kurutulmak suretiyle yapılan gerçek çirozun lezzetini tattınız mı hiç? Çingene palamudunu gördünüz mü peki?.. Onu odun fırınında Osmanlı kiremidi üzerine dilim dilim yerleştirerek üstüne ince kıyılmış soğan, domates, biraz biber ve birkaç damla da halis zeytinyağı damlatıp pişirilmiş kiremitte palamutun tadına baktınız mı acaba? Dilim dilim kesilmiş torik balığından kaba tuzla sepet içinde hazırlanmış lâkerdayla tanıştınız mı?.. Sepette kaba tuz içinde pişen torik balığının yağı, sepetten altındaki tepsiye akardı... Kırmızı soğanla nasıl da birbirlerine yakışırlardı... Bilir misiniz? İstanbul

bostanlarında hakikî gübreyle yetişmiş, kızardıktan sonra dalından koparılmış o güzelim sınk domatesinin bırakın lezzetini, o güzel kokusunu aldınız mı hiç? Bira mayasıyla hamuru tutulmuş o bembeyaz ve ince uzun İstanbul francalasının varlığından haberdar mısınız acaba?.. O francala dilimlerini kömür ateşinde kızarttıktan sonra çekirdekleri çıkarılmış vişneyle şekerli suda iyice pişirdikten sonra koyuca bir kıvamda kayık tabağı üzerine sıcak sıcak dökülüp sonra bir süre soğumaya bırakıldıktan sonra sofraya getirilen vişneli ekmek tatlısından haberiniz var mıydı?

İstanbul'da mutfak zevki, damak zevki de kalmadı artık. Kötü, bozulmuş, sun'îleştirilmiş sebze ve meyvelere şartlandı midelerimiz artık. Ne yapalım?

"Canım İstanbul"

Koca Reis derdik Bedri Rahmi Eyuboğlu'm. Usta bir ressam, usta bir seramikçi olduğu kadar has bir şairdi de. Karadutum şiirini kim, nasıl unutabilir?..

İstanbul sevdalılarındandı Koca Reis. İstanbul'a nice güzel eserler kazandırmıştı seramik panolar halinde. Her birinde büyük ustalığının en güzel örnekleri vardı. Bir de Pul Pul adlı bir şiiri vardı İstanbul için:

Yedi tepeye kurulmuş
Pul, pul...
Gümüş gümüş balıklan
Pul, pul...
Işıktan, sudan örülmüş
Canım İstanbul...

Gel de bugünlere bir bak Koca Reis. Yedi değil, yirmi yedi tepeye kurulmuş senin canım İstanbul'un bugün. Gümüş gümüş değil mazot

kokmuş balıklarından en cılızları, en cansızları denizlerimizde yaşam savaşı veriyor. Hele hele artık ışıktan ve sudan örülmüş bir İstanbul yok bugün. Sulan ışıklan sık sık kesilen bir İstanbul'da yaşamaya çalışıyoruz. Ve senin Pul Pul'unu düşünmekle avunuyoruz Koca Reis...

Bir başka büyük şairimiz Yahya Kemal, 1927 yılında diplomat olarak görevli bulunduğu Varşova'da, karlı bir kış akşamı İstanbul'a özlemini Kar Musikisi adlı şiirinde dile getirirken şunları yazıyordu:

Zihnim bu şehirden, bu devirden çok uzakta
Tamburi Cemil Bey çalıyor eski plâkta.
Birdenbire mes'udun işitmek hevesiyle,
Gönlüm dolu İstanbul'un en özlü sesiyle...

Üstadım, bırak Tamburi Cemil Bey i, kulaklarımız İstanbul denilen bu şehirde nice zamandır bir tambur, bir kanun sesine bile hasret kaldı. Bandıra bandıra ye beniler, Kıl oldum abiler, bugün İstanbul'un musikisi.

İstanbul'un en özlü sesiyle gönüllerimiz değil, sadece anılarınız dolu bugün, ne çare?..

Rahmetli Özdemir Âsaf, eskilerin deyimiyle nev'i şahsına münhasır bir insandı. O tatlı ve renkli kişiliği dizelerine de aksetmişti. Yıllar önce yazdığı Şarkılar adlı şiirinde söyledikleri bugünlerde çok daha geçerli:

Her şarkının götürdüğü yer başka:
Hepsi başka başka sinmiş içime.
Biri Büyükdere'ye götürüyor.
Biri on altı yaşımın Kadıköy'üne.
"Kimse sevdiğimiz bilmez" şarkısı
Eskiden ağlatırdı beni.
Şimdi düşündürüyor...

O günlerin tatlı bir duygusallık içinde ılık ılık gözyaşları akıttığı demleri düşünürken bugünler, insanı düşündürmek ne kelime çıldırtıyor âdeta...

Şair Nedim'in gazellerine değinmek istemiyorum. Onun dile getirdiği İstanbul'la bugünkü İstanbul'un adından başka ne ilgisi kalmış ki? Bari onun gazellerinden parçalar alıp ruhunu büsbütün rahatsız etmeyelim.

Bugün gençlerin dinozorlar, fosiller gibi sıfatlan yakıştırdığı bizler, gönlümüzde ve anılarımızda şiirlerle, şarkılarla yaşamaya çalışıyoruz. Onu da bize çok görmezler inşallah.

İstanbul'un sembol yapıları...

Dolmabahçe Camii.
Selâhaddin Enis'in özel arşivinden

İstanbul'a sembol olmuş yapılar vardır. Hemen hepsi tarihin derinliklerinden günümüze kadar ulaşmıştır.

Bugün de bu yapılar olanca güzellikleri ve heybetleriyle dimdik ayaktadırlar. Ancak bugünlerde onları kimse önemsemediği için varlıklarının farkında bile olmayanlar pek çoktur.

Rumelihisarı, Kızkulesi, Süleymaniye Camii, Ahırkapı Feneri, Sultanahmed Camii, Dolmabahçe Sarayı, Galata Kulesi, Ayasofya, Fenerbahçe Feneri akla ilk gelenler arasında...

Bugün İstanbul'da yaşayan 15 milyon insandan acaba kaç kişi, bu tarih zenginliklerini, mimarî şaheserleri gezip görmüştür? Hatta gezip görmelerinden vazgeçtim, acaba bu sembol eserlerin farkında olan kaç kişi yaşamaktadır İstanbul'da?..

Ayasofya 1200 yılı aşkın bir tarihe sahiptir.

Kızkulesi bugün 850 yaşındadır.

Rumelihisan 550 yıla yaklaşan bir zamandan beri ayaktadır.

Süleymaniye Camii, 442 yıldan beri olanca görkemiyle hâlâ dimdiktir.

Sultanahmed Camii, 380 yılı aşkın bir yaştadır.

Galata Kulesi, 660'a yakın yaşta olduğunu belli ediyor mu?

Ahırkapı Feneri 240 yılı aşkın bir geçmişe sahiptir.

Fenerbahçe Feneri 365 yaşındadır.

Bu saydıklarım arasında en genci Dolmabahçe Sarayı'yla Beyazıt Kulesi'dir. İlkinin yaşı 150'yi bulmakta, ikincisinin yaşı ise, 150'ye yaklaşmaktadır.

Onları görmeyen, bilmeyen ve tanımayanların ise, İstanbul'daki ömürleri acaba onların yılları kadar gün oldu mu?

Bir gün onları yıkıp yerine, gökdelen iş hanları yapmak isteyecek meraklılar da çıkarsa, şaşırmamak gerekir.

Yeter ki Allah o günleri göstermesin!

Salgın!..

Son yıllarda İstanbul'da çirkin bir Batı hastalığı baş gösterdi. İğrenç boyutlara varan bir salgın hâlini aldı bu hastalık...

Dükkânlarına, işyerlerine yabancı adlar koymakta işadamlarımız, esnafımız birbirleriyle yarış halindeler maşallah. Berberlerimiz kuaför, bakkallarımız market oldu. Centerlar ise, her dala yayıldı.

FM kanalından yayın yapan radyolardaki spikerler zaten Türkçeyi katletmekte olağanüstü bir başarının içindeler. Bir de Amerikan şivesiyle Türkçe konuşmayı marifet sayanlar var.

İstanbul, İstanbul olmaktan çıktı. Ne güzelliği bırakıldı, ne özelliği kaldı. Bari bütün milletin malı olan o güzelim Türkçe yozlaştırılmaya çalışılmasa...

Atatürk zamanındaki İstanbul'da milletin bir başkaldırışı vardı bu konuya. Sokaklara, caddelere "Vatandaş Türkçe" konuş levhaları yazıp asıyordu millet, kendi elleriyle. Yabancılara ait, yabancı adlar taşıyan mağazalar bile milletin bu uyansına uymak zorunda kalmıştı. Hatta çocuklarına Türkçe adlar koyan gayrimüslim vatandaşlara bile rastlanmıştı.

Tabelâsına "Shop Center" adını yazan vatandaşa bu sözcüğün sözlük anlamı sorulsa acaba bilebilir mi? Bir yerlerde kendi dükkânına benzer iş gören bir mağazada bu lâfı görünce o da aynı adı vemiştir büyük ihtimalle.

Bu yabancı hayranlığının sonu nereye varacak acaba? İnsanı kara kara düşündüren konu budur aslında. Bu, milletin kendi benliğinden kopma tehlikesinin tabelâlarda devleşmiş simgesidir.

Yabancı sigaraların fiyatları arttıkça satışları artıyor. Dünyanın en güzel tütününü çıkaran ülkemizde üretilen sigaralar beğenilmiyorsa, bunun tek bir izah tarzı vardır: Kompleks!

Yoksa son yılların moda kelimesi olan mozaikle mi bağlantılıdır bu hâl? İstanbul mozaiği denilen garabetin içinde Türkçeyi öldürme pahasına bu yabancı hayranlığı da mı dahil oldu yoksa?

"Hadi baay..."

Telefonda vedalaşmanın yeni şekli bu... Türkçe'nin haydisinden bir "y" eksikliği ile İngilizcenin bay bayının bir eksikle birleşmesiyle sözüm ona Türkçe bir vedalaşma sözü çıkmış ortaya. Bu da bir başka mozaik türü olmalı.

Bir Türk semti olarak doğup büyüyen ve bugünlere gelen Kasımpaşa'da, yeni bir mobilya satış yeri açıldı. Üzerindeki koskoca yazı mobilya center diyor.

Eski Cumhurbaşkanlarımızdan Kenan Evren Paşa, Marmaris'te açılışını yapmak üzere davet edildiği modern bir hastanenin Hospital Center adını taşıdığını görünce dayanamayıp "Bu ismin yanına Türkçe Merkez Hastane yazısını koyun da Türk vatandaşı da buranın hastane olduğunu anlasın" demek zorunda kalmış. Bu da işin boyutunu gösteren canlı bir örnek olmaktadır bence. İstanbul'da başlayan salgın nerelere kadar uzanmış...

Eskilerin bir sözü vardır: "Müslüman mahallesinde salyangoz satılmaz!" Bugünlerde en fazla salyangoz Müslüman mahallelerinde satılıyor herhalde... Ne dersiniz? Öyle değil mi?

Nedim'in İstanbul'u

"Benim İstanbul'um" ile başladım söze, yaşayamadığım için hayıflandığım Nedim'in İstanbul'uyla kapatayım sayfaları:

Bu şehr-i Sıtanbul ki bî-misl ü bahâdır
Bir sengine yekpâre acem mülkü fedâdır
Bir gevhei'-i yekpâre iki bahr arasında
Hurşîd-i cihan-tâb ile tartılsa sezâdır.

Bir kân-ı niamdır ki ânın evheri ikbâl.
Bir bağ-ı İrem'dir ki gülü izz ü âlâdır.
Altında mı, üstünde midir cennet-i a'lâ?
El-hak bu ne halet bu ne hoş âb'u havâdır

Her bağçesi bir çemenistân-ı letâfet
Her güşesi bir meclis-i per-feyz ü sefadır
İnsâf değildir ânı dünyâya değişmek,
Gülzârların cennete teşbih hatâdır.

Herkez erişin anda muradına antnçün
Dergâhları melce-i erbâb-ı recâdır.
Kâlâ-yı maarif satılır şuhlarında,
Bâzâr-ı hüner rna'den-i ilm ü ulemâdır.

Cârnilerinin her biri bir kûh-i tecellî,
Ebrû-yi melek andaki mihrâb-ı duadır.
Mescidlerinin her biri bir lücce-i envâr,
Kandilleri meh gibi lebriz-i ziyâdır

Ser-çeşmeleri olmada inşâna revan-bahş,
Germâbeleri cârıa safâ, cisme şifâdır.
Hep halkının etvârı pesendîde vü makbûl
Derler ki: "Biraz dilberi bî-mihr ü vefâdır."

Şimdi yapılan âlitn-i nev-resm-i saf ânın
Evsâfı hele başka kitâb olsa sezâdır
Nâmı gibi olmuştur o hem sa'd, hem âbâd
İstanbul'a serrnaye-i fahr olsa revâdır.

Ve kaside böylece uzar gider. Nedim, İstanbul'un güzelliklerini öve öve bitiremez.

Lâle Devrinin koca şairi, iyi ki 270 yıl önce öldün de İstanbul'unun ne hâllere geldiğini görmedin.

Meçhul bir akranımın düşleri

Elden ele dolaşa dolaşa, fotokopisi çekile çekile, elime kadar gelmiş; ne yazık ki kimin yazdığını bile bilemediğim; duygu dolu, özlem dolu bir yılbaşı tebriği var elimde. Sanki bütün bizim kuşağın duygularına tercüman olmuş. Bizim kuşağın duygularını, özlemlerini en güzel şekilde dile getirmiş o yüzünü bile görmediğim, belki adını bile duymadığım güzel insan. Onun satırları bana hiç olmazsa özlem dolu duygularda yalnız olmadığımı hatırlattı. Bu yüzden kendisine yürek dolusu teşekkür etmek isterim.

Belli ki o eski güzel günleri yaşamış, belli ki o günlerin güzelliklerini tanımış, belli ki eski İstanbul'da nice yıllar yaşamış bir insan o. Yazdıklarının, söylediklerinin hepsi ama hepsi gerçeğin ta kendisi.

Sonunda "Ve 1999'a bir avuç değer kaldı. Mutlu yıllar" diyor o güzel satırların sahibi. O da acı bir gerçek. Ama ne çare ki, gerçek...

Kitabıma onun satırlarıyla son vermek istiyorum. Çünkü belki de benim sayfalar dolusu yazdıklarımın bir özeti onun "Kaybolan değerler / Daha düne kadar" başlıklı yılbaşı kartı.

Mümkün olsa da şu kavanoz dipli tabir edilen dünyada, kalan birkaç eski arkadaşımıza, eski dostumuza bizler de bu yılbaşı kartını göndersek.

Milâdın ikinci bin yılına girdi artık dünyamız. İlk bin yılın son yüzyılında üç çeyrek yüzyılı yaşamış kişileriz. Ve o üç çeyrek yüzyılın ilk 25 yılını yaşamış olmanın mutluluğu, içimizde bugün buruk bir şekilde yer alıyor.

Acaba o günleri yaşamamış olsaydık bugünlerin İstanbul'unu daha kolay mı kabul ederdik?.. Sanırım, evet.

Kitabın son sözü, o adını bile bilemediğim meçhul akranın..

Kaybolan değerler daha düne kadar

*KURU YEMİŞ VE TOMBALA YILBAŞI GECELERİNİN VAZGEÇİLMEZ İKİLİSİYDİ, BAYRAM SABAHLARI EL ÖPERDİK; YA BİR ŞEKER OLURDU ARMAĞANIMIZ YA DA MENDİL VE HARÇLIK ; KURU İNCİR İÇİNE CEVİZ KOYAR, KÜÇÜK ELLERİMİZLE YAFA PORTAKALI SOYARDIK YERLİ MALLAR HAFTASINDA... BERBERLERDE AKBABA OKUNUR, KAYIŞLARDA ÇELİK USTURALAR BİLENİRDİ; ARAP KARAMELA ÇİĞNER, TOPAÇ ÇEVİRİRDİK SICAK ÖĞLEDEN SONRALARI YUKARI MAHALLEDE, MAHALLE Mİ KALDI? KOSKOCA BALİNA KÜÇÜCÜK YAKAYA NASIL GİRERDİ BİR TÜRLÜ ANLAYAMAZDIK. ÇÖZEMEZDİK SİHRİNİ MASMAVİ ÇİVİT'LE BEMBEYAZ ÇAMAŞIR YIKAMANIN... RADYO DİNLERDİK, UFKUMUZ GENİŞLERDİ... "BAK, BAK" YÜKSEK KALDIRIM'DA İDİ BİLİRDİK. HAYAT MECMUASI'NDA HİKMET FERİDUN ES'LE BİRLİKTE DÜNYAYI DOLAŞTIK PASAPORTSUZ, VİZESİZ TÜRKİYEDE 67 İL VARDI DÜNE KADAR. ZONGULDAK'TA NOKTAYI KOYARDIK. İŞ BANKASI KUMBARALARI İLK TASARRUFTU. İLK MÜLKİYET. KONKENSİZ KADIN GÜNLERİ YAŞANIRDI. EL İŞLERİ, DANTELLER * * * ÖRÜLÜRKEN İNCE BELLİ FİNCANLARDA ÇAY İÇİLİRDİ. SOHBET, ÖNCE YAKIN ÇEVREDEN BAŞLAR SONRA ÜLKE SORUNLARINA GEÇİLİRDİ.*

YEMEK, BEYAZ MASA ÖRTÜLERİ ÜZERİNDE PORSELEN TABAKLARDA YENİLİRDİ. KOMŞU SADE DİLDE DEĞİL, YÜREKTE DE VARDI. EVİN KÜÇÜK KIZI KOMŞUYA GÖNDERİLİR, "BİR MÂNİNİZ YOKSA

BU AKŞAM ANNEMLER SİZE GELECEK" DENİRDİ... LÂCİVERT YAZ AKŞAMLARINDA AÇIK HAVA SİNEMALARINA MAAİLE GİDİLİRDİ. İNSANLAR DA MI AZ YORULURDU NE? OTOBÜSLERDE BÜYÜKLERE YER VERİLİRDİ.. TEKEL BİRASI VE BAFRA MADEN DELİKANLILIĞA İLK MERHABAYDI. LİKÖR MÜYDÜ İKRAM EDİLEN ZARİF KRİSTAL KADEHLERDE? AKİDE ŞEKERCİMİZ, RENKLİ MACUNLARIMIZ, HACI BEKİR VE MAHDUMLARI ŞİMDİ NEREDE? YENİCE SİGARASI ARA

KÂĞIDINDA YAPILIRDI BÜTÇELER...

KİMLİĞİNİ BİR TÜRLÜ CANLANDIRAMADIĞIMIZ YUKİ-

ORHAN BORAN'LA ŞENLENİRDİ TÜM EVLER KAHVE YÜZ GRAM ALINIRDI HER DEM TAZE... KURUŞ BİR DEĞERDİ. LİRA VARDI... İSKELE MEYDANLARINDA İSTAKOZ SEPETİ VE ÇİROZ ASILIRDI HER KIŞ ÖNCESİ EVLERDE REÇELLER YAPILIR. TURŞULAR BASILIRDI... JOP KULLANIRDI, NACET KULLANMAYANLARIMIZ... SİYAH OKUL ÖNLÜKLERİ BEYAZ KOLALI YAKALAR GECEDEN ÜTÜLENİRDİ... SEVGİLERİ, SEVDALARI İLDEN İLE, GÖNÜLDEN GÖNÜLE KOŞARDI KARTLARIMIZ, MEKTUPLARIMIZ.

SOKAK ARALARINDA'PATATES, SOĞAN' ÇIĞLIKLARI DUYULURDU.. EZANI HOPARLÖRDEN DİNLEMEZ, DOKUZ DÜŞÜNMEDEN SÖZ SÖYLEMEZDİK.. ÇOCUKLAR OYUN BİLE OYNARDI, TOPRAĞI SAKSIDA DEĞİL ARSADA, BAHÇEDE TANIRLARDI. ÇEVRE ÖRGÜTLERİ BOY GÖSTERMEMİŞTİ HENÜZ. ÇÜNKÜ ÇEVRE VARDI... ON KASIMLAR'DA GAZETELER SİYAH MANŞETLE ÇIKAR, FABRİKALAR SİRENLERİNİ ÇALARDI... "ANA YURT DÖRT BİR YANDAN ÇELİK AĞLARLA ÖRÜLÜRDÜ" ANKARA'YI ZİYARET EDEN DOSTLAR ANITKABİR'E GÖTÜRÜLÜRDÜ...

BİLDİĞİMİZ EN GİZLİ ŞEY PENÇE, KONUŞTUĞUMUZ DİL TÜRKÇE İDİ... FENER ALAYLARI YAPILIRDI CADDE CADDE, SOKAK SOKAK... KUCAK, KUCAK ÇİÇEK TOPLANIRDI KIRLARDAN ANNELER GÜNÜNDE

"GÖĞSÜMÜZ CUMHURİYETİN TUNÇ SİPERİ'YDİ... TURAN GÜNEŞ'İMİZ VARDI, MİLLETVEKİLLERİ MİLLETİN VEKİLİYDİ... "YENİ BİR DÜNYA KURULACAK VE TÜRKİYE DÜNYADAKİ YERİNİ ALACAKTI." İNANMIŞTIK, İNANIRDIK, İNANMAYA DEVAM EDİYORUZ... GELECEĞİ, GEÇMİŞTEN KOPMADAN KURACAĞIMIZI SANDIK DÜNE

KADAR...

YAŞADIĞIMIZ BİNLERCE GERÇEK VE KURDUĞUMUZ BİNLERCE DÜŞ VARDI... VE 1999A BİR AVUÇ DEĞER KALDI

MUTLU YILLAR

BİR İSTANBUL VARDI

Ben, İstanbul'da doğdum. İstanbul'da büyüdüm.

Seksen sekiz yılı aşan ömrüm hep İstanbul'da geçti.

Çocukluğumun, delikanlılığımın, gençliğimin geçtiği bu şehirde arkamda bıraktım yaşlarımı. Ömrümün ihtiyarlık çağındayım şimdi. İstanbul'u yazarak tadını çıkarıyorum İstanbullu olmanın. Bir kez daha...

Azrail'le randevum nerededir, bilinmez. Fakat yine de bu şehirde olmasını isterim kabrimin. Mezar taşımda İstanbullu yazmasını isterim. Bu şehirde diyorum. Çünkü benim yaşlandığım, toprağında yatmayı arzuladığım şehir, doğup büyüdüğüm o güzel İstanbul asla değil şimdi. İstanbul'um diyemeyeceğim bir garip diyar oldu burası.

Tarihin tanıdığı en büyük iki imparatorluğa; Bizans'a 1058 yıl, Osmanlı'ya 469 yıl olmak üzere tam 1527 yıl payitaht olan ve tam 123 hükümdarın hükmettiği bu kent, şimdi olduğu gibi tarihte de bir kez görende dahi kıskançlık ve özlem duygularını uyandırmıştır.

Ve dünyanın gelmiş geçmiş en büyük iki imparatorluğunun en görkemli izleri nasılsa günümüze kadar gelebilmiştir, bu şehr-i İstanbul'un dört bir köşesinde. Ne yılların amansız tahribatı ne insanların acımasızlığı; şükür ki bu izleri yok edememiştir...

Osmanlı, bu güzeller güzeli taht şehrine isim yakıştırmakta birbiriyle yarışmıştı âdeta. Dar'üs Saltanat (saltanat evi), Demliye (devlet eli), Asitâne (devletin eşiği), Dergâh-ı Selâtin (sultanlar dergâhı), Dersaadet (mutluluk evi), Beldet'ül Tayyib (güzel belde), Asitâne-i Saadet (mutluluk eşiği), Dar'üs Saltanat-ı Seniyye (yüce saltanat evi), Mehrûse (gözetilen yer) gibi daha nice güzel isimler yakıştırılmaya çalışılmış İstanbul'a...

15 TL

DESTEK yayınevi

www.destekyayinlari.com

facebook.com/DestekYayinevi

ISBN 978-605-4455-97-3

Kapak fotoğrafı: Selahaddin Giz